

دهزگای چاپ و بلاوکردنهوهی

زنجیره ی روشنبیری

*

خاوهنسی نیمتیان: شهوکهت شیخ یهزدین

سهزنووسه: بهدران شههمهده ههیب

***

میژووی ئهردهلان

ناوونیشان: دهزگای چاپ و بلاوکردنهوهی ئاراس، گهړهکی خانزاد، ههولتیر

س.پ. ژماره: ۱

www.araspublisher.com

مهستووهی کوردستانی

میژووی ئهردهلان

ههژاری موکریانی

لهگهڵ سهراوهگهلیکی تردا
لهبهربهکی گرتوون و کردوونی بهکوردی

ناوی کتیب: میژووی ئهردهلان
دانانی: مهستووهی کوردستانی
وهرگیتران و لیکنۆلینهوهی: ههژاری موکریانی
بلاوکراوهی ئاراس- ژماره: ۱۶۰
دهرهینانی هونهری: بهدران ئهحمدهد حهیب
دهرهینانی بهرگ: شکار عهفان نهقشبهندی
نووسینی سهه بهرگ: محهمهه زاده
ههلهگری: شێرزاد فهقی ئیسماعیل
ههلهگری سهه کۆمپیوتهر: عهزیز عهبدوخالق - دلاوهه سادق
سههپهershتی کاری چاپخانه: ئاوپهحمان مهحمود
چاپی بهکههه - چاپخانهی وهزارهتی پهروههده، ههولێر- ۲۰۰۲
لهکتیبخانهی بهرتیوههراپهتی گشتیی رۆشنییری و هونهه له ههولێر
ژماره (۴۱۴) ی سالی ۲۰۰۲ ی دراوهتی

كورد و ميژوو

لاي زانايان، هەر نه تهوه و كۆمه لگايهك له جيهاندا، وهك ئه دارهن كه جيتگه له لپهواره؛ هەر دارى پتر په گداره، زۆرتر له دارى كهم په گتر خۆي له هه مبهه گيژه لئووكه و په شهبا و باهۆز و تووشى و به فر و بۆران و كپتوه و بى ئاوى و لافاو راده گرى؛ ته نانه ت كه بيشبدرى، يه كجارى بنه بر نايى و له بن نايه؛ له پهگ و ريشه ي بلاوى پرزه دارى به ناخى زه ميندا رۆچوى - زوو يا درهنگ - دووباره هه لده داته وه و ديسان به خۆدا دپته وه و سه رى به رز ده كاته وه.

په گى نه ته وهش ميژوو؛ ئاگادارى له به سه رهات و رابردوى پيشوونانى خۆي و خه لكه. گه ليك ئاگاي له چيرۆك و سه ربه وردى كه و ناراي رابرده ي نه بى و هاى له زۆربه ي سه رگوروشته و رووداوى كۆنه باپير و باب و كالى دوور و له ميژينه ي بپري، وهك دارى كه له ئاقارى په قه ن و رۆژ و كپال و سه خت و تمتماندا روابى و په گى زۆرباش دانه كوتابى؛ هه رگا په شه باى دژ هه لكه و له هبى نه يارى بيته سه ر، ده شكى و ده روا و وشك ده بى و ده سووتينى و چيشى له جى نارووتيه وه. به لى ميژوو گه نجينيكه پر له ئامۆزگارى و نه زمون. هه ر گه ليك له وه تا هه يه، له زۆر قوناخى جوړاوجۆر تى په ريووه، نه رمان و سه ختبي برپيووه، زۆرى هه وراز و ليژ ديووه، گه ليك جارن نه گريسى و سيسيى تووش بووه، ژاكاه و گه لاي وه ريووه؛ فريه جاريش به سه ربه رزى و شهنگ و ته رزى و شهق و تورتى و به نازاوى خۆي راناوه؛ پنجاهه گيا و پنچك و گه ون و ده ون له په نايدا سه واونه وه؛ زۆر ريوارى بى ژيوارى سه كهت و شه كهت و ماندوو له ژيژ سايدا سه ساونه وه. ئه گه ر ئه و گش به سه رهات و هات و نه هاتانه ي پيشوو - لاي چينه كانى ده چن و دپن - له نا و نه چن و بميننه وه و ببنه تيشسووى هزر و بپيرى نه وه و نه تيه و نه ديده و تيره ي توره مه ي دوارۆژ و بيخويننه وه و ژيرانه لپى بتۆژنه وه، ئاميانى ژيركه و تنيان و ماك و هۆي سه ربه رزبوونيان ليك

ده نه وه و گه و به گه وى تيك كه نه وه، به هه زاران په ندى ئه وه نده په سه ند و ئامۆزگارى هينده رند و پر بايه خيان ده س ئه كه وى كه هه ر له نرخانن نايه. بۆ نمونه با دوور نه رۆين؛ له نزيك خۆمان بنۆين؛ گه لى عاره ب هه شتسه د سالان له ژيژ مه عۆل و توركاندا نه قى ده هات؛ يان جووله كه، دوو هه زار سال بى نيشتمان و ئاواره له جيهاندا سه رگه ردان بوون؛ به لام چونكه ميژوو كۆنى پر نه زمونى گه له كه يان پاريزرابوو، له و سه تان يان هه زاران سال ژيژ چه پۆكى و ژين تاليه شدا هه ر مانه وه و نه توانه وه. تا توانيان له ده رفه تيكه بيتنه وه سه ر شانۆي ژيارى و له ناو گه لانى جيهاندا شوينه وارى خۆ ديارى كه ن. به لام به ناشكورى ناليم ئيمه، ئيمه ي كلۆل و چاره رهش، ئيمه ي كوردى بابان ويرانى سه ربه ههش، ئيمه ي كوردى كۆس كه و ته ي دابهش كراوى له مافى پشوودان بى بهش؛ له نيوانى كلاوسوور و كلاورهش و سه ربيچ په تا، به جووت قوشه يى و بى فه رى و به ربه لاي بوينه گاي بهش. كوا ئه زمونى رابردوومان تا له باسيان به هره به رين؛ كوا ميژووومان، هه تا به و پيدا چوونه وه ي ده رسى عيبه تيك و ده رگين؛ به ده م ئيژين زۆر گه ليكى له ميژينه ين، له شه ر نازاين، دوژمن ده كوژين، ده كوژين، له ت له ت ده كه ين، كوت كوت ده كرئين، ئيستاه له كوئين؛ به هه ر سه و چيني زه ميندا رۆچووين و هه روا رۆش ده چين. رۆژ له رۆژى پتر به هه لپه و به په له به ره و جه حه نده م په ل ده بين؛ له بى په گى نه ك دارووكهش، بگره پشيله پايزه ين؛ نهك به باى زريان و شه مال، به فووى منال، بال ده گرينه وه و ناحه جمين. وا پتر له هه زار ساله له ژيژ چۆكى عاره ب و تورك و تاجيكايين، جيكه و جووكه شمان لى نايه. هه ر خۆبه خۆ خه ريكى يه كتر كوشتن و خوئينى يه كترى رشتنين؛ گه رمى سه وداى خۆ به دوژمن فرۆشتن و ده ستى عه زهت كرۆشتنين. به فه رمووده ي عه ونى شاعير: «هه ر ده رۆين و بى ناگه ين، هه ر ده ليين و تى ناگه ين»، بۆچى؟ چونكه هه رگيز نه و مژه مان نه بووه ميژوو به سه رهاته كانمان جار به دووى جاردا تومار كه ين و به دانسته وه بخوينين و پاك و پووكى لى بژاركه ين؛ له مايه ي فريوخواردن

و خو به دوژمن سپاردنمان خو بدهینه که ناروه، له باس و خواسی پیروزی و سه‌رکه‌وتنی گهل و هوزی سه‌رکه‌وتوانی پیشووی خویمان و هوش و بیبری ژیری خه‌لکی، که‌لک و به‌هره هه‌لک‌پینین، بو‌ئه‌م‌پرو ده‌کاری بینین. ئه‌وا ئیستا له‌بهر میژوو له‌بیرکردن و له‌بی فه‌ره‌نگی گیرکردن، هینده داویلکه ریشه‌شمان پیوه نییه، هیچ نه‌بی بیکه‌ینه شه‌لته و هه‌توان و، بی فه‌ره‌نگی و برینی گیان و به‌ره‌نگی ژیر چه‌پوکی پی دهرمان که‌ین.

خو‌ئه‌گه‌ر جاریک به‌ده‌گمه‌ن، له‌ رۆژگاریک ناوه‌زداریک وه‌ک شه‌ره‌فخانی بدلیسی، تیگه‌ییوه‌ بی میژوو، ناژین و دوا‌ی هه‌زار سال ته‌مه‌نی ئیسلامه‌تی، وئ که‌وتوه، که‌ل و قوژبان گه‌راوه، پارچه‌ بزگوری جیماوی نیوه‌ پواوی له‌ناو کتیبه‌ کۆنان و دهم و پلی چیرۆک‌بیژان دهره‌پناوه و ئه‌م له‌ میلیۆن یه‌که‌ی ماوه‌ی وه‌ک دیرجامه‌ بو‌ لیک داوین، که‌وی خه‌به‌ری پی پراوکه‌ین و ناته‌واوی پی ته‌واوکه‌ین و به‌ره‌و دوا له‌سه‌ری برۆین و په‌ند له‌ به‌سه‌ره‌ات وه‌گرین و که‌متر ته‌فده‌ی ده‌هۆ و درۆی دز و خاپینۆکان بخۆین؛ یان له‌ چه‌رخ‌ی سیتزده‌ی کوچی، له‌ مه‌لبه‌ندی هه‌ره به‌گه‌شه‌ی کوردستان، مه‌لا شه‌ریفیکی قازی، خوسره‌و به‌گیک، سمایلی مه‌لا محه‌مه‌دیک، یان خانمیکی ویره‌وانی خو‌ی و ده‌ست و قه‌له‌م جوانی وه‌ک مه‌ستوره‌ی کوردستانی، میژوو‌ی ئه‌رده‌لان ده‌نوسن، به‌داخه‌وه‌ نه‌ هین شه‌ره‌فخان نه‌ هی وان، هیچ کامیکیان وه‌زوانی ئه‌و گه‌له‌ نه‌بووه‌ که‌ میژوو‌که‌ی بو‌ نووسراوه‌ و داخه‌ له‌سه‌ر دلان ماوه‌. ته‌نانه‌ت له‌ چه‌رخ‌ی بیستی خاچ په‌رستیش که‌ ده‌گه‌ل چارده‌مین چه‌رخ‌ی کوچی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) هه‌مبه‌ره‌. زانای وه‌کو‌ئایه‌ توللای فره‌زانی کوردزوانی خه‌لکی سنه‌، میژوو‌ی کورد و کوردستانی به‌زمانی خو‌مالی نییه‌ و کوردی خو‌تینی فارسی نه‌زان هه‌ر هیچی لی‌ حالی ناب‌.

منی هه‌ژار، به‌ده‌ردی زورناژنه‌که‌ی پاش بلا‌ویونی گو‌وه‌ند و له‌ده‌س ده‌رچوونی زه‌ماوه‌ند، تازه‌ فیه‌ی له‌ پیکی زورناکه‌ی دینا، به‌بیرما‌هات له‌ پاش سالی‌ سلامتی، ئه‌و توژه‌ که‌له‌پوره‌مان که‌ له‌ نه‌مان پارێزراوه‌ با

به‌زمانی بیانی‌ش بی‌ بو‌مان ماوه‌، به‌خه‌مه‌ سه‌ر باری زاری کورده‌واری و کورد بزانی چۆن باسی خو‌بان کراوه‌.

سالی‌ ۱۹۶۹ی خاچ په‌رستی ملم‌ نا له‌ شه‌ره‌فنامه‌ و وه‌رم گه‌پرایه‌ سه‌ر کوردی و سالی‌ ۱۹۷۳ له‌ به‌غدایه‌ له‌ چاپ درا و هیندیش رمی‌نی که‌وته‌سه‌ر که‌ «حزبی به‌عسی سه‌ددامی» ره‌گه‌زه‌په‌رستی فاشیستی له‌وه ترساند کوردانی لی‌ تیژتر بکا، فه‌رمانی سووتاندنی دا، به‌لام پاش چی؟ پاش ئه‌وه‌ی کورد خو‌تیندیان‌وه‌ و شاردیانه‌وه‌ و تاکه‌ تاکه‌شی که‌وته‌ ناو لاه‌کیانه‌وه‌ و له‌ ده‌ستی چه‌ته‌ پارێزرا. له‌ پاش چه‌ند سال، مرخم‌ خو‌ش کرد میژوو‌ی به‌ره‌ی ئه‌رده‌لانی‌ش بکه‌مه‌ کوردی‌ی خو‌مالی و بو‌ئه‌و کاره‌ش له‌م سه‌رچاوانه‌م هه‌لینجا:

۱- شه‌ره‌فنامه‌ی میر شه‌ره‌فخانی بدلیسی.

۲- تاریخ اردلان، کاری سمایلی مه‌لا محه‌مه‌د؛ که‌ خو‌م نه‌م دیوه‌ و نازانم که‌ی نووسراوه‌، ئوستاد جه‌میل رۆژبه‌یانی له‌ فارسییه‌وه‌ کردووه‌تی به‌ عاره‌بی و ده‌سه‌ر باسی ئه‌رده‌لانی شه‌ره‌فنامه‌ عاره‌بییه‌که‌ی قه‌له‌می خو‌ی خستۆته‌وه‌ و منیش له‌وم وه‌رگه‌پراوه‌.

۳- لب‌ التواریخ، هه‌ر ئه‌م ناوه‌ به‌ ئه‌بجده‌ی ده‌بیته‌ میژوو‌ی نووسینی و ده‌کاته‌ ۱۲۴۹ی کوچی- به‌ قه‌له‌می خوسره‌وه‌گی ئه‌رده‌لانی.

۴- په‌راویز و زنجیره‌ نامیلکه‌کانی رۆژبه‌یانی.

۵- تاریخ اردلان، کری مه‌ستوره‌ خانی ژنی خوسره‌و‌خانی ناکام؛ که‌ تا سالی‌ ۱۲۶۳ی هیناوه‌ و به‌هره‌ی له‌ میژوو‌نامه‌که‌ی قازی شه‌ریف و خوسره‌و به‌گ که‌ هه‌ردووکیان هاوچه‌رخ‌ی بوون وه‌رگرتوه‌. میرزا عه‌ولای موشی‌ باشی مامی مه‌ستوره‌ش تا سالی‌ ۱۲۶۷ له‌ دووی داوه‌. ناسرخانی‌ ئازاد پووریش- که‌ له‌ ۱۹۴۶ی زایینی له‌ چاپی داوه‌- چه‌ند په‌راویزی به‌نرخ‌ی بو‌ نووسیوه‌.

۶- تاریخ کرد و کوردستان، گرده‌وه‌کو‌ی ئایه‌ توللای مه‌ردوخ‌ که‌ له‌ سالی‌

ئه مانه مه مو لیكداو و له بهر یه كترم راناون و كردومنه ته دار و پهردووی ئەم نووسراوهم؛ خهستوخۆل و پوخت و پاراوی گشتیانم خستۆته روو. جا مه گین چلۆنكایی بیته، له پێدا ههڵدانی زیادى قسهی بی سهنگی لابهلا، خۆم لاداوه و جاروبارهش خۆم ده میكم تی وهداوه. وهكو خوانیكى رهنگاوپهنگ له بهردهمی خوینه رانی كوردی بهتاسه، بو باسی رابووردووانی كه ونارای كوردی داده نیم؛ با بو خویان به رانه رى و سه ركردن و تیک په رینی قسهی ئەو میژوونوسانه هه لسه نگیتهن و بنرخیتن. جا ئە گهر ئەمه شیویك با، ناوم دهنه حه وترینگه، یان چیشتی فیل و فیله تهن؛ كه هه ژنۆ بابته تی جوړجوړ هه ر له قه یسی و هه لووژه و چه ونده ره وه ده گه ل گهنم و نیسك و نۆك و نخۆشه ر و ماشه سپی و ترشی سماق لیک دهن و له دیزه ییكا ئە یپه زن. به لام ئیستا كه خۆراك نییه و نووسینه، ناوم لیخ نا: میژووی ئەرده لان به كوردی.

پیاو راست بروا، نووسراوی ناسك و جوانی ماه شه ر هفی كوردستانی- كه به مه ستووره ناو داره- بیه و ههستی راتله كاندم و تاسه و ئاره زووی بزواندم كه شان دهمه بهر ئەو كاره. جا به و هۆیه، به جیم زانی كه ده رباره ی ئەو خامه خاوهن هونه ره، به تاییه تی و باری ژبانی كۆمه لگای خۆن (كورد هاری) به تیکرایی -وهك پێش و تاریك- پیشكیشی خوینه رانی هیترا بكه م.

ژن زانه یان زبانه؟

دوكتور جورج حناى لوبنانى كتیبیکی له ژیر ناوی: «ژن هه ر وهك له شه گیانیشه»، وه زوان عاره بی داناوه. زۆر له میژه ئەو کتیبه م خۆتندۆته وه، زۆر به ی زۆری مه به سته جوړ جوړه كانی و غالبه ی كاكله خۆشه كانیم یه كجاری له بیهر چۆته وه. به لام ئەمه م له بیهر ماوه كه له شوینیكا نووسیویه: «وهك ئە یزانین ده ستووره كانی عاسمانی و یاساكانی كاری كۆمه لی

ئینسانی، هیچیان دانیان به مافی ژندا نه ناوه كه ده گه ل پیاو به رانه بر و سه ربه سه ر بی. له ئاییندا بو شایه تی، بو به شه كه له پوور گرتن، پیاوی به دوو ژن حه ساوه، یاخۆ بیژین دوو میو وهك نیتریک دانراوه. ئایین ده لی: ژنان هه ر بو گوئی له مستی و به رده ستی پیاوان رسكاون، هه رگیز ناشی له فه رمووده ی نیزه لامی خاوه نی لاره مل بی و بی پرسى ئەو ده سی بو هیچ کاریك به ری. له ناو هه موو ئایینداران ژن ناو نراوه زه عیفه، واتا زه بوون.

یاساكانی سه ر زه مینیش له م باره وه له دینیش به ولاره تر چوون؛ به سه ت و یهك به لگه ی بنشپ، ریتزبان بو ژن دانه ناوه و له ریز پیاو هه لوه ژیراوه. نیری به زانا به ناوبانگ فه رموو گیانه: ئەوانه ی قژیان درپژه ئاوه زكورتن. ژن ئە بی پرسى پی بكری و به قسه ی نه كری؛ راز ناشی لای ژن بگوتری، كه م ئە قله، تیییدا ناوه ستی. تا ئیستا شه ئەم مه سه لانه به سه ر دهم و زارانه وەن.

ئیسه من له خوینه ره كان پرسیک ئە كه م -با جواوه كه ی لای خویان بی- له ناو بی عه قل و عاقلدا، كام كامی پی فریو دهری؟ بی گومان هه مووتان ئیژن: عاقل و ژیر فریو دهره و بی عه قل و گبژ فریو خۆره. سا ده شزانن هه موو كتیبه دینییه كان فه رموو گیانه: دایكه وا كه له په راسووی چه پی بابه دهم ساز بوو، ببوه ژنی! به و په ری سووك و هاسانی توانی باوه دهم فریو دا و سیوی به هه شتی پی بدزی و له سه ر دزیه كه بیگرن و له و حه وایه وه ی هه لدیرن و به ره ه می ئەو سیو دزیه ئەم ژینی سه ر زه مینه یه. له م چیرۆكه ورد بنه وه؛ به ئاشكرا پیمان ده لی: بابه دهم له چاو دایكه وا زۆر گیلۆكه و به سته زمان بوو؛ دایكه وای زۆر له و عاقلتر فریوی دا و تووشی ئەو هه ل زله ی كرد. ده پروانن! هه ر ئەوانه ی ده لپین ژن گیلتره له پیاگ، هه ر ئەوانه ش پیمان ئیژن؛ گیل و نه زانی میوینه ئاوه زداره نیرینه كه ی با پیرمانی له خسته برد. ئیستا خۆتان ئەم دوو پروا دژ به یه كه له یهك كه سدا لیک دهنه وه!». .

دوكتور حنا كه ئەم مه به سته ی نووسیویه، رووی بنووسی ده گه لانی لبنان

و ده‌وربه‌ری خوئی و كهشه و مه‌شه فشه‌كاني ئه‌مريكا و ئه‌وروپا بووه و سه‌ركۆنه‌ی ئه‌و گه‌لانه‌یه كه له ژیاربدا سه‌ركه‌وتوون و گش له گشتیان خوئنده‌وارن. ئه‌م دوكتۆره‌ خاچ په‌رسته لبناڤیه، نه‌یزانیوه هه‌ر كورد و كوردستان چیه؟ ئه‌گه‌ر خو بیستبیتشی، بی گومانم نه‌یزانیوه له كوردستان چ راده‌برئ؟ ژن له كوردستان چۆن ژیاوه و چتۆ ده‌ژی؟ یان ده‌بی بیژین چۆن ناژی؟ ئیمه‌ی كورد ئه‌مه ئه‌زانین؛ سه‌تان ساله كوردستان داگیركراوه؛ هه‌موو ده‌رگای خوئنده‌واری و گه‌شه‌كردنی ژیاوی له‌ داخراوه. ته‌نیا ئه‌گه‌ر ده‌ره‌تانیك بو خوئندن و فیروون بوویت، مه‌ده‌سه‌ی مزگه‌وتان بووه. تاكه‌تاكه له چینی هه‌ژار و كه‌م ده‌ست، كورپان نارده‌وته به‌ر خوئندن؛ خوئندن چی؟ خوئندن له‌ رووی به‌رنامه‌یه‌ك، به‌ سه‌تان سال ئالوگزیکی نه‌دیوه. جزمی عه‌مه به‌ حینه‌یه‌ی و به‌ره‌وانی، سمایل نامه، ناگه‌هان، سه‌نگتراش و باغه‌بان و ئه‌وجار گولستانی سه‌عدی به‌ سایه و ره‌سخوین و دوايه به‌ ماناوه. ئه‌وه كور فیره فارسی بوو. ئه‌نجا عاره‌بی بخوئینی و های له هه‌ر دوازه عیلمان بی و شاره‌زای مانای قورعان بی. له‌و رۆژه‌وه كه بی ده‌نیته‌ حوجره‌وه، ئه‌بی به‌ گه‌دایی بژی. به‌ سوخته‌یی، هه‌موو سه‌ر له ئیوارانیك له هه‌موو ده‌رگای گوند بدا و بقیرینی: «نانی فه‌قی ره‌حه‌تی خوداتان له‌ بی!» . نان به‌و حاله‌ كو بیته‌وه ئه‌ویش چ نان؟ زۆر كه‌م گه‌نم، زۆریه‌ی جو، زۆرجار گالی تال بو حوجره‌ به‌یته‌وه و ده‌گه‌ل فیركاری موسته‌عید پیکه‌وه نوشی گیانی بکه‌ن. ئه‌وه بزوی رۆژانه، بو به‌رگ و پیتلاو چی ده‌كه‌ن؟ كژی پایزان ساله‌وسال، چاخ و هه‌ره‌تی سه‌فه‌ره؛ و پیل ده‌بن له‌و ده‌شت و ده‌ره. ماله‌ومالی كوچه‌ر و دینشینه‌كان ده‌پشکن؛ رۆن، په‌نیر، شیریت و كه‌شك، خوری، مه‌ره‌ز، موو، ته‌ماكو، دانه‌وێله ده‌چنه‌وه؛ ئه‌م پارسه‌کیه‌ پر سووکیه‌شیان ناوناوه (راتوه‌ی فه‌قییان). سه‌رانسه‌ری په‌مه‌زانیش چاویان بریوه‌ته ده‌ستی هه‌رچی پوول په‌رستی په‌سته. ئه‌وه خوايه به‌ هه‌زار مینگه و فینگه‌وه، زرینگه له‌ گیرفان بیینی و چه‌ند قروش و قوشه‌یه‌کیان بنیته‌ مست! كور نامه‌خوا - چاوی

پیس کاری له‌ نه‌كا - وریا و ژیره و پله به‌ پله سه‌ركه‌وت؛ له (عه‌واملی جورجانی) و (شه‌رحی ته‌سریفی زنجانی) و (انموزج و صمدیه) و (ته‌سریفی مه‌لا عه‌لی) را گه‌یشه (اظهار) و (كافیسه)، (وضع) و (استعاره) شی خوئند؛ (جامی) و (سیوطی) شی ره‌وانه، موسته‌عیده، ده‌وری سوخته‌یی به‌سه‌رچوو، له (منطق) و (بیان) و (بدیع) یش ده‌رچوو، (هیئت) و (علمی کلام) و (عقاید) و (رساله‌ی حساب) یش ده‌گه‌ل، برپاوه و ئیجازه‌نامه‌ی وه‌رگرت و له گوندیک یان له مزگه‌وتیکی شارستانا به‌ مه‌لایه‌تی دامه‌زرا، به‌ زه‌كات و سه‌رفتره‌ی خه‌لكی ئاوی، یان خیركهری گه‌ره‌کی مزگه‌وته‌كه‌ی شار، به‌رئ ده‌چی. واتا به‌ سوالكهری ده‌بی؛ به‌ ژیاوی پارسه‌کی ده‌ژی؛ به‌ نانی گه‌دایی ده‌مرئ.

جگه له مزگه‌وت و فه‌قیش، تاق و واز له ماله‌میران، هه‌ر بو فیز و خۆرانانیا له‌سه‌ر بۆره‌پیاگ و جیران؛ قوله میرزایان راگرتوون؛ ده‌رزیان به‌ كوره‌كانیان گوتوون و فیره سیوات و خوئندن بوون. هه‌رگیز وا نه‌بووه كه بیژین له كۆمه‌لگای كورده‌واری، له ده‌هه‌زاری یه‌كی خوئنده‌واری؛ كیش خوئندویه؟ هه‌ر نیره‌وه‌ز و ئیلله‌للا.

له كۆمه‌لگای وا دواكه‌وته، خوانه‌خواسته یه‌كی بیژی: «كچ بخوئینی» عاسمان كۆله‌كه‌ی گه‌ره‌كه! كیژی كوردی به‌ نیو كورپش نه‌ژمیراو، هه‌ر هاتۆته ناو دنیاوه، باوك ناوچاوی تیک ناوه؛ دالك رووی له‌ وه‌رگیتراوه و به‌نیشانه‌ی قه‌ره‌به‌ختی و چاره‌ره‌شیی خوئی زانیوه. زۆر كیژه كورد ناویان: شوکریه، حه‌مدیه؛ به‌سی و ئامان و ئینتیها و نیهايه‌تن. هه‌ر ئه‌م ناوانه‌ شایه‌تن، باوك كیژیان ناگه‌ره‌كه و پیتی ناشكورن. كیژی كورد هه‌ر پیره‌وكه بوو، ده‌كریتته ئامرازی ناوماال؛ گه‌سك ده‌ره، جی راخه‌ره، چیشت له‌ نهره، برای گچكه له‌ كۆل ده‌ره. ئه‌بی له‌ ده‌شت كار و به‌رخان بچه‌رینج، به‌ده‌میه‌وه پوشكه بو ئاوردوو بینی؛ ته‌ندوو داخا، ئارد دا بیژی، هه‌ویر شیل بی، گوتك خپ دا، به‌ وه‌ردینه له‌سه‌ر پنه‌ی پان كاته‌وه، له‌ ده‌وری تیرۆکی پیچج، به‌سه‌ر رفیده‌یدا، پتوه‌ی بدا، نان

پیتزی؛ هۆشی له گولبێن ناخن بێ، گولبێنه که کێپ ناخایێ، کۆله وه ژێکی له لایێ، ژبێله مۆی پێ تێک وه ریدا و کۆلوی پێ هه لگرتیه وه؛ که په کیش بکاته سه وله بۆ به شداران، له بانه مه ر و هه واران، باره بار و ئاژۆی باره ر و ده واران؛ چێغ گرتنه وه، سنگ داکوتان، ره شمال هه لدان، کاری ژنه . بێرییه پاتال ده دۆشی، شیر ده کا به لۆر و په نیر، مه نجه له ماست هه وین ده کا. له گه ل کازبوه ی به یانا مه شکه ژینه، دۆیه که ی هه لدینیتیه وه، تیراوی ده کولتینیتیه وه و هه زار ده رد و مه خسه ره ی تر. ژن له مه زرا داسه، پاچه، پیمه ره یه، شه نه ی خویان به بادانه، دره وکاره، گیشه کیشه، گیره ی کلۆش، ده سه که نه ی نيسک و نۆک و ماش، له شیشدان و ته ره ی تووتن، کالای پر به بالای ژنه. زستانی زستان ناساییش ناسیتیه وه؛ کولکه و کال شی ده کاته وه و به شه ی ده کا، ته شی ریسه، ته ونکه ره، کلاو و گۆره ی چنه. هه ر پێش گه یشت، برای مافی نه وه ی هه یه وه ک ئاژال و ولساتی خۆی لێ پروانی؛ ده یسه خشی یان ده یفرۆشی، یان ژن به ژنه ی پێ ده کا، به شی خۆیه تی و ره وایه.

هه روا نیوچه رخ له مه وه به ر، له کوردستانه که ی خۆمان به کوردیکی ره مه کیمان بگوتبايه: «کیژی کورد له وزهیدا هه یه خوتنده وار بێ و سه ره رای خوتنده واریه که ش بتوانی کتیب بنووسی و شیعی باش بهوتیتیه وه»؛ بێ گومانم گالته ی به ئاوه زمان ده کرد و سه رتیکیشی بۆ ده له قاند ده یگوت: «ژن و خوتندن؟! ژن و کتیب بنووسینه وه؟! ژن و شیعی هۆنینه وه؟! هه ی هه ی، به خوا با به باشه؛ ئیتر هه ر نه مه مان که مه، وا دیاره ئاخزه مانه! ژن نه گه ر ویستی بنووسی، با به جه وی و جاچکه تاله و ده موکانه وه بنووسی. ژن نه گه ر ده هۆنیتیه وه، وا گوربس و که ژوو هه یه با هه وسار بهوتیتیه وه».

خوتنه ران خویان به ئاگان که تا نه مرۆش، زۆریه ی ئاپۆره ی کوردستان ده رباره ی به ره ی مێوینه نه مه بێر و بر وایانه. ده ی نه گه ر بۆیان باس بکه ین، که سی نیوچه رخ له مه وه پێش، کیژیکی وا له کوردستان هه لکه وتوو،

بوویته نووسه رتیکي به رز و له شیعی فارسی و کوردیدا نه وه نده هونه رمه ند بووه که نیره بویتزه کاغان ئیره یی به و کیژه به رن؛ نه شی نه مجاره چه بێژن؟ ئیژن: «مه گین موجزاتی خوا روویدا بێ».

به لێ، مه ستوره خانمی کوردستانی نه و کیژه موجزاته بووه. به لگه ی روونیش -جگه له شوینه واره که ی- قه سیده که ی نالی هه یه که فر داویتته مه ستوره و نه و قه سیده زۆر مه شه ووره. نالی نه مر، پێغه مبه ری ویتزه ی کوردی، نه گه ر سوور نه یزانیایه مه ستوره بۆ نه وه ده بی خۆیه ریتیه ریزی نالی، که له له ی نه ده دا. دیاره شیژیکی وه ک نالی په لامار ناداته ریوی؛ غه نیمی نه شی پلنگ بێ. پیاو به وردی له و شیعه فرنامه ی نالی وردیتته وه، تی ده گا که له م باره وه چه ندی خۆی ماندوو کردوو؛ نه م هه موو که ره سه جوانه و نه م هه موو وشه ره قانه ی هه ر بۆیه ده کار هیناوه، که نه و خانمه ویتزه وانه ی خۆی له و به که متر نازانی، بترسینی و بیه زینی و خۆی بنویتی که: «منی خاوه نی دیوان، جوانیکی وا ویتزه وانی ده م پارا ویشم بۆرداوه».

یان مه وله وی تا وه گۆزی که خودای بیری ناسکه، نه گه ر سوور نه یزانیایه که مه ستوره له ویتزه دا نه وه نده به رزه بالایه ده شیعی چه تونیش ده گات، له په سنیدا نه ی ده فه رموو:

خورشیده که ی ناز، نه وجی بوورجی ته ور
سه رتو غرای ده فته ر مه حبو بان جه ده ور
ها له خانه که ی بوورجی شه ره فدا
نوور نه فشا نیشه ن وه هه ر ته ره فدا

مه ستوره خانم کی بوو؟

بۆ ژینامه ی نه م نازداره هه ستیار و مێژوونووسه، ناسر نازادپوور فه رموویه و خستویه ته پێشه کیی کتیبه که وه و ئیمه پوخته ی را ده گویتزین: «ناوی ماه شه ره ف خانم و نازناوی مه ستوره بووه؛ ده وروبه ری سالی

۱۲۲۰ ک (۱۸۰۴ز) له بڼه‌مائه‌ی قادریبه‌کانی سنه‌دا - که ئه‌وسا زۆر لای والیبه‌کان به‌قده‌ر بوون- له شاری سنه‌هاته دنیا. ئه‌وله‌سه‌ن به‌گ باوکی ئه‌و کیژه‌ ناوداره له پیاوه‌ په‌سه‌نه‌کانی سنه‌ بووه؛ به‌ ماه‌ شه‌ره‌فی خوتیندووه‌ تا وه‌های پتی‌گه‌یاندووه‌ که ناو ده‌رکا. له زه‌مانی خوسره‌وخانی ئه‌رده‌لانیی والیبه‌ سنه‌ که به‌ ناکام ناو براوه، خان و مائه‌ قادریبه‌کان لیک په‌نجاون و ناشت بوونه‌وه و بوونه‌ خزم. مه‌ستووره‌ بوویته‌ خیزانی خوسره‌وخانی ئه‌رده‌لانی. خانیش له شیع‌ر دانانا له خانم نزیکه‌ بوته‌وه؛ له دیوانی هه‌ر دوو‌کاندا شیع‌ر به‌یه‌کدا هه‌لدانیان زۆر به‌رچاوه.

خیوی (حه‌دیقه‌ی ناسری) که پسمامی مه‌ستووره‌یه، ژماره‌ی هه‌لبه‌سته‌کانی له قه‌سیده و له غه‌زل و ورده‌ بابته، به‌ نزیکه‌ی بیست هه‌زار به‌یت نووسیوه؛ به‌لام (تحفه‌ی ناسریه) که ئه‌ویش له‌مه‌ر کوردستان تاریخیکه، ده هه‌زاری له‌و بیسته‌ که‌م کردۆته‌وه و ده‌لێ ده هه‌زار به‌ییتیکی وه‌هۆندووه.

مه‌ستووره له شیع‌ر دانان چ به‌ فارسی و چ به‌ کوردی، زۆر خاوه‌ن ده‌سه‌لات بووه؛ به‌داخه‌وه زۆریه‌ی شیع‌ری له‌ناوچووه؛ ته‌نیا دوو هه‌زار به‌ییتیکی ماوه‌ته‌وه که له سایه‌ی مه‌عریفه‌تی سه‌رۆکی فه‌ره‌هنگی سنه و میرزا ئه‌سه‌دوللا خانی کوردستانی بیست سالیک ده‌بی له تاران چاپ کراوه. ئه‌مه‌ جگه له‌و شیع‌رانه‌ی که له میژووه‌ فارسیبه‌که‌دا نووسراونه‌وه، کوردیبه‌کان هه‌ر زۆر که‌م ماون، به‌لام له قه‌سیده‌یه‌کدا که به‌م به‌یته ده‌س پتی ده‌کا:

گرفتارم وه‌نازی چاوه‌کانی مه‌ستی فه‌تتانت

بریندارم به‌نیشی سینه‌ دوزی تیری موژگان

وا دیار ئه‌دا که شیع‌ره‌ کوردیبه‌کانیشی زۆر په‌وان بوون.

مه‌ستووره و یغمای جندقی فارسی زمان- که هاوچه‌رخ‌ی یه‌کتری بوون - شیع‌ریان بۆ یه‌کدی نووسیوه؛ ده‌گه‌ل زۆر هۆنه‌ری کوردیش شیع‌ر

شیع‌رینی کردووه. جگه له دیوانی شیع‌ر و تاریخی ئه‌رده‌لانه‌که‌ی، ده‌رباره‌ی پروای ئایینی و ئیسلامه‌تی نامیلکه‌یه‌کی نووسیوه که به‌داخه‌وه نه‌مدیوه.

مه‌ستووره چل و چوار سالی ته‌مه‌ن بووه، واتا له سالی ۱۲۶۴دا له سوله‌پمانیه‌ مردووه*. له‌دوای پیتشه‌کیی ئازاد پوور، تاریخه‌که‌ی ده‌س پتی ده‌کا؛ مه‌ستووره خانیش بۆ خۆی پیتشه‌کییه‌کی بۆ نووسیوه که خه‌ستاییه‌که‌ی را‌ده‌نیم. ئه‌ویش هه‌ر وه‌کو شوین و یاسای نووسه‌رانی ئیسلامییه؛ به‌ناوی خوا ده‌س پتی ده‌کا و به‌ زمانیکی زۆر په‌وان و ده‌مپاراوی به‌ گه‌وره‌ییی خوا هه‌لدانی و دروودی زۆر بۆ پیغه‌مبه‌ر به‌ر پتی ده‌کا و دیتته سه‌ر باسی ژینی خۆی و هۆی دانانی کتیبه‌که‌ی و ده‌فه‌رمووی:

«منی وا بی نرخ و هه‌ژار مه‌ستووره ناو - که کیژی ئه‌وله‌سه‌ن به‌گ و نه‌وی خوا به‌خشیه‌وه‌ما‌غای کوردستانیم- چونکه باوکه‌م زۆر حه‌زی له خوتیندن بووه و منیش کیژی نۆبه‌ره‌ی بووم، خۆشی ویستووم و پتی خوتیندوم؛ زۆرم خوو دا‌بووه سه‌ر کتیب، هه‌موو جوړه کتیبیکم ده‌خوتیندووه، له ناویاندا زۆر له تاریخ خۆشم ده‌هات. تا رۆژتیکیان چاوم به‌ نوسراوی که‌وت ده‌رباره‌ی کوردستان ده‌دوا، هه‌رچه‌ند فره‌یشی تیا چووبوو، به‌لام هیتشتا که‌م و کووریه‌کی هه‌ر ما‌بوو. که‌وته سه‌رم منیش گه‌ویک به‌خه‌مه سه‌ر ئه‌و زنجیره‌ی سه‌ره‌هوردی ئه‌رده‌لانی، به‌تایبه‌تی که‌ خۆم ناخۆری ئه‌وانم و شانازی به‌ به‌ختم ده‌که‌م که ئیستا ته‌واو خزمیانم. بۆ ئه‌م کاره‌ش روانیومه‌ته زۆر کتیبان و پرسیاریشم له پیره‌ پیاوان کردووه و ئه‌م تاریخه‌م لێ سازداوه. تکامه له خوتینه‌ره‌وان به‌ نزا له بیرم نه‌که‌ن». ئیتر دیتته سه‌ر باسی ئه‌رده‌لانیبه‌کان له میژوودا و ئیتر:

بڼه‌ی باب‌ه‌ ئه‌رده‌لان

ناشکرایه باب‌ه‌ ئه‌رده‌لان کورد بووه. با بزاین کورد خۆی له کوپه‌هاتووه

* ناسر ئازاد پوور- ۱۹۴۶.

و ئەم ناوہ چۆن پەیدا بووہ. مێژوونووسان زۆریان قسە تیک پەریبووہ؛ هیندیك ئیژن: زەهاک ناویکی خوانناس که پاشا بو، دوو پله گوشت له بیچمی مار لهسەر شانانیهوه دەرچوون، ژانی ئەو دەرده گرانە ژیانى له زەهاکی ناپاک کردە قوزەلقورت و سندان. شەیتان خۆی کردە پزیشک و پیتی وت: «دەبێ گرۆژی مژی دو لاو بەم زامانەتا بمالی تا ئۆقره بگرێ و ژان ئەکا». بۆ نەگبەتی ئەم هەتوانە ژانەکهی زۆر دادەمرکاند. هەموو رۆژی دوو زەلامی بیتاوانیان بە چیتستکهری زەهاک دەسپارد، سەریان بپری و میتشکهکانیان گەرماو گەرم فریای ماری سەرشانی خا. شپۆکەر پیاوی دلۆوان و دلنەرم بوو؛ بەزەى بەم بیچارانەدا دەهاتەوه؛ دیتی زیان له نیوہش وەگەر پێ باشە، له دوانەکه یهکتیانی پاشقل دەدا و میتشکی مەری دەگەل میتشکی یهکتی لەو دوانە لیک دەدا و بۆ شای دەنارد؛ بەم یهکهی زیندووشی دەسپارد، هەرچی زوو له شار راکا و لەناو چیا خۆی حەشار دات. هەلاتوو له دەستی زۆردار له کەژ و بەندەن و نزار نیشتهجی بوون، یهکتیک لەوان ناوی کورد بوو، بەرەى زۆری لی کەوتەوه و له ئاکاما چوار تیرەى زلیان لی پینک هات بەم ناوانە: ئەردەلان، که له چاو کوردەکانی تر ئازا و نەجیم زادەترن. دوو هەمیان لوپ، سێهەم کرمانج که بابانیشیان پێ ئیژن، چوارەم گۆران که له کرماشانا ئەژین. بەلام زۆریهى مێژوونووسان لایان وایه ئەردەلانی له نەتەوهى ئەردەشیری بابەکانن، که رۆژگارێک پەریبوەى ولاتی شام بوون و گیرسانەوه؛ ئیمام حەسەن کردوونیه والبی کوردستان. وا لەوساوه هەتا ئیستا - که سال هەزار و دووسەت و شپست و دووہ - لەودمی ئەو ئیمامەوه پشتاو پشتیان فەرمانرەوای کوردستانن. شایهتی ئەم قسەى منە ئەنگوستیلیکی یاقیقە بەخەتی کووفی نەخشاوه و ئیمام حەسەن بۆ متفەرک داویه بە بابە ئەردەلان، هەتا ئیستاش ئەم هەنگولیسکه هەر ماوه و له بنەمالەى ئەردەلاندا پارێزراوه.

بەلام مێژووی ئەردەلانی مەلا حەمەشەریف قازی و خوسرەوبەگی ئەردەلانی نووسیگیانە: له پیتشانا ئەردەلانی لەلای مووسل و دیاربه کر و

ئەم ناوچانە فەرمانرەوایه تییان دەکرد؛ بە هەلکەوت بابە ئەردەلان له خزمان جیا بوتهوه و رووی کردۆته شارەزوو و کراوه بە فەرمانرەوا. ماوه یهکتیش هاتۆته ناوچهی پالەنگان و گۆرانەکان کردوویانەته گەورەى خۆ. له برانەوهى پاشایه تیى بەرەى چهنگیز، دیسان توانیی کۆ و حەریر و شارەزوو و قەلەمپهوی بابانەکان زەوت بکا. گەلیک سالان لەزۆریهى خاکی کوردستان هەر بۆخۆی هەمەکاره بووه، دەلین چەند جار ئەمیر تەیموور گورەکانی حاکمایه تیى کوردستانی بۆ ئەو بابە ئەردەلانە مۆر کردووه. بەلام ناچیتە ئەقلەوه ئەمە راست بێ؛ چونکه له چهنگیز خانەوه تا تەیموور مەودا زۆر دووره؛ خواش ئەیزانی.

هەتا ئیتره مێژووی مەستووره خانم بوو پامان گوترا؛ دەبا بزانی مێژوونووسانی بەر لەویش چیان نووسیوه:

میر شەرەفخان له سالی (۱۰۰۵) دا دەربارەى رەگەزی کوردان له پاش باسی زەهاک و ماری سەرشانی - که ئەم قسە له شانامەى فەردەوسیدا باس کراوه - ئەلێ: «کورد لەو هەلاتوانە پینک هاتووه، وردە وردە زمانیکی سەریه خۆیان داھیناوه که کوردییه». شەرەفخان دەلێ: «لای زۆر کەس ناوی کورد و اتا «ئازا» یه؛ کورد چوار تیرەن: کرمانج، گۆران، کەلھویر و لوپ». ئەم باسی زەهاک و مارەى له هەنبانەى درۆکانی فەردەوسى و اتا: شانامە، دەرھاتووه؛ نرخی ئەوئەندەشى نیبە که بەرپەرچی بدریتەوه؛ بەلام وشەى کرمانج و لوپ و گۆران و کەلھویر، هەلدەگرن سەرنج بەدین و بزانی ئەم چوار ناوانە یانی چی؟

هەموو کوردی تورکیه و زۆر کوردی ئازەربایجان و بەشى زۆر له کوردی عێراق و کوردەکانی شەکی و شیروانی خوراسان و کوردەکانی ئەرمەنستانی روسیا؛ بەخۆ ئیژن: «ئەم کورمانجین». هیندیکیان دەلین: «کورد ماجین». بە فەرموودەى شەرەفخان و بە باوەری زۆر له کەونارا ناسەکان، ئاشۆرییهکان بە ئازایانیا گوتووه: «کورت»؛ ئەم نازناوه له وانەوه له کوردی ئازا نراوه. ئەى بەر لەو ناوه ئەم چبووین؟ پرسیاریکه

سهرنج پراکیش.

هەر که سێک دهرباره‌ی ژبان و چۆنیه‌تی زهردهشت پینغه‌مبه‌ر کتیبان بخوینیته‌وه تووشی ئەم چەند باسه‌ ده‌بی:

نوێژه‌کان و دو‌عاکانی زهردهشت هه‌مووی که به (گاسها) ناودێرن، هه‌ر پارانه‌وه له‌ خوايه که: «ناهۆره‌موزدای مه‌زن! تو ماژه‌کانی مه‌زدیسنه له‌ نازاری دێوه‌کانی ده‌وروبه‌ری دهرباچه‌ی وان بپاریزه». بێ‌گومان خزمه‌کانی ئەو به‌تیره‌ی ماژ ناوبراون. گاس که به‌مانای دو‌عايه و دو‌عاش یانی بانگ لێ کردن. ئیستاش له‌ناو زۆر کورداندا گاس یان گازه. ده‌لێ: «گاسی فلانی که، گازم کردی گویت لێ نه‌بوو». له‌ سه‌ره‌تای ئیسلامه‌وه عه‌ره‌ب رژاونه ولاتمان و بوونه‌ته‌ ئاغا له‌ سه‌رمان و زمانیان وه‌به‌وه که‌وتوو؛ عه‌ره‌ب نازانی (ژێ) بلێ، ده‌یکاته (زێ) یان ده‌یگۆرپته‌وه به (جسیم). ماژیان لێ کردوین به‌ ماچ و ژن و ماژو و ماژه‌نده‌ران و ماژیاریان کردۆته‌ زهن و مازووج و مازهنده‌ران و مازیاری؛ هه‌روه‌ها چپای (ماژی)ش هه‌ر ماژی بووه. به‌ پروای مه‌لا جه‌میلیش که له‌م وشه‌ی به‌وردی توژیوه‌ته‌وه، کورماچ و کورماد هه‌ر به‌کن، که ئەم قسه‌ش به‌راستی جیتی سه‌رنجدانه. به‌شایه‌تی میژوونوسانی رابردوو، ماد کورد بوون و پاته‌ختیان هه‌مه‌دان بووه؛ ئەمجار کوردماج یا ماژ یا ماد، له‌ مانادا ده‌بیته‌ ماژه‌ نازاکه. جا ئەگه‌ر له‌ هیندیك شوینی کوردستانا له‌جیتی کوردماج ده‌لێن کورمانج و نوونیک سووک له‌سه‌ر زمانان که‌وتۆته‌ ناو ما و جیمه‌که، کار هه‌لئاوه‌شیته‌وه. زۆر جار له‌ زۆر هاتوچۆ کردنی وشه‌ به‌سه‌ر زمانی گه‌له‌وه، که‌م بوون و زیادبوون روونه‌دات و هیندیك جار دوو له‌ته‌ وشه‌ش پینکه‌وه ئالوگۆر ده‌کن. چەند هۆزیک به‌ناوی مه‌نگۆر له‌ ده‌وری چپای هه‌کاری له‌ کوردستانی به‌رده‌ستی تورکه‌کان و له‌لای رووگه‌ی مه‌لبه‌ندی شاری مه‌هابادی کوردستانی سه‌ر به‌ ئیران هه‌ر ئیستی هه‌ن که (مانگ کورن). (مانج کور) زوو ده‌بیته‌ مانگ کور، هه‌ر کورمانجه‌کی پینشووه، له‌ته‌ وشه‌ جیگه‌ گۆرکێیان کردوو.

ئەگه‌ر ئەم بیرو پروایه‌م لێ وه‌رگرن ئەبێ بیریش له‌ کرمانشان و کرمانیش بکه‌نه‌وه، به‌ ئاشکرا (کورماجان) و (کورما=کورمانج) خو‌ده‌نوین. خو‌ ئەگه‌ر کورد؛ کورته‌که‌ی ئاشۆریش نه‌بێ، ده‌کرێ (کور) بێ و ده‌بیته (کور) (ماچ) یا (مانج) که (مانج) و (مانج)ه‌که‌ش (ماژه) و (ماژ)یش قه‌ویله‌ی زهردهشته.

با جارێ له (ماچ) وازیین، بزانیان گۆران یانی چی؟

هیندیك له‌ میژوونوسه‌کان لایان وایه‌ چەند هۆزیک که له‌ پینشوودا به‌ زمانی په‌هله‌ویی کۆنیان قسه‌ ده‌کرد، له‌ سۆنگه‌ی کۆچ و باره‌وه هاتوونه‌ته‌ ناو کوردان و کوردی فیربوون و زمانه‌که‌ی پینشووی خو‌یان وه‌لئاوه‌ و کورده‌کان به‌ مزگینیه‌وه گوتووین: «ئەوا گۆران» و اتا له‌سای زمان گۆران‌ه‌وه بوونه‌ته‌ کورد؛ ده‌سته‌یه‌کیش ئەم پروایه‌ ناسه‌لمین، ده‌لێن: «کورد له‌ پینشدا هه‌مووی کۆچەر و ره‌ه‌ند بووگن و زۆر له‌ شوینیکا به‌ند نه‌بوون. هیندیك له‌وان ئەقلیان بریی، له‌ ژبانی کۆچه‌رایه‌تی ده‌س هه‌لگرن و جووت و گا و دێ نشینی به‌سه‌ره‌رن؛ ئاوابی و گوندیان ئاواکرد و له‌ کۆچه‌ران جیابوونه‌وه و کۆچه‌ره‌کان گوتیان: (گۆران)؛ و اتا وه‌کو خو‌یان نه‌مان».

ئوستاد جه‌میل رۆژبه‌یانی به‌جۆرێکی تر بۆی چوو: ئەم فه‌رموویه: «زۆر وئ ده‌چی ناوی (گۆران) له‌ وشه‌ی (گۆر)ه‌وه هاتبێ که (گۆر) له‌ زمانی کوردیدا، به‌ (که‌ره‌کیوی)، به‌ (مه‌یدان)، به‌ (ده‌شت)، به‌ (قه‌ور) ئەوتری؛ ئەبێ ئەم هۆزه‌ کوردانه‌ له‌ناو ده‌شتاییدا ژباين؛ یان له‌ کاتی مه‌یدانداری زۆر نازابن؛ یان له‌ راوا زۆریان که‌ره‌کیوی ده‌گرت؛ خاکی کوردستانه‌که‌شیان ده‌کرده‌ گۆری دوژمنان».

به‌ خه‌یالی منی هه‌ژار هه‌یج یه‌ک له‌و چەند بۆ چوونانه‌ نه‌گه‌یشتوونه‌ ئامانج و نیشانه‌یان نه‌پیکاه‌وه. من لام وایه‌ ئەم (گۆران)ش وه‌کو (کورماژ) سه‌ره‌تای له‌ ئایین به‌نده‌؛ وه‌ک ده‌زانی ئیسلام په‌یره‌وانی

زهردهشت به ناگره‌پرست ناوده‌با و له فارس‌سیشدا (گه‌بر) ئیژن؛ هه‌روه‌ک کورده‌کانی خو‌شمان ده‌لین: گاور. که‌وابی (گۆران)، (گا‌وران)؛ واتا ناگر په‌رسته‌کان. ئه‌وه‌نده‌شمان له‌بیرنه‌چی که‌ گۆران چه‌ندین سه‌ده‌ مان، هه‌تا موسولمان کراون. ده‌گێرنه‌وه‌ که‌ مه‌لایه‌کی مه‌ردۆخی که‌ هه‌ر به‌ چاو‌یک دیتوویه، چۆته‌ ناو هه‌ورامانیان و فیره‌ ئیسلامه‌تی کردوون و قورعانیکیشی بۆ بردوون که‌ له‌ جیاتنی ماریفه‌تووبیرشالیار، قورئان بخوین. رۆژتیک له‌ مزگه‌وتی دیدا یه‌کێ له‌ یه‌کێ ده‌پرسی: «بیس‌توومه‌ قورعان قه‌دیمه‌؛ له‌ ماریفه‌تووبیرشالیاریش قه‌دیم تره‌؟».

کا‌ورا له‌ جو‌اویا ئه‌خه‌نی و ئه‌لێ: «قرون دو‌یکه‌ مه‌لا ره‌حیمه‌کۆره‌ بۆی هینان؛ ماریفه‌تووبیرشالیاری هه‌زار سال زیاتره‌ هه‌یه‌».

(گۆران) به‌و کوردانه‌ ده‌لین که‌ له‌ ده‌وری کرمانشان و سنه‌ و هه‌مه‌دانا ئه‌ژین. هۆزیک له‌ مه‌لبه‌ندی موکری له‌ نزیک سه‌رده‌شت نیشه‌جین، ئه‌ویش (که‌هورک)یان پێ ده‌لین؛ ئاخۆ ئه‌م دوو ناوه‌ خزمین؟ ئه‌گه‌ر خزمین ئه‌م هه‌موو ده‌شت و کێوانه‌ بۆچی که‌وتۆته‌ نێوانیان؟ پرسیکه‌ وه‌رامی ده‌وی.

ئهو که‌سانه‌ی زۆر شاره‌زای میژووی ژبانی زهرده‌شتن، پیمان ده‌لین: زهرده‌شت له‌لای گۆلی ورمی - که‌ ئه‌وسا ناوی چیچک بوو - هاته‌ دنیا؛ پاشان وتی پیغه‌مبه‌رم. هۆزی ماژ - که‌ خزمی خۆی بوون - لێی وه‌کو‌بوون؛ بوونه‌ ئۆمه‌ت. کورده‌کانی ده‌وروبه‌ری ده‌ریاچه‌ی وان - که‌ ئه‌وسا به‌ دێو ناوده‌بران دیئوسنه‌ به‌مانا خوداپه‌رسته‌ - خۆیان له‌ مه‌زدیسینه‌کان گه‌لێ به‌چاتر ده‌زانی و به‌گژ ماژه‌ زهرده‌شتیه‌کاندا ده‌هاتن؛ جیگه‌یان به‌ زهرده‌شت له‌ق کرد. ناچار له‌به‌ر دێوان ره‌وی. دوازه‌ رۆژان رینگه‌ی پێوا تاگه‌یشه‌ سه‌ر گۆی رووباری تائیتی که‌ له‌ بناری چپای گورگان ده‌هاته‌ خوار. سرووش واتا فرشته‌ی ولامبه‌ری خوا، داوه‌زیه‌ لای؛ دروودی خودای پێ گه‌یاند و پێی راگه‌یاند ئاماده‌بێ بیباته‌ باره‌گای خودا له‌ عاسمان. به‌ ناوی چه‌می تائیتی دلێ زهرده‌شتی شته‌وه‌ تا گه‌ماری و چلک و چه‌په‌لێ زه‌مینی تیدا

نه‌ما. ئه‌وسا بردی بۆلای خودا که‌ ئه‌وسا ئاهۆره‌موزدا یاخۆ هورمز ناوی خوا بوو.

زهرده‌شت گه‌یشه‌ته‌ باره‌گا و چاوه‌نۆر بوو ئاهۆره‌موزدا بانگی کا و بیدوینێ. له‌ ماوه‌ی چاوه‌نۆریدا فرشته‌کان له‌ چوار لاره‌ له‌ زهرده‌شت کۆ بیسونه‌وه‌، فرشته‌ش هه‌ر رۆشناکییه‌. زهرده‌شت کاتێ له‌ سه‌ری خۆی ده‌روانی، سیبه‌ر نه‌بوو، رووناکاییی فرشته‌کان له‌ چوار لاره‌ سیبه‌ریان له‌ناو بردبوو. ئاهۆره‌موزدا بانگی کرد، زۆری دلخۆشی داوه‌وه‌، فه‌رموی هه‌رۆه‌ ماله‌ خۆت، من ئه‌وه‌نده‌ت هینێ ده‌ده‌می که‌ به‌سه‌ر دێواندا زāl بی. میوان مالاوایی کرد و گه‌راوه‌ بۆ ده‌وری چیچک. ئه‌میرتیک به‌ناوی مه‌ماند باوه‌ری به‌ زهرده‌شت هینا و بوونه‌ خزمیش. زهرده‌شت سستی - خوشکی خۆی - دا به‌ مه‌ماند و هه‌شوقی (هه‌یقی) خوشکی مه‌مه‌ندی خواست. له‌وساوه‌ زهرده‌شت نه‌ترسا و توانی دێوه‌کان راوینێ.

به‌لام زۆر له‌و میژوونوسه‌ به‌رێزانه‌ - ئێرانیه‌ - ویستوویانه‌ زهرده‌شت به‌فارس سه‌ساوکه‌ن و له‌ کوردایه‌ تیبی وه‌شۆرن؛ فه‌رموویانه‌: «تائیتی ره‌نگه‌ ئه‌رس بێ که‌ چه‌مه‌یکه‌ له‌سه‌ر سنووری ئێران و ولاتی رووس! گورگان کووه‌یش هه‌ر کێوه‌کانی گورگانه‌. له‌و سه‌فه‌ره‌ش زهرده‌شت گه‌یشه‌تۆته‌ به‌لخ که‌ له‌وپه‌ر تۆزیه‌گه‌سته‌نه‌ و سه‌ر به‌ ده‌وله‌تی ئه‌فغانه‌ و ده‌گه‌ل مه‌لبه‌ندی بوخارا سنووریان لێک ده‌داته‌وه‌». جا با تۆزیک به‌ وردی لێکی ده‌ینه‌وه‌*: نزیک به‌ سێ هه‌زار سال پێش، دنیای وا پر لێره‌واری چوغری دژوار، نه‌ رینگه‌یه‌کی خۆشکراو و نه‌پردیک و پرده‌بازیک له‌ رووباران، نه‌کیلیک چه‌قینراپێ له‌سه‌ر بواران، ده‌رویشیکێ شپ و شپۆل و به‌له‌نگاز که‌ ناوه‌که‌ی واتا خپوی وشتره‌زهره‌، کاله‌ی چه‌رمی خاوه‌نه‌سه‌ستی، به‌ پیاده‌بێ یاخۆ بلتین به‌ سواری لۆکه‌ زهرده‌که‌ی، لۆژ لۆژ له‌ ده‌وری ورمیوه‌

* که‌سێ به‌ وردی پروانیتته‌ کتیبی «جغرافیای غرب ایران» یا «کوه‌های نا شناخته‌ در اوستا» نووسینی «دۆلتشاهی» زۆر له‌و شتانه‌ی بۆ روون ده‌بیته‌وه‌ - هه‌ژار.

وهړې كهوږ، نهك دوازه ړوژ به دوازه مانگ نه دهگاته سهر ناراز و نه بهلخيش به پپوقهدهمی پيروژ دهكات. دوازه قوناغ به حاله حال دهیگه یه نیتته لای سهردهشت. ئیستاش ناوی (تیه تی) ههروهك خوی ماوه كه دهړژیتته چه می كه لوی؛ كپوهكانی گهوركانی سهرچاوهیه. كهسیكي سهردهشتی دیبیت، زوو دهزانی نه له سهردهشت دروست بووه و نه بنی دهشته؛ ته نیا ناوه كه به ناوی زهردهشتهوه ناونراوه و (زی) به (سین) زورچار گوراوه؛ وهكو (دهزگیره) و (دهزگیران). ههر له لای سهردهشتیشهوه گوندو كه کی زور خوش هه یه ناونراوه هورمزاونی؛ ته واو وهكو (ئه لالا تابادی) هیندوستان. ههر له سهردهشتیش به ودیوا چند مهودایهك له لای چوارتا، گوندیک وه ناو (ههرمن) هه یه كه ئههریمن له وږ ژیاوه. ئیستا ناخو زهردهشت له لای سهردهشت بووبی و له سهر رهخی رووباری تیه تی ژیاپی و له ناوایی هورمزاونی سابتتهوه، ههرمنیشی بهروه گهرمیان وهدر نابی چپی تیاپه؛ ئهوسا مانای گهوركان ناشكرا دهی: گهوركانن، گوتمان گهور به په پروهی زهردهشت دهلین؛ ئه دی وشه ی (كه لهور) چپیه؟

میر شه ره فخان فهرموویه تی: «میژوونوسان دهلین كه لهور نه ته وهی گوده رزی گیون؛ كه گیو زه مانی كه یانی به سهر بابل راده گه یشته. كوری گیو به ناوی ره هام، به فهرمانی خونكار به همه نی كه یانی هیرشی برده سهر شام و ئورشلیم و میسر و زوتی كردن. ئه وهندهی جوو سهر برپووه كه ناش به خوتیان گه راوه. به ختونه سر، نازناوی ئه وه هامه یه».

باس و خواسی ئه وه هام و قه تلوعامی جووله كه، له دوو میژووی قه دیبه كندا هاتووه؛ به لام ههر دووك له سهر خونكاره کی كه یان پیک نه هاتوون.

ئه حمه د؛ روله ی (ابن سنان قه ره مانی ۹۳۹-۱۰۱۹) له میژووی (اخبار الدول) رووپه ری ۳۵۰ دا ده لی: «ئه و شایه ی ره هامی نارده سهر جووله كان، بیوراسب یان بیهراسب بوو».

کتیپی (مروج الذهب) كه مه سعودی نووسیویه تی ئیژی: «لوهراسپی نه وهی كه یقرباد ئه م كوشناره ی به ره هام كرد».

ئوستاد جه میل روزه یانی پروا به م چیرو كه ناکا؛ به هزری ئه و كه لهور توخمی كلاهوری پاله وانن كه شانامه باسی دهكات. فهرمووشیه تی: «من هیچ به دووری نازانم (كه لهوران) بی، و اتا به رانه گه وره كه و له دوایی بوویته كه لهور». مه لا جه میل ئه م باسانه ی وهك په راویز بو شه ره فنامه نووسیوه؛ له دوای ئه مه به چند سالیك خوی به رپه ریچ ده داته وه و ده رباره ی كه لهور ده نووسی: «كه لهور و اتا كه ل ناهورا». بو چه سپینی ئه م بیره تازش ئه م چند به لگه ی نیشان داوه و فهرموویه تی: «ئه و گله نای له چیاكانی زاگروس ده ژیان؛ وه كو گوتی، لولو، كاسی، عیلامی و میتانی، ههر هوزی بتی خوی هه بووه؛ زور جارانیس ده گه ل سوومه ر و ناكید و بابل و ئاشوریه كندا ده بووه شه ریان. كخ له شه ردا سهر كه وتبا، بتی هوزی بن كه وتووی به تالان ده برد و، تیشكاو بی خوا ده مایه وه. جا هیتدی له زاگروسیه كان بو ئه وه كه خوداكانیان له دهس و بردی دوزمنان پپاریزین، بردوویاننه سهر دوندی كپوی بیستون- كه ههر وشه ی بیستونیش (بیغستانه)، (بیخ) كه ئیستاکی بوویته (به گ) ناوی خوا بووه- یانیها شوتنی خوداگه ل؛ له ناو ئه و گه له خوایه شدا دیاره گه وره و گچكه هه بووه، ههر هوزی به گوتیه ی توانای. خوی له هه مووان مه زنتر (كه ل ناهورا) یه. هوزی خپوی بتی گه وره به ناوی كه ل ناهورایی ناودیر بووه. هه وا گورانیه كیش هه یه زور وهك پارانه وه ده چی كه به میس كه لهوری ده لین، و اتا سترانی خودایی».

لور

شه ره فنامه له (زیدة التواریخ) ده گبریتته وه: «له لای مانروود گوندیک هه یه ناوی كورده، دهره ندیک لی نزیكه به ناوی كول؛ له ناو دهره ند گوندیک هه یه به ناوی لور. ئه و كوردانه ی كه خویان به لور داده نین، له ههر كوی بن، ههر ناوی تریشیان هه بیت، هه موویان له بنه چه كه دا سهر به و

گوندهن» .

مبیر شه ره فخان له سه ری رژیویه و فهرموویه: «جیا له (زیده التواریخ) زۆر کهسی تریش له م باره نووسیویانه، به لام پیتم بایه خدار نه بوون و وازم له نووسینیان هینا» .

رۆژبه یانیش بۆ ئەم ناوه زۆر گهراوه که له کوێ سه ری هه لداوه . ده لئ: «تاریخ گزیده ی کاری (مستوفی قزوینی) و منتخب التواریخی (معین الدین نطنزی) ش لایان وایه ئەو ناوه له گوندی لوری گه لی کولی لای گوندی کوردی مانرووده» .

به پروای هه ژارانه ی من، پیاو ته گهر میترووی که ونارای گهلانی زاگروس وه خوینی؛ ناوی (لولوو)، (لولووبوم)، (لولوومی) زۆر جار ده بینئ، ته گهر (لور) له و (لولووه) بئ سه یر نییه .

هه ژار

بابه نه ره ده لئ: هه تا بیژی پیاوی چاک بوو؛ دلی پاک بوو؛ له ناوی شه و خۆی ده پاراست؛ کاری ناره وای نه ده کرد. مسکین هه موو خۆشیان ده بوست؛ کهس قسه ی پیسی لی نه بیست. پاش ماوه یه ک، مالاوایی له جیهانی بئ به ین و به قا کرد و مرد.

کلۆن، کور باوه نه ره ده لئ: جیگه ی باوکی خۆی گرته وه؛ گرۆی له چاکان برده وه؛ ناوی هه ژار له رۆژگاریا پووچایه وه و هه موو کهس تیر و دارا بوو. له ده هنده بی و میرخاسی هۆی دایه وه؛ تا له پاشان گویتیه وه بۆ ناو گۆرستان.

خدری کلۆن: خدری پیتۆل، هاته شوینی بابه کلۆل؛ چۆغه ی به ری زۆردارانی بئ گرۆل کرد؛ دنیا ی به نیاران چۆل کرد؛ مه لاشی زۆر خۆش ده بوستن؛ چیان بگوتبا لئی ده بیستن. دنیا له سایه ی سایه وه؛ ته ویش رۆژتیک به به کجاری له ناو گۆردا هه سایه وه.

ئه لیاس کوری خدر: وه ک هه میشه له چیرۆکی کورده واری، خدر و ئه لیاس له دوی یه کن و پیریتن بۆ نزا ئیتن: «خدر ئه لیاس ناگادارت بن» .

ئه لیاس جیگه ی خدری پر کرده وه و به کرده وه له باپیرانی تی په راند؛ زۆر ژیر و زۆر به ته گبیر بوو؛ هه میشه خودای له بییر بوو، هه تا پیر بوو؛ ته وسا پیتیردی خواهات و نارديه به هه شت.

دیسانه وه خدری ئه لیاس: کوری ئه لیاس که ده بوو به خدری دووه م هاته پرووی کار و، له سه ر گه ل بوو به فه رماندار؛ پیاویکی پیتوقه دم خیر و به نازایه تی وه ک شیر و به گیانی دوژمنان فییر بوو. توخمی هه ژاری و زۆرداری، به ودمی ئەو له قه له مپه وی باری کرد و هه ر له رای خوا کاری کرد؛ تا ته ویش مه رگی گه یشتی و ره وانهی کرد بۆ به هه شتی.

هه سه ن کوری خدری دووه م: ئیتن پیاگت زۆر خاس بووه؛ ورد و ژیر و دورناس بووه؛ زۆر خۆی له گونه ده پاراست و هه ر ره زامه ندی خوای ده خواست. مپیری هه ر له وه ده و هشاوه . هه موو خه لک - به ده و له مه ند و گه داوه -

خۆشيان دهويست؛ كهس قسه‌ی پيسى لى نه‌بيست. به‌خۆشى و سه‌ربه‌رزى ژيا و به‌هيوای به‌هسته‌وه‌ مرد.

بابۆل كورى هه‌سه‌ن: ده‌لێن بابۆل زۆر ئازا بوو؛ زۆربيش ده‌ست و دلاوا بوو. هه‌رچيه‌ك له‌ باپيرانيه‌وه‌ زېر و گه‌نجى بۆ جى مابوو، هه‌مووى دا بوو به‌ هه‌ژاران و ژێرده‌ستان. دوژمن گشتى لى ته‌ترسان، هه‌موو زنده‌قيان لى چو بوو؛ ده‌گه‌ل هه‌ركام رووبه‌روو بوو، به‌يه‌كجارى له‌ ناوى برد. زۆر به‌سه‌ر به‌رزى ژيا و مرد.

مونزير كورى بابۆل: له‌ شۆين باوكى به‌سه‌ردارى ناو دێر كرا؛ له‌ هه‌موولا ديارى و پيشكيشى بۆ برا؛ هه‌ركه‌س شيش ديارى هينابوو چهند ته‌وه‌نده‌ خه‌لات و ديارى پى درا. زۆر پياوئى له‌ سه‌رخۆ بوو؛ دوژمنى گزى و درۆ بوو. له‌ چاخى سه‌روه‌رى ته‌ودا، دنيا هه‌مووى هيدى و هيمى، بى كيشه‌ و مقۆمقۆ بوو. مونزير هه‌ر به‌زى سهرى، مه‌ئموون به‌گى كورى زۆر خۆشه‌ويستى خۆى به‌ جى نشينى ديارى كرد و پاش ماوه‌يه‌ك ته‌ويش وه‌ك باپيرانى مرد.

هه‌ر له‌ باه‌ ته‌رده‌لانه‌وه‌ تا ئېره‌ له‌ ميژووى مه‌ستوره‌ خانم راگوتراوه‌، به‌ قه‌له‌مىكى زۆر ره‌وان. وه‌ك گه‌وره‌ترين ويژه‌وان له‌ ته‌ده‌بياتى فارسيدا، به‌ به‌ژن و بالاي هه‌لدان به‌بى ته‌وه‌ بزاني كه‌ى له‌ دنيا بوون و كه‌ى لى ده‌رچوون؛ ئاخى كه‌سىكى نه‌زاني باه‌ ته‌رده‌لان زه‌مانى ئيمام هه‌سه‌ن والى بوو و گوستيله‌ى لى وه‌رگرتوو، يان چه‌نگيز و ته‌يمورى له‌نگ فه‌رمانيان بۆ مۆرکردوو، چوزانى فلان سه‌خى بوو يان نانه‌خۆر؟! فيسار زه‌بوون و لاواز بوو يان خاوه‌ن زۆر؟ جامه‌گين - به‌ قسه‌ى ئازاد پوور - چونكه‌ بۆخۆى سه‌ر به‌ و به‌مه‌اله‌ ژياوه‌، ويستويه‌ هه‌ستى بوئى نيشان بدا و ده‌رى بپيئ كه‌ پى نه‌زانراوه‌ كانيشى خۆش ده‌وى. ده‌با بزاني ميژوونوسى تر ده‌لێن چى؟

مير شه‌ره‌فخان، به‌ندى يه‌كه‌مى كتىبى شه‌ره‌فنامه‌ى بۆ باسى

ته‌رده‌لانيه‌كان ته‌رخان ده‌كا و فه‌رمويه‌تى: «له‌سه‌ر برواى ميژوونوسان، ته‌رده‌لانى به‌ به‌چه‌كه‌ له‌ ره‌سه‌نى ميره‌كانى دياربه‌كرن؛ كه‌ ته‌وانيش له‌ نه‌ته‌وى ته‌حمه‌دى كورى مه‌روان. ته‌وه‌ ته‌حمه‌ده‌ش له‌ زه‌مانى خه‌ليفه‌ قاديلاى عه‌باسيدا (٩٩١-١٠٣١ م) حاكى مه‌روانويه‌كان بوو. باه‌ ته‌رده‌لان ماوه‌يه‌ك له‌ ناو گۆراناندا ژياوه‌؛ له‌ به‌ره‌دواى ده‌سه‌لاتى به‌ره‌ى چه‌نگيز، توانيوويه‌ شاره‌زور بگري. ناوى خۆى ناوه‌: قوبادى كورى فه‌يرووى ساسانى».

عه‌لى عه‌ونى كه‌ شه‌ره‌فنامه‌ى له‌ ميسر له‌ چاپ داوه‌، ده‌لێ: «له‌ دوو ده‌سه‌خه‌ تاندا يه‌كيان قوباد كورى فه‌يرووز، ته‌وى تريان باه‌كى كورى ساسانه».

پۆڤه‌يانى وا بيه‌ر ده‌با كه‌ نووسراو كورتى هيناهه‌، ده‌لێ: «ره‌نگه‌ باه‌ ته‌رده‌لان گوتبى ته‌ره‌سه‌ندا ده‌چيته‌وه‌ سه‌ر قوبادى كورى فه‌يرووى ساسانى»؛ قوباد باوكى نووشيروانه‌.

شه‌ره‌فخان ده‌لێ: «پاش مه‌رگى باه‌ ته‌رده‌لان كلۆل هات؛ له‌ پاش كلۆل، خدر، ته‌لياس، خدرى ته‌لياس، هه‌سه‌ن جى نشينى خدر، بابۆى هه‌سه‌ن كورى خدر، مونزيرى كورى بابۆ، به‌شوين يه‌كترا هاتگن؛ به‌لام چونكه‌ به‌سه‌رهاتى ته‌م پياوانه‌م بۆ ده‌بناوان نه‌كراوه‌، چونكه‌ بپاريشم داوه‌ هه‌رچى و هه‌ركه‌س زۆر به‌لامه‌وه‌ ناسياگ و به‌لگه‌دارى پته‌وه‌ نه‌بى له‌ خۆمه‌وه‌ باسى نه‌كه‌م، بۆيه‌ ناوه‌كانم نووسى و له‌ باسى سه‌رگوروشته‌يان چاوم نووقاند».

مه‌ئموون به‌گ: مه‌ستوره‌ خانم له‌دواى ته‌وه‌ زۆر به‌ راستى و مه‌ردايه‌تى ته‌وه‌ مه‌ئموون به‌گه‌ هه‌لده‌لێ، له‌ دتيركييدا ده‌نووسى: «له‌پاش ماوه‌ى سى و دوو سال كه‌ به‌وپه‌رى سه‌ربه‌خۆبى فه‌رمانه‌واى ولات بووه‌، به‌زى سهر، مه‌لنه‌ده‌ قه‌له‌مه‌وه‌كه‌ى له‌ناو كوره‌كانى خۆيدا به‌ش كردوووه‌؛ زه‌لم، گۆلعه‌نهر، شه‌ميران، هاوار، دودان و نه‌وسوودى دا به‌ بيگه‌به‌گى كوره‌

گه‌وره‌ی. نوئی، مه‌ریوان، ته‌نووره، هه‌ورامان، میه‌ره‌بان، کلو، کلاس یان کلاش و نه‌شکاش- که ئیستا ئه‌و ناوانه‌ نین - کرا به به‌شی سورخاب به‌گ، برای ناوئجی. سروچک و قه‌رده‌اغ و ئالان و شاره‌زووریشی دا به کورپی هه‌ره گچکه که ناوی محمه‌مد به‌گ بوو. پاش ماوه‌یه‌ک مه‌ئموون به‌گ مرد. و له‌و ساوه ئه‌رده‌لانی هه‌تا ئیستا‌ش به‌خویان ده‌لین مه‌ئموونی».

بیتگه به‌گ: پاش کۆچ کردنی مه‌ئموون به‌گ هه‌ر کوره له‌سه‌ر ئه‌و به‌شه‌ی بابیان بۆبانی دیاری کرد، دامه‌زران و کاروباریان به‌پتوه‌برد. دوو برا پچووک‌ی بیتگه‌به‌گ له‌ئمه‌گ چاویان نه‌پۆشی و بۆ خزمه‌تی تی ده‌کۆشین؛ ئه‌ویش له‌هه‌موو کاراندا پرس‌ی به‌برایانی ده‌کرد. چل و دوو سال به‌فه‌رمان‌په‌وایی ماوه و بارگه‌ی له‌دنیا پیتچاوه و ته‌کی دا به‌لای خوداوه.

مه‌ئموون به‌گی دووه‌م: مه‌ئموونی کورپی بیتگه‌به‌گ بوو به‌جی نشینی باوکی. چه‌ندی دل‌حه‌زکا لاوچاک بوو؛ ده‌ست و دل و ده‌روون پاک بوو؛ له‌پروی نه‌دار ده‌هنده‌بوو؛ له‌راست نه‌یار سه‌هنده‌بوو؛ بۆ گه‌فتی شیرین و پرووی گه‌ش ناوبانگی کرد. به‌لام هه‌ر دوو سالان توانی بی دلخورتی و نیگه‌رانی له‌سه‌ر سه‌رینی سه‌روه‌ری پالدا‌ته‌وه؛ ئیتر تووشی و په‌ریشانیی لی په‌یدا بوون. سوئتان سه‌لیمی عوسمانی چاوی برپه‌ شاره‌زوور و ویستی به‌زۆر داگیری کات. له‌م باره‌وه میژووی خوسره‌و به‌گ ئه‌نووسیت:

«سوئتان سه‌لیم، سوئتان حوسین ناویکی نارد، ئه‌م کاره‌ی بۆ ئه‌نجام بدا. سوئتان حوسین به‌چه‌کداریکی زۆره‌وه گه‌مارۆی شاره‌زووری دا و گیچه‌لی ده‌مه‌ئموون هالاند. مه‌ئموون به‌گ به‌له‌شکری خۆی ده‌گژی راپوو، له‌پاش چه‌ند جه‌نگیکی گرینگ خۆی له‌مه‌یداندا نه‌گرت و په‌نای به‌قه‌لای زه‌لم برد که زۆر سه‌خت و هه‌له‌مووت بوو، دوژمن ئابلسوقه‌ی قه‌لای دا و زۆری خستنه‌ته‌نگانه‌وه؛ دژداره‌کان هه‌تا چه‌ک و جبه‌خانه‌یان نه‌برابوو هه‌ر شه‌ریان کرد؛ وه‌ختی هیچیان له‌لا نه‌ما و ناچار بوون قه‌لا

چۆل بکه‌ن، مه‌ئموون به‌گ ده‌گه‌ل چه‌ند که‌سیک له‌حه‌شارگه‌ ده‌رکه‌وتن و خویان گه‌یاندنه‌سته‌مبۆل که په‌نا به‌سوئتان به‌رن؛ سوئتان مه‌ئموون به‌گی گرت و له‌سووچی زیندانی توند کرد».

مه‌لا حه‌مه‌شه‌ریف قازی له‌میژووه‌که‌ی خۆیدا ده‌لی: «سوئتانی رۆم، سوئتان عه‌لی به‌گ ناویکی ناردنه‌وه شه‌ره‌ی شاره‌زوور؛ کاتی مه‌ئموون به‌گ رای کرد و په‌نای به‌سوئتانی رۆم برد، سوئتان زۆری لاوانده‌وه به‌لام له‌جیاتی شاره‌زوور نارديه‌هیلله که سه‌ر به‌شاری به‌غدايه‌ه و هه‌تا مرد هه‌ر له‌هیلله بوو».

سورخاب به‌گ هه‌می مه‌ئموون به‌گ: سورخاب به‌گ له‌گه‌ل رۆمیان بیوو به‌دۆست و ئام پیاڵه. دوا‌ی هه‌لاتنی مه‌ئموون به‌گ، قه‌لای زه‌لم و شاره‌زوور و شوپنه‌کانی سه‌ر به‌وانی خسته سه‌ر قه‌له‌مه‌روی خۆی. دوا‌ی ماوه‌یه‌ک له‌رۆمیان هه‌لگه‌رايه‌وه و جوابی تورکی نه‌داوه. سوئتان ئه‌وسا شیره‌شوانه‌ی بۆ مه‌ئموون به‌گ دادا‌په‌وه و له‌زیندان ئازادی کرد و کردی به‌حاکمی هیلله و سرۆچکیشی به‌سمایل به‌گی کورپی به‌خشی. ده‌لین تا سالی هه‌زار و چوار، کورپ و نه‌وه‌ی مه‌ئموون به‌گ هه‌ر له‌سه‌ر هیلله فه‌رمان‌په‌وایه‌تییان ده‌کرد؛ خوا ئه‌یزانی.

سورخاب له‌دوا‌ی گرتنی موئکی مه‌ئموون به‌گ، هین حه‌مه‌د به‌گی براشی به‌زۆر ئه‌ستاند؛ ئیتر هه‌رچی باب به‌میرات جیتی هیتشتیوو ده‌س ئه‌و که‌وت. له‌سالی نۆسه‌ت و په‌نجا ئه‌لقاس میرزا که برای شا تۆماسب بوو، له‌برای زیز بوو؛ په‌نای به‌سوئتانی رۆم برد. سوئتان دیتی هه‌لی باشی بۆ په‌خساوه؛ زۆری به‌خیراتن کرد و له‌شکرکی به‌کجار زۆری خسته ته‌ک و به‌ره‌و سنووری ئیران و کوردستانی به‌رێ کردن. به‌لام ئه‌و له‌شکره‌ زۆره، زوو له‌شه‌ر شکستی خوارد و رۆمی بلاوه‌یان لی کرد و ئه‌لقاس میرزا که به‌ته‌نهایی مایه‌وه په‌نای به‌سورخاب به‌گ هینا که بۆی له‌به‌ر شا وه‌پاری عافوی بکا. سورخاب به‌گ له‌و تکاکارییه‌ وه‌سه‌رکه‌وت. شا گه‌فتی دا که ئه‌لقاس میرزا ده‌به‌خشی و هه‌ر وه‌ک پیتشوو ده‌یکاته‌وه میبری

شیروان. فهرمانی به خه لاتهوه لهو بارهوه بو برای نارد. ئەلقاس میرزا گه ییه شیروان؛ هەر دەسبەجێ به فهرمانی شا تۆماسب، شا نیعمەتوللا قهستانی میرزای له زنجیر شه تهک دا و برایه قه لای قهقهه و له دوای سالیکی زیندان کیشان له سهەر دیواری قه لاهه هه لیان داشته خوار و کوشتیان. له پاش میرزا ده داو خستن، شا تۆماسب زۆری ریز له سورخاب به گ گرت؛ سالانه هه زار ته نهی له خه زینهی تایبه تی خۆی بو بریه وه.

محەمەد به گ که به شه که ی له لایهن سورخاب به گه وه زهوت کرا، خۆی گه یانده ئەسته مبولتی و شکاتی لای سولتان سه لیم لی کرد. به فهرمانی سولتان سه لیم رۆسته م پاشای زله وه زیر و عوسمان پاشای میری میران و چهند پاشایه کی تر له تورکان به له شکرکی زۆره وه به ره و شاره زوور بزوتن. سورخاب به گ دیتی له شکرکی دوژمنه که ی یه کجار زۆره و ئەو هیرشه ی بو به ره به ست نابی و له دهشتیدا ده رۆست نایه، خۆی گه یانده قه لای زه لم و توندی دابه ست. رۆمی ده وری قه لایان دا؛ شه ر دامه زرا؛ رۆژیک له بانی قه لاهه گولله یه ک حه مه به گی کوشت. ماوه ی دوو سال قه لا له گه مارۆدا بوو. رۆمی له تالان و برۆی کورده کانی ده وری قه لا خۆیان مړ کرد. له پاش دوو سال ئابلۆقه دانی قه لاکه، شا تۆماسب وه خۆ کهوت؛ له شکرکی زۆر ته یاری به سه ردار ی حوسین به گ ناو ناره ی یاری سورخاب به گی. بلحه رۆمی هەر که زانیان له شکرکی ئیران بۆیان دیت، ده ستیان له گه مارۆ به ردا و دوور کهوتنه وه. عوسمان پاشای میری میران هەر له و شوینه دا سه کهت بوو. دژدارانی ناو قه لاکه، هەر هه ستیان کرد به لایان له ده وره نه مـ، هاتنه ده ر و له دهشت و ده ردا بلا بوون. سه هر کرده یه کی عوسمانی - که ناوی محەمەد به گ بوو - هه له که ی به ده رفه ت زانی و هه لی کوتا سه ر دژی زه لمی بی دژدار و هاسان قه لای دژواری گرت. ئەو رووداوه سالی ۹۹۶ بووه. ئیتر رۆمی له سه ردا تی هه لچونه وه؛ شاره زوور و ده ورو به ریان به یه کجاری داگیر کرد.

سورخاب ده گه ل ده ولته تی رۆمی ریک کهوت و ولاته که ی تیکه ل به

عوسمانی کرا. سورخاب یازده کوری هه بوون: حه سه ن، ئەسکه نده ر، سولتان عه لی، یاقوب، بارام، زولفه قار، ئەسه له مش، شاسوار، ساروخان، قاسم و بسات، که هەر یه که ی به گیکیشیان به پاشلیه وه نووسابوو. ئیترن سولتان به گه که یان پیاگی فره نازا بووگه؛ هەر له زه مانی باوکیا زه لم و ده ورو به ری زه لمی له تورکان ئەستاندۆته وه و خه ستویه سه به ر حوکمی خۆی. بارام به گیان له سه ر ئامیدی و ره وانده به فه رمانه وایی ماوه و هه تا ئەمڕۆش - که سال ۱۲۴۲ک. ییه - نه وه و نه تیره ی بارام به گ له و ناوه ده سته لاتدارن.

له کتیباندا نه دیوه؛ به لام له پیره پیاوانم شه فته گه که، سورخاب به زیندی سه ری ولات سنی له ناو کورانی به ش کردوه؛ ئیلاق بوته پشک و پاری ئەسه له مش به گ؛ گوندی ئەسه له مش - که ئیستا زۆر ئاوه دان و قه و غایه - ئەو لۆ خۆی بنیاتی نایه و بوته بنکه ی فه رمانه وایانی ئیلاق. به ره ی ماله سوله یانی - که ئیستا له ئیلاق ده ژین - له نه ته وه ی سورخاب به گن. ئەسکه نده ر به گ، مه ریوانی دراوه تی و تا ئیستاش هەر له مه ریوان.

سورخاب به گ به قسه ی هیندیکیان شیست و حه و سال، به گفتی هیندیکیان شیست سال له کوردستان و شاره زوور سه ردار بووه و ئەوسا به ره و به هه شت چوه.

بالیه ردا وچان بده یین به میژووی مه ستوره خانم، بزانی میژوونوسی تر چه ئیترن:

میرشه ره فخان له شه ره فنا مه دا ده لی:

«ببگه به گ دوو کوری هه بووه به ناوی سمایل و مه ئمورن؛ مه ئمورن شوینی گرتۆته وه. له پاش سالیکی سولتان سوله یانی عوسمانی فه رمانی به سولتان حوسین به گی ئامیدی دا که ده گه ل ئاغاواتی کورد بچنه سه ری و شاره زووری لی بستین. مه ئمورن له قه لای زه لمدا ماته ی هه لگرت؛

قه‌لکه زۆر هه‌له‌مووت بوو، نه‌ده‌کرا به‌شه‌ر بگيرئ؛ ويستيان به‌گزی و فزیش بئ، کاری خۆيان ئه‌نجام بدن. سولتان حوسین وه‌لامی بۆ مه‌ئموون به‌گ نارد که: «ناشتی له‌شه‌ر باشته‌ر و من ده‌مه‌وی له‌گه‌ل ده‌وله‌تا رتيکیان خه‌م».

مه‌ئموون به‌گ باش فریوی خوارد و به‌خۆشی خۆی له‌قه‌لای زه‌لم ده‌رکه‌وت و به‌دلی پر هومیده‌وه‌ خۆی گه‌يانده‌ ئه‌سته‌موول و گورجی گيرا و له‌گۆشه‌ی زیندان توند کرا. ئه‌وسا سورخاب به‌گی مامی هه‌له‌که‌ی به‌ ده‌رفه‌ت زانی و هه‌لی کوتایه‌ سه‌ر به‌شی مه‌ئموون به‌گی - که‌ بریه‌تی له‌: لوی و مشیله و میهران و ته‌نووره و که‌ولۆش و نشکاش بوو - ره‌گه‌ل موئکی خۆی خسته‌نه‌وه. پاش ماوه‌یه‌ک سولتان زانی مه‌ئموون بئ تاوان گیراوه، به‌ره‌لدا‌ی کرد ناردیه‌ حیلله‌ له‌ نزیک شاری به‌غدايه و ئیستا که‌ میژوو ۱۰۰۵ ی کۆچییه، مه‌ئموون به‌گ له‌ حیلله‌ ده‌ژی و بۆ ده‌وله‌ت به‌وی را ده‌گات».

ئه‌مین زه‌کی به‌گ ده‌نووسی: «مه‌ئموون به‌گ سه‌ر به‌ ئیران و دۆستی ماله‌ سه‌فه‌ویان بوو، ورده‌ ورده‌ ولاتی خۆی پان و پۆتر ده‌کرده‌وه. هه‌ورامان و شاره‌زوور و قه‌ره‌داغ و گه‌رمیانی وه‌به‌رخۆ دا، گه‌یشه‌ رۆخی زیی گچکه. عوسمانییه‌کان ترسیان رێ نیشته‌؛ پراریان دا هه‌تا ئه‌و نه‌بخواردوون، ببخۆن. له‌شکرتيکیان ناردسه‌ری که‌ زوربه‌ی چه‌کداری کورد بوو. حوسین پاشای ئامیدی‌شيان - که‌ ئه‌ویش هه‌ر خانه‌ کورد بوو - کرده‌ سه‌رکرده‌ی سوپاکه و په‌لاماری شاره‌زوور و مه‌ریوان و سنه‌یان دا. مه‌ئموون تا سه‌رپک شه‌ری کرد؛ ده‌ری نه‌برد. به‌ پاشه‌کشه و قوونه‌شه‌ر خۆی گه‌يانده‌ قه‌لای زه‌لم. دوژمن ئابلقه‌ی قه‌لای دا تا خسته‌يانه‌ ته‌نگانه‌وه. مه‌ئموون ناچار هاته‌ده‌ر و خۆی دا‌یه‌ ده‌ست. ئه‌وانیش به‌ده‌ستی به‌ستوو به‌ره‌و ئاستانه‌یان شاند و له‌ویش خرا زیندانه‌وه».

شه‌ره‌فخان له‌سه‌ری ده‌روا و نووسیویه‌تی: «سورخاب جگه‌ له‌ به‌شه‌ موئکی برا‌زی، به‌شه‌ موئکی حه‌مه‌د به‌گی براشی ده‌ست به‌سه‌را گرت؛ له‌و

ناوه‌دا هه‌ر بۆخۆی هه‌مه‌کاره‌بوو. سالی ۹۵۶ ئه‌لقاس میرزا برا گچکه‌ی شاتۆماسب، له‌ کاکي هه‌لگه‌رايه‌وه و په‌ناي به‌ سولتان سوله‌یمان برد و له‌ ئاستانه‌ گیرسایه‌وه. پاش ماوه‌یه‌ک سولتانی له‌خۆ دره‌دۆنگ کرد. که‌ زانیی خۆینی تال بووه‌ له‌ویش رای کرد؛ په‌ناي به‌ سورخاب به‌گی برد و داوای لئ کرد تکای بۆ له‌لای شای بکا و لپی بسوورن. سورخاب به‌گ بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ خۆی گه‌يانده‌ شا تۆماسب. شا ئه‌م کاره‌ی زۆر به‌ مایه‌ی سه‌رکه‌وتنی خۆی حساب کرد. شا نعه‌مه‌توللا قرستانی به‌ چه‌ند که‌سیکه‌وه ره‌گه‌ل سورخاب به‌گ خست؛ هاتن میرزایان شه‌ته‌ک دا و زنجیر له‌مل بردیانه‌ قه‌لای قه‌قهه و له‌ پاش سالتیک هه‌لیان داشت و فه‌راقی ره‌شیان لئ پری. شا پاداشی ئه‌م میرزا وه‌به‌ر چه‌نگ خسته‌نی له‌بیر نه‌چوو؛ هه‌ر ساله‌ هه‌زار ته‌نی له‌ کیسی خۆی به‌ شاباش بۆ سورخاب به‌گی ده‌به‌رچاو گرت و ده‌یدایه».

شیایو باسه، مه‌ستوره‌ خانم له‌باسی محه‌مه‌د به‌گدا هه‌روا به‌سه‌رچلی رۆییه‌ و له‌ بن قه‌لای زه‌لمدا به‌ کوشتی دا و برایه‌وه.

به‌لام له‌ شه‌ره‌فنامه‌دا باسێکی بۆ ته‌رخان ده‌کا، نووسیویه‌تی: «محه‌مه‌د به‌گ که‌ مه‌ئموون به‌گ بۆی دانابوو سروچک و قه‌ره‌داغ و شارباژێر و ئالان و میهرانی پئ برابوو. قرمی خۆش کرد که‌ قه‌له‌مه‌وی ئه‌رده‌لان - گشت له‌ گشتی - ده‌س خۆی که‌وی. به‌و نیازه‌وه‌ خۆی هاویشه‌ بن دالده‌ی رۆمه‌وه. رۆسته‌م پاشای گه‌وره‌ وه‌زیر، به‌ فه‌رمانی سولتان سوله‌یمان رای سپارده‌ عوسمان پاشا میری میرانی به‌غدايه که‌ ده‌گه‌ل چه‌ند میره‌ کوردیک له‌شکر به‌رن خاکی ئه‌رده‌لان زه‌وت که‌ن. له‌شکر هات و ئابلقه‌ی قه‌لای زه‌لمی دا و دوو سالان قه‌لا نه‌گیرا. له‌ شه‌رپکدا محه‌مه‌د به‌گ گولله‌یه‌کی به‌ر که‌وت و مرد. دوو ساله، شا تۆماسب له‌شکری نارد بۆ هیمدادی دژنشینان. عوسمان پاشا که‌وته‌ پاشه‌کشه‌کردن، به‌لام مردن ده‌وری لئ دا و نه‌یه‌یشته‌ له‌ شاره‌زوور ده‌رچئ. ئیتر وه‌ختی ترس نه‌ما، دژداران له‌ دژ ده‌رکه‌وتن قه‌لا چۆل بوو؛ سالی ۹۶۹ بوو. سه‌رکرديکی عوسمانییه‌کان

به ناوی محممه پاشا خوی هاویشته قهلاکوهه و برستی دوزمنی بری، ورده ورده مابهقی شاره زووری گرت و کردی به مولکی عوسمانی».

ئهمین زهکی بهگ دهلی: «له پاش نهوه سورخاب بهگ بوو به دوستی شا توماسب، سولتانی عوسمانی مهئموون بهگی بهردا و نارویه حیلله و محممه بهگیش سهری هه لدا و چند شوئینیکی داگیرکرد و داوای له سولتان کرد که ولاتی نهرده لانیسی پی بیه خشی و بوگرتنی ئهم ولاته یاریدهی بکا؛ بهلام محممه بهگ سه ریهق بوو، زوری گوئی به قسهی سولتان نهدهدا؛ تا سولتان رقی لیتی ههستا و لهشکری نارده سهر».

ئیسماعیل مهلا محممه حوسین، خاوهنی تاریخی نهرده لان دهلی: «سورخاب بهگ بهشی محممه بهگی داگیر کرد؛ محممه بهگ شکایهتی لای سولتان کرد، روستهم پاشا و چند ناغاوه تیکی کورد دهانای هاتن و قهلائی زهلمیان گه مارۆ دا و هیچیان بو نه کرا. محممه بهگ که دهگه ل عوسمانیاندا بوو، له شهردا کوژرا. لهشکری ئیران به سه رکردایه تیبی حوسین لالا هاتنه هاواری دهوهره دروان و عوسمانی ترسان و له دهوهری قهلا کشانه وه. عوسمان پاشا له حیرسی ئهم ژیرکه وتنه وه زگی دا و ناویتهی گلی گورستانی شاره زوور بوو».

له سه ر ئهم مردووی شاره زووره ش قسهی میژوونوسان تیک په ریوه. ئهمین زهکی بهگ دهلی: «ئوهی که دهستی له ئابلوقه ی قهلا هه لگرت و له حه یف و داخان مرد، روستهم پاشا بوو».

تا ئیره باسی بابه نهرده لان و جی نشینانی ئهومان تا سورخاب بهگ، له دهم مهستوره خانم گپراهه و بیرو پروای شهرفخانی بدلیسیشمان لی کرده خویی پیشت و هه رچی شهرفخان زانیویه و مهستوره خانم بهجیبی هیشتوه، هیناومانه ته ناوه وه. بو ئه وه تاریخه که مان به پیی توانا ته و اوتر و ریکتر بیته بهرچاو، و باشه که ریوایه ته کانی زانای به ناویانگ و هیژا ئایه توللا مهردوخیش له و بابه ته وه به کوردی به خه یینه روو؛ چونکه

ماموستای نهر به راستی پیویتیکی زور وریا و دریا و له تاریخ زان بووه و زور به پشوسواری و له باری، که لین و قوژینی کونه کتیبانی پشکنیوه و هه موو چرچ و لوچ و ئالوزاوه کانی به سرنجدانیکی زانایانه دوزیوه و زور شتی راسته قینهی وای دوزیوه ته وه که نووسه رانی پیش خوی بوئی نه چون و زور نوکته و نه یینی وای قوژیه ته وه که دهستی خه لکی تری پی را نه گه یشتوه. جابا بیرورا و نووسینه میژووییه کانی ئایه توللاش له بابه نهرده لانه وه تا سه ر سورخاب بهگ به یینین و به هره ی تاریخی لی هه لکرتین. ئه وسا ئه چینه وه سه ر باسه کانی مهستوره خانم و دیسانه وه بو شایه تیبی راست و هه له کان، بیرورای شهرفخان و ئایه توللا ده خه یینه بهر چاو.

ئایه توللا مهردوخ له پاژی دووه می تاریخی کورد و کوردستانی، له بهندی سیته مهیدا باسی حاکمانی نهرده لان ئه کا و ئه فهرموی: «نهرده لان جه معی نهرده له؛ کومه لیک له فه رمانیه وایانی کوردستان به و ناوه ناسراون، چونکه له نه وه و نه تیجه ی قویاد نهرده ل ناویکن. میژوونوسان ده رباره ی قویاد نهرده ل قسه یان تیک په ریوه؛ هیندیک ده لین سالی ۳۱ی کۆچی که شا یه زدگرد له چنگ عاره بان هه لاتوه، له شاری «مروئی» گیرساوه ته وه؛ له گه ل ئاشه وانیکا که ناوی خوسره و بووه، هاتوچوی به کترین کردوه. وای روی داوه که خوسره و مرخی له نه غدینه و گه نجینه ی ئه و ئاشنایه ی خوی خوش کردوه. له هه لیکا کوشتویه و به و پوول و پاره زوره بوته ده له مه ندیکی خاوه ن زور و بارامی کوری کردو ته بازرگان و ده سمایه ی ده بهر دهس ناوه. له پاش مردنی خه سره و، بارامی کوری له سالی ۶۵ی کۆچیدا، له شه ریکا که له نیوان مه لب کوری ئه بو سفهری والی خوراسان و نه زاقییه کانا رووی داوه، کوژراوه. کوریککی له پاش به جی ماوه که ناوی قویاد بووه. سالی ۸۶ی کۆچی ئه و قویاده بوته خزمه تکاری تاییه تی له دیوانی قتیبه ی والی خوراسان. سالی ۱۳۲ی کۆچی واتا له زه مانی ئه بوولعه باس عه بدوللا عه باسی که به سفاح

(خوتنریژ) به ناوبانگ بووه و ئەبو موسلیمی خوراسانی بو ئەم خەلیفەیه بەگژ ئەمەویەکاندا چوو، قوباد مروی بەجی هیشتوو و هاتوو له مووسل خوی گرتۆتەوه. پاش ماوهیهک توانیویە خۆی بکاتە حاکم بەسەر مووسل و دیاربه کرهوه؛ تا له دوا رۆژەکاندا نهوه و نه تیجەهێ ئەو قوباده که حاکم زاده بوون، دەستیان بەسەر مەلەبەندی شارەزور و شاربازێر و ئامیدیدا گرتوو. ئەولادی بابە ئەردهلان تا سالی ۵۶۴ی کۆچی له شارەزوردا دەستەلاتدار و سەردار بوون؛ قەلای زەلمیان بنیات ناوه و کردویانەتە حاکم نشین و له دواي ئەوهش که پالەنگانیان وهگیر هیناوه، قەلایهکی قامیان لێ هەلخستۆتەوه. لنگه دەروازهیهکی بەردین که تاته بەردیکی زۆر زه به لاهه، هیشتا له شوێنهواری ئەو قەلایه ماوه. بەرهی ئەردهلان ۴۲ سال بەسەر پالەنگانیانیش راگهیشتون. ئاخری ئەو پالەنگان نشینانه، کلۆل بهگ بووه. هیندیکی تر له میژوونوسان ئەم بیرووپایه به راس نازان که بەرهی ئەردهلان ئەچیتەوه سەر بابە ئەردهلان و بو پەیدابوونی ناوی ئەردهلان به باریکی تر دواون و لایان وایه که شامەنسور ناویک فەرمانرەوای دۆستهکی بووه؛ سالی ۵۹۸ی کۆچی له شەرپکا تورکمانان کوشتویانە، چوار کورپی له پاش بهجی ماوه که کورپه گه وره کهی ناوی فەرووز بووه. فەرووز بو ئەوه که نهیناسن و بهر چنگ نه کهوی، خۆی ناوناوه قوباد ساسان و پەنای به سورخابی کورپی بهدری ههسنهوهیی بردوو. سورخاب لهو سەردهمه دا شارەزور و دینهوهری بهدستهوه بووه. له پاش تیکچوونی دهستهلاتی ههسنهوهیییهکان له سالی ۶۳۰ی کۆچیدا و، قوباد له دوروبهری ههلهبجه و گولعهنبهر، کۆمهلیکی چه کداری له خۆی کۆکردۆتەوه و نیازی وابوو بهچیتە سەر نازەربایجان و تۆلهی باوکی خۆی بسیتینیتەوه؛ فەرمانرەوای ههولیر که ناوی موزفه رهدین بووه، پیتشی له قوباد گرتوو و له نزیک قەلای نوی لهشکری قوباد و موزفه ر پیک ههلهپرژاون و تیک چرژاون و له ئەنجاما لهشکری ههولیر شکاوه. ئیتر رۆژ بۆته رۆژی قوباد و ههلی کوتاوه ته لای رۆژههلاتی شارەزور و چهند

قەلایهکی تریشی وه بهرخۆی داوه و لهشکریکی زۆر و زه بهندهی پیک هیناوه و بۆته ته نیا کویخا لهو ناوه دا. سالی ۶۳۶ی کۆچی دواي ئەوه که له گه ل تورکمانهکانی نازەربایجان ئاشت بۆتەوه، له گه ل فەرمانرەوای ههولیری ئەوسا که ناوی شهرفه دینی جهلالی بووه، کیتشی لێ پەیدا بووه و به گژیدا هاتوو و له بهر ههولیریان شکاوه؛ ناچار خۆی کوتاوه ته ناو عه شیره تی گۆران و ماتهی هه لگرتوو. سالی ۶۵۶ هۆلاکۆ خان رووه و به غدا دهجوو؛ یه شموت میرزای کورپی هولاکۆخانیس له کرمانشانه وه روو به عیراق ئەرۆپی که بگاته باوکی. قوباد خۆی گه یانده یه شموت میرزا و له گه لیا بوو به ئاشنا. یه شموت میرزا بریاری دا که قوباد به ردهستی تاییه تی خۆی بچ و به ردهستی تاییه تیش به زمانی جهغه تایی ئەردهلان پێ گوتوو و له مه وه بۆته قوباد ئەردهل. چونکه قوباد له وده مه دا پیر و ریش سپیهک بووه، یه شموت میرزا به ناوی بابا بانگی کردوو و له مه وه بۆته بابا ئەردهل. هه ر ئەو یه شموت میرزایه شارەزوری به بابا ئەردهل سپاردوو که به سه ری رابگات. بابا ئەردهل و اتا قوباده کهی کۆنه فەرووزی دۆسته کی، له سالی ۶۷۵ی کۆچیدا له دنیا کۆچی کردوو و کلۆل به گی کورپی جیگه ی گرتۆتەوه».

تایه توللا دواي ئەوه که ئەفه رموی بابە ئەردهلان سالی ۶۷۵ مردوو و کلۆل جیگه ی گرتۆتەوه، که دیتە سه ریاسی کلۆل به گ ئەلێ: «سالی ۶۰۶ بوو به حاکمی سه قز و سیاکینو و گه رووس و ئیسفه ند ئابادی - که ئەوسا عه لی شوکریان پێ ئەگوت - داگیر کرد؛ به رهو رۆژهه لات تا هه مه دان و له خۆرئاوا تا هه ولیر و مووسل، به رهو باکور تا زه نجان و به رهو باشور تا کرمانشان و سونقوری که وته دهست. شارهکانی کۆیه، عیما دیه، حه ریر، ره واندر و شاربازێر که ئیستا سوله یمانی پێ ده لێن، هه موویان سه ر به حوکی ئەو کلۆل به گه بوون. هه ر ئەویش له قەلای زه لمه وه گوێز تیه وه قەلای پالەنگان و کردیه بنکه ی فەرمانرەوایی ئەردهلانەکان. ۲۳ سال فەرمانرەوایی کردوو و ئەوسا مردوو. سالی ۶۲۹ خدر به گی کورپی بۆته

جی نشینی و ئەویش ۳۴ سال بە فرمانرەوایی گوزەراندووێه و لە سالی ۶۶۳ی کۆچی عەمری خودای کردوو و ئەلیاس بەگی کوری جیگەیی گرتۆتەوه؛ ئەویش دوای ۴۷ سال فرمانرەوایی کردن، بارگە و بنەیی بەرهو مردن تیک ناوه و لە سالی ۷۱۰ی کۆچیدا بو یە کجاری چاوی لیک ناوه و لە گۆرستان دامەزراوه».

خوێندەوارانی بەرێز!

رەنگە زۆر لە ئێوه «تاریخ کرد و کردستان» ی نایە توللا مەردۆختان خوێندبیتەوه و بە تاییهتی ئەم باسی حاکمانی ئەردەلانەتان بەبەر چاوتان تیپەر بوویت. نایا هیچ وەختیک سەرنجتان لەو سالە تاریخانه داوه که مامۆستا نایە توللا نووسیویه؟ یان هەروا بەسەریا تی پەریون؟ بەراستی من زۆرم لەلا عاجباتییە که چۆن بووه خودی موئەللیفی دانا و زانا، چاوی بەم هەلە ئاشکرایانە نەکەوتەوه که لە چاپی کتیبەکهیا رووی داوه؟! چونکه من لە هەلەنامەکهی دوای کتیبەکهشا بو ی گەرەم، هیچ ئیشارەیهکی پێ نەکردوون. جا بابزانین ئەو هەلە و پەلە سەیرانە لە کوێدان و چۆن روویان داوه؟ لە رووپەری ۹۰ی جزمی دووهەمی هەوێلین چاپی کتیبەکهدا ئەلی: «سالی ۶۵۶ که هۆلاکۆ دەچوو سەر بەغدا، قوباد دەگەل کورەکهیا بوو بە ئاشنا». هەر لەو رووپەرشدا ئەفەرموی: «قوباد سالی ۶۷۵ وەفاتی کرد و کتۆل لە جیتی دانیشت». ئەمجار لە رووپەری ۹۱د ئەلی: «لە تاریخی ۶۰۶ی کۆچیدا، کتۆل بەگ لە جیگەیی قوبادی باوکی بوو بە فرمانرەوا و ۲۲ سال حاکم بوو؛ دوایی بو ی مرد و سالی ۶۲۹ی کۆچی خدر بەگی کوری جیگەیی گرتەوه و پاش ۳۴ سال حاکمەتیی مرد. لە سالی ۶۶۳ی هبجری، ئەلیاس بەگی کوری بووبه جی نشینی و پاش ۴۷ سال مەزنایهتی کردن، لە سالی ۷۱۰ی کۆچیدا کۆچی دوایی کرد».

شک لەوهدا نییه که هۆلاکۆخان سالی ۶۵۶ بەغدا گرتوو؛ هەموو میژوونوسان لەمهدا یەکدەنگن. تەنانەت شیخ سەعدیش بەشیر و تووبه: «ئەو کاتە که من دلخۆشیم بەش بوو میژوو شەشسەت و پەنجا و شەش

بوو»؛ که ئەحمەد کسروی لەسەر ئەم بەیتە زۆری تەوس و توانج دە شیخ سەعدی گرتوو و دەلی:

«پروان ئەم کابرایه چۆن شەرمی نەکردوو که سالی پێ کۆژانی خەلیفەیی عەباسی بەوختی خۆشی خۆی زانیوو؛ ئەبوابه شیخ لە جیاتی ئەمە که بلی وەختم خۆش بوو، بیگوتایه ئەو سالە وەختم سندان و قوزەلقورت بوو چونکه خەلیفەیی عەباسی لەناو براوه». واتا کسروی میژوونوسیش هیچ گومانی لەوهدا نەبووه که هۆلاکۆ سالی ۶۵۶ بەغدا گرتوو و خەلیفەیی لە ناو بردوو؛ لە مهدا قسەیهکمان نییه.

بەدوای ئەوهدا دەلی: «سالی ۶۷۵ قوباد مرد و سالی ۶۰۶ کتۆل هاته کار!». یانی شیت و نو سال بەرهو پاش گەر او تەوه؛ ئیتر ئەگەر بەم پیتیە حیسابی بکهین، بەجاریک رایەل و پۆ تیک دەچن. من لام وایه دەبوابه بنووسری: قوباد ئەردەلان سالی ۶۵۶ یانی هەر ئەو سالە که ببوو پیاوی یەشموت، مرد و کتۆل جیگەیی گرتەوه؛ ئەویش ۱۳ سال حوکمی کرد و سالی ۶۶۹ مرد و خدر هاته جیگەیی؛ ئەویش دوای ۱۴ سال مەزنایهتی، دنیای جی هیشت و سالی ۶۸۳ ئەلیاس هاته شوینی؛ ئەویش ۲۷ سال گەورەیی کرد و لە سالی ۷۱۰ی کۆچیدا مرد.

تکا لە خوێندەواران ئەکەم، ئەم چەند هەلەیه لە کتیبەکهی نایە توللا راست بکه نهوه تا لەگەل سالی تاریخی جی نشینی ئەلیاس که خدر بەگی دوهمه و نایە توللا سالی ۷۱۰ی بو نووسیوو، راست بیتەوه.

وا دیسان ئەگەر پێنەوه سەر فرمایشتهکانی نایە توللا که دەفەرموی: «خدریگی دووهەم لە سالی ۷۱۰ی کۆچیدا بوو بە فرمانرەوا. پیاویکی ساویلکه و سۆفیلکه بوو؛ هەر خەریکی تەزییحات و نوێژ و رۆژوان بوو؛ شەو و رۆژ دەگەل مەلا و فەقیدا رای دەبوارد؛ تەنانەت مالیات و باجیشی لە رەعیەتان نەدەستاند. پیاویکی بی وهی و دووره شەر بوو. دەولەتی عوسمانی که زانیان چۆن که سیکه، بە کهوی کۆلیوبان زانی و

لهشكریان ناردده سهر مهلبه نده كانی ژیر فهرمانی. میر خدرم میر خدر بی، گوتی: ئەم شەڕ و شوپەری پێ ناوی «ئاگرە سوورە لەخۆم دوورە» عوسمانی چیبیان دەوی با بیبەن و دەستمان لێ هەلگرن. سووک و هاسان، شارباژێر و هەولێر و کۆبە و حەریر و ئامێد و رەواندزی کەوتە بەر چەنگی عوسمانییان و میر خدریش پاش ۳۶ سال خویبەتی کەوتە بەر چەنگی عیزارئیل و تەخت لەناو گۆردا پەلی راکیشا.

دوای میر خدر میرحەسەنی کوری، سالی ۷۴۶ بوو بە فەرمانرەوا. میر حەسەن زۆر نازاو بەجەرگ و کارزان بوو؛ لەشکرێکی سی هەزار کەسی پێکەوه ناوه و مەشقی پێ کردوون و لە دو سی شەڕانیشتدا تورکی عوسمانی شکاندوون. قەلای حەسەن ئاوا دەسکردی ئەوه و ئیستاش ناوی گوندی حەسەن ئاوايه. دوای ۳۸ سال مەزنایەتی لە مانگی مەولودی سالی ۷۸۴ عەمری خودای بەجێ هیناوه و بابلۆ بەگی کوری جیگە ی گرتۆتەوه.

بابلۆ پیاویکی زالم و لاسار و نەگبەت بووه و چەند جارێک رەعیەت لێی هەلگەراونهوه. پاش چل و چوار سال بەدەری کردن دنیای بەجێ هێشتوووه.

سالی ۸۲۸ موزیر بەگی کوری بابلۆ بۆتە فەرمانرەوا؛ هەموو خەلک و خوا خۆشیان ویستوووه. هەر بەزیندی سەر، مەئموون بەگی کورە گەورە ی خۆی بەجێ نشین ناودار کردوووه و لە سالی ۸۶۲ مردوووه.

مەئموون بەگ: ئەم ئەمیرە تا بلی ژێهاتی و مەرد و جوامیر بووه و ولاتەکە ی ئاوه دان کردۆتەوه. لەشکری زۆری لە دەوری خۆی کۆ کردۆتەوه و هیرشی بردۆتە سەر عوسمانییان و تۆلە ی زەمانی باپیره بەستە زمانەکە ی ساندۆتەوه. هەولێر، شارباژێر، کۆبە، حەریر، ئامێد و رەواندزی بەزۆر لە عوسمانی وەرگرتۆتەوه. کەوشەنی مولکە کانی وەها دابەستوووه کە ئیتر کەس زانی دەست درێژ کردنی نەبێ. دوای ۳۸ سال فەرمانرەوایی و اتا لە

سالی ۹۰۰ ی کۆچیدا، قەلە مرەوه کە ی لەناو کورەکانیدا بەش کردوووه. زەلم، گۆل عەنبەر، شمیران، هاوار، هەورامان و نەوسوود بۆتە بەشی بێگە بەگ؛ هسلی، مەریوان، تەنوورە، نشکاش، پالەنگان و کەلاش (جوانرۆ) دراوه بە سورخاب بەگ؛ سرۆچک، قەرەداغ، شارباژێر، ئالان، هەولێر، کۆبە، حەریر، ئامێد و رەواندزی بە محەممەد بەگ کە کورە چکۆلە بووه، براوه. لە سالی ۱۰۱ د ۱۵ مەئموون وەفاتی کردوووه.

بێگە بەگ ۴۲ سال فەرمانرەوایی کردوووه و براکانیشی زۆریان قەدر گرتوووه. سالی ۹۴۲ بێگە بەگ مردوووه و مەئموون بەگی دووهەم کە وەلیعەهد بووه هاتۆتە سەر حوکم.

سالی ۹۴۴ سولتان سولەیمان خانی عوسمانی لەشکرێکی بیست هەزار کەسیی بە سەرکردایەتی حوسین پاشای حاکمی ئامێد کە ئەویش کوردێک بووه، ناردۆتە سەر کوردستان کە ولاتەکە داگیر بکا و بیدا بە تورکی عوسمانی. مەئموون بەگ بەچوار هەزار سوارەوه پێشی پێ گرتوون و رۆژی دووشەمۆی هەشتی مانگی ناوجیژنانی سالی ۹۴۴ لە شارەزوور دەگژیه ک راجوون و تا ئیواره و رۆژپەر شەڕێکی زۆر خویناوی لەگەردا بووه و گەلێک کەلاک لە مەیدانا کەوتوووه. لەشەودا، مەئموون بەگ لەشکرەکە ی دزیووتەوه و خۆی گەیاندۆتە ناو قەلای زەلم و سەنگەرەندی کردوووه. دوو نامە ی بۆ سورخاب و محەممەد بەگی مامی ناردوووه کە دەهانای بێن و لە چنگ تورکانی رزگار کەن. مانگیکی رەبەق چاوهنۆری هانای مامان بووه، هیچی لێ شین نەبووه. هەموو رۆژیکیش هەر لە بوومەلێلە ی بەیانەوه تا تەنگی نوێژی شیوان ئەوه شەڕ و پێکدادان و زرمه و خرمة و قرمه بووه. مەئموون بەگ کە نازووقه و جبه خانە ی لەبەنه هاتوووه و لەهاتنی مامەکانیشی ناھومیید بووه، شەویک لەقەلا دەرچوووه و خۆی گەیاندۆتە حوسین پاشای گزیرەکە ی عوسمانی و دەغالەتی پێ کردوووه. ئەویش بەنامە یەکەوه ناردووێتە ئەستەمبول کە گوايه عافوی دەکەن؛ بەلام هەرکە دەگاتە بەرەوه، گورجی لە کۆت و زنجیری شەتەک

دهدەن و لە قورئینی زبندانی دەپەستییۆن. لەشکری حوسین پاشاش هەرچی بەرەدەستیان ئەکەوئ، بەتالانی ئەبەن و ئەگەرپێنەو.

دوای ئەم کارەساتە، سورخاب بەگی مامی مەئموون لە ساڵی ۱۹۴۵دا خۆی گیف دەکا و پەلاماری موڵکی مەئموون و موڵکەکانی حەمەد بەگی برا گچکەیی خۆی ئەدا و داگیریان ئەکات. لەولاشەووە خۆی لەگەڵ شاتۆماسی سەفەویدا رێک ئەخات. حەمەد بەگ بەرەو ئەستەمبوول ئەبقاچینێ و لە چنگ سورخاب بەگ شکایەت ئەکا. سوڵتان سولەیمان خان زۆری دەلاوینیتەو و هەر لەجێ مەئموون بەگیش لە زبندان بەرەدەدا و مەلێبەندی حیللەیی لای بەغدايان پێ دەسپێرێ کە بەداهاتەکەیی بژین و سێ هەزار چەکداریش بەسەرکردایەتی رۆستەم پاشای سەردار ئەکرم، رەگەڵ مەئموون بەگ و حەمەد بەگ دەخا، کە سورخاب بەگ تەمێ بکەن. سورخاب بەگ کە بەم کەیین و بەینە دەزانێ، بەهەشت هەزار سواری چەکداری کوردەو بەرەو پیریان ئەچێ و رۆژی پێنج شەمۆ ۲۴ی رەجەبە مانگی ساڵی ۹۴۷، لە دەشتی شارەزوردا ئەیانگاتێ و مل دەبەر ملی یەک دەنێن و دەبیتە رۆژی پساتێ. ماوەی هەشت رۆژ کورد و رۆمی یەکتەریان قەلت و بر کردوو و حەوت هەزار کەلاکە رۆمی و سێ هەزار جەندەکی کورد لە مەیدانی شەردا لە خوین و خۆل گەوزیو. سورخاب بەگ لە شەویکا پێ دزەیی کردوو و خۆی و چەکدارەکانی گەیشتوونە ناو قەلای زەلمەو و ماتەیان هەلگرتوو؛ هەلیشی بە دەرفەت زانیوو نامەییەکی بە پەلەیی بۆ شاتۆماس ناردوو کە: قەوماوە و دەهانامان وەرە. قەلای زەلم دوو ساڵی رەبەق ئابلقە دراو و لە شەریکا رۆستەم پاشا تورکەکە بریندار کراو. هەر لەو سەر و بەندەشا، خەبەر دەگا پازدە هەزار چەکداری لەشکری ئێران بەسەرکردایەتی حوسین بەگ ناوێ گەییو تە بەرەو و لەسەر کورد ئەکاتەو. رۆستەم پاشای بریندار، لە بیستنی ئەم خەبەرە دلێ ئەتوقێ. سورخاب بەگ لەسەر حوسین بەگ راناوەستی و هەرکە دەبیسێ رۆستەم پاشا سەکەت بوو؛ لە قەلا دەردەکەوئ و ئەکەوئیتە سەر لەشکری رۆم و

دۆم بێ و کلاش بۆ خۆی بکا؛ کارتیکیان پێ دەکا، با بە دەواری شیری نەکردوو. لەشکری رۆمیان دەشکێ و حوسین بەگی هانا دەربیش دەگاتە بەرەو و دەکەوئیتە دوای شکستەیی رۆم و بگرەو بکوژە ئاش دەنیتەو. محەمەد پاشا ناوێک کە سەرکردەییەکی تورکان بوو، بەخۆی و چەند هەلاتوبەکی یەککەوتەو خۆیان دەهاوینە ناو قەلای زەلمەو و دەستە و داوینێ ژن و مندالی سورخاب بەگ دەبن. حوسین بەگ بەتکای ژنان لێیان خۆش دەبێ. محەمەد پاشا و شەشسەت کەسی هاوڕیتی، بە سەلامەتی بەرەو ئەستەمبوول رێ دەکەونەو. سورخاب بەگی سەرکەوتوو، بئەکی خۆی لە زەلمەو ئەباتە قەلای مەریوان و پال ئەداتەو.

ساڵی ۹۵۶ ئەلقاس میرزای برای شاتۆماس لە برای یاغی بوو؛ بە کۆمەڵێ چەکدارەو بەرەو شارەزور هاتوو. بە فەرمانی شاتۆماس، شا قولیخان مەرداد و ئیبراهیم خان ناو بەبیست هەزار سوارەو چونەتە جەستەیی و لە کەوشەنی مەریوان و شارەزور، رێگەیان لێ گرتوو و چەکدارەکانی ئەلقاس میرزایان لەبەر یەک هەلەشانندوو. ئەلقاس میرزا لەگەڵ بیست و یەک نەفەری ترا کەوئێ خۆیان رزگار کردوو و خۆیان گەیانندۆتە ناو قەلای مەریوان و داویان لە سورخاب بەگ کردوو کە دالەدیان بدا. سورخاب بەگ تکای لە شاتۆماس کردوو کە ئەو باریەیی بێخشی و شا تکای قبوول کردوو و لەگەڵ شا نیعمەتوللا قەستانییدا بەرپێی کردوو و بۆ لای شا. لە پاداشی ئەم خزمەتەدا، سالانە هەزار تەن جیرە بۆ سورخاب بەگ براوەتەو، کە لە خەزینەیی دەوڵەتی وەرگری.

سورخاب بەگ یازدە کوپی بوو، حەسەن، ئەسکەندر، سوڵتان عەلی، یاقوب، بارام، زولفەقار، ئەسڵمەش، شاسوار، ساروخان، قاسم و بسات. سوڵتان عەلیی کردۆتە وەلیعەدی خۆی؛ بارامی کردۆتە حاکمی رەواندز و ئامید کە تا ساڵی ۱۲۴۹ی کۆچی، نەو و نەوچرکی ئەو بارام بەگە لەو مەلێبەندی رەواندز هەر دەسەلاتدار بوون؛ محەمەد پاشای کۆرە کە بەمیری رەواندز مەنشوو و چەند ساڵ بەر بەرەکانی عوسمانییانی کردوو،

له بهرەى ئەو بارام بەگە يە. سورخاب بەگ سى سال مەزنايە تىبى کردوو و
که مردوو، سولتان عەلى بەگ له جىبى دانىشتوو؛ ئەویش تەواو جىگەى
خۆى گەرم دانە هیناوه، که وازى لە دنیا هیناوه و بەرەو مەرگ شوێ بۆتەوه؛
دوو کورپى بەناوى تەيموورخان و هەلۆخان لە پاش بەجى ماون که لەو کاتەدا
هەردووک سەرۆپیتچکە مندالۆکە بوون.

دوای مردنى سولتان عەلى له ساڵى ۹۷۵دا، کورپى يازدەمىنى سورخاب
واتا بسات بەگ فەرمانرەوايى ئەردەلانى دەست کەوتوو.

وا هەتا ئىترە نووسراوه کەى ئايە توللا مەردۆخيشمان شان بەشانی
تارىخە کەى مەستووورە خانم هینا؛ که لىم روونە بىن فايده نەبوو. سا با
بگە پىنەوه سەر تارىخە کەى مەستووورە خانم و بزاین ئەو ئەلى جى.

مەستووورە خانم دەلى: «لە پاش وەفاتی سورخاب بەگ، سولتان عەلى
بەگ بوو بە جىنشینی و بە سەر بە خۆبى تەواو بە سەر خاکی ئەردەلان و
شارە زووردا فەرمانرەوايى دەکرد؛ بەلام ئەم فەرمانرەوايىبە زۆرى نەخایاند
و هەر لە تافى جوانیدا مەرگ بالى بە سەر کیشا و خونچەى ژبانى پەر پەر
کرد. دوو کورپى لە پاش بەجى مان بەناوى تەيموورخان و هەلۆخان، بەلام
هەردووکیان سەرۆپیتچکە بوون و نەدەکرا بکرتنە فەرمانرەوا. چارى ناچار
بسات بەگى مامیان که کورپە گچکەى سورخاب بەگ بوو، کرایە جىنشین و
فەرمانرەوايىبە ولاتە کەى بە دەستەوه گرت.

بسات بەگ لاویکی زۆر لە بەرچا و پیاویکی زۆر کەلە پیاو بوو؛
رەشوروت خویشیان دەویست و نەویستان لىبى دەترسان، زۆر پیاویکی
نوێژو رۆژو پاک و لە گەل خەلک و خوادا هەتا بلێبى چاک بوو. ماو بە کى
تەواو بە بى دەردى سەر، بە سەرى برد و کەس گلەى لى نەکرد؛ بەلام کورد
گوتهنى «بەرخ هەمیشە لە ژىر سەوه نابى». کورپانى خوا لى خوێشبوو
سولتان عەلى بوونە پیاو و بەخۆدا هاتن و باى مەزنايە تىبان رەگوى
کەوت. لە مامیان و خۆکەوتن و بۆ ساندنەوهى کە لە پوورى باوکیان روویان

کرده پاتەخت و دادى خۆيان برده بەرقاپى شا ئىسماعیل سەفەوى که
دادیان بستىنى و لە جىبى مام برازيان دا بزمىنى. ماو بە ک لە ناوه
مانەوه، چىيان بۆ بە هىچ نەکرا و لەو سەرۆبەندەش دا شا ئىسماعیل بوو
بە ميوانى گۆرستان. تەيموورخان و هەلۆخانیش بە دەستى بە تال و دلئى
پرەوه بەرەو مال گەرانەوه و کالە دراو چىيان پى نەبرا. تەيموورخان لى برا
که ئىتر براوا بداتە سەر دەست و رىبى خۆى و هەتا بۆى دەلو، کەلە لە
کەلەى مامى بداو تامى ژبانى بە دەم تال بکا؛ زۆرى پى نەچوو دەستى
کرده چەتە گەرى و تالان و پرۆ. شەق و پەقى خستە ناو رەعیە تانەوه و
هەرچى لە دەستى هات دەربارەى مامە کەى کردى؛ بەلام چونکە خەلکى
ولاتە که زۆر هۆگرى بسات بەگ بوون، کەسیان تەيموورخانیان بە هىچ
نەگرت و سەرزىبە کەى هىچ بەهرەى بۆ نەدا. بەلام لە نەکاو عىزرائیل
هاتە یاریدەى تەيموورخان و گیانى بسات بەگى بە تالان برد و رىگەى بۆ
تەيموور تەخت کرد».

لە شەرەفنامەدا ماوێ حوکمی سولتان عەلى بەگ سى سال نووسراوه،
بەلام ئەمىن زەکی بەگ لای وایە که هەر تەنیا سالتیک فەرمانرەوايىبە
کردوو و مردوو.

جا لىترەدا تارىخە کەى ئايە توللا زۆر رىک و پىکتەر هەلخراوه تەوه؛ ئەو
دەلى: «سولتان عەلى بەگ زۆر لە پاش بابى نەژیاوه و لە ساڵى ۹۷۵دا
بسات بەگ جىگەى گرتۆتەوه. بسات بەگ پیاویکی دانا و زانا و زۆر نان
بدهو بەخشندە بووه. زۆرەى وەختى خۆى دەگەل مەلا و فەقییاندا
رابواردوو، ماوێ دە سال بەوپەرى چاکى و دەست پاکىبەوه حاکمەتى
کردوو و هىچ گىروگرتى وەرپىگە نەهاتوو. بەلام لە ساڵى نۆسەت و
هەشتا و پىنجەوه تەيموورخان و هەلۆخان کورپانى سولتان عەلى بەگ که لە
دایکەوه نەوهى منتشا سولتان ئىستاجلو بوون، لىبى هەلگەرانەوه و قەلاى
پالەنگانیان کردە بنکەى سەرزىبى خۆيان و ئەوەندەى بۆیان کرا خراپەیان
کرد. بسات بەگ لە شکرىکى بە سەرکردایە تىبى زۆراب بەگى ژنیرای خۆى

نارده سەریان کە سەریان پێ بچەمیتنی و ئەو ئاژاودە نەمیتنی. تەیموورخان و هەلۆخان بەر لەو لەشکرە مامیان بگاتن، قەلایان جێ هێشت و رایان کرد و خۆیان گەیانە دەرباری شا ئیسماعیلی دووهم. شا ئیسماعیل لە ساڵی ۱۹۸۶ پشستی لە دنیا کرد و بەر لەو بە دادی ئەوان بگا بۆی مرد. تەیموورخان و هەلۆخان هاتنەووە کوردستان و هیندییک ئاغا و ماغایان لە خۆیان کۆکردووە و دەستیان کرد بە تالان و ئاژاوە نەووە و هیندییک لە ولاتی قەلەمڕەوی بسات بە گیان خستە دەست خۆیانەووە. هەر لەو سالەشدا (۹۸۶) بسات بەگ عمری خۆی کرد و تەیموورخان پێ بەرھەڵست ما.

تەیموورخان کۆری سولتان عەلی: تەیموورخان لە ساڵی ۹۸۶ کە لە پووری باوکی خۆی دەست کەوتەووە و لە سەر کورسی دەسەڵاتی ئەرەدەلانییان دامەزرا. تەیموورخان زۆر مەردیکی نەبەرد و زۆر دادپەرور و بە هەموو باراندا خۆدایندار بوو؛ لە پاش ئەو کە ولاتی ئەرەدەلانی رێک و پێک کردووە و دلی هەموو خەڵکە کە بە لای خۆیدا هیناوە و خۆی لە پلە هیزوپیژدا دیو، وای بە باش زانیووە کە دەگەڵ سولتانی رۆمدا رێک بکەوێ و بۆ ئەو مەبەستە دۆستایەتی بکە کە گەرمی دەگەڵ سولتان گرتووە. بە گەفتی خەڵکی ئەو ناوێ گواپە لە لایەن سولتانەووە نازناوی «میری میران» ی پێ دراووە و سالانەش سەد هەزار ئاچە کە باج و خەراجی شارەزور بوو، بۆ ئەو براووەتەووە و هەرچی ویستووێ سولتان نە یگوتووە نا. شارەزور و ئەرەدەلانی دەبەر دەستا بوو و هیچ کەس دەستی وەبەر نە هیناوە. بەلام تەیموورخان لەوانە نەبوو کە تەنیا بەو بەشە کە هەبەتی قنیات بکا؛ لە پەستا دەست درێژی بۆ مەلک و مالی دەرو دراوسی کردووە و کەوشەنی هاوسنوورانی پەراندووە و زبانی پێ گەیاندوون؛ کە ئەمە بۆتە مایەیی هەلۆشانی دۆستایەتی دەگەڵ سولتان، ئیتر لەو بەولاو لەو ناویدا هەر خۆی بوو و کەسی بە پیاو نەزانیووە.

تەیموورخان چوار کۆری بوو: سولتان عەلی، بداغ بەگ، مراد بەگ، ئەمیر عەلەمەددین. هەر بەزیندی سەری خۆی، مۆلکەکانی بەر دەستی

لەناو کوراندای بەش کرد: سنە، حەسەن ئابات، قەزڵجە، زەلم و شارەزوری بەسولتان عەلی کە کۆری گەورە بوو ئەسپارد؛ قەرەداغی دا بە بداغ بەگ؛ مراد بەگی نارده سەر مەریوان؛ شارباژێریش کرایە بەشی میر عەلەمەددین کە کۆری چکۆلەیی بوو.

تەیموورخان لەو ماوەدا کە لە دۆستایەتی عوسمانی تەکیبۆوە و تەکیشی نەدابوو بە پال ئیترانەووە و دەیه ویست بە زۆری شان و باسکی خۆی قەلەمڕەو کە فرەوانتر کاتەووە، هێرشیکێ کردە سەر ولاتی کرماشان و زەرپین کەمەر - کە ئیستا پیتی ئەلین گەرۆوس - هەردوکی گرتن و خستیه ژیر چۆکی خۆیەووە.

دوسی جار پەلاماری هۆزی کەلھوری دا و سەرکە هۆزە کە کە ناوی عومەر بەگ بوو تالان کرد. دارا و نەداری کەلھورانی دەخستە سەر ساجی عەلی و بەنانی شەوی ئاتاج دەکردن. عومەر بەگ کە بەجاریک لە دەست تەیموورخان وەگیان هاتبوو، ناچار خۆی هاویشتە بن دالەدی شایریدی خانی لوپ و دەستە و دامیتنی بوو کە لەم بەلایە ی رزگار بکا. شایریدی خان دەهانی هات و لەشکرێکی تەیارێ لە لوپستانیان پێک هینا و دەگەڵ عومەر بەگدا هات، لە دەربەندیکا کە رێگەیی گەراندەووەی تەیموورخان بوو، بۆسەیان نایووە. تەیموورخان کە لە تالان کردنی کەلھوران دەگەراییووە، کەوتە بۆسە ی لوپان و لیبیان راپەرین. بوو بە کوشت و کوشتار و قەلت و برینیک مەگین خودا بزانی. تەیموورخان کە زانی دوزمن جینگەیان سەختە و بەختی ئەرەدەلانیان نایبێ، خەیاڵی بوو راکا و کەوڵی خۆی دەرباز بکات؛ بەلام شویتە کە زۆر سەخت و هەلەموت بوو، لە هیچ لایە کەووە دەرتانی هەلاتن نەما و چاری ناچار خان و زۆر لە سەرکرەدەکانی خۆیان دا بەدەستەووە و لە لایەن لوپانەووە یەخسیر کران. تالان بە خروپری سیندراپەووە و دراپەووە بە مال براوان و تالانکراوان؛ کە لوپەلی ئەرەدەلانیانیش بوو بە تالانی لوپستانیان. تەیموورخان و سەرکرەدەکانی ماوەیک بە دیلی راگیران و لە ئاخرا بەرھەڵدا کران و هاتنەووە ولاتی ئەرەدەلان. دوای ئەم شەڕ و

شکانه، زهرپین که مەر له لایهن دهولته تهوه ئیداره دهکرا؛ شای ئیران به دهولته تیاری سیامه نسووری - که ئه ویش خانیکی کورد و سه رهکی هۆزی سیامه نسووری بوو - ئه سپاردبوو که بۆ دهولته به سه ری رابگا.

ته میوورخان ئه م زهرپین که مەر لی برینه ی به لاره زۆر سووکایه تی بوو؛ پاش ماوه به ک که تۆزیک بووژایه وه و به خۆیدا هات و هیز و پیزی جارانی پهیدا کرده وه، له سالی ۱۹۹۸ له نه کاو به له شکریکه وه هه لی کوتایه سه ر زهرپین که مەر. له پاته خته وه فه رمان ده رچوو که له شکر دهولته بجی یاریده ی دهولته تیاری سولتان بدات. دهولته تیاری سولتان به له شکر خۆی و دهولته تیایه وه هاته پیش ته میوورخان و هه ردووک له شکر پیک هه لپه رزان و تیک چرژان. ته میوورخان له وه شه رده ا سه رکه وت و له شکر دهولته و دهولته تیاری شکستیان خوارد و گه لیک له وانه له مهیدانا کوژران و ئهوی له شه ریش خۆی بووارد، رای کرده قه لای زهرپین که مەر و ماتیهان هه لگرت و سه نگره به ندی خۆیان کرد. ته میوورخان دهوری قه لاکه ی دا. ئابلۆقه دراوان زۆر پارانه وه که دهستیان لی هه لگرت و ئه مانیان بدا، به گویتیدا نه چوو. ناعیلاج له تاوی گیانی خۆیان دهستیان به شه رکردن کرد. ته قه دامه زرا و قه زرا و قه ده ر گولله یه کی ویل ته میوورخانی پیکا و هه ر له جی ساردی کرده وه. له شکر ئه رده لان که دیتیان بی سه ر و سه ردار ماون، دهستیان له شه ر سارد بووه و هه ر ئه وه نده یان پی کرا که جه نده کی ته میوورخان هه لگرن و به ره ئه رده لان بگه رینه وه. ئه مه ش کاری خویه هه ر ده بوو و ابی.

تایه ره ئه و باسه بوو که مه ستوره خانم له تاریخه که ی خۆیدا ده رباره ی ته میوورخانی نووسیه؛ به لام شه ره فخان له شه ره فنا مه دا که باسی ده کا، له زۆر جیگه دا جیاوازی له باسه که دا هه یه. ئه و ده لی: «کاتی سولتانی مه رگ، بسات به گی کرده په ندی پساتی، ته میوورخان له جیگه ی ئه و، بوو به فه رمانه وه ی ئه رده لان. سالی ۹۸۶ په نای برده به سولتان مرادی عوسمانی و سولتان له داها تی زه مینه کانی تایه تی خۆی له شاره زووردا، سالانه سه د هه زار ناغچه ی بۆ بریه وه و پله ی «میری میران» ی دایه و

له قه می پاشای به پاشلی ناوه که یه وه هه لئاسی و بوو به ته میوورخان پاشا».

شه ره فخان دوا ی ئه وه که باسی به ش کردنی مو لکه کانی له ناو کو راندا ده کا، هه ر ئه وه نده ی ده خاته سه ر که ده لی: «دینه وه ریش که سه ر به ئیران بوو، ببوه به شیک له قه له مره وی ته میوورخان».

ئه مجار له سه ری ئه روا و ئه لی: «له سه ره نجامدا به فوو تیت کردنی شه یتان و دنه دانی له خۆبایی بوون، هه وای مه زنا یه تی بی بی گری و گۆلی که وته سه ر؛ جا بۆ ئه و مه به سه ته جاریک ده بووه به چکه رۆمی و به تورکی عوسمانی ده گوت: برای خۆمی؛ جاریک خۆی ده کرده قزلباش و ده گه ل کاربه ده ستانی ئیراندا ده بوو به ویلداش. هه ر رۆژه له سه ر نیازیک و هه رده مه ده بووه سازیک و به ئاوازیکی جیاواز دنگی ئه دایه وه. له به ر به فیزی و بزۆزی خۆی، له ریگه ده رچوو بوو؛ ده رودراوسی هه مو ره نجاند بوون، کیشه ی پی ده فرۆشتن و گه ری تی ده هالاندن؛ تالانی ئه وی ده کرد و به ره شه دزی مالی ئه می ئه برد؛ ده ستی دریت ده کرد و پیی راده کیشا، هه تا له ئاخه ر و ئۆخریه کاندایه ده ست و پی به ته له وه بوو. په لاماری کو ری عومه ر به گی که له پوری دا و تالانی کرد؛ شاپیدی مه زنی لو رستان به هانای کو ری عومه ر به گه وه هات و به جوته ریگه یان له ته میوورخان گرت. ته میوورخان له کاتی که تالان و مالی که له پورانی دابوه پیش خۆی و به خاتره می به ره وه مال ده گه راپه وه، له جیگه به ک به ناوی خه سر ده بۆسه ی دوژمنانی هه له نگوت، لو ر و که له پور لییان راپه رین و له نه کاو به ره نگاریان بوون. تا ته میوورخان و ئه رده لانی به خۆیان زانی، ئه وان که ولییان برده ده باغ خانه و شه ق و په قیان کردن؛ ته میوور به دیل گیرا و مالی ئه رده لانییان ده گه ل مالی تالانی ده ست لو ر و که له پور که وت. ماوه یه ک ته میووربان لای خۆیان گل دایه وه و له وه دوا به ره لایان کرد. ته میوورخان له سه ر ئه و په ت په تی نه شرا که پیی کرا، وازی له بزۆزی هه ر نه هینا؛ ئه و جار شالای برده سه ر زهرپین که مەر که دهولته تیاری

سیامه نسووری به فرمانی شای ئیران کرابوو به فرماندهی وای تهو ناوه. دهوله تیار به رنگاری بووه و سه ریک پینکدا هاتن. تهیموورخان تهو جاریشی به لادانهات و له شهردا به لاداهات و کهلاکی له شهردا تخییل بوو. کوژرانی تهیموورخان له سالی ۹۹۸د بووه».

ماموستا رۆژیهانی دهلی: «ئهمین زهکی بهگ لای وابوو که تهیموورخان جهجمینی له بسات بهگی مامی هه لگرتوو؛ عوسمانیه کانیس یاریدهی تهیموورخانیهان دهه؛ بهو هویهوه توانیی مامه کهی ده رکا و بو خوی له جیگهی دانیشی». و اتا به روایه تی ئهمین زهکی بهگ، ده بی تهیموورخان بهر له مردنی بسات بهگ بوویته فه فرماندهی وای ئهردلان.

ماموستای میژوونوس ئایه توللا لهو بارهوه هیندیک بهجیاوازی باسه کهی هیناوه و ئه فه رموی: «له پاش مهرگی بسات بهگ تهیموورخانی برازی له سالی ۹۸۶د جیگهی باوکی گرتوه؛ لهو ده مه دا دهوله تی ئیران لاواز بوو. تهیموورخان ده گهل سولتان مرادخانی عوسمانیدا خوی کرده دۆست». ئایه توللا بهشی کوره کانیسی بهم جوړه باس دهکا و دهلی: «شاره زوور، قزلجه، زهلم، سنه و حه سه نابات، بهر سولتان عه لی بهگ کهوتوه. قهره داغ، کویه و حریر، بوته بهشی بداغ بهگ. مهربان، سه قز، سیاکیو، تیله کو و خوړخوړه، به مراد بهگ سپیرووه. میر عه له مه ددینیش له سه ر شاربازیر داندراوه.

تهیموورخان دوسی جار هۆزی که له هوری تالان کردوووه. سالی ۹۹۳ دیسان به ههزار سوارهوه هه لی کوتاوه ته سه ر که له هوران. عومه ر بهگی مه زنی که له هوران دهسته و دامینی شاویردی خانی لوړ بووه؛ تهویش دههانی هاتوو و ریکه یان له تهیموورخان گرتوووه و دهسته و یه خه لی پی راپه ربون؛ شه ر قه و ماوه و له مه دیدانی شه را ئه سپی تهیموورخان گلاوه و بهدیل گیراوه.

له پاش ماوه یه ک زۆر به قه در و عیزهت به ره لدا کراوه و گه راوه تهوه

ولاتی خوی. دوی سی سال دیسان تهیموورخان به دوو ههزار سوارهوه په لاماری زه رپین که مه ری داوه که دهوله تیاری سیامه نسووری له لایه ن شاه به سه ری راگه یشتوووه. دهوله تیاری و سی ههزار سواره ی قزلباش به گزیدا هاتووونهوه. له شهردا له بهر تهیموورخان شکاون و خویان کوتاوه ته ناو قه لای زه رپین که مه ره وه و تهیموورخان دهوری لی داوون. پاش چه ند شه ریک قه لاکه گیراوه و له وهختی هیرش بردن بو ناو قه لا، گولله یه ک تهیموورخانی پیکاه و کوژراوه. هه لئوخانی برای چکوله ی تهیموورخان نه به یشتوووه له شکره که بلاوه بکا و زۆر مهردانه توله ی برای ساندو تهوه؛ دهوله تیاری سولتانی بهدیل گرتوووه و کوشتوووه و دووسه د که سیکی له خه لکی زه رپین که مه ریش کوشتوووه و تهرمی تهیموورخان و تالانی زه رپین که مه ریبانی ده گهل خوی هیناوه تهوه بو قه لای مهربان».

هه لئوخان: له پاش تهیموورخان که له سالی ۹۹۸د کوژرا، هه لئوخانی برای کرایه فرماندهی وای ئه رده لان. هه لئوخان هه زار قات له براکه ی پیواتر و له نازیبه تی و ره عیهت لاواندنه وه دا له هه مووکه سی تر بهر چاوتر بوو. زۆر به زیره کی، هه م له گهل سولتان مراد (سولتانی عوسمانی) دا خوی کردبووه دۆست و هه م ده گهل شا عه باسیشدا بناغه ی ناشتی و ناشنایه تی پی دامه زران دیوو. زۆر زوو زوری گه نجینه و نه غدینه وه سه ر یه ک نا هه میسه هه ر خه ریکی قه لا دروست کردن و مزگهوت دامه زراندن و مه درسه ئیجاد کردن بوو. قه لای پالهنگان که هه ر له رۆژی خویدا پاته ختی گورانان بووه و له زه مانیه تهیموورخاند ویران بیوو، به فرمانیه تهو دووباره وه ک رۆژگاری هه وه لی و بگره قامتیش ئاوه دان کرایه وه؛ ده لئین تهو قه لای پالهنگانه زۆر قه لایه کی قایم و هه له مووت بووه و له هه زار به هه زار ییکا دروست کراوه که که م که س بو کراوه پی پی هه لگه ری و بگاته تهو قه لایه. له کاتی شه را دوژمن زاتیان نه کردوووه هیرش به ره و قه لا بهرن. ته گه ر جاریک له جارن سواری سه ری خویان بوون و به لاساری ویستوو یانه بهو چیبا سه خته هه لگه رین، زۆر زوو قه لچو کراون و ئاسه وار براو بووگن. قه لای زه لیمیشی

ئاوهدان كردۆتەوه؛ قەلای حەسەن ئابادیشی دەسکاری كردوو و لە جاران پتەوتتری كردوو. ئەم قەلای حەسەن ئابادە ئەوەندە بەرزە كە شان لە شانی هەوران دەسوێ و ئەوەندەش تەرزە كە هیچ كەس شتی وای بەخەونیش نەدیوو. باسی ئەم قەلایە، زۆر لە مێژوونووسان لە كەتیبی خۆیاندا نووسیویانە.

مەستوورەخانم لێرەدا بڕ بە قەسەكەى دەدا و دەلێ: «من بە چاوی خۆم دیتم كە لە دەورانی فەرمانرەوايى ئامانوللاخانى والیدا، سەفیرانى روس و ئینگلیس هەر بۆیە هاتبوونە كوردستان تا سەیری ئاسەوارى ئەو قەلایە بكەن. ئەگەرچی ئیستا ویرانە، بەلام ئەوان زۆریان بەلاوە عاجباتى بوو. هەلۆخان قەلا و بازار و گەرماس و چەندین مزگەوتى لە مەریوان دروست كردوو؛ دەلێن ئیستاش شوینەوارى هیندیکیان هەماوە».

هێز و توانای هەلۆخان گەیشته رادەپەك كە دەخۆی رادیت بەسەرەخۆی بژیت و دەم لەبەر رۆم و ئییران خوار نەكاتهوه و ماستا و بۆكەس سارد نەكاتهوه، ئیتر كلاًوى سەرەستى بە لاتىلاكى سەرەوه دەنا و كەسى لە خۆى بەگەورەتر نەدەزانى. هەر كەسیش ببوتایە پشتى چاوت بڕۆیە، وەهاى تەمى دەكرد كە ئیتر ئاخر جارى بێ.

لە سالى ۱۰۱۹ى هیجریدا حوسین خانى لور بە لە شکرێكەوه هێرشى هینا و شەر لە دەورى قەلای حەسەن ئاباد دامەزرا؛ بەلام خانى لور زۆر زوو شكستی خوارد و لۆر لۆر بەسەر شوێرى بەرەو لورستان دای قەلاشت. دەلێن چەند جاران لەشكرى شا عەباس بەگژ هەلۆخاندا چوون و هەموو جارێك شكاون و راونراون. سەرەنجام شا عەباس زۆرى رق هەستاو و هەر خۆى بە لەشكرەوه هاتۆتە شەرى هەلۆخان و لە مەلبەندى ئەسفنەند ئاباد لە گوندى مەیهەم تۆردوو بەزى كردوو. رۆژێك بۆ تماشى كردنى كیوهكانى كوردستان چۆتە سەر بەرزایىیهك؛ ئالى ئالى زەنگەنە كە كوردێك بوو و لەبەر دەستى شا عەباسدا خزمەتكار بوو، بانگ كراو تە لای شا و شا لێی پرسىوو كە: «تۆ زۆر شارەزای شاخ و چىبای كوردستانى

و بە قەلاكانى ئەو ناو دەزانى؛ ئیمە چۆن بكەین كە هەلۆخان لە داو بخەین و مۆلكەكانى لێ داگیر بكەین؟» ئالى ئالى عەرزى كردوو: «من لام وایە بە شەر درۆستى هەلۆخان نایەى و ئەگەر لەبەرى بشكێتى، بە جارى ئابرووت دەچێ و لەوانەیه هەبەتت لەسەر خەلكى تریش نەمیتێ، چاك هەر ئەوێه بە زمانى لووس فریوى بەدین و بیکەینه دۆستى خۆمان و شەرى ئەو لە خۆمان دوور خەینهوه». شا بە نامۆزگاریى ئالى ئالى كرد و دەرکی دۆستایەتییى كردوو؛ هەلۆخانى لە بارى دۆزمنایەتییەوه خستە سەر بارى ئاشنایەتییى و بارگە و بنەى پێچاوه و روو بە پاتەخت گەراپەوه. هەلۆخان بۆ دلنایىیى شا عەباس، خان ئەحمەد خانى كورێ خۆى بە دیارى و پێشكەشى زۆرەوه ناردە خزمەت شا عەباس كە بارمته بێ و لە دەربار مێنیتەوه. شا عەباس بەو بارمتهدانه زۆر دلخۆش بوو؛ ئەوەندەى دەستى حورمەت لە خان ئەحمەدخان نا، كە نەبیتەوه؛ هەر وا پەلە و خەلاتى بۆ زیاد دەكرد و دەیلاواندەوه، تاواى لێ هات كە خوشكێكى خۆى بە ناوى «زەرىن كلاًو» لێ مارهكرد و كرده زاواى خۆى.

لێرەدا مەستوورەخانم بڕ بە مەبەستەكە، دەدا و دەلێ: «هەرچەند لە تاریخاندا نەنووسراوه، بەلام من لە كۆنە پیاوانم بیستوو كە گوايه زەرىن كلاًو خانم رازى نەبوو بە كوردێك و بۆلە و پرتەى بەسەر بربايدا كردوو. شا دلخۆشییى داووتهوه و بانگى كردۆتە سەر شانشینى كە لە پەنجەرەوه سەیری حەسار بكەن. لەو دەمەدا راي سپاردوو كە خان ئەحمەد خانى بۆ بانگ كەن. لە كاتیكا كە خان ئەحمەد خان گەیشتۆتە ناو حەوشە، شێرێكى هار و شیتیان بەرھەلدا كردوو و پەلامارى خان ئەحمەد خانى داوه. خان ئەحمەد خان بەبێ ئەوه بشلەژمێ و گرتى بێتە ناوچاوان، شیرى هەلكیشاوه و بە یەك قەلت شیرى كردۆتە دوو كەرت و لە مەیدانى تخیل كردوو. شا لەو سەرەوه بانگى كردوو: تۆ حەقت چىبە شیرى من دەكوژى؟ خان جوابى داووتهوه: قوربان دوو شیرى تۆ پێك هەلپژاوان و یەکیان بەسەر ئەوى ترا زال بوو؛ شا ئافەرىمى لێ كردوو و زەرىن

کلاو خانمیش بۆ ئەومێردە نازا و ڕەشیدە لیکاوێ لە دەم هاتۆتە خوار و زۆر بە شانازییەوه پیتی ڕازی بوو. ئەوسا بە دەستووری شاهانە بووکیان دەپال زواا کردوو. لە پاش ماوهیهکی زۆر، شا عەباس که دەیزانی تازه خان ئەحمەد خان هی خۆیتەتی و وهختی ئەوه هاتوو که بیکاته مقاشی دەست و، کوردستان و هەلۆ خانی پیتی بگرێ، رۆژتیک بەتەنیا بانگی کرده لای خۆی و نەپینی دلی خۆی بۆ ئاشکرا کرد و تیتی گەیاندا که چەند ساله قەرمی له گرتنی کوردستان و بەر دەست کردنی هەلۆ خان خۆش کردوو و بۆی هەلنەسووراه؛ ئیستا ئەو کاره به ئەحمەد خان دهکری. تیتی گەیاندا که بههەر جوړتیک بیت باوکت بخه بهر چەنگی من و تو خۆت ببه به حاکمی کوردستان. خان ئەحمەد خان له بهرامبەر خه زووری به پێژدا کړنۆشی کرد و دهسته بهر بوو که ئاواته کانی پیتیک بهینتی. دیاری و خهلات و دراوی زۆری دهگهڵ خۆی هینا و هاتهوه لای باوکی. هەلۆخان که چەند ماوه بهک کوری خۆشه و یستی خۆی نه دیبوو، به دیتنی گه شایهوه و دهتگوت عومری تازهی به سههرگرتهوه. خان ئەحمەد خان له بنهوه دهستی کرد به دلدا نهوه و له خسته بردنی پیاوماقوولانی باوکی، به دراو و دیاری چاوی دادروون و قه رار و مه داری خه یانهت کردنی دهگهڵ بهستن. دواي ئەوه که تهواو دلنیا بوو ده توانی باوکی به دیل بگرێ و به دیاری بۆ شای بنیاری. رۆژتیک له مه جلیسدا خان ئەحمەد خان به پیاویکی خۆی گوت: برۆ نوغل و شیرنیاتی ئەسفه هانمان بۆ بیته تاتۆزیک دمان شیرین بکهین. هەلۆخان تیگه بشت که ئەم قسانه مانای خراپیان ههیه، روی کرده خان ئەحمەد خان و گوتی: کورم، تو به شیرنیاتی فیلاوی، تالوت به گیانی مندا کردوو. ئیتر بوو به مقۆمقۆ له مه جلیسدا و فیله که سهری نهگرت. خان ئەحمەد خان به زیزی ده رکه وته ده ر و سواره ی خۆی دایه شوین خۆی و له دهوری قه لا دامه زرا و لی برا که به شه ر باوکی خۆی به رده ست بکات. خان ئەحمەد خان زۆر له دهوری قه لا مایه وه و هیچی بۆ به هیج نه کرا. دایکی وه خو که وت، پاسه وانه کانی برج و قه لای فریودا و تیتی گەیاندا که یاری ده ی کوره که ی

بکهن و گوێ به میترده که ی نه دن. بریار درا ده نیوه شه ویتکدا ده رگای قه لا بکریته وه و خان ئەحمەد خان هیترش بینی و کاره که تهواو کا، خه بهری شهوی ده رگا کرد نه وه یان به هۆی مه لا یاقوبه وه - که ئەبیته باپی ره گه و ره ی جهنابی مه لا عه باسی شیخه لئیسلامی حازری - بۆ خان ئەحمەد خان نارد، مه لا یاقوب مزگینییی که ی گەیاندا و بۆ مزگینیی وه رگرتن گه رایه وه قه لا. هەلۆ خان به و خه به ره ی زانی و مه لا یاقوبی گرت و خسته یه زیندانه وه و بریاری دا که سبه ی ئەو شه وه په تی بخاته مل و په ت په تینییکی باشی پیتی بکهن؛ به لام ههر ئەو شه وه خان ئەحمەد خان به شاره زاییی دایکی هاته نزیک دیواری قه لا و په یژه یان به دیواره وه ناو خۆی گەیانده سه ربان و هاوکارانی خۆی له هه مو لایه ک دامه زراند؛ ئەوسا چوه جهسته ی باوکی و له ناو نوینا گرتی و ده ست و پای به ست و ههر ئەو شه وه به دیاری بۆ ده رباری شا عه باسی به ری کرد؛ مه لا یاقوبی شه ی له به ند رزگار کرد و له تۆله ی ئەو خه یانه ته ی که به باوکی کرد بوو، گیرفانی له زیتر ناخنی.

مه لا حه مه شه ریف له تاریخه که ی خۆیدا ده لێ: «شا عه باس زۆر قه دری هەلۆخانی گرت و تا مرد له و په ری ناز و نیعمه تدا ژیا و ههر له ئەسفه هان مردوو».

به لام خوسره وه به گی ئەرده لان له کتیبه که ی خۆیدا ده لێ: «شا زۆری ریزی له هەلۆخان ناو خه لاتی کرد و نار دیه وه چیگه ی خۆی و قه ولی لی ساند که ئیتر مه زنا یه تی نه کاو خو ده کار و باری دنیا داری نه گه به نیت». ئیتر خوا ئەزانج کامیان راستیان وتوو.

تا ئیتره تاریخه که ی مه ستوو ره خانم بوو، بابزانین میتروو نووسانی تر ده لێن چی؟

شه ره فسخان له شه ره فنا مه دا ده لێ: «له پاش کوزرانی ته میوو رخان هەلۆخانی برای بوو به جی نشینی. هەلۆخان گوێ به فه رمانی سو لتانی عوسمانییی، دلی قزلباشانی شه ی له خۆی نه ره نجان دووه و خۆی ده گه ل هه مو

لایه کدا گونجانده و کارتیکی وای کردووه که وهک دهلین: نه شیش بسوتی و نه که باب. ئیتر له سایه ئه و زیره کی و وریاییه وه توانیویه به سه ره سستی و بی به ره ه لست حوکماتی خوی به ریوه به ری. ئیستا که سالی ۱۰۰۵ هیجریه، هه روا به کامره وایی دهژی و به دلنایی رای ده بوئی.»

ماموستا نایه توللا مه ردوخ له تاریخه که ی خویدا باسه که به جوړتیکی تاییه تی نه گیتیه وه و نه لئ: «پاش کوژرانی ته میوورخان، هه لئوخانی براگچکه ی له سالی ۱۹۹۶ ده سستی به سه ره قه له مپه وی ئه رده لاند ا گرت. دوو سال ده گه ل مرادخانی سیه مدا ناشنایه تیی گهرمی هه بوو، پاشان ده گه ل ئیران خوی کرده دؤست و پاته ختی فه رمانه وایی خوی له قه لای زه لم و قه لای مه ریوانه وه بؤ قه لای پالنه نگان گویتیه وه که نه و قه لایه نه وسایه زور هه له مووت و قایم بووه و که س تا نه و ده مه نه یتوانیویه به شه ر بیگری. قه لای پالنه نگان هه ره له میژوه شوینی فه رمانه وایی گوران و که له ویران بووه و ئیستاش ئاسه وار و شوتیه واری ماوه.

هه لئوخان پیایوکی زور نازا و به هیز، زور دووره زولم و پیایو چاک بووه؛ له هه ره کژی سالد له یه کتیک له چوار قه لایانی زه لم و پالنه نگان و حه سه ن ثابات و مه ریواندا به سه ری بر دووه؛ زستان له زه لم، به هار له پالنه نگان، هارین له حه سه ن ثابات و پایز له مه ریوان ژیاوه. سه ره نجام به پله به ک گه یشتووه که به سه ره خویی ژیاوه و گوئی به فه رمانی روم و ئیران نه داوه. شیخ عه بدولغه فاری مه ردوخی له هه ورامانه وه بر دؤته حه سه ن ثاباد که دهرز به فه قی بلتیه وه و پیشنوئی جومعه و جه ماعت بی. مه لا یاقویی باپییه گهره ی مه والی سه نه شی کردووه به ماموستای تاییه تیی خان نه حه مدخانی کوری. سالی ۱۰۱۹ هیجری، له سه ره دنه دانی شا عه باس حوسینخانی حاکمی لوړستان به ده هه زار چه کداره وه هیرشی هیناوه ته سه ره سه و په لاماری قه لای حه سه ن ثابادی داوه، شه ر له نیوان کوردستانی و لوړستانیاندا قه و ماوه و له چوار جار پتیک هه لپه ژاندا هه موو جار تیک له شکر حوسین خان تی شکاوه، ئیتر بؤ جاری پتینه م هیزی شه ر کردنی

نه ماوه و رای کردووه نه ما را کردن! له شکر هه لئوخان ده م له سه ره پشت که وتوته سه ریان و وهک هه لئو راوی چوله که بکا، تییان شیشاون و پتر له هه زار که سیان له دوژمن به مردوویی گل داوه ته وه. خه به ری نه م شکانه ده گاته نه سفه هان و شا عه باس هه ر ناگر ده گری؛ گورجی له شکر تیکی زور ته یار ده نیتریه سه ره هه لئوخان که توله ی لوړه کانی لی بکه نه وه، به لام نه م له شکره ش به دهردی له شکر حوسین خان ده چی و به سه ری شکاو و پاشلی دراوه وه ده گه ریته وه. دیسان شا عه باس پتر تووره ده بی و له شکر تیکی ته یارتر ده نیتری؛ به لام نه ویش هه ره له هه وه ل شه ر و پتیک داداندا تیک ده چی و به په ریشان و بلاوی به ره و دوا ده گه ریته وه. نه مجار شا عه باس لی دهری که هه ره خودی خوی به له شکر زوره وه بچی و هه لئوخان له به یین به ری؛ دیت و ده گاته گوندی مه یه م له مه لبه ندی نه سفه ند ثاباد که نه وسا عه لی شوکریان پی گوتوه، ئالی بالی ناویکی کوردی زه نگه نه که رۆژگار تیک جله و داری تاییه تی شاه عه باس بووه، له و گونده دیته دیده نی شا، به دوور و دریتی باسی قه لا قایه کانی هه لئوخان و له شکر و چه کداری کوردستانی بؤ ده کا و تیی ده گه یه نی که به شه ر دهروستی هه لئوخان نایه و چاتر وایه به زمانی خوش له گه لیا بجوولتیه وه. شا عه باس راویژی مام ئالی بالی په سه ند نه کا و هه ره خوی نه کاته ده سته به ری نه و کاره و فه رمان و خه لاتی ته سمیل ده کا و بؤخوی و له شکره که ی به ره و نه سفه هان ده گه ریته وه. ئالی بالی له قه لای مه ریوان چاوی به هه لئوخان ده که وی و ده بکاته دؤستی شا عه باس. هه لئوخان بؤ بارمته ی دلنایی، خان نه حه مد خانی کوری خوی به دیاری و پیشکیشه وه ده نیتریه نه سفه هان. شا عه باس به مه زور که یفی دهری و زور ریز له بارمته ده گری و زهرین کلای خوشکی خوی لی ماره ده کاو به دام و ده ستوری پادشایان بؤی ده گویتیه وه.

پاش ماوه یه ک خان نه حه مدخان ده نیتریه وه لای باوکی و قه ولی لی ده ستینی که له گه رانه وده ا بؤ نه سفه هان نه مجاره باوکیشی له گه ل خویدا

بهینتی؛ خان ئەحمەدخان کە دیتەوه، دلخۆشی باوکی ئەداتەوه کە لە گەلیا بیستە خزمەت شا عەباس؛ هەلۆخان تی دەگا کە تەلە ی بۆ نراوەتەوه، دەیهوئ خان ئەحمەد خان تی بگا و دەست لەم داوایە هەلبگرئ؛ بەلام خان ئەحمەدخان کە قەولی بە شاداوه نایکرئ پاشگەز بێتەوه، گرەنە دادەگرئ کە ئیلا هەر دەبێ دەگەلما بیی؛ مەلا یاقووبی مامۆستایشی دەکاتە یاریدە ی خۆی و بەجووتە دەچنە بن کلێشە ی خانەوه کە ئەم سەفەرە بکا. خان ئەم کارە بە خەیانەت دەزانئ و خان ئەحمەدخان و مەلا یاقووب دەخاتە گرتووخانە. شیخ عەبدوڵغەفاری مەردۆخی و چەند پیاوماقوولێکی تر کە دوای سێ رۆژ بەم کارە دەزانن، دەچنە لای هەلۆخان و زۆری سەرکۆنە دەکەن کە چۆن زاوای شای حەسەن کردووە؟ تیشی دەگەیهنن کە ئەگەر شا عەباس هیچی خرابی لە دلدابووایە، خوشکی خۆی ئەتەدا بە خان ئەحمەد خان و خزمایەتی دەگەل هەلۆخان نەدەگرت، ئیتر هەلۆخان لە باریکەوه دەبەنە باریکی تر و ناچار مەلا یاقووب و ئەحمەدخان لە زیندان دەر دەخا و زۆر دلخۆشی کۆرەکە ی ئەداتەوه و مژدە ی ئەداتئ کە ئەم تاواتە ی پیک بهینتی. دوای چەند رۆژ پیک هەلۆخان بە دیاری و پیشکەشی زۆرەوه دەچیتە مائی شا عەباس؛ شا یەكجار زۆری قەدر دەگرئ و شەش مانگ لە ئەسفەهان خزمەتی دەکرئ؛ لەوه دوا ئیجازە ی پێ ئەدا کە بگەریتەوه بۆ کوردستان و هەر لەسەر خواستی خودی هەلۆخان، شا عەباس فەرمانی حوکمرانی کوردستان لە هەمەدانەوه تا ئامیدی و کۆیە و حەریر بەناوی ئەحمەد خان دەر دەکات.

سالی ۱۰۲۳ خەلکی هەورامان لە هەلۆخان هەلەدەگەریتەوه. خان ئەحمەدخان بە فەرمانی باوکی دەچئ و ئاژاوه لە بەین دەبا و هەژدە پیاوی سەرناسی هەورامی دەکوژئ و دەست بەسەر هەوراماندا دەگرئ. ئیتر تامردنی هەلۆخان کیشەیهکی تر لە ولاتەکیدایا پوی نەداوه.

بەلام مامۆستای میژوونوس ئیسماعیلی مەلا حەمە حوسین، کە ئەویش تاریخی ئەردەلانی نووسیوه، بەجۆریکی تر دەگێریتەوه کە لە

تاریخەکە ی مەستووڕەخانم زۆر نزیکە. شیایو باسە تاریخی ئەردەلانی ئیسماعیلی مەلا حەمە حوسین بەفارسییە و حوسین حوزنی موکریانی لە مجەللە ی دەنگی گیتی تازەدا بەرەودوا بە کوردی بلاوی کردۆتەوه؛ مامۆستا جەمیل رۆژبەیانئ لە کوردییەوه کردووە بە عەرەبی و لە تەرجمە عەرەبییەکە ی شەرەفنامەدا گونجاندوویە و منیش کە شەرەفنامەم کردۆتە کوردی، ئەو باس و خواسەم بە کوردی خستۆتە پال شەرەفنامەکەمەوه - هەژار. ئیسماعیلی مەلاحەمە حوسین لە تاریخ ئەردەلان دا دەلئ: «هەلۆخان پیاویکی زۆر بەمشوور و کارامە بوو، ولاتی خۆی زۆر ئاوەدان و بە ئیرو کرد؛ جگە لە قەلای زەلم، سێ قەلای دیکەیشی دروست کرد کە ئەوانەش: قەلای حەسەن ئاوا لەسەر تروپکی کەژیک بەرز، قەلای پلنگان لە ناو جەرگە ی ولاتی گۆراندا و قەلای مەریوان بوون. گەنجینه ی هەمیشە لە زێر و زێو ئاخنابوو. گەنج و گەواهیتراتیکی زۆری وەسەرەیک نابوو. زۆریش بەخشنده و خێرەومەند و دلایا بوو. گەلێک مرگەوت و تەکیە و خانەقا و فیرگە ی ئایینی لە کوردستاندا دروست کرد ئارامی و خۆشی و هەرزانی شابالئ بەسەر خاکی قەلەمەرەیدا کیشابوو. ئازاوە بەردێک بوو، هەرگیز لە خوا نەبئ لە کەس نەترسابوو. نە سەری بۆ شای ئییران دەچەماند و نەخۆی دەتورکان دەگەیاندا. دەولەتی تورک و ئییرانیش بەجووتە لێی دەترسان. شا عەباسی سەفەوی بە نیازی داگیرکردنی ولاتەکە ی بە لەشکرێکی یەكجار زۆرەوه بۆی هات، لە نزیک هەمەدان لە گوندی مەبەهەم لەشکرە ی کرد. عەلی بالئ زەنگەنە کوردێکی نزیک بە شا و راویژکەری بوو، ئامۆزگاریی شای کرد کە ئەگەر بەشەر دەگژ هەلۆخاندا رابچئ ئەوانەیه دەروستی نەیه. ئەگەر شا بشکئ، ئاپروی شا عەباس و ئییرانیش دەتکئ. وا باشترە بەگری و فزی و تەلەکە بیخەینە داوی خۆمانەوه. شا عەباس بەگویی کرد و راست بەرپی خۆیدا گەرایەوه و نەبیوترا خۆ لە قەرە ی هەلۆخان بدا. ئەمجار لە بنهوه دەستی کرد بە رێبازی و تەلەکەسازی. تۆری خۆی تەنی و چیشته ی خستەسەر و ویستی دانەخۆری بکا و

دهگه و یکی هالقیینی. بناغهی دۆستایه تیبی دهگه ل داریژت و سهرزاره کی بوو ده دۆستی گیانی به گیانی هه لۆخان. نامه ی بۆ ده نووسی و دیاریی بۆ ده نارد. له ئه نجامدا وای کرد که هه لۆخان سوپیدی گه و ره ی به سه ره ی شا عه باس ده خوارد. شا عه باس له نامه یه کدا بۆی نووسی: چه ند چه ز ده که م خان ئه حمه دخانی کورپت بنییره لام بۆ ئه سفه هان و له ده رباری خۆم بمیینه وه و ئه و یادگار به نرخه هه موو رۆژ دیداری تۆی خۆشه و بیستم وه بیهر بمیینه وه. خان به ته پکه وه بوو، خان ئه حمه د خانی به دیاری و پیشکیشی زۆره وه بۆ شا عه باس نارد و شا عه باسیش ئه و په ری ریزی لی ناو برديه سه راو په رده ی پادشایی. کلاوزپر خاتوونی خوشکی خۆی لی ماره کرد و کردیشیه هه مه که ره ی خۆی. کاری هه ره گرینکی به زاوا زیینه ی ده سپارد و بۆ کاری نه پتی و رازی تاییه تی خۆی زیاد له هه موو که س ئه و ی ده نارد و هه رگیز له که س و کاری زۆر نزیککی خۆی هه لئه داوارد. هینده ی به ده و ره دا هات و پشی پشی بۆ کرد و چاکه ی ده رباره کرد، تا به جاریک کردیه چاو به ره ژیری خۆی و لاره ملی گوی به فه رمان. ئه وسا به وریایی چوه بن کلیشه یه وه و راستی کرد که ده بی بچی و له شکر به ری و باوکی خۆی به دیل بگری و بۆ شای بین و شوینه واری باب و باپیرانی بۆ خۆی بستینی. له سه ره ئه و نیازه ناوی لی نا والیی کوردستان و له شکری زۆری خسته به ره دهستان و نارديه سه ره هه لۆخان. هه لۆخان له و سه رو به ندانه دا له قه لای حه سه ن ئاوا بوو؛ ئه حمه د خانی زاوای شا عه باس به هه ر کویدا هات داها تی لی بری و قری تی خست و گه یشته حه سه ن ئاوا و ده وری قه لای باوی دا؛ به لام قه لا له و به لایانه نه بوو که به که س بگیری. ژنی خان که دایکی ئه حمه دخان بوو ده گه ل مه لا یاقوویی هه مده می هه لۆخاندا خه یانه تیان به میرد و ئاغا کرد؛ ریک که وتن و به دزیه وه ده رگای قه لایان بۆ ئه حمه د خان کرده وه و له شکری دۆژمن رژا قه لاه؛ ده وری هه لۆخانیان دا، گرتیان و بال به سته ره وانه ی ئه سفه هانیان کرد. شا عه باس هه لۆخانی به دیلگیراوی زۆر به خیره هینا، له کۆشکیکی زۆر خۆشدا داینا و بۆی دانا

که نابج له شاری ئه سفه هان ده رکه وئ؛ ئیتر هه ره له وئ مایه وه هه تا مرد. ئه وسا حوکی ئه رده لان و شاره زوور که و ته ده ست خان ئه حمه دخانه وه که ئه وسا میژوو له ۱۰۲۲ ی هیجری دابوو». به لای ناسرخانی ئازاد پوره وه سه لئه که ۱۰۲۴ بووه.

وا ئیسه ریوایه تی جوړبه جوړی میژوونووسانمان ده رباره ی هه لۆخان گیرایه وه و ناچارین وه که مه ستوره خانم بلتین: «خوا ئه زانی کامیان راسته».

خان ئه حمه د خان: سالی هه زار و بیست و پینچی هیجری قه مه ری، خان ئه حمه دخان کورسیی فه رمانره واییی ئه رده لانی بۆخۆی گرته وه؛ ده ستی کرد به په رده دانی له شکر و سویا و ئاوه دان کردنه وه ی ولاته که. وه ختی که دیتی هیز و پینزیککی زۆری وه سه ره که ناوه و له ولشه وه له سایه ی خزمایه تیبی شا عه باسه وه له هه موو یارییه کی ده ولته تی ئارخه یان بوو، ده ولته تیش ئه وسا که دۆژمنی سه ره ختی عوسمانییان بوو؛ هه ل بۆخان ره خسابوو که په ره لای و گه ری خۆی ده ولاتی به رده ستی رۆمیان هالینی. له سه ره ئه و نیازه له شکریکی زۆر ته یاری پیکه وه ناو بی دهنگ و باس هیترشی کرده سه ره هۆزه کانی بلباس (بلباس به عه شایرکی ده لین که له ئه ترافی پیرانشار - خانئ-ی ئیستا و له ده وروه ری شارۆکه ی رانییه ی عیراق ده ژین - هه ژار)، چونکه بلباس له و هۆزه کوردانه بوون که سه ره به عوسمانییه کان بوون و ده ولته تی تورکی عوسمانی به سه ریان راده گه یشت. بلباسه کان که باس و خواسی ئه حمه دخان و هیترشه که یان پین گه یشت، ئه وانیش به خۆدا هاتن و له شکریکیان کۆکرده وه و بۆ به ره ره کانی هاتنه مه یدانه وه. شه ریکی خوتناوی له نیتواندا رووی دا، سه ره ئه نجام له شکری بلباسان شکا و زۆر له پیاوماقوولان و سه رکرده کانیان کوژران و به دیل گیران. ئه و ی له کوشتن و گیرانیش رزگاری بوو ناچار به ره و ولاتی خۆیان قاچانیدیان و هاواریان برده وه بۆ خزمان که هاواری سه روماله و له چنگ خان ئه حمه دخان رزگار بوون مه حاله. عه شره تی بلباس دیسانه وه خۆیان

کوکردهوه و له شوتیتیکي سهخت و دهر به نديکي حهسته مدا پيشيان به له شكري هيرش بهري ندره لان گرت و له شهري نم جاردها چند که سيکي نازا و ناو به دهره وهی ندره لانيان کوشت؛ به لام خان نه حمه دخان دهستی لی نه گرتن و هيرش له دووی هيرش دانیه بهر شيرو تير. ناچار له و جیگه قائمه شی هه لکه نندن و دیسان بلباس رایان کرد و ندره لانی دم له سهر پشت که وتنه سهربان و سهربان ددوانان تا ده جیگه یه کی زور قائمتر له هی پیشویان په ستاوتن. نه و جیگه یه کی که نم جارده بلباسه کان په نایان پی برد، زور هه له مووت و دژواربوو؛ له وانه نه بوو کهس زات بکا هجوومی بو بهری، چونکه ههر له ریگه دهیانقوژته وه و ده کوژرا. به فه رماني خان نه حمه دخان له شكري ندره لان دهستی له هيرش بردن هه لگرت و که وتنه ئابلتوقه دانی بلباسان. ههر چوار لایان لی گرتن به لکو له برسان و له ترسان ناچارین له چیا داگه ریته خوار و خو بدن به دهسته وه. به لام نم دهره دانه زوری خایاند و هیچ به هره ی نه دا؛ بلباس له چیا نه هاتنه خوار و په لاماردانیشیان زور خه تهر بوو، تی مابوون که چی بکن چاکه؟ ده گپرنه وه ده لپن: رژیک له و رژیانه دا ژنیک تووشی خان نه حمه دخان بووه و لپی پرسبووه: «خان! نه وه بوچی له م دامینه دا ماون و قه تیس ویستاون و ناچن نه و سه نگرانه بگرن؟» خان له وهراما گوتوویه: «ئاخر جیگه که زور حهستم و قائمه و هیچ ریگه یه کی و انیبه که لیبه وه دهرچین و بیانگه ینخ». ژنه که پی که نیووه و گوتوویه: «به لی کاری و هها پیایوی گهره که، ده سا به خوا ئیره (ئیشاره تی به ژیر دامینی خو ی کرده) زور له و شوینه سهخت تر بوو، به کهس نه ده گیرا به لام پیایوی خو ی گه یشتی و ریگه ی کرده وه». قسه ی نه و ژنه زوری کار له خان و له شکر یان کرده وه و یه ک جی دهستیان له گیان شورده وه و هیرشیان برده وه و قه لا قائمه که ی بلباسان یان گرتووه.

بلباس به زه لیلی که وتوونه دهست خان نه حمه دخان و به فه رماني خان قه لاچو کراون و ژن و مندالیشیان کوژراون. له شكري خان که وتوونه تالان

و پرو و نانی شهویان بو هیچ نافه ریده یه کی نه و ناوه نه هیشتووه. له پاش نه وه که بلباسی قی کرده وه، به ره و سابلانغ و مه راغه هاتووه؛ حاکمانی سابلانغ و مه راغه نه یانوتیراوه به گژیا بچن و ناچار به دیاری و پیشکه شی زوره وه هاتوونه ته خزمه تی و ده غاله تیان پی کرده وه. خان نه حمه دخان له دوی نه وه که نم ولاتانه ی داگیر کرده وه، له ههر جیگه و مه لبه نديکا دوست و نزیکانی خو ی داناوه که به سهری رابگهن. نه مجاره له شكري به ره و کوپه و حه ریر و ره و اندز و نامیدی دهنگ داوه؛ نه و ناوه شی له نه یاران پاک کرده توه. کورانی بارام به گی سورخاب به گ که له پیشا باسمان کرد، له و ده مه دا بی مولک و مال و په ریشان حال بیوون و قه در و قیسه تی جارانیان نه مابوو. خان هه مووی کوکرده وه و کوک و پوخته ی کرده وه، زوری لاواندنه وه و ههر یه که یانی به سهر مه لبه نديک له مه لبه نده کانی تازه داگیر کراودا کرده فه رمانه و ا که به ناوی خان به سهری رابگهن. قهره حه سه ن ناویکی که یه کیک له و کورانه بوو، به سهر خو شناوه تیبه وه (خو شناوه تی ناوچه یه که له نیوان هه ولیر و ره و اندزا - هه ژار) داناو بریاریشی دهر کرد که کار به دهستانی تر له و ناوه دا له قسه ی قهره حه سه ن دهر نه چن، ئیستاش که میژوو له ۱۲۶۲ ی کوچی دایه فه رمانه و ایانی ره و اندز پاشماوه ی نه و قهره حه سه نهن. له م قسه را ده پی تایه فه ی حه مه ره شید به گی و ه کیلیش بچنه وه سهر خالید به گی میری خو شناو. نم تایه فه ی و ه کیله هیندیکیان له گه ل خان نه حمه د خانا هاتوونه ته سنه و له دواروژا پله ی و ه کیلیان دهست که وتووه.

دوی نه وه که خان له گرتنی ولاتی بلباس و ره و اندز و نامیدی بوته وه و نارخه یان بووه که ئیستر دنیا به که یفی خو یه تی، له شكري کرده ته سهر هوزه کانی داسنی و خالییدی (داسنی و خالییدی - خالتي - له یه زیدیه کانن - هه ژار). داسنی و خالییدی خو یان بو به ره ره کانیی خان ناماده کرد و له شکر به یه کیان دادا و دوی گه لیک لیکدان و پیکدادان دیسان خانی ندره لان سهر که وت و گه لیکي له دوزمانان کوشت و ورده و

یه‌خسیر و تالان و مالی ئەوانیشی هیتنا. له دواى هه‌لوه‌ژاردنی داسنی و خالییدیان، خان ئەحمەدخان کاربەدەستانی کۆبە و حەریری ناردەوه سەر جینگەى خۆیان و خۆیشی ڕووی کردە شارى مووسڵ. خەلکی مووسڵ که زانییان وا خان ئەحمەدخان خەيالی هیترشى له‌سەردایه، تەواو ترسان و زراویان پێ نه‌ما. حاکمی مووسڵ زانیی به‌شەر دەرۆستی خان نایه، ناچار و نا‌عیلاج هیتشتا خان شەش فرسەخ له مووسڵ دوور بوو، که‌ل و په‌لی خۆی پیتچایه‌وه و رای کرد و تا حەله‌ب ئاوری نه‌دایه‌وه. پیاوماقوولانی شارى مووسڵ دیاری و پیتشکیتشى زۆر و زۆر به‌نرخیان هه‌لگرت و چوون به‌پیر خانه‌وه و خان بێ شەر و هه‌را شارى مووسڵی وه‌دهست که‌وت.

خان به‌ر له هه‌مووشت له مووسڵدا زیاره‌تى گۆرى یونس پیتغه‌مبه‌رى کرد؛ ئەوسا نامەى بۆ هه‌موولایان نووسی و خه‌به‌رى سه‌رکه‌وتنى خۆى تیدا نووساند. یه‌کیک له‌و کارانه‌ی که له مووسڵ کردویه ئەمه بووه که خه‌لکی مووسڵی له ویتوه ناردوه بۆ حەسه‌ن ئاوا تا گه‌مه‌کانى گیره‌ بکه‌ن. له مووسڵه‌وه نامه‌یه‌کی بۆ شا عه‌باس نارد و باسى شه‌ره‌کانى خۆى و سه‌رکه‌وتنه‌کانى تیدا نووسی. له ئەسفه‌هان‌ه‌وه ئافه‌ریم و که‌مبه‌ره‌ی زێرى جه‌واهیت به‌ند و خه‌نجه‌رى کالان زێر و ئەسپى چاکى به‌ زین و په‌ختى زێره‌وه بۆ هات و پیتشیان سپارد که به‌هه‌ر چۆنیک بێ گه‌ره‌که شارى به‌غداش بگرێ. خان دواى چل ڕۆژ حەسانه‌وه له مووسڵه‌وه ڕوی کرده که‌رکووک و هۆزه‌کانى ده‌ورى که‌رکووک و قه‌لای که‌رکووکیشى خسته‌ ژێر فه‌رمانه‌وه؛ ئەوسا به‌ره‌و به‌غدا ڕۆیشت و ده‌ورى شارى به‌غداى دا. خه‌لکی شارى به‌غدا ماوه‌یه‌ک خۆپارتی‌زیان کرد و چەند قوونه‌شه‌ریک ڕووی دا. به‌لام ناوی خان هه‌یه‌تیکى وای خستبووه دلێ هه‌موو که‌سه‌وه که شه‌ریان ده‌گه‌ل خان به‌شتیکى زۆر بێ هه‌وده ده‌زانى. له ڕوی ناچاریه‌وه ملیان دا و ده‌رگای به‌غدايان به‌ روودا کرده‌وه. کویتخای به‌غدا (که‌هیا) ده‌گه‌ل کۆمه‌لیک له پیاوماقوولانی شار به‌ دیاری و پیتشکەشى زۆره‌وه به‌ره‌وپیری خان هاتن و شاریان ته‌سمیل کرد. والی به‌غداش له

دواى هیتندیک خۆگرتن ناچار بوو که خۆى بدا به‌ده‌سته‌وه، ئەویش دیاریی زۆرى بۆ خان هیتنا و ده‌خاله‌تى پێ کرد. وه‌زیری به‌غداش چاوی له والی کرد. ئیتیر که‌س نه‌ما خانى قبوول نه‌بى، ئەوسا خان به‌بێ هه‌یچ له‌مپه‌ریک هاته ناو شاره‌وه و بوو به‌ حاکمی به‌غدايه. خوا لى خۆشبوو مه‌لا حه‌مه‌شه‌ریف له تاریخه ئەرده‌لانه‌که‌ی خۆیا ده‌لێ: «ده‌رویش محه‌مه‌د به‌گی سوباشى که کاربه‌ده‌ستیکى گه‌وره‌ی عوسمانییان له به‌غدا بووه، له بنه‌وه دۆستایه‌تیبى ده‌گه‌ل خاندا هه‌بووه و ئەمه بۆته هۆ که خان وا به‌ هاسانى به‌غدا بگریت»؛ ئەمه‌ش خوا ئەیزانى.

میژوو نووسان ماوه‌ی ئەم سه‌فه‌ره‌ی خان ئەحمەد خانیان حه‌وت ساڵ و سێ مانگ نووسیوه که له‌وه‌دوا به‌ره‌و ولات هاتۆته‌وه و شا عه‌باس زۆرى شانازى پیتوه کردوه و کردویه‌ته فه‌رمانه‌ره‌وى سه‌ره‌خۆ له ولاتى ئەرده‌لاند. دواى ئەوه به‌ ماوه‌یه‌ک شا عه‌باس عه‌مرى خوا ئەکا و شا سه‌فى ئەبیتته پادشای ئێران.

خان ئەحمەدخان له زه‌رین کلاوى خوشکی شا عه‌باس کورپیکى هه‌بوو به‌ناوى سورخاب به‌گ؛ ئەو سورخاب به‌گه له مالی شادا ده‌ژیا، دواى شا عه‌باسیش هه‌ر له مالی خالوانى ما‌بوو. سورخاب به‌گ کورپیکى زۆر جوان چاک و زۆر زه‌ره‌ک و پیک و پیک بوو؛ شا سه‌فى ده‌ترسا ئەم کورپه‌ ڕۆژپیک له ڕۆژان ده‌ردى سه‌ریه‌کی بۆ دروست کات. ڕۆژپیک شا ویتدی خانى لور که دۆژمنایه‌تیبى له‌میتزینه‌ی ده‌گه‌ل ئەرده‌لانیان هه‌بوو، باسیشمان کرد که به‌هاوکاریی عومه‌ر به‌گی که‌له‌هور به‌گژ ته‌یموورخانى مامى خان ئەحمەدخاندا چووبوو له‌لای شا سه‌فى دانیشتبوو؛ باسى سورخاب به‌گ هاته‌ گۆرێ. شاویتدی به‌ سه‌گیه‌تى ڕووی کرده شا سه‌فى و گوتی: «سورخاب به‌گ زۆر کورپیکى لیها‌توه و زۆر زه‌ره‌ک و زانایه و باوک و باپیرانیشى هه‌میشه‌ خۆیان به‌سه‌ر خه‌لکا فه‌رزکردوه؛ به‌خوا ئەگه‌ر ئەم داواى پادشایه‌تى بکا چونکه‌ خوارزای خۆشتانه‌ بۆی ئەچیتته سه‌ر». ئەم شۆفارییه‌ زۆرى کارکرده سه‌ر شا سه‌فى و فه‌رمانى دا

ههردووک چاوی سورخاب به گیان هه لکۆلی و دنیای رۆشنیان لێ کرده ئهنگوست له چاوی. ئهوه خه بهره به خان ئهحمه دخان گه یشتهوه، ئیتر هه به جاریک شیت و ماخولیا بوو. سالییک هه نه هاتهوه سه ره خۆ و زۆریان داووده رمان لێ کرد تا هۆشیک هاته وه بهر. ده لێن له تاو کوره که ی وه ها شیت ببوو که له کۆت و زنجیریان شه ته ک دابوو. ده لێن له ماوه ی ئه و ساله دا که خان شیت ببوو سمایل به گی با پیره گه وه ی عینا به توللای به گ که وه زیری خان بوو مولک و مالی خان ییداره ده کرد و فه رمان په وایه که ی زۆر باش به رتیه ده برد. ساله و دا که خان له شیتی چاک بووه، برپاری دا که تۆله ی ئه و کاره ساته له شا سه فی بستینیته وه. له سه ر ئه م برپاره خۆی ده گه ل عوسمانیه کان کرده دۆست و دهستی کرد به تالان و برۆی ولاتی ئیران. کرماشان، هه مه دان، ورمی، سه قز و گه رۆسی داگیرکرد و خسته یه سه ر قه له مپه وه ی ولاتی خۆی و له په ستاش ولاته کانی ده وره به ری تالان ده کرد. شا سه فی بو ته مه ی کردنی خان ئه حمه د خان له شکرکی یه کجار زۆری پیکه وه ناو به سه ر کردایه تیبی دوو ئه فسه ری قزلباش که ناویان زال خان و سیاوش خان بوو به ره و خانی به ری کردن. خان خه به ری ئه و ته داره که ی شا سه فی بو سولتانی رۆمه ی نارد؛ له رۆمه یه له شکرکی به سه ر کردایه تیبی مه نوو چه رخان ناویک هاته یارمه تیبی خان ئه حمه د خان. هه ردوو له شکر له ده وری گۆلی زرێبار گه یشته یه ک و شه ر قه وما، له پاش کوش و کوشتاریکی یه کجار زۆر له شکر قزلباش شکستی خوارد و ریگه ی هه لاتنیان گرت بهر، به لام بو کوی بچن؟ پشتیان له شکرکی خان و پیشیان دهستی مه ریوانه که هه یچیان سه ر ده رنا به ن و بو هه ر کوی بچن ده کوژرین. زال خان دنه ی له شکره که ی دا که: «مادام هه ر ده بی برین با شه ر بکه یین». قزلباش له نا هومییدی زۆره وه ده ستیان بو شیر برد و شه ریان هه لگیرسانده وه و زۆر پیاوانه هاتنه ده ست و کاریکیان کرد که ئه مجاره له شکرکی خان و رۆمیان شکا و به هه زار چه رمه سه ره چه ند که سیک خۆی پێ رزگار کرا و رای کرد، ئه ویتریان کوژران یا به دیل

گیران. له دوا ی ئه م شکانه رۆمییه کان چوونه وه مالی خۆیان و خانی به هه ناسه ساردی خۆی گه یانده مووسل و هه ر ئه و ساله له وئ عه مری خوی کرد. شاعیریک سالی شیت بوونی خانی «غلط» داناوه که ده کاته ۱۰۳۹.

گۆیا خان ئه حمه د خان جلکی کوردی داهیناوه؛ ده لێن رۆژیک کابرایه کی ئه سفه هانی هیندیکی پارچه بو پادشای سه فه وی هیناوه پادشاه پارچه که ی کردۆته خه لاتی خان، ئه ویش کردویه ته رانک و چۆغه و ده به ری کردوه و چۆته خزمه ت شا. شا زۆری به لاوه جوان بووه و ئافه رینی لێ کردوه.

تا ئیره ئه و قسانه مان گپراوه ته وه که مه ستوره خانم له تاریخه که یا نووسیویه؛ مامۆستای به رتیز ناسرخانی نازاد پور یه کدوو تیبینی لێ کردۆته په راویز:

۱- ده رباره ی تاریخی شیت بوونه که ی ده لێ: ئه م پارچه یه له چه ند به یته ی که له په راویزی تاریخه ئه رده لانه که ی قازیدا نووسراوه؛ له و به یته نه دا که چوارن ده لێ: خانی کوردان خان ئه حمه د خان له سالی «بخت» و اتا ۱۰۰۲ هاتۆته دنیا، سالی «کج بخت» (۱۰۲۵) بوته فه رمان په وای، سالی «غلط» (۱۰۳۹) شیت بووه، سالی «غم» (۱۰۴۰) چاک بوته وه، سالی «غمها» (۱۰۴۶) له شه ر شکاوه و هه ر له و ساله دا مردوه.

۲- ده لێ: ئه وه راست نییه که خان ئه حمه د خان داهینه ری جلکی کوردی بی؛ به لام رهنه گه مه به ستی مه ستوره خانم جوړیکی تایبه تی له جلکی کوردی بی.

ئیسماعیلی مه لا حه مه حوسین له تاریخه که ی خۆیدا که مامۆستا رۆژبه یانی هیناویه ته ناو ته رجه مه عه ره بیه که ی شه ره فنا مه وه و هه ژار کردویه ته په راویزی شه ره فنا مه کوردیه که ی خۆی، ده رباره ی خان ئه حمه د

خانه‌وه بهم جوړه دواوه و ده‌لټ: «خان ئەحمەد خان سالی ۱۰۲۲ی کۆچی بوته حاکم و سنه‌ی کردۆته پاته‌ختی خوئی». (ره‌نگه هه‌زار و بیست و پینجه‌که راست بی چونکه ئەو جوړه تاریخانه‌ی که شاعیران به پیتی ئەبجهدی دایان ناوه زۆر بی خلتنه دهرده‌چن، لام وایه «کج بخت» راسته-هه‌زار). ئەو میژوونووسه له‌سه‌ری ئەروا و ئەلټ: «له دوا‌ی ئەوه ته‌واو جیگیر بوو، ده‌ستی کرد به به‌رفره‌وان کردنه‌وه‌ی قه‌له‌مه‌وه‌ی خوئی. زۆر به دل‌ه‌قی و زۆردارانه هه‌لی کوتایه سه‌ر هۆزه‌کانی بل‌باس و دانیش‌توانی موکوریان، کوشتاری بی ژماری لټ کردن و به‌رده‌ستی کردن و پی‌اوی خوئی به‌سه‌روه دانان. دوا‌ی ئەوه -به ماوه‌یه‌ک- ره‌واندن، سه‌ری، کۆبه و نامیدی داگیر کرد و به ده‌ست و پی‌وه‌دانی خوئی سپاردن؛ کورانی بارام به‌گی بووژانده‌وه و هه‌ر یه‌که له‌سه‌ر مه‌لبه‌ندیکی دامه‌زراندن که به ناوی خانه‌وه به‌سه‌ری رابگه‌ن. ره‌واندزی دا به قه‌ره سه‌سن؛ خالید به‌گی کرده میری شه‌قلاوه و شه‌نگال و هیندیکی له ولاتی نامیدی به عوسمان به‌گ ئەسپارد. ئەوسا خان په‌لاماری دوو هۆزی یه‌زیدی به‌ناوی داسنی و خالیدی دا. یه‌زیدی به‌کان زۆر نازایانه به‌گژیا چونه‌وه و زبانی زۆریان به خان گه‌یاند. عه‌لی به‌گی زه‌لمی که سه‌ر کرده‌یه‌کی ناو به‌ده‌ره‌وه‌ی ئەحمەد خان بوو له‌و شه‌ره‌دا کوژرا. به‌لام ئەحمەد خان ده‌ستی لټ هه‌ل نه‌گرتن و سه‌ره‌نجام یه‌زیدی به‌کانی شکاند و تالانی کردن و ولاته‌که‌ی به‌کو‌تخا و گزیره‌کانی خوئی ئەسپارد. له‌پاش ئەوه که یه‌زیدی به‌ده‌ست کردن، هه‌ر به‌و له‌شکروه به سه‌رره‌وه به‌ره‌و مووسلی ئاژۆت. والیبه‌که‌ی تورکان که له مووسل بوو هه‌ر بیستی که خان کرپاری گیانیه‌تی، کیتی که‌وته که‌وله‌وه و کوره‌گوئی بوو؛ فیشقاندی و به‌ره‌و هه‌له‌ب قاچاندی و مووسلی بۆ خان به‌جی هیش‌ت. خه‌لکی مووسل ناچار و ناعیلاج چه‌ند ریش سپی و که‌یخودایه‌کیان هه‌لبژارد و به‌ره‌و پی‌ری خانیان نارد که به‌خیراتنی بکه‌ن. خان زۆری ریز له‌و میوانانه گرت و سی رۆژ لای خوئی گلی دانه‌وه، ئەوسا له‌گه‌لیان هاته ناو شاری مووسله‌وه و له‌ری‌وه به‌ر له هه‌موو شت چوه

زیاره‌تی گۆری پی‌رۆزی یونس پی‌غه‌مه‌به‌ر. ئەوسا بۆ سه‌سانه‌وه و پشودان پالی لټ دایه‌وه و به‌ری کرده‌وه‌ی خوئی هه‌موو ده قاقه‌ز کرد و بۆ شا عه‌باسی نارد. شا عه‌باس ولامی بۆ نارد که هیچ نابی خو بگری تا شاری به‌غدام بۆ ده‌گری. خان له‌سه‌ر فه‌رمانی شا، به‌ره‌و به‌غدا بزوت و به له‌شکروه‌وه گه‌یشته به‌ره‌وه و ده‌وری شووره‌ی به‌غدا‌ی ته‌نی. سال و نیویکی ره‌به‌ق به قوونه شه‌ر و شه‌ق و په‌ق رابردو و هیچی ده‌گه‌ل قه‌لای به‌غدا بۆ نه‌کراو به‌غدا‌ی بۆ نه‌گیرا. ئەمجار چاری له‌مه‌دا دیت که ده‌گه‌ل هیندیکی له ده‌سه‌لاتدارانی به‌غدا ریک بکه‌وئ. دار ئەگه‌ر کرمی له‌ناو خویدا بی زوو گه‌نده‌ل ده‌بی. له‌م ته‌قه‌لایه‌ی دوا‌ییدا توانی ده‌گه‌ل به‌کر به‌گ سوپاشی که کاربه‌ده‌ستیکی زل بوو ریک بکه‌وئ. له‌سایه‌ی ئەو کاکه و براله کرده‌وه توانی خوئی بگه‌یه‌نیتته ئەو دیوی قه‌لآوه و بلاوه به له‌شکری پارێزگاری به‌غدا بکات. خان به‌غدا‌ی گرت و ته‌سمیلی پی‌اوه‌کانی شا عه‌باسی کرد. ئەوسا به له‌شکروه‌وه به‌ره‌و که‌رکوک هات و که‌رکوک و مه‌لبه‌نده‌کانی سه‌ر به که‌رکوکیشی هه‌موو داگیر کرد؛ ئەوسا به فه‌خر و شانازییه‌وه گه‌رایه‌وه ناو قه‌لای زه‌لم و پالی لټ دایه‌وه. خان ماوه‌ی هه‌و سال حاکمی شاره‌زوور و مووسل و که‌رکوک بووه.

له سالی ۱۰۳۹د له پاش مردنی شا عه‌باس، خوسره‌و پاشا که سه‌ر کرده‌یه‌کی عوسمانییان بوو، به له‌شکریکی زۆره‌وه به‌ره‌و به‌غدا هات و گه‌یشته که‌رکوک؛ په‌لی هاویشته ولاتی شاره‌زوور و زۆری زۆر هینا. له‌م مابه‌ینه‌شدا سه‌یدی خان میری نامیدی و میره‌به‌گی سووران و گه‌لیک له میر و مه‌زنه کورده‌کانی تر له دۆستایه‌تی ئیران ته‌کینه‌وه و ته‌کیان دایه ته‌ک عوسمانی و هاتنه بن ئالای خوسره‌و پاشاوه. خان ئەحمەد خان که له‌و ده‌مه‌دا له هه‌مه‌دان بوو، به چل هه‌زار چه‌کداره‌وه هات به‌پی‌ری دۆژمانه‌وه و له نیوه‌ی رێدا به‌ره‌و چی دانه‌وه و به زۆری سه‌ره‌نیزه ولاتی شاره‌زووری له چنگ ده‌ره‌هینانه‌وه. «له‌و شه‌ره‌دا که له شاره‌زوور کرا، مسته‌فا پاشای هه‌ر نه‌هوت که گزیریکی عوسمانییان بوو، بۆیان به‌سه‌ر شاره‌زوور

راده‌گه‌یشت چهند برینیتیکی به‌رکه‌وت». میستر لونگریک و ماموستا ئەمین زه‌کی به‌گ هه‌ردووک لایان وایه ئەم ریبویه‌ته‌ راسته‌.

به‌لام‌خواه‌نی تاریخی (عوسمانلی تاریخی) ده‌لی: «وه‌ختی خوسره‌و پاشا به‌ده‌سته‌لا‌ته‌وه‌ که‌وته‌ ناو و‌لا‌ته‌وه‌، زوریه‌ی پیاوماق‌و‌ولانی کوردستان، وه‌ک ته‌میورخانی سروچک و برایم‌خانی حه‌زۆ و محهمه‌د خان و کئی و کئی که‌یه‌کی‌ک له‌ وانه‌ش هه‌ر خودی خان ئەحمه‌دخانی ئەرده‌لان بوو، ده‌غاله‌تیبان به‌عوسمانی کرد و چوونه‌ به‌ر دالده‌ی خوسره‌و پاشاوه‌. به‌لام له‌ دوا‌ییدا که‌دیتیان خوسره‌و پاشا له‌ شه‌ری به‌غدا شکا و به‌غدا‌ی پئی نه‌گیرا و به‌هه‌ناسه‌ ساردی گه‌رایه‌وه‌، کورده‌کانیشی لی هه‌لگه‌رایه‌وه‌ و بایان دایه‌وه‌ لای قزلباش و پاشایان دم له‌ پووش کرد. ئەوسا خان ئەحمه‌دخان به‌سێ هه‌زار شه‌رکه‌ره‌وه‌ هاتۆته‌ به‌روه‌ و شاره‌زوری ساندۆته‌وه‌. دوا‌به‌دوای ئەم پوداوانه‌ به‌ ماوه‌یه‌ک، خان ئەحمه‌دخان و شا سه‌فی نه‌وه‌ی شا عه‌باس نیوانیان تیک چووه‌ و بوونه‌ته‌ دوزمنی یه‌کتر». هۆی ئەم دوزمنایه‌تییه‌ چی بووه‌؟

ئەمین زه‌کی به‌گ له‌ میژوونوس فون هه‌میره‌وه‌ نه‌قله‌که‌ ده‌گپرتنه‌وه‌ که‌ ده‌گه‌ل ناوه‌رۆکی میژووه‌که‌ی ئیسماعیلی مه‌لا محهمه‌د حوسیندا یه‌کتر ده‌گرنه‌وه‌ که‌ ده‌لی: «خان له‌ خوشکی شا عه‌باس کورپتیکی هه‌بوو به‌ناوی سورخاب که‌ زۆر لاویکی شه‌نک و ته‌رز و له‌باربوو، له‌به‌ر ده‌ستی شا عه‌باس په‌روه‌رده‌ ده‌کرا و هه‌ر له‌ ده‌رباردا ده‌ژیا دوای مه‌رگی شا عه‌باسیش کوپ هه‌ر له‌ مائی خالانی بوو. رۆژتیک شایردی والی لورستان که‌ دوزمنی خان ئەحمه‌دخان بوو لای شا سه‌فی رۆنیشتبوو؛ چاوی به‌ سورخاب که‌وت، رووی کرده‌ شا سه‌فی و گوتی: ئەم کورپه‌ به‌وه‌ هه‌موو جوان چاکی و زیره‌کییه‌وه‌ بۆیه‌ ده‌بی له‌ دوای تو بکرتنه‌ جی نشینت. دووزمانی و شه‌یتانی شایردی کاری خۆی کرد؛ شا سه‌فی واقیتیکی برده‌وه‌ و داچله‌کی و به‌ جارێک دلی له‌ سورخاب کرمی کرد و فه‌رمانی دا هه‌ردووک چاویان هه‌لکۆلی، خان به‌بیستنی ئەم کاره‌ساته‌ جه‌رگپه‌ هه‌ر ناگری تی به‌ربوو؛

وه‌خت بوو هاروشیت بی و بداته‌ کیوان؛ وه‌ک شیری بریندار و پلنگی زامار که‌وته‌ په‌لاماردانی هه‌رچی سه‌ر به‌ قزلباشه‌ و وه‌ک باشه‌ لوول ده‌بیته‌ چیشکان، ئاوا که‌وته‌ گیانی دوزمنانی. زۆر زوو هه‌مه‌دان، کرماشان، بروجرد، نه‌هاوه‌ند و گه‌رووسی خسته‌ به‌ر چنگی خۆی و پیاوی شا سه‌فی لی وه‌درنان و تا توانیی توڵه‌ی خۆی ساندوه‌وه‌. له‌م لایه‌شه‌وه‌ خۆی کرده‌ دۆستی عوسمانییان و جوابی شا سه‌فی نه‌ده‌دایه‌وه‌. له‌شکریتیکی شا سه‌فی به‌سه‌رکردایه‌تی زان خان (دیاره‌ زال خان بووه‌ - وه‌رگپتی) و سیاوش خان هاتنه‌ و یزه‌ی خان ئەحمه‌دخان. له‌شکریتیکی تورکانیش به‌ سه‌رکردایه‌تی مه‌نچه‌رخان ناویک ده‌هانای خان ئەحمه‌د خان هاتن. هه‌ردووک له‌شکر له‌ ده‌ستی مه‌ریواندا پینکدا هاتن و زۆری نه‌خایاند که‌ قزلباش هه‌لاتن و که‌لاکی زۆریان لی به‌جی ما. ئەمجاره‌ شا سه‌فی هه‌رچی له‌ توانایادا بوو درتیگی نه‌کرد و له‌شکریتیکی یه‌کجار زۆرتری نارده‌ سه‌رخان. دووباره‌ شه‌ر قه‌ومایه‌وه‌ و له‌ هه‌ردووک لا زبانی زۆر له‌ مال و گیان که‌وت. له‌ نه‌تیجه‌دا خان ئەحمه‌د خان و عوسمانی شکان و خان خۆی گه‌یاند هه‌مووسل.

کوچک ئەحمه‌د پاشا له‌ مووسله‌وه‌ خه‌به‌ری هاتنی خانی بو سولتانی رۆم نارد. سولتان نیشان و خه‌لاتی بو خان نارد و به‌ کوچک ئەحمه‌د پاشای سپارد که‌ له‌شکری خۆی ره‌گه‌ل خان بخا و بچنه‌وه‌ شه‌ری قزلباشان. خان ئەحمه‌د خان به‌ له‌شکری خۆی و له‌شکری عوسمانییانه‌وه‌ که‌ به‌ سه‌رکردایه‌تی ئەحمه‌د پاشا بوو به‌ره‌و خاکی ئەرده‌لان هاتنه‌وه‌ و به‌ نیاز بوون قزلباشه‌کان که‌ به‌ سه‌رکردایه‌تی رۆسته‌م خان له‌ خاکی ئەرده‌لان بوون له‌ کوردستان وه‌ده‌ربخه‌ن؛ دورۆژان له‌شکری ئەحمه‌د خان و ئییران پینک هه‌لپه‌ژان و له‌ ئاکاما ئەحمه‌د پاشاکه‌ی هاوکاری خان ئەحمه‌د خان، بریندار کرا و له‌ خاکی شاره‌زور مرد. خان ئەحمه‌دخان خۆی له‌به‌ر دوزمن نه‌گرت و بو جاری دووه‌م شکا و په‌نای به‌ مووسل برده‌وه‌. زۆری نه‌برد له‌ خه‌م و قه‌ه‌ری خۆی، وه‌زگی دا و له‌ سالی ۱۰۴۶ ی کۆچی (۱۶۳۶ ی زایینی) به‌خه‌می سورخابی کورپه‌وه‌ عه‌مری خوای کرد و هه‌ر له‌ مووسل مرد؛

جهنازه که شیان له گۆرستانی یونس پیغه مبهردا ناشت»،

به لّام با بزاین مامۆستا ئایه تولّلا له و بارهوه چیبی فهرمووه؟ له جزمی دووهه می تاریخ (کرد و کردستان) هکهیدا که به فارسبیبه له ژتیر ناوی حکومه تی خان ئه حمهد خانی ئه رده لانداندا ده لّی: له پاش مهرگی هه لّوخان خان ئه حمهد خانی کوری له سالی ۱۰۲۵ ی کۆچیدا له سهر فهرمانی شا عه باس کرا به والیبی کوردستان و له سهر کورسیبی ئه میرایه تی دانیشت. زۆر به هیز و توانا توانیبی ولاته که ی سه رویه ر پی بدات. به ر له هه موو کارپک له شکرپکی له لاوانی کوردستان دامه زراندا، که بیست هه زار سوار و پیاده بوو. ناوی ئه و له شکره شی نابوو «نیزام ئه رده لّان». به رگ و چه ک و سیلاح و ئه سپاباتی ئه و له شکره وه ک له شکره ده ولته تان بوو؛ موچه و به راتی به رپک و پیتی ئه دانی. شا عه باس وه لّامی بو نارد که عه شایه ری موکوریان و بلباس له ده ولته تا یاعی بوون، ئه بیخ خان ته مییان بکا. خان به و له شکره ته یاره ی خو به وه به ره و موکوریان بزووت. عه شایه ری موکوریان و بلباسه کانیس له شکریان کۆکرده وه و به رایبیان له خان گرت و شه ر قه وما. ئه گه رچی له شکره ی خان له له شکره ی موکوریان به ژماره که متر بوو، به لّام چونکه له شکره ی خان مه شق پیکرا و بوون و بو شه ر راهیندرا بوون، توانیبیان زۆر زوو له شکره ی موکوریان بشکیتن و په رژ و بلاوی بکه ن. هه رچی له مردن رزگاری بوو، دایه کیوان و له شکره ی ئه رده لّان را وه دووی نان تا ده قه لای ره واندزی په ستاو تن. قه لاکه زۆر قایم بوو. خان ئابلوقه ی قه لای دا و بو ئازووخه ی له شکره که شی دهستی کرد به تالان کردن و رووتاندنه وه ی خه لکی دیهاتی ده ورو به ری ره واندز. خه لکی ئه و دیهاتانه کۆچیان کرد و مه ر و مالاتیان هه موو ده ست له شکره ی خان که وت. به لّام دیسان ئازووخه ی خو یان و ئه وه ی به تالان ساند بوویان به شی ئه و له شکره ی ده وری قه لای نه کرد. خان له قایمی قه لای زۆر ناره حه ت بوو؛ رۆژپک له به ر وه ره زی ده گه ل چه ند که سیکا چو بوونه دم چۆمی زییه؛ به رپکه وت پیرپژنیکه ی قسه خو ش تووشیان هات. پیرپژن له خان ئه حمهد خانی پرسه ی:

«خان ئه وه چبوو ئه و قه لایه ت هه ر بو نه گیرا؟» خان گوته ی: «پووری قه لای که هه موو رینگاکانی گیرا وه و زۆر سه خته، نازانم چۆن رینگاکه ی بکه ینه وه و له وه دا سه رگه ردان مام». پیرپژن به پیکه نینه وه گوته ی: «شه وی بوو کیتنی منیش رینگا گیرا بوو؛ به لّام چونکه عه ریف مه رد بوو به یه ک هه لّمه ت رینگای کرده وه و قه لای گرت و تازه هه رگیز داناخریته وه». قسه ی پیرپژن زۆری کار له خان کرد؛ هاته وه و نه قلی پیرپژنی بو هه موو له شکره که ی خو ی گیرا وه. له شکر تیکرا له و تانه یه داچله کان و که وتنه خو و به بیخ خو گرتن به تیکرایبی هیرشیان برد و قه لایان گرت. زۆریان له خه لکی ناو قه لای کوشت و هیندیکیشیان وه به ر به خشینی خان که وتن؛ ره واندزیش که وته سه ر قه لمه ره وی خان. کورانی بارام به گ که نامۆزای خو ی بوون و ده چوونه وه سه ر سورخاب به گ، ماوه یه ک بوو له و ناوه بیتکار و هه ژار ده ژیان؛ هینانیه لای خو ی و قه ره حه سه ن به گی کوره گه وره ی بارام به گی کرده حاکمی ره واندز؛ خالید به گی خو شناوی کرده میر به سه ر ولاتی خو شناو ته بیبه وه؛ مه لبه ندی ئامیدی (عیمادیه) به عوسمان به گی کوری یاقووب به گی کوری بارام به گ ئه سپارد؛ چه ند پیایوکی نزیکه ی خو شی به سه ر حه ریر و کۆیه وه دانا. تابه فه ی حه مه ره شید به گی وه کیل له بنه چه که ی ئه و خالید به گه ن که میری خو شناوان بووه. دوا ی ئه وه خان رووی کرده مووسل. شه ش فرسه خی ما بوو بگاته مووسل، حاکمی ئه و شه ره به ره و دیاره کر و حه لّه ب رای کرد پیایو ما قوولانی شار به دیاری و پیشکیشه وه به ره و پیری هاتن و بردیانه شار. خان چل رۆژ له مووسل مایه وه و زیاره تی قه بری یونس پیغه مبه ریشی کرد. گا و بیگاری مووسلیانی نارده حه سه ن ئاباد، گیره ی گه می بو بکه ن. هه ر له مووسله وه خه به ر و باسی سه رکه وتنه کانی به نامه یه ک بو شا عه باس نارد.

شا خه نجه ری جه و اهیربه ندی که مبه ری خو ی و ئه سپی خو ی به زین و لغاوی میناکاریه وه ده گه ل دوا زده هه زار تمه ن سه که ی زپر بو خان به خه لّات نارد؛ راشی سپارد که گیر نه بی تا که رکوک و به غداش ده گری. خان

ئهحمده خان بهرهو كهركوك بزوت و وهك بزوت كهوتنه گياني كهركوكييان و زور زوي بهردهست كردن. ئههجار پروي كرده بهغدايه. كوتخا و پياوماقوولاني بهغدايه دهيازاني دههفته تي خان نايه؛ ناچار به دياري و پيشكهشهوه هاتنه پيشوازي و خان به هزار تهنهته نه و سهنسه نه له دهروازهي بهغدا چوه ژووره وه و فهرماني بهسهه خهلكي بهغدادا رويشت. شا عهباسيش له دواي دوو رۆژ گهيشته دهوري بهغدايه. خان دهگهل پياوماقوولاني بهغدا چونه بهخيرهينياني و شا زوريان دهگهل بهئيلتيفات بوو.

سالي ۱۰۳۵ي كوچي خان دواي ئهوه ههموو دنيا گرته مهههسته له شا خواست و هاتهوه كوردستان؛ لهوه سهفهردا ههوت سال و سي مانگي پي چوو. دواي ئهوه به سي سال شا عهباس مرد.

له مانگي جيمادي دووهه مي سالي ۱۰۳۸ي كوچيدا شا سهفي لهسهه تهخت دانيشت؛ ئهويش وهك شا عهباس دهگهل خاندان بهيني خووش بوو. خان له زيپن كلاوي خوشكي شا عهباس كورپكي بهناو سورخاب بهگ ههبوو؛ شاه عهباس بردهويه لاي خوئي، پتي خويندبوو، فيري سواري و تيرنه نذازي كردبوو.

شا ويري واليي لورستان، دلي شا سهفيي كرمي كردبوو كه گوايه ئهوه سورخابه خه يالي پادشاهه تيب دهسهردايه. شا سهفي له سالي ۱۰۳۹دا به بي ئهوه ليكي داتهوه، ههردووك چاوي سورخاب بهگي دهههينا. خان ئهحمده خان له تاوان شيت بوو؛ بهدهردتيك چوو كه ناچار زنجيريان كرد و سمايل بهگي باپيره گهوهري عينا به توللا بهگ كه وهزيري خان بوو بهسهه ولاته كه دهه راده گهيشته. پاش ساليك خان چاك بووه و دووباره حوكمي گرته وه دهست. خوا لي خووشبوو مه لا ياقووبي قازي، ميژووي بو ئهه كاره ساته داناه و به ته بهجه دهري هيناوه كه: له «غلط» (۱۰۳۹) شيت بوو، له «غم» (۱۰۴۰) هاتهوه سهه هوش. ئيتر خان دهست به جي خوئي كرده هه والي عوسمانيين و بوو به دوستي سولتان مراد خان. له شكري

زوري پيكه وه نا و له سالي ۱۰۴۱دا هيرشي برده سهه مهلبه نده كاني بهردهستي سهفهوي. له ماوهيه كي زور كه مدها، كرماشان، سونقور، هه مه دان، گهرووس، خوئي و ورمي گرت و حاكمي خوئي به سهه وه دانان. سكه ي به ناوي خو به وه لي دا و له سهه ميينهري مزگه وتان خودبه ي ههيني به ناوي خان ئهحمده خان خويندرايه وه. پينج سالي ره به ق پادشاهه تيب كوردستاني كرد. له رۆژي تاجگوزاري به كه ده كه له قه لاي ههسن ئاباد بووه، شيخ عه بدولغه فاري مه ردؤخي كه ده بيته باپيره گه وه ري نووسه ر- و اتا ئايه توللا مه ردؤخ - و تاريخي خويندوه به عه ره بيه كي زور ره ق و تهق، پر له قافيه و مافيه ي زور سهير و عاجباتي. ليم روونه وهختي شيخ عه بدولغه فار له و تاره كه بوته وه، نه خان زانيويه چي فه رموه نه خه لكه كه ش هيج تيگه يشتون؛ به لام ره نگه هينديك له گو يگره خو شه ويسته كان گو تيبتيان: «صدق الله العظيم»، چونكه لايان و ابووه چند ئايه تيكي قورعاني پيرۆز بو خويندوون- هه ژار.

ئه مه ش ته قريبه ن ته رجه مه ي كورديه كه ي ئه و تاره يه كه له خواره وه ده به يتيان:

«سوياس بو ئه و خودايه كه له ناو ئاپۆره ي دنيايه، ئه حمده ي بژارده ي هه لبژارد، پيغه مبه ري و سه ره ري پي سپارد. زوري ريز وه به نا، تانجي مه زنايه تيب له سهه نا. برديه لاي خوئي له عاسمان؛ زور نه يتي تي گه ياند، فه رماني خوئي پي گه ياند؛ نارديه سهه هه موو ئافه ريده كاني خوئي، كه ده بي فه رمانيه ر بن بوئي. ئه وانه ي چاوي دلان كو تر نيبه، له فه رماني خو بو ير نابن؛ ئه وانه ش كه بي باوه رن، كو تر و كه رن و ئه هلي شه رن، گو ي ناگرن، ده بي بمرن. راستي مرؤ زور سهه ره ق و پينه زانه. خوا كه فه رموي گه ره ك ئيمه له سهه ره وي خه ليفه يه ك ناو ديتر بكه ين، با به ده مي لا و انده وه؛ كه فه رموشيه ريزمان له بنياده م ناوه و به سهه زور ئافه ريده وه گه وه مان كرد، به فري خه مي تا و انده وه. دروودي زور بو سهه ئه حمده ي سه ره رمان؛ پيغه مبه ري سوور و ره شان؛ به ره و خو شي بو بي به شان. سلاوي له

خزم و یاران، به قهده گهلا و میوهی داران؛ نهو یارانهای وهک بارانه، پژانه هممو ئاقاران؛ بوونه لافاو له بهدکاران، بوونه هاوکاری ههژاران؛ سرک و ره مۆکیان کهوی کرد؛ سهری شاهانیان نهوی کرد به تاییه تی سهرداری دهست به کاری مه، که چاومانی به دیداری پوون کردهوه، دهردی بیکیه سی و ههژاری و گرفتاری و رهنج خهساری له بییر دلتمه ندان بردهوه. مانگی تاریکی رهوینه له پوژگاری چاره رهشان، شادی و بزه و پیکیه نینه بو خه مبار و سه ره به هه شان؛ شکاندی سهری بهدکارمان، سه روبه ری دا به کارمان. گه شهی دا به گوند و شارمان.

شیتیر

چهندی خوا حهز کا دهسته لاتداره
 بوهر کوئی بچی خاوا هاریکاره
 له بهر باره گای وهک مالتی کاپه
 دايم جمه ی دئ خوی و غهواره
 بزهی بو یاران ئاوی ژبانه
 له گیانی دوژمن وهک ژه هری ماره
 کن سه ره سخته بوون نهو نه رمی کردوون
 بهوی دلخوشن هه رچی هه ژاره
 ئالای دینداری گه یانده عاسمان
 راستی کردهوه چی لار و خواره
 هه تا ئه ومان بی دینمان به بره وه
 باخچه ی شه ربعت بهو بی بژاره
 مایه ی سه ره رزی ملک و میلله ته
 بی خه مین هه تا ئه ومان خونکاره

پاخه ری فه رشی چاکه کاری، لابه ری توخمی ناله باری، سه ره چاوه ی به خشین و دهسگیرویی، کانگای شه رم و له سه ره خویی. خیتی دروشم و ئالایه، تهخت و تانج هه ره بهو ره وایه، پادشای نه جیم و خانه دان، خاوه ن به رزیه تی و شکۆ و شان، خان ئه حمه دخانی ئه رده لان، پادشای سه ره به خوی کوردستان. خودایه! هه ره بی به لا بی و داری ژینی پر گه لا بی و هه میشه دهستی بالا بی؛ تا ئیمه ش زۆر به ئازادی، رابوویرین

دوور له بیدادی و بی مرادی؛ نامین، به خاتری پیغه مبه ره و خزمه کانی و به حورمه تی سووره تی پیروژ ئه لفاتیحا».

شا سه فی بو له ناو بردنی پادشایه تیی خان ئه حمه دخان، له شکرپکی زۆری به سه رکردایه تیی زال خان و سیاوش خان ناره کوردستان. سولتان مرادخانی عوسمانیش بو کۆمه گی خان ئه حمه دخان، مه نوچه رخانه ی به دوو هه زار سواره وه نارد. پوژی ۲۷ی مانگی مه ولوودی سالی ۱۰۴۶ی کۆچی، له شکرکی تورک و خان له قه راغ دهر باچه ی مه ربوان ده گه ل له شکرکی قزلباشدا تیک هه لچوون و شه رپکی زۆر به سام رووی دا. پوژی شه شی مانگی دوای مه ولوود و اتا دوای نو پوژ شه ر و لیکنان، له شکرکی خان ئه حمه دخان شکا و خوی گه یانده مووسل و له مووسله وه حوکمی که رکووک و سوله یمانی و شاره زووری ده کرد. سولتان مراد له پوژی سیهه می مانگی ره مه زانی سالی ۱۰۴۶دا شه ش فوج پیاده نیزام و چوار هه زار سواری به سه رکردایه تیی خوسره و پاشا ناره یاریده ی خان ئه حمه دخان که تو له له قزلباش بکاته وه. زینال خانی شاملوویی به له شکره وه له لایه ن شا سه فییه وه ناردرا که پیشیان لی بگری. زینال خان گه یشته مه ربوان، ده گه ل خوسره و خاندان بوو به شه ریان. له پاش کوشت و کوشتاری زۆر، قزلباش شکستیان خوارد و به ره وه هه مه دان هه لاتن. شا سه فی زینال خانی له ده می توپ به ست و کوشتی و بو خوی که وته له شکر کوکردنه وه. خوسره و پاشا که راوه دووی قزلباشی دهن، به ره وه هه مه دان هات؛ به لام له هیچ کوئی گوندیکی ئاوه دانی نه دیت، به فه رمانی شا سه فی هه موو ولات چۆل کرابوو؛ دیتی ئازوو خه ی له شکرکی بو سازنابی، له مه لبه ندی ئیسفه ند ئاباده وه به ره وه محالی ده رگه زین رویشت. له ده رگه زین تووشی شه ره اتن. له شکرکی خوسره و پاشا ئازوو خه یان لی برا و ناچار به ره وه به غدا گه رانه وه و به شکستیان ته و او بوو. شا سه فی که ئه م سه ره که وته ی ده ست که وت، سوله یمان خانی کویری میرعه له مه ددین نه وه ی ته یوورخانی ئه رده لانی- که خزمه تکاری خوی بوو- کرده والیی کوردستان و نارديه سه ره سنه و شاره زوور.

سوله‌ییمان خانسی نهرده‌لان: مه‌ستووره‌خانم ده‌لئ: «سوله‌ییمان خان سالی ۱۰۶۶ کرایه والی، پیاویتیکی زۆر دیندار و باش بوو. ده‌لئین میر عه‌له‌مه‌ددینی باوکی له رۆژگاری ده‌سه‌لاتی خان ئه‌حمهد خاندان، په‌نای به‌سوولتان مراد بردووو و له تورکیا مردووو. سوله‌ییمانی کورپی، لای خان ئه‌حمهدخان بووه، ترساوه بیکوژی؛ رای کردووو و چۆته لای شا سه‌فی. له شه‌ری قه‌لای ئیره‌وانیدا، شا زۆری نازایه‌تیی له سوله‌ییمان خانه‌وه دیت؛ له خۆی نزیک کرده‌وه و خۆشی ده‌ویست وه‌ختی که کرایه والی، به‌فرمانی شا، قه‌لاکانی زه‌لم و حه‌سه‌ن ئاباد و پالنه‌نگانی ویران کرد؛ هات له گوندیک به‌ناوی سنه بارگه و بنه‌ی دامه‌زراند و کردیه پاته‌ختی کوردستان و شاری سنه‌ی ئیستایه. دوا‌ی چهند سالیک سوولتان مرادی عوسمانی توانیی به‌غدا له ئیران بستینیته‌وه. پاشان خوسره و پاشای گه‌وره وه‌زیری به‌له‌شکره‌وه ناردده سهر ئیران؛ له‌شکری قزلباشی شکاند و زه‌لم، شاره‌زور، قه‌رده‌اغ و شاربازیری له ئیران ساند و ئیستاش ههر موککی عوسمانییانه. سوله‌ییمان خان که ههر کوردستانی سنه‌ی مابوو، ماوه‌ی ۲۲ سال مایه‌وه؛ دوا‌یی شا سه‌فی لیتی دردۆنگ ببوو، بردیه ئه‌سفه‌هان و نه‌هاته‌وه و له‌وی «مرد». مه‌لا حه‌مه شه‌ریفی قازی دلئ: «شا عه‌باسی دووه‌م سوله‌ییمان خانی له‌سهر کار لا‌بردووو».

نایه‌توللا مه‌ردۆخ زۆر ریک و پیکتر له‌م باره‌وه دواوه و ده‌لئ: «سوله‌ییمان خانی کورپی میر عه‌له‌مه‌ددین له رۆژی چواره‌می شه‌شه‌کانی سالی ۱۰۶۶ ی کۆچیدا به‌فرمانی شا سه‌فی کرایه والیی کوردستان و، فرمانی پێ درا که سنه بکاته بنکه‌ی والیه‌تی. سنه گوندیک بوو که عه‌شهره‌تی «که‌وش زێرینه» ی لئ ده‌ژیا. له گوندی سنه قه‌لایه‌کی دروست کرد، ناوی کرا به «سنه‌دژ» و اتا قه‌لای سنه؛ ههر ئه‌مه دوا‌یی پۆته سه‌نه‌ندوج. ئه‌و قه‌لایه تا سالی ۱۳۴۷ ی کۆچی دیوانی والی بوو، له‌وه به‌و لاوه کراوه‌ته سه‌ربازخانه. سالی ۱۰۶۷ خان ئه‌حمهد خان به‌دوازه هه‌زار سوار و پیا‌ده‌وه هاته ویزه‌ی سوله‌ییمان خان و له ده‌ربه‌ندی چقان تی

په‌ری و هاته سهر کوردستان. شا سه‌فی بۆ کۆمه‌گی سوله‌ییمان خان، ئالی بالی زه‌نگه‌نه‌ی به‌سیسه‌د سواره‌وه ناردده پارێزگاری قه‌لا و شاپۆردی خانی لورستانی و سیاوش به‌گ قولر ئاغاسی و ئاغاخان موقه‌ده‌می جوانشیری به‌له‌شکره‌وه ناردده به‌راییی ئه‌حمهدخان و له ده‌شتی مه‌ریوان پتکیان دادا؛ زۆر له سه‌رکرده‌کانی عوسمانی له‌و شه‌ره‌دا کۆژران. خان ئه‌حمهد خان به‌ره‌و پاش کشایه‌وه و گه‌یشته‌وه مووسل؛ پاش شه‌ش مانگ له سالی ۱۰۶۸ دا له مووسل مرد و لاشه‌که‌یان له گۆرستانی یونس پیغه‌مه‌بر ناشت.

خان ئه‌حمهد خان ماوه‌ی ۲۳ سال دوا‌ی باوکی حوکی کردووو و پینج سال ههر پادشای سه‌ربه‌خۆ بووه و سه‌کی لئ داوه و خۆدیه‌ی به‌ناو خۆتندراوه».

نایه‌توللا به‌پیچه‌وانه‌ی مه‌ستووره‌خانم لای وایه، سوله‌ییمان خان نه‌ک له شه‌ری ئیره‌وان، به‌لکو له شه‌ری هه‌مه‌دان زۆر نازا بووه و لای شا وه‌قه‌در که‌وتووو.

سوله‌ییمان خان بیست سال فرمانه‌ی کوردستان بووه و له سالی ۱۰۶۶ ی کۆچیدا مردووو.

که‌لبالی خان: له دوا‌ی مه‌رگی سوله‌ییمان خان - له‌سهر راویتی مرید وه‌یس سوولتانی که‌له‌ور - شا عه‌باسی دووه‌م کوردستانی کرده شه‌ش به‌ش؛ سنی به‌شی دا به‌سێ کوره‌کانی سوله‌ییمان خان که بریتی بوون له: که‌لبالی، خوسره و زۆراب. سنه درا به‌که‌لبالی که کورپی گه‌وره بوو؛ مه‌ریوان به‌ر خوسره و خان که‌وت؛ سه‌قز و سیاکیو بوونه به‌شی زۆراب سوولتانی کوره چکۆله؛ پالنه‌نگانی دا به‌مرید وه‌یسی که‌له‌ور؛ شاره‌زور و شاربازیری به‌حه‌مه‌خانی گورجی ئه‌سپارد؛ سه‌فی خان سوولتانی به‌سهر جوانه‌وه دانا؛ حه‌مه‌سوولتانی گه‌لباخی و هیندیککی تر له پیاوماقوولانی لای که‌لبالی خان دامه‌زراند که کاری دیوان بکه‌ن. سالی ۱۰۶۷ که‌لبالی خان بوو به‌والی و شا عه‌باسی دووه‌م زۆری لئ رازی بوو. له‌وه‌سهر و به‌نده‌دا

خه‌لکی خوزستان له ده‌ولت یاغی بوون. که‌لبالی خان به له‌شکره‌وه گه‌یشته خوزستان و یاغییه‌کانی له به‌ین برد و پتر ئیلتیقاتی شای به‌ره و خۆی راکیشا.

که‌لبالی خان زۆر پووله‌کی و ده‌ست رژد بووه و که‌س خیرتیکی له ده‌ستی نه‌دیوه. پاش ۱۵ سالّ والیه‌تی کردن، له سالی ۱۰۸۲ ی کۆچیدا له دنیا ده‌رچووه.

خان نه‌حمه‌دخانی دووه‌م: له دواي ئه‌وه که‌لبالی خان له گۆرخانه پالی دایه‌وه، خان نه‌حمه‌دخانی کورپی به‌ناوی خان نه‌حمه‌دخانی دووه‌م جیگه‌ی گرته‌وه. که‌لبالی خان له کۆکردنه‌وه‌ی زیو و زیو و پاتالّ و مالالتدا، که‌س له دنیا‌دا تای نه‌کردبوو، له رژدی و چنۆکیشدا وینه‌ی له دنیا‌دا نه‌بینرابوو. هه‌موو که‌لین و قوژینی له دراو ئاخنرابوو، به‌لام هه‌رگیز تنۆکیکی ئاو به مریشکه کویرتیک نه‌ئدا. هه‌رچی وه‌سه‌ریه‌کی نابوو هه‌موو وه‌ک خۆی مابوو ده‌ستی لێ نه‌دراوو. نه‌حمه‌دخانی کورپی ته‌واو دژی ئاکاری باوکی، دوژمنی پوولّ و پاره‌بوو. ده‌ستی کرد به په‌خشان و ته‌خشانییک مه‌گین خوا بزانی؛ به هه‌شتی خۆی له‌سه‌ر دنیا دروست کردبوو. جوانی ده‌په‌رست و شه‌رابی کۆن و مه‌زه‌ی تازه‌ی به‌لاوه له گه‌نجینه‌ی که‌یخوسره‌وی به‌قیمه‌تتر بوو. رای ده‌بوارد و خۆی له کاروباری دوور له عه‌یش و نوش ده‌بوارد؛ عه‌یاشی و قه‌للاشییه‌که‌ی کارتیکی وایان کرد که پیاوماقوولان له ده‌وری په‌ینه‌وه و به‌زمگیتیر و مه‌یگیتیر و به‌ژن زراو و به‌ریه‌دراوان ده‌وریان ته‌نی. خوسره‌و خانی مامی دیتی برازای له رینگه‌ ترازاو و که‌لکی والیه‌تی پتوه نه‌ماوه؛ ناوی یاغییه‌تی پتوه لکاند و له والیه‌تی ته‌کاند و توانیی فه‌رمانی حوکمرانی له شای نه‌سفه‌هان و ه‌رگری. له شه‌وتیکا له مه‌ریوانه‌وه خۆی گه‌یاند ه‌سه‌ر و له به‌ره‌به‌یاند له‌شکر به‌زی کرد و کتوپر له خانی سه‌رخۆش وه‌سه‌ر که‌وت و له به‌ند و زنجیری شه‌ته‌ک دا و نارديه نه‌سفه‌هان و چوارمیرده‌کی له‌سه‌ر کورسی برازای دامه‌زرا. تا ئیره پوخته‌ی ناوه‌رۆکی تاریخه‌که‌ی مه‌ستوره‌خان بوو.

ئیسماعیلی مه‌لا حه‌مه حوسین له تاریخه فارسییه‌که‌یا نه‌لی: «له پاش مه‌رگی که‌لبالی خان کوره‌که‌ی که ناوی نه‌حمه‌دخانی دووه‌م بوو، به‌یئ نه‌وه خه‌به‌ر بدا به نه‌سفه‌هان و فه‌رمان له شای سه‌فه‌وی و ه‌ریگری، خۆی کرده جینشینی باوکی. نه‌حمه‌دخان پیاویتی زۆر ده‌س بلاو و هه‌رزه‌کار و که‌لله‌یی بوو؛ گویتی بوّ نسحه‌تی که‌س شل نه‌ده‌کرد. هه‌ر دراو و نه‌غدینه‌یه‌کی باوکه ره‌حمه‌تیه‌که‌ی به چنگه‌ کرکی وه‌سه‌ر یه‌کی نابوو، هه‌مووی ته‌رت و تونا کرد و به‌ولاو لادا په‌رژ و بلاوی کرده‌وه. رۆژگاری به‌راو و شکار راده‌بوارد و شه‌وگاری به به‌زم و خۆشی ده‌گوزهراند. خوسره‌و خان کورپی سوله‌یمان خان که ده‌بووه نامۆزای ئه‌م نه‌حمه‌د خانه، له‌و ده‌مه‌دا به‌سه‌ر مه‌ریوان راده‌گه‌یشت؛ که تی گه‌یشت نامۆزاکه‌ی بایی چه‌نده، هه‌یچ به‌ند نه‌بوو؛ رینگه‌ی داگرت و خۆی گه‌یاند لای شای ئیران و بوّ نامۆزای تی چاند که: به‌یئ فه‌رمانی توّ خۆی کردۆته والی و هه‌رچی خوا و پیغه‌مه‌به‌ر حه‌زی لێ بکه‌ن نه‌و نایکا. خۆلاسه شای وا په‌ل کرد که فه‌رمانی والیه‌تی بوّخۆی بنووسرئ. فه‌رمانی نایه ته‌نکه‌ی باخه‌لی و له نه‌کاویک هه‌لی کوتایه سه‌ر سنه و نه‌حمه‌د خانی گرت و نارديه نه‌سفه‌هان. له‌و ساله‌دا که میژوو ۱۰۹۱ ی کۆچی بوو فه‌رمانه‌ره‌وایی سته‌ی خسته ناو له‌ی خۆیه‌وه».

تاریخه‌که‌ی مه‌ردۆخ ئه‌م خوسره‌و‌خانه به مامی خان نه‌حمه‌د خان ده‌زانی و ده‌لی: «خان نه‌حمه‌د خان؛ کوره‌گه‌وره‌ی که‌لبالی خان له سالی ۱۰۸۳ ی کۆچی که باوکی تیدا مردوو، به فه‌رمانی شا سوله‌یمانی سه‌فه‌وی له‌سه‌ر کورسی فه‌رمانه‌ره‌وایی نه‌رده‌لان جیگیر بووه. پیاویتی زۆر ده‌ست بلاو و خۆشگوزهران بووه؛ له ماوه‌یه‌کی که‌مدا هه‌رچی باوکی په‌یدای کردوو، نه‌و له ناوی بردوو. هۆشی نه‌داوه‌ته کاروباری په‌عیه‌ت و دنیا‌یه‌کی پر له ئازاوه خولقاوه. خوسره‌و‌خانی مامی زۆری نامۆزگاری کردوو به‌هره‌ی نه‌داوه. ناچار شکایه‌تی لای شا سوله‌یمان لێ کردوو و له مانگی ناو جیژنانی سالی ۱۰۹۰ ی کۆچیدا فه‌رمانی حوکمی کوردستان

بۆ خوسره و خان دەرچوووه و خان ئەحمەدخان لە والیەتی کەوتوووه».

خوسره و خانى نەردەلان: مەستووهرەخانم لە تاریخەكەيا دەلتى: «سالى ۱۰۸۹ى كۆچى، خوسره و خان كرايه والىي سنه؛ پىاوئىكى زۆر زمان شر و جوتين فرۆش و بى بەزەبى و نامەرد بوو. لەو پرۆژەووە ئەو هاتە سەر حوكم، خەلك رەحمەت بووى نەروود و شەداديان دەکرد. بەزەبرى كوتەك و قامچى ھەرچى پوولئىكى پىتوھە شك برد، تالانى كرد. خەلكى ولاتەكە لە چنگ زولم و زۆرى ئەم كابرايە برستىيان لى برا و ھەر ھىندەيان بۆ كرا كە كۆمەلئىك لە پىاوماقوولان بنىرنە ئەسفەھان و داد لە دەست والى بكەن. والى خۆى گەياندە ئەسفەھان و بە ھەزار زمان پاكانەى خۆى لای شا كرد و شكايە تكارەكانى بە زمانى لووس و بە سوئند و بەلئىن نەرم كرد كە ئىتەر خراپە لەگەڵ خەلكا ناك. خەلكەكە فرىويان خوارد و گەرانەوھ؛ بەلام والىي زالم وازى لە زۆردارى و نالەبارى نەھىنا و ھەمان ئاش و ھەمان كاسە دامەزرايەوھ. دىسانەوھ زۆرلىكراوانى كۆلۆ بەرەو ئەسفەھان پەل بوون و ھاوار و داديان بە گوتى شا سولەيمان دادا. شا بە زمانى خۆش خوسره و خانى بانگ كرده لای خۆى و لەوئى لەسەر ئەم ھەموو زولم و زۆرىيە خۆى لى توورە كرد. خوسره و خانى زمان لووس دىسان مىلى لە سوئند و تەلاقان نا كە ئىتەر كارى خراپ ناك. شا برىارى دا كە سبەينەى داھاتوو بە شكايەتى خەلكەكە رابگات. شكايە تكارەكان زۆر ترسان كە دىسان خوسره و خان وەك جارى پىتسوو خۆى لە تۆمەت رزگار بكا و بىتەوھە سەريان؛ ھەموويان خۆيان گەياندە تەوھىدخانە و قوشخانەى پادشايى و ماتەيان ھەلگرت و مانىيان گرت كە تا داديان نەپرسن دەرناكەون. شا ئەورۆژە رۆبى بۆ راو؛ خوسره و خان ھەلى بە دەرڤەت زانى، چەند نۆكەر و قولە چۆماخى خۆى برد و كەوتە گىيانى مانگرە بەستە زمانەكان، دەستيان كرد بە بكۆژ بىر و چەند كەسئىك لەو ناوھەدا برىندار و كەللە پاچە كران. تەنانەت ھىندىك لە دارۆغەى شارىش كە بە ھاوارەوھ ھاتبوون برىندار بوون.

شا كە لە راو گەرايەوھ و ئەم كارەساتەيان بۆ گىتەرايەوھ و زانى سووكايەتى بەسەر مەلخانە و يەكەخانەكەى ھاتووھ، ئىتەر چاوى پەربىيە پشتى سەرى و ھەر دەست بەجى ناردى خوسره و خانىيان گرت و كوشتيان». لىرەدا باسەكەى مەستووھەخانم دوايى دىت.

ئىسماعىلى مەلا ھەمە حوسىن لە مېژوووى ئەردەلانەكەيدا دەلتى: «خوسره و خان كورى سولەيمان خان سالى ۱۰۹۱ى كۆچى كرايه والىي سنه. ئەوئەندەى خان ئەحمەدخان پارە بە فېرۆدەر و دەست بلاو بوو، ئەم خوسره و سەد ئەوئەندە ناننەخۆر و پوولەكى و رژد و دەست قسوچاو بوو؛ دەگەل قوشىيەك گىيانى دەرەچوو. ئەوئەندەى خەلك كۆرساندەوھ و ئەوئەندەى مسكئىن و ژىردەست چەوساندەوھ، كە ھەموو كەس يەخەى لەبەر دادرى و لە دەستى وە زالە ھاتن و بەرەو ئەسفەھان ھەلاتن و يەخەى شای سەفەوييان لى گرت و دەستيان كرد بە دادخوازى. سالى ۱۰۹۳ى شا بانگى كرده ئەسفەھان و بۆ يەكجارى پىسىرى زۆرلىكراوانى لە چنگى رزگار كرد و لە ناوى برد».

تارىخەكەى ئايەتوللا مەردۆخ ھىندىك جىاوازي لەگەل ئەمانەدا ھەبە و دەلتى:

«لە پاش بەركە ناركردنى ئەحمەد خان، خوسره و خانى مامى لە سالى ۱۰۹۱ى كۆچيدا كرا بە والىي كوردستان؛ لە قەلاى مەربوانەوھ ھىرشىكى كئوپرى كرده سنه و خان ئەحمەد خانى گرت و بە شەتەكدرائى نارديە ئەسفەھان. ئەم خوسره و خانە زۆر نەحس و جوت قوشە و زمانشر و دەمپىس بوو؛ زۆرى زولم لە خەلك كرد؛ چەند كەسئىك بۆ شكايەت چوونە ئەسفەھان؛ شا سولەيمان گوتچكەى بۆ شكايەت يان شل كرد و دلخوشىيى دانەوھ كە بگەرتنەوھ سنه و كارئىكى وا دەكا خوسره و خان ئىتەر خراپە لەگەل خەلكا نەكا. بەلام خوسره و خان گوى ناداتە راسپىرى شا و ھەرچى لىتى چووبووھ شكايەت تووشى بەلاى كرد و تەنانەت چەند كەسئىكى لى كوشتن. شا كە ئەمەى بىستەوھ، تەمپوورخان ئاجورلوو ناوئىكى نارد كە

خوسره و خانى بۆ بگرئ؛ ئاجورلوو سالى ۱۰۹۳ گەيشته سنه و خوسره و خانى بآلبهسته نارهه ئهسفههان و بۆ خۆى بوو به حاكمى كوردستان. خوسره و خان ههر گەيشته ئهسفههان، په تى سىدارهى بۆ هه لآخرا و له مهيدانى قه نارهى شايبدا به دار داكرا».

تهيموورخان ئاجورلوو: شا سولهيمانى سهفهوى له پاش ئهوه كه خوسره و خانى له كۆل دنيا كردهوه، له سالى ۱۰۹۳ى كۆچيدا سنهى دايه دهست تهيموورخان ئاجورلوو ناويك كه به سهرى رابگا. ئەم تهيموورخانه كه له لايهن شاوه به سهى سنهوه داندرابوو، پياويكى زۆر باش و به روحم و نهرم و نىان بوو؛ زولمى له كهس نهدهكرد و نه يدههيشته كهس زولم له كهس بكات؛ هه موو كهس خۆشى دهويست و هه موو كهس دهستهو دوعا بوو كه ئەم پياوهيان له سهى بهيلى و به جىيان نههيتلى. ئاجورلوو شهس سال حاكمه تىي له سهى سنه كرد و له وه بهولاره له كار لادرا.

خان ئهحمه دخانى دووههم، دووباره: مهستوره خانم دهلى: «دواى ئهوه كه شهس سال ئاجورلوو حوكمى سنهى كرد و زۆر بيش پياوى چاك بوو، له كار لادرا. شاى سهفهوى به لايهوه ناله بار بوو كه فهىمانه و ايبى سنه به دهست ئهرده لانييه كانه وه نه بئ؛ له بهر ئهوه خان ئهحمه دخانى دووهمى نارهوه سنه و كرديه وه به والى؛ به لام خان ئهحمه دخان ديسان رهوشته كهى پيشووى رهچاو كرد و دهستى به خۆشگوزهرانى كردهوه و رهعبهت و ملكدارىي له بىر خۆ بردهوه. يان دهچۆ راوى يان بىرى له داهىنانى شتى توپههات و مايه پوچ دهكردهوه. بزۆزىك بوو به ئامان و و زهمان ئۆقرهى نهدهگرت. وهك دهگىرنهوه، سىسهده كهسى له ئاغاوهت و پياوماقوولان كردهوه بازهوان و سهىراو و بهىراو. خوسره و بهگى بهرهى ماله وهكىلى كردهبوو به مىىراوى خۆى. پىنج سالى ديسان ئاوا رابووارد، تا سالى ۱۱۰۵ى كۆچى كه شا سولتان حوسىنى سهفهوى هاته سهى تهخت. فهىمانى بۆ محمه دخانى كورپى خوسره و خان كه له وهدهمه دا له ئهسفههان دهژيا، دهركرد و كرديه والىي سنه و كارىكى واى كرد كه جىگهى خان ئهحمه دخان داگىر بكا».

تارىخى ئهرده لانى سمايلى مهلا حه مه حوسىن دهلى: «ئهحمه دخان ههشت سالان له زيندانى ئهسفههاندا گوزهراندى، به لام له سالى ۱۰۹۹ دا كه ئاجورلوو بهركه نار كرا؛ كرايه وه به والى و ههر گەيشته وه نانى واليه تى، وهك هه رگىيز نه باى دىبى و نه بۆزان، كه وه ته وه ناله بارى و هه رزه كارىبه كهى پيشووى. ئه وه نده وه ختهى كه له بهى راو و شكار ده مايه وه خه رىكى پرۆزه دانانى سهىر و سه مه ره ده بوو. بۆ نمونه: هه موو رهعبه تى دهنگ دا كه به بىگار دىوارىكى به رزو پان و زۆر درىژ له دهورى باكوورى شاره وه بكيشن؛ دىوارى گه يانده دهورى شار و جوگه ناويكى هه راوى به ناو دىواردا راكيشا و تهخت و لىوارى جوگه كهى وهك به ندى ئهسكه ندهى به مز و قه لايى دارشته كه گوايه ئاو بۆ جوتىاران دىنى. بىگار و زباره پشتى رهعبه ته كانى شكاند و ئاغاوه تيش له به رهى ملكانه دم له پووش مانه وه. سه رهك هۆز و پياوماقوولان خۆيان گه يانده ئهسفههان و كه وتته خاك و پاى شاوه كه ئەم ئاهۆيه بى تان و پۆيه يان له كۆل بكاته وه. شا به زهى به خه لكه كه داهات و له وه ساله دا كه مىژوو له ۱۱۰۵ى كۆچى دابوو، ئهحمه دخانى له كار بهركه نار كرد و فهىمانى واليه تىي بۆ محمه دهى كورپى خوسره و خان دهركرد».

تارىخى ئايه توللا مه ردىخ ئەم باسهى زۆر به درىژتر هىناوه و دهلى: «سالى ۱۰۹۹ به فهىمانى شا سولهيمانى سهفهوى، خان ئهحمه دخانى دووهم كرايه وه به والىي شاره زوور و سنه؛ به لام خان له جياتى ئهوه كه توپهى له ئاكارى رابردوو كردي، له جاران خراپتر مى له سهى سهىبه تى و زولم و زۆرنا. ولاته كهى قه له مرهوى ته واو بى سهىره و به ره ببوو؛ كهس دلى به ژيان خۆش نه بوو. سولهيمان پاشاى به به هلى له وه بهىلاوييه دهست كهوت؛ له سالى ۱۱۰۰ى كۆچيدا به له شكركى تىكه ل له كورد و عه ره ب هىرشى هىنا سهى قه له مره وه كهى؛ مه رىوان و سه قز و هه ورامانى له ئه رده لان داگىر كرد و زۆراب سولتانى كورپى كه لبالى خان حاكمى سه قز و برايم به گى حاكمى مه رىوانى كوشت. خان ئهحمه دخان هاوارى بۆ شاى

سەفەوی نارد که دەهانی بێت؛ بە فرمانی شا، رۆستەم خانی سوپا سالار و عەباس خان زیاد ئۆغلوو بە لەشکرەو بە ھیمدادی خان هاتن. لەشکری خان و دەولەت لە مەریوان گەییە سولەیمان پاشا؛ لە پاش دوو رۆژ شەر و لێکدان، سولەیمان پاشای بەبە زۆر پیس شکا و پتەر لە چوار ھەزار کوشتەیی دا و ھەرچی بووشیان، بە تالان وەگیس قزلباش و سواری ئەرەلانی کەوت.

بە دواى ئەم سەرکەوتنەدا قاسم سولتانی ھەورامی لەلای عەباس خان زیاد ئۆغلوو - کە بە عەباس خان قاجار مەنشور بوو و لە شەرەکەدا سەرکردەى ھەرە گەورە بوو - شەیتانی دەکا کە خەلکی کوردستان خەبەریان بۆ سولەیمان پاشای بەبە ناردبوو بێتە کوردستان و داگیری بکات. زیاد ئۆغلوو دەست دەکا بە گرتنی کوردەکان؛ ھیندیک لە کوردەکان شەو بەرەو خاکی عوسمانی رادەکن و دەریاز دەبن؛ بەلام زۆریان دەگیرن و زۆر لە پیاو گەورەکان و ھەزار و دووسەد کوردی مسکینیش وەبەر ئەو گرتنە دەکەون. زیاد ئۆغلوو دواى ئەو کە ھەموو مال و داراییان بە تالان دەبا، ھەمووان دەکوژن و لە کەللەسەرەکانیان تەپۆلکە یەک دروست دەکا کە ئیستاش ئەو تەپۆلکە لە دەشتی مەریوان ماو و پیتی دەلین: کلین کو؛ بەلام ناکاتە نامەردی سەری قاسم سولتانی شەیتانیش دەبرن و بەسەر دارێکیەو دەکا و دەیکاتە داوێنیک لەسەر گەردەکەى دەچەقینن. شا سولەیمان کە ئەم دەنگ و باسە دەبیسن، زۆر توورە دەبن؛ دەنیرن عەباس خان دەباتە ئەسفەهان و دەست بەجی لە قەنارەى دەدا.

رۆژی پینج شەمە، شەشەمی مانگی قوریانی سالی ۱۱۰۵ی کۆچی، شا سولەیمان عەمری خوی کردوو و رۆژی چارەدی مانگ و اتا دواى ھەشت رۆژ شا سولتان حوسین لەسەر تەخت جیگیبوو. لە سالی ۱۱۰۷دا بە فرمانی شا سولتان حوسین، خان ئەحمەدخان لە والیەتی لابرەو و محەممەدخان کوری خوسرەو خان لە جیگەى ئەو دانراو. ئەحمەدخان لەم ھەلی دوایبەدا ھەشت سال و ھیندیک والی بوو.»

محەممەدخان ئەرەلان: مەستوورەخانم لە تاریخە ئەرەلانە فارسییە کەیدا دەلن: «دواى ئەو کە حوکمرانی ئەرەلان کەوتە دەست محەممەدخان کوری خوسرەو خان، سولەیمان پاشای بەبە ھیرشیکى بەرەو ئەرەلان ھیناوە». لێرەدا مەستوورە تەواوی ئەو چیرۆکە دەگێریتەو کە لە پیشدا بۆ رۆژگاری خان ئەحمەد خانى دووھەم باس کرا؛ کە چۆن عەباس قولى خان قاجار - کە بە زیاد ئۆغلی بەناوبانگ بوو - لەشکری بابانی شکاندوو و لە دوایدا بەسەر سۆدرەیی قاسم سولتانی ھەورامانی منارەبەکی لەسەری کوردە بۆ گوناھەکانی سنە بەرز کردۆتەو و قاسم سولتانی کوشتوو. لە پاشان شا لە زیاد ئۆغلی غەزبەو و حوسین خانى لوری کردۆتە سەرکردەى لەشکری ئێران بۆ سەر خاکی بابان.

مەستوورە خانم لەسەر ئەم مەبەستە ئەرەو و ئەلن: «حوسین خانى لور لەشکری بردە سەر شارەزور و تالانی کرد؛ ھیرشیکى بردە سەر ھۆزەکانی بلباس و قەلت و بری تی خستن و زۆریان رایان کردە لای ئاکۆ و چیاى قەندیل. خانى لور بەسەرکەوتویى گەراپەو و خەلات و ئافەرینى وەرگرت.

دواى ماوێک جانگیر سولتان کوری کەللی خانى ئەرەلان کە زۆر دژی محەممەدخان بوو، خۆی دەگەل خەلکی کوردستاندا ریک خست و لەلای شا بۆ محەممەدخان تی چاند و دللی شای لى کرم کرد و کارێکی وای کرد کە محەممەد خان لە والیەتی وەلا نرا و کابرایەکی بەناوی محەممەد خان گورجی لە جیگە دانرا و کرا بە والی «ئەرەلان».

ئیسماعیلی مەلا حەممەحوسین لە میژوو فارسییە کەیدا کە دەربارەى ئەرەلانە و ئیسمە لە عارەبییە کەى رۆژبەیانییەو، کە بۆ پەرەوێزی شەرەفنامەى نووسیو، وەرمان گرتوو، لەم بارەو دەلن: «محەممەدخان کوری خوسرەو خان پیاویکی زۆر ئازا و سەرەست و زانایەکی بالادەست و خاوەن ھۆش و ھەست بوو. زۆر چاک بەکاروباری خۆی دەچارا و سەرۆبەریکی باشی بە ولاتەکەى خۆی دا. بەلام لە رۆژگاری دەسلالتاریی

ئەودا، سولەيمان بەگى بەبە ھىرشى ھىنا سەر ولاتى ئەردەلان؛ مەريوان و ھەورامان و سىياكىتوى داگير كرد؛ زۆراب بەگى سەقز و برايم بەگى ميري مەريوانى كوشت. لەشكرى ئيران بە سەرکردايە تىيى عەباس خان زياد ئوغللو ھاتە ھىمدادى محەممەدخان و لەشكرى ئەسفەھان و لەشكرى ئەردەلان پىتكەو بەگژ سولەيمان بەگدا چوون، شكەنديان و راويان نا و ناچارىان كرد كە ھەلج و پەنا بە سولتانی عوسمانى بەرى.

بەقسەى ميستر لۆنگرىك: بەيتى دوازده سوارەى مەريوان، بەھۆى ئەو پىك ھەلپەژان و لىكدانەو دانراو كە ئىستەش ئەو بەيتە لەناو كورداندا ماوہ و باوہ.

ئىسماعىلى مەلا محەممەد حوسىن دريژە بە باسەكە ئەدا و ئەلج: «لەپاش دامرگانەوہى ئەم شەر و ھەرايە، قاسم سولتان ناوى مەزنى ھەورامان چووبوہ بن كلىشەى عەباس خان زياد ئوغللو؛ ھەرچى توانىيى دوزمانى و شەيتانىيى لە محەممەدخان و كوردەكانى ئەردەلانى كرد و تىيى گەياند كە وا محەممەدخان و سەرکردە كوردەكانى دەوروبەرى كاكە و برالەيان لى كردووى كە لە ھەلجى كتوپردا پەلامارت بەدن و خۆت و دەستە و دايرەت لەناوبەرن. زياد ئوغللو بەقسەى لووسى قاسم خان ھەلخەلەتا و زۆر لە خۆى ترسا؛ فەرمانى بە چەكدارەكانى بەردەستى خۆى دا كە ھەر كوردپەكيان بەرپەل كەوئ بىكوژن و دەسەر كەسەوہ نەچن؛ تووشى ھەر ئاوايىبەكى كوردنشىن دەبن، لەپاش تالان واى ويران بكەن كە جىگەى ھىلانەى كوندەبەبووشى لى نەمىيى. موختەسەرى كەلام «عەباس خانم عەباس خان بى» كارتىكى بەسەر كورد ھىنا كە مېژوو لەروى ھەلنايە بىگىرپتەوہ يان وەبىر خۆى بەھىننەوہ؛ چەندىن منارەى لەسەرى كوردە بى تاوان و بىچارەكان بەرز كوردەوہ؛ ھەزاران مائە كوردى خانەدانى كۆر كوردەوہ؛ بە سەتان گوند و ئاوايىيى خاپوور و چۆل و واجىدلەھار كرد. شا سولتان حوسىنى سەفەوى لە باس و خەبەرى ئەم ھەموو نامەردى و دلەردىيەى عەباس خان رقى ھەستا؛ ناردى برديانە ئەسفەھان و بەداريان

داكرد و جىگەى عەباس خانى بە حوسىن خانى لور پر كوردەوہ. بەلام وەك دەلەين «سەد رەحمەت لە كفن دزى پىشوو». عەباس خان لە چاو حوسىن خانى لور، نوپىيى لەسەر تەشك و داويتان دەكرا؛ عەباس خان بۆ نامەردى و دلەردى دەسكى لەدوى حوسىنى لور نەكردبوو. حوسىن خانى لور ھەر ئەوئەندە تۆزىك جىگەى خۆى گەرم داھىنا، لەشكرى بردە سەر پشەدەر و تالان و ناو بلباسەتى و قرانىكى واى خستە ناو كوردەكانى ئەو ناوہ كە تاتار و مەغووليش بەبىرياندا نەھاتبوو. تا سالى ۱۱۱۰ى كۆچى (۱۶۹۸ى زابىنى) ئەم كارەساتە نەبراىوہ و شەر و كوشتار ھەر بەردەوام بوو؛ لەم ماوہيەشدا قاسم سولتانی سەرەسۆدرە كە ببوہ باوہشەينى ئاگر و ئاژوہ، لە شەرىكا سەرى دۆراند و گرى كلەكە نەوتىنە بە خاكى گۆرپچە كوژايەوہ و تا سەر، بەرى دووزمانى لە دارى سوزمانى بۆ نەخورا.

محەممەدخانى والى كە بەختى ھىنابووى و لە دارى عەباس خان خەلەست بوو تا سالى ۱۱۱۳ بە والىيە تىيى ئەردەلان ماىوہ. جانگير سولتان كورى كەلبالى خان كە دەبوہ ئامۆزاي، ھەموو رۆژى دەرک و ديوانى ئەسفەھانى لى دەگرت و بۆى تى دەچاند؛ تا لە سالى ۱۱۱۳ى كۆچيدا بەدەركردنى دا. ھەر ئەو سالى لە لايەن شاي سەفەويىيەوہ محەممەدخان گورجى ناوتىك كرا بە والىيى ئەردەلان.

مامۆستا ئايەتوللا مەردوخ لە باسى محەممەدخاندا زۆر كەمتر دووہ؛ تەنيا ئەوئەندەى ھەيە دەلج: «لەپاش بەركەنار كردنى ئەحمەدخانى دووھەم، محەممەدخانى ئەردەلان كورى خوسرەوخانى كوژراو لە سالى ۱۱۰۷ى كۆچيدا كرا بە والىيى كوردستان؛ ھەولى دا كە ئەو كوردانەى لە ترسى زولمى عەباس خان پەرەوازە ببوون، بەھىننەوہ. بە فەرمانى شا سولتان حوسىن، حوسىن خانى سەردارى لور كرا بە مەئموورى كوردستان و ئازەربايجان و شارەزور؛ ئەوئەيش ياغيىبەكانى تەنبى كرد و پىاوہ باشەكانى كۆ كوردەوہ». شىاوى باسە، ئايەتوللا مەردوخ ئەو كوردانەى كە لە دەست زولمى عەباس خان رايان كوردوہ بە پىاو خراپيان دادەنچ؛ وا

دیاره ده‌یه‌ویست ملیان بۆ چه‌قۆ درێژ کهن و باله‌فره‌و په‌له‌قازه‌یان نه‌بێ - هه‌ژار.

ئایه‌توللا له‌سه‌ر باسه‌که‌ی ده‌روا و ده‌لی: «جانگیر سولتان کوری که‌لبالی خانی ئه‌رده‌لان له‌گه‌ڵ هیندی‌ک له‌خه‌لکی کوردستان که‌وتنه‌ سه‌رپیتی له‌ محهم‌دخان و به‌ده‌رکردنیان دا و محهم‌دخان گورجی کرا به‌ والی. ماوه‌ی فه‌رمانه‌روایی محهم‌دخان شه‌ش سالی خایاندوه».

محهم‌دخان گورجی: سالی ۱۱۱۳ به‌ فه‌رمانی شا سولتان حوسین؛ محهم‌دخان گورجی کرا به‌ والیی کوردستان. محهم‌دخان ده‌ستی کرد به‌ ئاوه‌دانکردنه‌وه‌ی شار؛ چهند مزگه‌وت و کاروانسه‌رای ئیجاد کردن. به‌ فه‌رمانی شا سولتان حوسین له‌ نزیک بازاری کۆنی شاری سنه‌، کاروانسه‌رایه‌کی له‌سه‌ر زه‌مینی مه‌لا عه‌بدوکه‌ریمی قازی دروست کرد، که‌ دووقات و شیتت حوچه‌بوو؛ ئه‌مه‌ی کرده‌ وه‌قفی که‌ربه‌لا و نه‌جه‌ف و به‌رپوه‌ بردنه‌که‌شی به‌ قازی مه‌لا عه‌بدوکه‌ریم سپارد.

سێ سال بوو والیه‌تیی ده‌کرد، خه‌لک لای شا بۆیان تی چاند که‌: «خانی گورجی هه‌ر چۆته‌ سنه‌، گورجی بۆته‌ سونی مه‌زه‌ب و خۆی له‌ شیعه‌یه‌تی ته‌کانده‌». شا به‌وه‌ زۆر تووره‌بوو، ده‌ست به‌جێ فه‌رمانی ده‌کردنی دا و حه‌سه‌ن عه‌لی خان ناویک که‌ به‌ کوری محهم‌د موئمین خان ئیعتمادولده‌وله‌ ناسرابوو کرایه‌ والیی سنه‌.

حه‌سه‌ن عه‌لی خان: ئه‌م حه‌سه‌ن عه‌لی خانه‌ راسپیرابوو که‌ تومه‌تی سونیایه‌تیی محهم‌دخان بسرپه‌ته‌وه‌ و تازه‌ ئه‌م غه‌له‌ته‌ دووپاته‌ نه‌کرپه‌ته‌وه‌؛ له‌سه‌ر شیعه‌ و سونیه‌تی زۆری تازاری خه‌لکی کوردستان دا. ئاوه‌نژوله‌ی به‌سته‌زمانان بۆی ده‌رکار که‌وت و شه‌ویک له‌ شه‌وانی سالی ۱۱۱۸ دلی پر له‌ چلک و کینه‌ی له‌ کارکه‌وت. له‌باسی مردنه‌که‌یدا چیرۆکیک ده‌گه‌تیه‌وه‌ و ده‌لین: رۆژیک ئه‌و حه‌سه‌ن عه‌لی خانه‌ بۆ سه‌یر و گه‌ران روو ئه‌کاته‌ کیتی ئاویه‌ر؛ له‌ گه‌رانه‌وه‌دا تووشی گومبه‌زی پیر عومه‌ر ده‌بی و

ده‌پرسی: «ئه‌م گۆره‌ ئی کیسه‌؟» ده‌لین: «گۆری ئیمام زاده‌یه‌که‌ له‌ تووره‌مه‌ی ئیمام موسا کازم و پیتی ده‌لین پیر عومه‌ر». کابرا له‌ بیستنی ناوی عومه‌ر وه‌ک درووی وه‌بن کلکی ده‌ن، هه‌لده‌تیزینتی و مل له‌ جوین دان به‌ هه‌رچی عومه‌ر و عومه‌رییه‌ ئه‌نی؛ ته‌واو ناگاته‌وه‌ مال که‌ له‌ داخی پیر عومه‌ر وه‌زگ ده‌دا و به‌ قه‌د سندانیک له‌سه‌ر دلی خر ده‌بی و کتوپر ده‌یخا؛ ده‌ست ده‌کا به‌ قیژه‌ و هه‌را که‌: «بگه‌نی، پیر عومه‌ر منی هه‌نگاوتوه‌». زۆری پتی ناچێ گیانی خان کونیک ده‌دۆزیته‌وه‌ و بۆی ده‌رده‌چێ و ده‌ورانی حوکمرانی حه‌سه‌ن عه‌لی به‌سه‌ر ده‌چێ.

حوسین عه‌لی خان برای حه‌سه‌ن عه‌لی: دواي ئه‌وه‌ حه‌سه‌ن عه‌لی به‌ر شه‌قی پیر هۆمه‌ر که‌وت و له‌ گۆرستان وه‌رکه‌وت، حوسین عه‌لی برای جیگای گرتوه‌؛ ئه‌ویش له‌ به‌دغه‌پیدا چه‌پیتی ده‌به‌ر براکه‌ی دانه‌بوو. به‌زمی شیعه‌ و سوننی ژيانده‌بووه‌ و توڵه‌ی پیر هۆمه‌ری له‌ خه‌لکی سنه‌ ده‌کرده‌وه‌. خه‌لکی سنه‌ لیتی وه‌زاله‌ هاتبوون و زۆریان شکایه‌ت لی کرد، تا ئه‌ویش له‌ والیه‌تی لایرا و که‌یخوسره‌وه‌ به‌گ ناویکی له‌ جی دانرا؛ که‌ ئه‌ویش دواي هه‌ژده‌ مانگ له‌کار به‌رکه‌نار کرا.

تا ئیتره‌ پوخته‌ی قسه‌کانی مه‌ستوره‌ خانم بوو، که‌ ده‌رباره‌ی حوکمی محهم‌دخان گورجی و حه‌سه‌ن عه‌لی و حوسین عه‌لی و که‌یخوسره‌وه‌ به‌گی نووسیوه‌.

بابزانی میژووونوانی تر ده‌لین چی؟: ئیسماعیلی مه‌لا حه‌مه‌ حوسین ده‌لی: «محهم‌دخان له‌ سالی ۱۱۱۳دا له‌ والیه‌تی ده‌رکرا و محهم‌د خان ناویکی گورجیی له‌ جی دانرا. خانی گورجی سێ سالان حاکمی ئه‌رده‌لان بوو؛ هه‌رچه‌نده‌ بۆخۆی شیعه‌ مه‌زه‌ب بوو به‌لام بۆ دلخۆشیی سنه‌یییه‌کان ده‌یگوت: منیش سونیم. شا سولتان حوسین له‌سه‌ر ئه‌م باره‌بارکردن و شیعه‌ به‌ سوننی دانه‌، لیتی غه‌زری و سالی ۱۱۱۶ی کۆچی له‌کاری به‌رکه‌نار کرد و حه‌سه‌نخانی کوری موئمین خان ئیعتمادولده‌وله‌ی کرده‌

والیی سنه. حهسهن خان به زۆرهملی سوننی دهکرده شیعه و سونیهکانی سنه هینابووه داری سهماواتی و له دهستانی مهزگیان به ناوات دهخواست. زۆریه زۆری خه لکی ولاته که که نه یانده ویست ببنه شیعه، به ههراسانی به رهو شاره زوور کوزبوون و خۆیان و مهزه به که یان له چنگ تالان رزگار کرد. حهسهنخان دوا دوو سال له و سوننی به شیعه کردنه، شه ویک له غورابی خه ودا مرخه لی برا و دههولی ژبانی درا و قیره شیعه خوازی لی برا؛ وانا شه ویک له شهوانی سالی ۱۱۱۸ نوست و ئیتر راست نه بووه.

شا سولتان حوسین فهرمانی ده کرد که حوسین عه لی برای نه و حهسهنخانه فهرمانه وای نه ده لانی بی. ده رباری نه سفه هان له وه گه بشتبوو که شیعه گه ری به زۆرهملی به سه ر خه لکا ناسه پیندری؛ له بهر نه وه نامۆزگاری حوسین عه لی کرابوو که باری سیاسه ته که ی نه رمتر بکات. حوسین عه لی دهستی له شه ره مه زه ب هه لگرتبوو؛ به سوننی نه ده گوت: له من نی. خه لکه که ی نه هوه ن و ئارام کرده وه و کاریکی وای کرد که ولاته که ته و او گه شه دار و ئاوه دان ببیته وه.

سالی ۱۱۲۰ ی کۆچی (۱۷۰۸م) هیندیك پشیوی و ئاژاوه له ولاته که دا پرووی دا؛ خه لکی ولاته که تاوانی هه را و کیشه که یان خسته سه ر حوسین عه لی خان و لی چوونه ده رک و دیوانی نه سفه هان و شکایه تیان لی کرد و به شایان به ده رکردن دا و که بخسرو خان ناویک له جیگه ی نه و کرایه والی. نه ویش دوو سال کاروباری ولاتی نه رده لانی هه لسو ورا ند؛ تا له سالی ۱۱۲۲ ی کۆچی (۱۷۱۰م) مه زنا یه تیبی نه و مه لبه نده ده ست عه باس قولی خانی نه رده لانی که وت».

مامۆستا نایه توللا مه ردوخ له م باسانه دا وردتر و رۆشتر دوا وه و ده لی: «پاش لابرندی محه مده خانی نه رده لانی له مانگی مه ولوودی سالی ۱۱۱۳ دا، محه مده خانی گورجی به والیه تی هاته کوردستان. محه مده خانی گورجی به خه لکی کوردستانی را گه یاند که: من سونیم و له سه ر مه زه بی

شافعییم؛ پینچ فه رزه له مزگه وتی سوننی نوژی به جه ماعه ت ده کرد. مزگه وت و مه دره سه ی ئایینی دروست کردن؛ کاروانسه رایه کی له سه ر زه مینیکی مه لا عه بدولکه ری قازی - باوه گه وره ی موالییه کانی کوردستان - بنیات نا که دووقات بوو، شیتست و شه ش حوجره ی تیا بوو. نه م کاروانسه رایه ی کرده مه وقوفه ی که ره لا و مه لا عه بدولکه ری به مه وه لی دانا. سالانه ده یه کی خۆی لی هه لده گرت و باقیه که ی نه نارد بو که ره لا به خیری محه مده خانی گورجی. خان سی سال له سنه مایه وه؛ دوزمانان خه به ریان به شا سولتان حوسین دابوو که خۆی کردۆته سوننی! له سه ر نه وه شا لی غه زری و له والیه تی ده رکرا.

سالی ۱۱۱۶ له سه ر فه رمانی شا سولتان حوسین، حه سه ن عه لی خان کوری محه مده موئمین خان ئیعتما دولده وه کرا به حاکی سنه؛ نه م حاکیه تازه یه، ته و او پیچه وانه ی کۆنه که بوو، شیعه ایه تی کردنه که ی له تام ده رچوو بوو؛ چاری به سوننی هه لته ده هات؛ له مه جلیسی نه ودا جنیو به ئیما مه کانی سوننی ببوو بنیشته خۆشکه و شه وچه ره؛ گیان و مالی سوننیانی به تالانیک حه لال و ره و ده زانی. گوایه رۆژیک ده چیته را و، چاری به گومبه زی پیر عومه ر ده که وئ و ده پرسن: نه م گومبه زه هی کتیبه؟ یه کیک له ها وریکانی ده لی: گومبه زی پیر عومه ره؛ هه ر به بیستنی ناوی عومه ر چاری نه په ریتته پشتی سه ر و فه رمان نه دا، تاده گه ریتته وه ده بی داری به سه ر به رده وه نه مینن! ناچار پیر عومه ری بو هه لده وه شینن. کاتیک له را و دیتسه وه و ده گاته وه مال، ژان و برکیکی له دل ده وه ستی و برستی لی ده بری. چوار سه عات له شه و را ده بری، به و ژانه دلله ده مرئ و له وه ختی ئاویله که دانا به ژن و منالی خۆی ده لی: پیر عومه ر تو له ی خۆی کرده وه. نه م حه سه ن عه لیبه، له دوو سال که متر والی سنه بووه.

سالی ۱۱۱۸ ی کۆچی به فه رمانی شا سولتان حوسین، حوسین عه لی برای حه سه ن عه لیبه مردوه که کرا به والیی کوردستان. حه سه ن عه لیبی پیشوو له چاو نه م حوسین عه لیبه به حه وت ئا و شو را بووه. شه و و رۆژ هه ر

خه ربکی چهوسانهوه و کرپوسانهوهی خه لکی سنهی سوننی مه زهب بوو؛ نه خوازه که حیکایه تی براهی و پیر عومه ر بلاو ببووه، زوری رق له سوننی و پیر عومه ره هستابوو؛ نه و نه دهی جه زره بهی خه لک دا، تا به جاریک یه خه یان لی دادری و له سالی ۱۱۱۹ دا چند پیاو ماقوول و سه رناسیکی شار چوونه نه سفه هان و دیوانیان لی گرت و شکایه تیان لی کرد. شا سولتان حوسین به دادی خه لکی سنه راگه یشته؛ حوسین عه لی لآبرد و که یخوسره به گی یاساولی کرده والی کوردستان.

سالی ۱۱۲۰ ی کۆچی که یخوسره وه گ که یه کیتک له ئیشکچییانی مالی شا بوو، هاته کوردستان و فرمانره واییی نه رده لانی گرت دهست. نه م که یخوسره به گه جگه له وه که وهک هه ر دووک هه سه ن و حوسینه رآبرد وه کان شه ری سوننی و شیعه ی ده کرد؛ زوریش کارایه کی ده به نگ و بی سه لیه و نه زان بوو؛ له هه موو فرمانی دیوانیدا ته نیا یاساولی ده زانی و له وه به ولاره ته قه ی له سه ری ده هات. هه تا خوا هه ز ده کا نانه جیب و خو تریلکه و نانی نانی بوو. زور زوو خه لکی سنه لیی بیتار بوون و هه رچی نه یگوت نه یانده کرد. له ناخریدا رۆژتیک خه لکی شار و والیی کۆنه یاساول قسه یان تیک گیرا؛ خه لکه که لیی هاروژان و به فیه ته له شاریان وه ده رنا؛ نامه یه کیشیان بو شا سولتان حوسین نووسی که: کوردستان جیگه ی سوننی مه زه بانه و بو کهس مه زه بی خو مان ناگۆرین. نار دنی نه م جو ره که سانه که له سه ر مه زه بی ئیمه نین و نه خوازه شه ری مه زه بی شمان بو ده نینه وه، هیچ به هره نادا؛ خو به تاییه تی پیاوی نانه جیب و خو تری و تو رپی وهک نه م که یخوسره وه هه ر به جاریک ولاته که ی تیک داوه و ناسووده یی بو دانیشتون نه ماوه. نه گه ر ئیمه بزاین هه ر له سه ر نه و باره ده مینین و کهس گویمان پی نادا، ناچارین بارکه یین بو ولاتانی ده ره وه و له و شو تینانه ی که مال و ناموس و مه زه بمان ده پاریزری دامه زریین. شا سولتان حوسین که نه م شکایه ته ی پی گه یشته، تی گه یشته که کوردستانییه کان له گه ل حاکمی بیگانه هه لئاکن؛ وای به باش زانی هه ر

له خو بان فرمانره وایان بو دیاری بکرتت. له دوا ی نه وه که پرس و رای به خه لکی خو جییی کرد، له سه ر نامۆزگاریی نه وان عه باس قولی خان که یه کیتک بوو له توره مه ی خان نه حمه د خانی هه وه لی. کرا به حوکمداری کوردستان. که یخوسره به گ که متر له سالیکی والیه یی سنه ی کرد».

عه باس قولی خان: مه ستوره خانم له تاریخه که ییدا ده رباره ی عه باس قولی خان ده لی: «عه باس قولی خان ماوه یه کی زور بوو له ده رباری سه فه ویدا کاربه ده ست و پیاوی دیوان بوو. له سایه ی نازایه تی و کارامه یی خو ی ببوو پیاویکی سه رناس و خو شه ویستی شای ئیران. یه ک له و کارانه ی که پایه ی نه وی به رز کرد بوو، شه ری مرید وه یس (میر وه یس) ی نه فغانی و دا کوژاندنی نازاوه ی کو ری عه بدوللا خانی قه نده هار و هه رات بوو. عه باس قولی خان له و شه رانه دا یه کیتک بوو له سه ر کرده به کاره کانی له شکری ئیران و زور مه ردا یه تیی نو اند و نازایه تیی خو ی به هه موو کهس ناساند. نه گه رچی خوسره به گ له میژووی نه رده لانه که ییدا ده لی: شه ر ده گه ل میر وه یسی نه فغانی له رۆژگاری ده سه لاتداریی عه باس قولی خان له سه ر نه رده لان رووی داوه؛ به لام راست نیییه و له رۆژگاری به ر له والیه تییه که ییدا قه و ماوه. شا سولتان حوسین بریاری دا نه م پیاوه خزمه تکاره ی خو ی بکاته حاکمی نه رده لان و چیتر بیگانه و نه ناسان نه نیریته سه ر خه لکی کوردستان. سالی ۱۱۲۲ عه باس قولی خان فرمانره واییی نه رده لانی گرت ده ست؛ حه وت سال بی خه م و ده رده سه ری به سه ر نه و مه لبه نده راگه یشته. حه و ساله و دوا، وا هه لکه وت که میروه یسی نه فغانی دووباره سه ری به رز کرده وه و له مه لبه نده کانی لای قه نده هار و هه رات و خوراسان ده ستی کرد به نازاوه نانه وه و شه ری به ده ولت فروشت. شا سولتان حوسین فرمانیکی بو عه باس قولی خان ده رکرد که به له شکری نه رده لانه وه بچیتته به رنه گاری میروه یس و نازاوه که ی دا کوژینن».

عه باس قولی خان به دووه هزار چه کداره وه به ره و خوراسان وه ری که وت و

گه‌یشته تاران. ئیتر له تاران به‌ولاره نه‌چوو، سه‌ریه‌خۆ جله‌وی به‌رهو کوردستان وه‌رگێر و گه‌رایه‌وه. شا سولتان حوسین ئهم پاشگه‌زبونوه‌ی به‌هه‌یفی نه‌بوو؛ خه‌به‌ری دایه‌که: هۆی چی بووه قسه‌ی منی شکاندوو و شه‌رتی خۆی نه‌په‌راندوو؟ عه‌باس قوڵی خان له وه‌راما به‌عه‌رزێ گه‌یاند که: سووچ و تاوانی ئهم گه‌رانه‌وه‌یه ده‌که‌وێته سه‌ر ملی عه‌لی قوڵی خان کورێ زۆراب سولتان نه‌وه‌ی که‌لبالی خان. ئه‌و له تاران له‌گه‌ڵ چه‌کداره کورده‌کاندا پینک هاتوو که به‌قسه‌م نه‌که‌ن و بگه‌رێنه‌وه، منیش هه‌یچم بۆ ده‌گه‌لیان نه‌کراوه و ناچار گه‌رامه‌وه. شا له‌وه‌رامه‌وه تێ گه‌یشت که ئهم عه‌لی قوڵی خانه زۆر له‌وه‌ عه‌باس قوڵی خانه به‌هونه‌رت‌ره بۆیه توانیویه له‌شکره‌که‌ی لێ هه‌لگه‌رێته‌وه. وای به‌باش زانی که عه‌لی قوڵی له‌جیگه‌ی عه‌باس قوڵی دانێ و عه‌باس قوڵی هه‌لپه‌سه‌ی و کاروبای ئه‌رده‌لان و له‌شکرکێشی بۆ ئیتران، به‌عه‌لی قوڵی بسپیری».

ئیسماعیلی مه‌لا حه‌مه حوسین له‌تاریخه ئه‌رده‌لان فارسییه‌که‌یدا ده‌لێ: «سالی ۱۱۲۲ی کۆچی (۱۷۱۰م) عه‌باس قوڵی خان کرا به‌والی ئه‌رده‌لان؛ ناردی به‌شوین خزمه‌کانیدا که له‌مه‌له‌بهنده‌کانی سیاکتو و مه‌ریواندا کاری دیوانی ئیترانیا ده‌کرد و له‌خۆی کۆکردنه‌وه و زۆر باشی حاواندنه‌وه، خه‌لکی ولاته‌که‌ش زۆری لێ رازی بوون و هه‌یچ گله‌ و گازنده‌یان لێی نه‌بوو. سالی ۱۱۲۹ی کۆچی (۱۷۱۶م) میروهبیسی ئه‌فغانی له‌شای ئیتران یاغی ببوو؛ فه‌رمان ده‌رچوو که عه‌باس قوڵی خان به‌له‌شکری ئه‌رده‌لان‌ه‌وه روو بکاته ئه‌فغانستان و ئهم یاغییانه ده‌سته‌مۆ بکات. خان به‌له‌شکروه‌وه رویشته و گه‌یشتبووه تاران که له‌شکره‌که‌ی مانی گرت و جوابی خانیان نه‌دایه‌وه. عه‌باس قوڵی خان شکاتی له‌شا کرد که: تاوانی ئهم مانگرتنه له‌سه‌ر ئه‌ستۆی عه‌لی قوڵی به‌گی کورێ زۆراب به‌گی کورێ که‌لبالی خانه؛ ئه‌و هانیان ده‌دا و مانیان پین ده‌گرت و له‌میان ده‌ته‌کێتیته‌وه. شا تێ گه‌یشت عه‌لی له‌هه‌باس به‌کارتره؛ به‌بێ هه‌یچ فوو له‌دۆ کردن، عه‌باس قوڵی نارد زیندانی ئه‌سه‌فه‌هان و عه‌لی

قوڵی کرده مه‌زنی ئه‌رده‌لان».

ماموستا ئابه‌توڵا مه‌ردۆخ له‌تاریخه‌که‌یدا جیاوازییه‌کی ده‌گه‌ڵ مه‌ستوووه و تاریخی ئیسماعیلی مه‌لا حه‌مه‌حوسیندا هه‌یه و ده‌لێ: «سالی ۱۱۲۱ی کۆچی عه‌باس قوڵی خان کراوه‌ته‌وه والی سنه. له‌سالی ۱۱۲۸ فه‌رمانی پین دراوه که بچیتته شه‌ری ئه‌فغانان. له‌شکره‌که‌ی هه‌شت هه‌زار چه‌کدار بووه که هه‌موویان سواربوون. عه‌لی قوڵی کورێ جانگیر سولتان یه‌کیک بووه له‌وه‌ سوارانه؛ به‌دزیه‌وه ده‌چیتته بن‌کلیشه‌ی سه‌رۆکه‌کانی له‌شکر و تییان ده‌گه‌یه‌نێ که شه‌ر کردن له‌هه‌رات و قه‌نده‌هار بۆ خه‌لکی کوردستان و اتا له‌برسان مردن و به‌خۆپایی به‌کوشت چوونه؛ قسه‌کانی کاربگه‌ر ده‌بێ و له‌شه‌ویکا هه‌موویان تێ ئه‌ته‌قین؛ کوردستان بگه‌ره‌وه هاتم. عه‌باس قوڵی ته‌نیا دوو سێ که‌سی له‌تاران به‌دوره‌وه ده‌میته‌ و ئه‌ویش نا‌عیلاج نامه‌یه‌ک بۆ شا ده‌نیری و له‌ویدا بۆ عه‌لی قوڵی تێ ده‌چیتته که خه‌تی خوار له‌بن سه‌ری ئه‌ودایه. شا له‌بێ حونه‌ری عه‌باس قوڵی زۆر تووره‌ ده‌بێ و فه‌رمانی گرتنی ئه‌دا؛ خه‌لات و فه‌رمانی والیه‌تی ئه‌رده‌لان و نازناوی خانیه‌تی به‌هۆی عه‌لیخانی فه‌راسی خۆیدا بۆ عه‌لی قوڵی خان به‌ری ئه‌کات. عه‌باس قوڵی خان هه‌شت سال والی بووه».

عه‌لی قوڵی خان: وه‌ک ده‌گه‌رنه‌وه ئه‌و عه‌لی قوڵی خانه به‌ره‌وه‌ی بیه‌ته‌ والی ئه‌رده‌لان، چه‌ند سالیک زۆر به‌هه‌ژاری و نه‌داری له‌گوندیک ژیاوه که ناوی ئه‌و گونده شه‌خه‌یه و سه‌ر به‌مه‌له‌بهندی خورخوره‌یه. خه‌لکی شه‌خه‌یه که زانیویانه نه‌جیم زاده‌یه و لێی قه‌وماوه، زۆریان دل پین سووتاوه و به‌قه‌د توانا یارمه‌تییان داوه؛ زۆر جاریش ئامۆزگاریان کردوو که ئهم گونده جیگه‌ی ئه‌و نییه و ئه‌گه‌ر بچیتته شار و بازاران، له‌وانه‌یه کاریک باشی ده‌س که‌وێ و له‌که‌ساسی و هه‌ژاری رزگاری بیه‌ت. به‌لام ئه‌و گوتی به‌م قسانه نه‌داوه و گوتویه: «برا هه‌ر خوا حه‌ساوه؛ ئه‌گه‌ر خوا شتیکم بدات، له‌گوندی شه‌خه‌یه‌م ده‌مگات». ئیتر وابوو له‌سالی ۱۱۲۹دا له‌سایه‌ی

شهیتانی و دوو زمانی کردنی عه‌باس قولی خان، میرایه‌تیی ئه‌رده‌لانی دهس کهوت و خوا له‌شه‌خله‌ بۆی نارد. هه‌رچهنده زۆری دهردی نه‌داری کیشابوو، به‌لام وه‌ختی بوو به‌ خاوه‌ن هات و داها‌ت زۆر پیاویتی ده‌هنده و ده‌ست بلاو و مه‌رد و په‌ند و پیاو بوو. دووسال به‌سه‌ر میرایه‌تی کردنه‌که‌یدا راده‌برا که نه‌خۆشی چاو قوولکه (تاعوون) که‌وته ولانی ئه‌رده‌لانه‌وه و هه‌شتا هه‌زار که‌سی کوشت. هه‌ر له‌ رۆژگاری ده‌سه‌لاتداریی ئه‌وا، خه‌لکی لو‌رستان له‌ شا سولتان حوسین هه‌لگه‌رانه‌وه و ئازاوه‌یان نایه‌وه. شا به‌ عه‌لی قولی خانی ئه‌سپارد که ئه‌و لو‌رانه‌ی بۆ ته‌نبی بکا. خان به‌ له‌شکریتی زۆر و ته‌یاره‌وه‌ پوی کرده لو‌رستان و به‌گژ لو‌ر و به‌ختیاریه‌کاندا هات؛ له‌ پاش چهنده شه‌ریتی خه‌ست و خوتناوی، له‌شکری لو‌ران شکا و لو‌ر هه‌لاتن و ئه‌رده‌لانی سه‌ریان ده‌دوونان و دم له‌ سه‌ریشته‌ راویان نان؛ زۆریان لی کوشتن تا ناچاریان کردن خۆ‌بدن به‌ ده‌سته‌وه. سه‌ره‌ک هۆز و سه‌رکرده‌کانی لو‌ر و به‌ختیاری به‌ پیشکه‌ش و دیاریی زۆره‌وه و هاتنه‌ خزمه‌ت خانی ئه‌رده‌لان و خۆیان ته‌سمیل کرد. عه‌لی قولی خان سه‌رۆکی لو‌ره‌کانی ده‌گه‌ل چهنده‌ پیاو ماقوولتیکی لو‌ری دیکه‌دا به‌به‌خسیری ناره‌ ئه‌سقه‌هان؛ نامه‌به‌کیشی بۆ شا نووسی و تکای به‌خشینی بۆ ئه‌و یه‌خسیرانه‌ کرد. شا سولتان حوسین تکایه‌که‌ی لی قبول کرد؛ لو‌ره‌ یه‌خسیره‌کانی به‌خشی و به‌ به‌خشش و خه‌لاته‌وه‌ ناردنیه‌وه ولانی خۆیان. عه‌لی قولی خان دوای ئه‌و شه‌ره‌ که‌ گه‌راپه‌وه ولات، ته‌واو تونده ته‌بیات ببوو؛ پیاو ماقوولته‌کانی ئه‌رده‌لانی له‌ خۆی په‌نجاند و ئه‌وانیش له‌ دژی ئه‌و ده‌گه‌ل ده‌رویش به‌گ و حوسین به‌گی مامۆبی پیک هاتن که له‌ والیه‌تی دهری که‌ن. خان که‌ به‌کاره‌ساته‌که‌ی زانی و ده‌شیزانی دهره‌قه‌تی ئه‌و گه‌له‌کوومه‌گیبه‌ نایه، سه‌نی به‌جی هیشته‌ و خۆی کوتایه‌ ناو قه‌لای پاله‌نگان و وه‌لامی بۆ خانه‌ پاشای به‌به‌ نارد که ده‌هانای بیته‌ و به‌لای خزمانی له‌ کوول کاته‌وه. خانه‌ پاشا رۆسته‌م به‌گی جافی به‌ له‌شکری جافانه‌وه به‌ هیمدادی عه‌لی قولی خان نارد. عه‌لی قولی خان بریاری دا

که ده‌ست بۆ چه‌ک به‌ری و نه‌یارانی خۆی له‌ناو بیات؛ دژه‌کانیش خۆیان له‌ ده‌سک نابوو که به‌ گژیا بچنه‌وه. هیندی‌ک له‌ که‌بخودا و ریش سپیی تایه‌فه، بوونه‌ ناو‌بژیکه‌ر و نه‌یان‌ه‌یشته‌ ئه‌م خوتن‌پێژی و برا‌کوژییه‌ رووبدات. نیوانی دوژمنانیان خۆشه‌وه‌ کرد و هه‌موولا ناشته‌ بوونه‌وه و عه‌لی قولی خان هاته‌وه‌ سه‌رکار و باری سه‌رداری خۆی. به‌لام ئه‌و ناشتی و ته‌باییه‌ زۆری نه‌خایاند؛ دیسان نه‌یاران تی هه‌لچوونه‌وه. پیاوماقوولان و ریش چه‌رموگه‌کانی خیرخواش دیتیان تاوان له‌ عه‌لی قولی خانه‌ و هه‌موو ده‌ستیان خسته‌ ده‌ستی یه‌ک و خانیان له‌ والیه‌تی خه‌ست - تا ئیره‌ ریوایه‌تی تاریخه‌که‌ی مه‌ستوو‌ره‌خانم بوو ده‌رباره‌ی حوکی عه‌لی قولی خان.

ئیسماعیلی مه‌لا حه‌مه‌ حوسین له‌و باره‌وه‌ ده‌لی: «له‌ رۆژگاری ده‌سه‌لاتداری عه‌لی قولی خاندان گرانیه‌که‌ی زۆر به‌سام پوی کرده ئیره‌نه‌وه؛ ئه‌و قاتی و گرانیه‌ مه‌ل‌به‌ندی ئه‌رده‌لانیسه‌ ته‌نیه‌وه. زۆر که‌س له‌ مه‌ل‌به‌ندی ئه‌رده‌لاندان له‌ برسان قریان هات. هه‌ر له‌و سه‌ر و به‌نده‌شدا حکومه‌تی لو‌رستانی بچووک له‌ شای ئیران هه‌لگه‌راپه‌وه. عه‌لی قولی خان به‌ له‌شکری ئه‌رده‌لانه‌وه‌ پوی کرده لو‌رستان و فه‌رمانی شای پچ بوو که لو‌ره‌کان ته‌می بکات. شه‌ر و کوشتاریکی زۆر له‌ نیوان لو‌ر و ئه‌رده‌لاندان قه‌وما. زۆربه‌ی گه‌وره‌پیاوانی لو‌ر له‌و شه‌ره‌دا سه‌ریان تیتداچوو؛ عه‌لی قولی خان شه‌ره‌که‌ی برده‌وه و ته‌نانه‌ت کو‌ری سه‌رداری لو‌ری به‌ دیل گرت و ده‌گه‌ل خۆیا هینای. لو‌رستان هاته‌وه‌ به‌رحوکی شای ئیران. سه‌رداری لو‌رستان هاته‌ مالی شا و شا لیتی خۆش بوو. شا ده‌یه‌ویست بۆ دلخۆشکردنی سه‌رداری لو‌ران عه‌لی قولی خانیسه‌ له‌ والیه‌تی ئه‌رده‌لان دهرکا؛ به‌لام کابرا تکای له‌ شا کرد که ئه‌و کاره‌ نه‌کا و عه‌لی قولی خان هه‌ر والی بیته‌. خان هاته‌وه‌ ولاتی ئه‌رده‌لان؛ به‌لام به‌ختی هه‌تاسه‌ر نه‌یه‌تیا؛ سالی ۱۱۳۳ی کوچی (۱۷۲۰م) له‌ والیه‌تی لایرا و عه‌باس قولی خانی له‌ جی دانرا».

به لّام تاريخه كهى ماموستا مهردوخ لهوبارهوه زور زانايانه تر و ناگادارتر له دوو ميژوونوسى پيشوو بو ئهم باسه چوو و زور بهسه ره و بهره تر باسى ليوه دهكا و دهلى: «عهلى قولى بهگ زور به رووتى و نه دارى له گوندى شه خله، سه ره به مهلبه ندى خورخوره دهژيا، خهلكى ناوايى بهزيان پيدا دههاته وه و يارمه تيبان ده كرد. هه والانى پيبان دهگوت: تو نه جيم زادهى، نه گهر له شار بوايه له وانه بوو دهستت له كاريكى ديوانى گير بكرديه. نه وه دهگوت: نه گهر خوابيدا، له شه خلهش دهيدا. وهختى عه باس قولى خان له سه ره فرمانى شاي ئيران خهريكى له شكر كوكرده وه بوو، عهلى قوليشى وهك سواره بهكى له شكر ره گه له خست و ناردى بولاى نه فغانستان. دواى نه وه كه له شكري نه رده لان له تارانوه به ره و كوردستان گه رابه وه و وازى له چوونى نه فغان هينا، عهلى قولى بهگيش راست هاته وه شه خلهى جار و ژيانى هه ژارانهى به سه ره گرتوه. كاتى كه عه باس قولى خان بو پاكانهى خووى ويستى ناوى عهلى قولى پيس بكا؛ شا سولتان حوسين به بى نه وه بزاني نه وه عهلى قوليه كتيه و چون دهژى، وا تى گه پشت كه ده بى پياويكى زور له زهر و سه رناس و به ناوبانگ بى و خهلكى ولاتى نه رده لان له قسهى ده رنه چن. ئيتر له سه ره نه خه ياله، عه ليخانى فه راشى تايه تيبى خووى سازده كا كه خه لات و فرمانى واليه تى و نازناوى خان به ديارى بو عهلى قولى بهگ به رى. عه ليخانى به رده ستى شا دپته كوردستان و سو راغى عهلى قولى ده گرى؛ ده لىن: وا له گوندى شه خله به. ده چپته گوندى شه خله. له وبه رى جو باره يكه وه كه ده بى بو گه پشتنى گوند لى بيه رنه وه، سى كه س راويستاون. عه ليخان له وه به ره وه لى بان ده پرسى: عهلى قولى بهگ له كو تيبه؟ عهلى قولى بهگ كه بو خووى به كيك له وه سى كه سانه به، به تهرح و ديمه ن ده زانى نه م كا برا پرسياركاره پياوى ده ولته ته. دپته خه ياله وه كه ره نگه هاتبى بيگريت، چونكه له تارانوه هه لاتوه و له شه ر خووى دزيوه ته وه. به ترسيكه وه لى ده پرسى: بو چپته؟ كا برا ده لى: خه لات و به راتى شام بو هينا وه و ده يده مى. عهلى

قولى باوه ر ناكا؛ به به كيك له هه واله كانى دپنشىنى ده لى: وامن ده روم، تو بوارى جو باره كهى لى بگوژه با دره نگر بگاته ناوايى. نه وساش ئيوه بيدوزن نه گهر راستى كرد نه وا من تو زىك جلك و به رگى خوم ده گويم و ديم: نه گهر راستيش نه بوو نه وا له كونيكه وه بوى ده رده چم. عه ليخانى راستى ده لى شا دواى نيو سه عاتيك دپته ناو ناوايى؛ خهلكى ناوايى ده ورى لى ده گرن و كاره كه يان زور به لاوه سه ير و سه مه ره ده بى. عهلى قولى كه بوى مه علوم ده بى كا برا راست ده كا و خه لاتى بو هينا وه، هينديك سه ره گو تلاكى خووى ده ته كينى و جلكى ده گو رى؛ دپته لاي عه ليخان و خووى پى ده ناسينى. عه ليخان كر نو شى بو ده با و خه لات كهى شاي ده به ر ده كا و فه رمانى حوكمى نه رده لانى ده داتى. ئيتر له كف له كوونيكدا عهلى قولى شه خله يى ده بپته خانى فه رمانه واى كوردستان. عهلى قولى خان روو ده كاته خهلكى ناواييه كه و ده لى: نه مگوت نه گهر خوا بيده له شه خلهش ده يدا! - ئيستاش نه م قسه به بوته با و له كوردستانا - دواى دووسى روتيك كار به ده ستان و پيا و ما قو لوانى كوردستان كه نه وه ده نگ و باسه ده بيسن به ره و شه خله به ل ده بن و له ريگه ي خزمه تگو زارى ميرى خوا پيدا وا مله ده كه ن؛ به هه زار ده بده به و ته نه نه واليى نووى به ره و شارى سنه ده هين. روتى ۱۹ مانگى شه شه كانى سالى ۱۱۲۹ عهلى قولى خان ده گاته ناو سه راي ده ولته تى و كاروبارى ولاتى نه رده لان ده گريته ده ست.

هه ره له وه سه ره به نده شدا خهلكى لو رستان و به ختيارى له ده ولته ياغى بوون و مليون نا له نازا وه نانه وه. به فه رمانى شا سولتانى حوسين، عهلى قولى خان راستى ده ردا كه نه و ياغي يانه به رده ست بكا و شه ر و هه را دا كو رتيني. خان به له شكري نه رده لان وه و چوو سه ره لو ر و به ختياريه كان و شه ر له نيواندا قه و ما. عهلى قولى خان له شكره كهى خووى به ته رزى له شكري ده ولته تى ريكو پيك كرد؛ بالى راست و بالى چه پى بو ديارى كردن و خو بشى له نا وه ندى له شكر قه رارى گرت. وهختى شه ر داگيرسا،

لوړ و به ختیارى تاماوه بیه کی کم توانییان شهر بکهن و له وه به ولواوه شکان و زورپیس شکان؛ شه شسه د که سیان لى به دیل گیرا و هرچی بوى کرا و توانى راکا راي کرد و که وللى خوځى رزگار کرد. حاکمى لوړستان هر نه و ندهى پى کرا خوځى هاویشته ته و بیله عهلى قوللى خان و داواى لى بووردنى لى کرد. عهلى قوللى خان حاکمه کهى لوړستان و چند که سیکى ترى له سهرناسانى لوړ و به ختیارى به دیارى بو شا سولتان حوسین نارد و تکای لى کرد که بیانبه خشیت. شا له نازابه تی و دست گرمیى خان زور وه که یف هات؛ فه رمانى به خشینى لوړه به خسیره کانی دهر کرد و خه لاتی کردن و ناردنیه وه ولاتى خوځیان. عهلى قوللى خانیش زور به شانازى و سهر به رزبیه وه هاتوه سنه و له سهر ته ختی فه رمانه وایى پالى دایه وه.

له دووه مین سالى فه رمانه وایى عهلى قوللى خاندا؛ په تا و نا هوځى چاوقوولکه (تاعون) به کوردستان وه ربوو؛ نریکه ی هه شتا هه زار گیانى به تالان برد. سالى ۱۱۳۲ ی کوچى، نه فغانى و نوزبه گ هیرشيان هینایه سهر نیران و دنیا بیه کی پر له پشوی و نازاوه یان خسته پروو. زهر و زهنگى ده ولته تی نه سفه هان به هوځى نازاوه ی نه فغان و نوزبه گان، زوری له کورتى دابوو و ترسى له دللى خه لکا که متر مابوو. حوسین به گى ماموځى و ده رویش به گى ماموځى و ده گه ل هیندیک له پیوانى سهرناس و ده سه لاتدارى کوردستاندا، له دژى عهلى قوللى خان پیک هاتن؛ نامه بیه کیان بو خانه پاشا کورى محمده پاشا بابان - که به کیک بوو له ناموزایانى سوله یان پاشا به به - به رى کرد که له سوله یانیه وه بیته سنه و بیته گه وره ی ندره لان و به یارمه تیبى نه وان عهلى قوللى خان دهر بکا. خانه پاشا که حاکمى سوله یانى و ولاتى بابان بوو له م نامه بیه زور که یفی هات؛ له شکرى کرد و هات مهربوانى له خاکى ندره لان دابرى و گه یشته پیچ فرسه خى سنه (فرسه خیک نریکه ی هه شت هه زار میتره). عهلى قوللى خان زانى دهر و ستى له شکرى بابان نایه؛ ناچار له هه لیکدا هه لات و خوځى گه یانده نه سفه هان و ندره لانى بو خانه پاشا به جى هیشت. سهد و مهلا و

پیوا ماقوول و ریش سپیانى سنه بو پاریزگارى له گیان و مالى خوځیان چون به پیر خانه پاشاوه و زوریان به خیر هینا و له گه لیا هاتنه وه سنه. له وساووه سنه که و ته بهر حوکمى بابان و له چنگ ندره لانیه کان دهر چوو. عهلى قوللى خان سهرجه م سى سال والیه تیبى سنه ی کردوه».

خانه پاشا بابان: مه ستوره خانم باسى خانه پاشاى کردو ته نا و ناخنى به سهرهاتى عه باس قوللى خان و له ژیر سهر دپری «عه باس قوللى خان بو جارى دووه م» دا ده لى: «له سالى ۱۱۳۲ ی کوچیدا خه لکی سنه له عهلى قوللى خان جارى بوون و به دهر کردنیان دا. عه باس قوللى خانى کورى محمده خانیان دووباره به والیه تیبى سنه دیارى کرد؛ نه سفه هانیش فه رمانى حوکم رانى سه قزى دا به عهلى قوللى خان. له وه ده مه دا که عه باس قوللى خان والیه تیبى سنه ده کرد، نه فغانیه کان و نوزبه گییه کان شالاویان هینا بو سهر نیران و کونه مشکیان به سه فه و بیه کان کرده قه بیه رى. شای نه سفه هان ولامى بو عه باس قوللى خان نارد که ده هانای ده ولت بى. خان له شکرى سنه ی ته یار کرد و به ره و پیری دوژمانى نیران چوو؛ به لام له نه نجامدا به سهرى شکاو و پاشلى خوځنا و بیه وه به ره و سنه دای قه لاشت؛ خه لکی سنه که زانییان والى شکاوه ده ستیان کرد به جوین پیدان و هرچی نه شایده و نه بایده به و کابرایه یان کرد. نه فغانیه کان خوځیان گه یانده نه سفه هان و شا سولتان حوسینى سه فه و بیه یان کوشت و مه لبه نده کانی فارس و عیراق و خوراسانیان له نیران داگیر کرد. کاربه ده ستانى عوسمانى خه به ریان به سولتانى رومى دا که: نیران برستى لى پراوه و حکومه ت هتیزى نه ماوه و نه فغان و نوزبه گ تربتانه ی تیدا ده کهن؛ نه گهر سولتان ریمان بدات، نیمه ش گوچى خوځمان دهر فینین و دهر فته له نیرانى ویران دینین. سولتان له م مزگینیه ی گه شایه وه؛ پاشا و ماشاى بهردایه نیران. له شکرى عوسمانى له ندره زده روموه که و ته ناو نیرانه وه؛ قه لکانى مهربوان، شیروان، مووش، وان و سهر له به رى نازه ربا یجانیان تا مه راغه و خه مسه داگیر کرد. ههر له وه سهر و بیه نده شدا

پاشاکانی بابانی له عیراقی عه‌ره‌به‌وه هه‌لیان به ده‌رفه‌ت زانی و ئه‌وانیش هێرش‌شیان به‌ره‌و ئی‌یران هانی؛ زۆر به‌زوو‌پێکی زوو و لا‌تی ئه‌رده‌لان، کرماشان، هه‌مه‌دان، مه‌لبه‌نده‌کانی برووجرد، نه‌هاوه‌ند و گه‌رووسیان خسته ژێر چه‌پۆکی خۆبانه‌وه.

ئه‌و ساله‌ می‌ژوو له هه‌زار و سه‌ت و سی و شه‌شدا بوو؛ سه‌رکرده‌ی هێرش‌به‌رانیش خانه‌پاشای بابان بوو. خانه‌پاشا خۆی به‌سه‌ر و لا‌تی ئه‌رده‌لاندا سه‌پاند و ئه‌حمه‌د پاشای به‌به‌ش بوو به‌ فه‌رمانه‌وه‌ی کرماشان. له‌م شه‌ر و هه‌رایه‌دا عه‌باس قو‌لی خان سه‌ری دۆراند و ئه‌رده‌لان بێ ئه‌رده‌لانی مایه‌وه.

مه‌ستوره‌ خانم ده‌رباره‌ی گرتنی هه‌مه‌دانه‌وه له‌لایه‌ن هێرش‌به‌رانه‌وه ده‌لێ: «ئه‌و پاشایانه‌ی که هه‌مه‌دانیان گرت، ملیان له‌ تالان و برۆی خه‌لکی هه‌مه‌دان نا و ته‌نانه‌ت ژن و مندالی خه‌لکی ئه‌و مه‌لبه‌نده‌شیان به‌ دیل گرت و په‌گه‌ڵ خۆیان خست. پێگه‌ی ئه‌و تالانه‌رانه که ده‌بوا‌یه تالان به‌رنه‌وه بۆ و لا‌تی عی‌راق، سه‌نه بوو. وه‌ختی ورده و یه‌خسیری هه‌مه‌دانیه‌کان گه‌یشتنه سه‌نه؛ مه‌لا عه‌بدو‌لکه‌رمی قازی دلی بۆیان سووتا و ده‌هانایان هات؛ به‌خواهشت یان به‌کڕین، ژن و مناله‌ دیله‌کانی پزگار کرد و ناردنیه‌وه شو‌ینی خۆیان».

خانمی می‌ژوو نووس وه‌ک په‌راوێژیک ئه‌مه‌نده‌شی خستۆته سه‌ر: «له‌و رۆژگاره‌دا که گه‌لۆله‌ی خانه‌دانی سه‌فه‌وی که‌وتبووه لیژی، هه‌موو ئی‌یران ببووه سی‌ پارچه و هه‌ر پارچه‌ی به‌ ده‌ست بێگانه‌یه‌که‌وه بوو؛ خوراسان هه‌تا فارس و په‌ی و عی‌راق، ئه‌فغانی ده‌یانخوارد، مازنده‌ران پاروه چه‌وه‌ی رووسه‌کان بوو؛ رۆژئاوای ئی‌رانیش ببووه جی‌راوه‌گی رۆمییه‌کان و اتا ده‌وله‌تی عوسمانی».

مه‌ستوره‌ خانم ده‌رباره‌ی خانه‌پاشا و حوکمی له‌ و لا‌تی ئه‌رده‌لاندا ده‌لێ: «خانه‌پاشا که سه‌ر به‌ عوسمانیه‌کان بوو، دوا‌ی ئه‌وه ده‌ستی به‌سه‌ر سه‌نه‌دا

گرت، مژده‌ی سه‌رکه‌وتنی خۆی به‌ هۆی مه‌لا عه‌بدو‌لکه‌رمی قازی نارد له‌ سولتانی رۆمی و داوای له‌ سولتان کرد که پوول و پارویه‌کی به‌ مه‌لادا بۆ بنی‌ری تا مزگه‌وت و فی‌رگه‌ ئایینه‌کانی سه‌نه وه‌گه‌ر خاته‌وه و سازیان کاته‌وه و هیندی‌کانیش له‌ نه‌بوو دروست بکا. سولتان زۆری رێز له‌ مه‌لا گرت؛ خه‌لاتی کرد و گیرفانی له‌ پوول ناخنی؛ فه‌رمانی قازیه‌تی و مفتیه‌تی و لا‌تی سه‌نه‌ی دایه و ناردیه‌وه کوردستان. له‌ سالێ ۱۱۳۸ی کۆچیدا له‌ سه‌ر زه‌وییه‌ک - که ئی‌ستا باغه و له‌ په‌نا بنکه‌ی والیه‌وه هه‌لکه‌وتوو و ناوی باغی فی‌رده‌وسییه - فی‌رگه‌یه‌کی ئایینی بناغه‌ی دارپێژا و له‌ ماوه‌یه‌کی زۆر که‌مدا به‌سه‌ر په‌رشتی خانه‌پاشا سه‌ری گیرا؛ مناره‌یه‌کی زۆر به‌رزیشی له‌ سه‌ر قوت کرایه‌وه».

مه‌ستوره‌ خانم ده‌لێ: «من خۆم ئه‌و مه‌دره‌سه‌یه‌م دیتوو؛ تا زه‌مانی ئامانوللاخانی دووه‌م هه‌ر ما‌بوو؛ به‌لام ئامانوللا خان چونکه ئه‌و شو‌ینه‌ی به‌ شو‌ینه‌واری نامۆ و غه‌واره‌ ده‌زانی، چاوی پێ هه‌لنه‌ده‌هات و به‌لایه‌وه شه‌رم بوو چاوی پێ بکه‌وی؛ فه‌رمانی دا داریان به‌سه‌ر به‌ردیه‌وه نه‌هیتشت و تیک و پێکیان دا».

خانمی می‌ژوو نووس له‌ سه‌ر وتاره‌که‌ی ده‌روا و ده‌لێ: «دوا‌ی ئه‌وه که نادر سه‌ری به‌رز کرده‌وه و هینای شاتۆماسی کرده‌ به‌رزه‌کی بانان و بۆخۆی هه‌مه‌کاره‌ بوو، ملی نا له‌ هه‌له‌وه‌ژاردنی ئی‌یران له‌ بێگانان؛ هه‌ر خودی خۆی له‌ شکرێ هینایه‌ سه‌ر کرماشان، هه‌مه‌دان، کوردستان و ده‌گژ پاشایانی ده‌سته‌نده‌خۆری عوسمانی راچوو. له‌ شکرێ رۆمی و بابانی خۆیان له‌ به‌ر هه‌له‌مه‌تی نادر نه‌گرت؛ زوریه‌ی پیاوماقوولانی کوردستان ده‌وپێک هه‌له‌پێژانانه‌دا، یان کوژران یان دیل و زنجیرکران. خوسره‌و به‌گی مونشی و مامۆستا مه‌لا عه‌بدو‌لکه‌رمی قازی له‌ کوژراوه‌کان و محه‌مه‌د عه‌لی وه‌کیلی له‌ زنجیرکراره‌کان بوون. نادرشا که دوزمنی راونا، له‌ سالێ ۱۱۴۲دا هاته‌ ناو شاری سه‌نه؛ محه‌مه‌د قو‌لی به‌گی وه‌کیلی داوا کرد، که له‌ زینداندا بوو، لێی پرسی: کیتی وات پێ شک دی که له‌ بنه‌ماله‌ی ئه‌رده‌لانیش بێ و له‌

کاروباری فه‌رمانه‌واییش سه‌ری ده‌رپچی؟ حه‌مه قولی به‌گ سوبحان ویردی خانی کوری حه‌مه‌خانی ئه‌رده‌لانی بو‌ده‌س نیشان کرد. به‌فه‌رمانی نادرشا، سوبحان ویردی کرا به‌که‌له‌پوورگری باب و باپیران و پسوولئی والیه‌تیی سنه‌ی بو‌نیمزا کرا».

ماموستا ناسرخانی نازادپوور په‌راویزیکی له‌مه‌ر نادرشاه نووسیوه که بی‌جی نییه ئیمه‌ش رای گویزین؛ ده‌لئی: «له‌رۆژگارانی به‌ر له‌سه‌فه‌وییه‌کان و له‌دواییشدا، له‌ده‌ورانی ئه‌وانیشدا ده‌ولته‌تی ئیران زۆر له‌هۆزه‌ کورده‌کانیان به‌ره‌و سنوره‌کان کوچ‌ده‌دا، تا که‌وشه‌نه‌کان بیاریزن و ده‌گه‌ل دوژمنانی ئیران شه‌ر بکه‌ن. زۆر له‌هۆزه‌ کوردانه ناردراونه‌ته‌باکوور و باکووری خۆه‌لاتی خوراسان و له‌وی نیشته‌جی کراون. به‌ک له‌هۆزه‌ کوردانه که له‌که‌ناری ولاتی خوراسان جی‌کراوه‌ته‌وه، ناوی هۆزی قه‌راخلوی به‌سه‌را سه‌پاوه که‌قراخ به‌کوردی و اتا‌که‌نار؛ نادرشا له‌تیره‌ی قه‌راخلوه و بنیچه‌ی کورد بووه». ناسرخان له‌سه‌ر باسه‌که‌ده‌روا و ده‌لئی: «ئه‌گه‌رچی نادرشا له‌کوردستاندا زۆری خراپه‌کردوه و زۆری کورد کوشتووه و هه‌موو کوردتیک له‌ژیر باری گرانی باج و پیتاکی سته‌مکارانه‌ی ئه‌وا نالاندوویانه، دیسان ریزی لی‌ده‌گرن و خۆشیان ده‌وی. نادرشا له‌شه‌ر و دنیاگری خۆیدا هه‌میشه‌کوردی کردۆته‌مه‌تال و پیتشه‌وه. به‌گفتی میژوونووسی ئینگلیسی ماموستا جیمس فریزه‌ر؛ نادرشا بو‌شه‌ری هیندوستان هه‌میشه‌له‌شکری کوردانی وه‌پیش خستوه؛ حاجی خان ناو که‌سه‌رکرده‌یه‌کی کورد بووه، له‌وه‌شه‌پانه‌دا ناوی ده‌رکردوه؛ هه‌روه‌ها زوربه‌ی راویژکه‌ره‌شه‌پانه‌یه‌کان و کاربه‌ده‌سته‌کانی تری نادر له‌کورده‌کان بوون. جا ئه‌م باوه‌ر به‌کورد کردنه و وه‌ک بو‌شمان ده‌گیتنه‌وه، گوایه‌ نادرشا دام و ده‌ستوور و ئاکاری کوردانه‌ی زۆر به‌لاوه‌په‌سندبووه؛ ته‌نانه‌ت له‌مه‌زه‌به‌که‌شیان خۆشی هاتوه و ریزی له‌چاک و پیر و شیخ و مشایخی کورد وه‌ک شیخی مه‌ولانا ناوه. هیچ دوورنییه که بنیچه‌ی کورد بووبی».

ئیسماعیلی مه‌لا حه‌مه‌حوسین له‌تاریخه‌ ئه‌رده‌لانه‌که‌یدا که به‌فارسییه، له‌ژیر ناوی «عه‌باس قولی خان دووباره» دا‌ده‌لئی: «کاتی عه‌باس قولی خانیان هینایه‌وه‌کایه، سیاکتیوی به‌عه‌لی قولی خانی له‌کار به‌رکه‌نارکرا و سپارد. زۆری پێ‌نه‌چوو که ده‌ولته‌ته‌کانی ئه‌فغان و تورک و ئیران پیتک هه‌لپه‌ژان و تیک چه‌ژان؛ ئه‌فغانی رژانه ناو ئه‌سه‌فه‌هانه‌وه، شا سولتان حوسین و مندال و مه‌زنی خانه‌دانیان سه‌رپری. خه‌لکی ئیران له‌و کاره‌ساته‌دلته‌زینه‌ زۆریان دل‌نیشا و له‌هه‌موولایه‌که‌وه به‌گه‌له‌کۆمه‌گی چوونه‌جه‌سته‌ی ئه‌فغانییه‌شاکۆزه‌کان. عه‌باس قولی خانی خۆشمان هه‌زار سواری چه‌کداری نازا و به‌کاری له‌کورده‌واری هه‌لپه‌ژارد و بو‌شه‌ری ئه‌فغانانیی نارد. له‌پیتک هه‌لپه‌ژانیکا هه‌وسه‌د که‌س له‌و کوردانه له‌مه‌یدانا تخیل بوون و سینه‌ته‌که‌ی تریش به‌هه‌زار ناری عه‌لی پیستی خۆیان رزگار کرد و به‌شه‌رزیی خۆیان گه‌یاندوه‌ کوردستان. له‌و پشیتی و پاشاگه‌ردانییه‌دا عوسمانی هه‌لیان به‌ده‌رفه‌ت زانی و له‌دوو لاهه‌گه‌مارۆی ئیرانیان دا؛ قۆلچیکان له‌عه‌رزه‌پۆمه‌وه‌هات، نازه‌ریاجان و ولاتی خه‌مسه‌ی داگیر کرد؛ قۆله‌که‌ی تر له‌به‌غداوه‌به‌سه‌رکردایه‌تیی حه‌سه‌ن پاشا ناو به‌ره‌و کوردستان راخوشی و کرماشان، برووجرد، نه‌هاوه‌ند و هه‌مه‌دانی گرت و هه‌ر یه‌ک له‌و مه‌له‌به‌ندانه‌درانه‌ده‌ست‌گزیرو سوباشی تورکان. له‌و شالاهه‌به‌ریانه‌دا عه‌باس قولی خان و عه‌لی قولی خانی ئامۆزای به‌دیل گیران و ئیستاش که‌س نه‌یزانی له‌کوی شرت و گوم‌کران. جا چونکه‌خانه‌پاشای کوری سلیمان به‌گی به‌به‌خاکی ئه‌رده‌لانی بو‌تورکان گرتبوو؛ تورک له‌پاداشتی ئه‌م کوردستان گرتنه‌دا سنه‌یان پێ‌به‌خشی؛ چوارسالانی به‌سه‌ررا گه‌یشت؛ که‌مردیش کوره‌که‌ی جیگه‌ی گرتوه».

ئه‌مجاره‌بابزانی ئایه‌توللا مه‌ردۆخ له‌وه‌باره‌ده‌لئی چی؟ به‌فه‌رمووده‌ی ئه‌و: «له‌سالێ ۱۱۳۲دا دوا‌ی ئه‌وه که‌عه‌لی قولی خان رای کرد و ئه‌رده‌لانی به‌جی هیشته‌، خانه‌پاشای بابان بوو به‌فه‌رمانه‌وای سنه. جگه‌له‌سنه‌هه‌ر له‌که‌رکوکه‌وه تا هه‌مه‌دانی به‌ده‌سته‌وه‌بوو. خانه‌پاشا

پیاویکی بی وهی و مهرد و دلنهرم و به مشوور بووه. خه لکی بهرپیی زوریان خویش ویستووه. له نزیك چوارقه لای بنکهی فهرمانپروای، مزگهوت و فیرگهیه کی گورهی بنیات ناوه و مناریکی زور قیمه تیی بو کردووه که بانگیان لهوتیه داوه. نهو مزگهوت و منارهیه سهت سال ژباوه؛ بهلام نه مانه لالاخانی گوره بو نهوه یادگاری دوژمنی له بهر چاو لاچن، مزگهوت و منارهی لاردووه و باغیکی له جیگه ناشتووه که ناوی باغی فیردهوسی بووه. نیستا نهو باغش نه ماوه و جیگه کی مهیدانی راهیتانی سهربازانی دهوله ته. خانه پاشا چوار سال به سهر سنه راگه یشتووه و له سه فیره مانگی سالی ۱۱۳۶ دا سنه ی به عهلی خانی کوری خوئی سپاردووه و بوخوئی گه راوه تهوه بو مه لبه ندی بابان. هه ره لهو ساله دا (۱۱۳۶) ناژاوه و پشیوی هه موو ئیرانی وه بهر خوئی داوه. له لایه که وه نه حمده پاشای بابان هیرشی بردوته سهر کرماشان، هه مه دان، بروو جرد و نه هاوه ندو داگیری کردوون و به تالانی بردوون؛ له لای عه رزه روه میسه وه سهر کرده کانی عوسمانی مه لبه نده کانی وان و باشقه لا و نازه ربایجانیان هه تا خه مسه داگیر کردووه؛ نهوی له بهر نه مانه ش ماوه ته وه، پرووس و نه فغان تیبیدا تلاونه ته وه».

عهلی خانی بابان: نایه توللا مهردوخ زیاد له میژوونووسه کانی تر، له به ندیکی تاییه تیدا باسی حوکماتی عهلی خان کوری خانه پاشا دهکا و ده لئ: «له سه فیره مانگی سالی ۱۱۳۶ دا که خانه پاشا گه رایه وه مه لبه ندی بابان، عهلی خان والیه تیی سنه ی به ده ست گرت. عهلی خان هه رچه نده تازه و لاییش بووه به لام پیاویکی زور نه جیم، خویش مه شره ف، قسه خویش و ره زاشیرین بووه و مه لا و فه قبی زور خویش ویستووه؛ شه ش سالان بهوپه ری هیمنی و به خته وه ری به سهر سنه راگه یشتووه. سالی ۱۱۴۲ ناویانگی نادرشا به ناوی سهر کرده ی له شکری شاتوماسب بلاویوته وه. دهنگیش داکه وتووه که نهو پیاوه به کاره، به له شکره وه به ره و کرماشان و هه مه دان و کوردستان دیت. عهلی خان که ههستی کردووه

خه لکی سنه له ئیران خویشیان دی، بی شه ر و هه را بار دهکا و ده چینه وه ولاتی بابان. خه لکی سنه دهس به جی وه لام بو شاتوماسب ده نیرن که: مال مائی خوته چی لی نه که ی؛ نهویش له سهر راویژی نادر که لهو ده مه دا ناوی خوئی نابوو توماسب قولی خان، عه باس قولی خانه که ی پیشووه ده کاته وه والیی نه رده لان».

نایه توللا نه مجار له ژیر سهردیتری «عه باس قولی خان بو جاری دووه هم» دا ده لئ: «دوای رویشتنی عهلی خان به ره و که رکوک، له مانگی ره مه زانی سالی ۱۱۴۲ دا له سهر بریاری شاتوماسبی دووه می سه فه وی و له سهر راویژی توماسب قولی خانی سهر له شکر - که هه ر نادر شاکه یه - عه باس قولی ده بیتته والیی سنه و ته واو جیگه ی خوئی گهرم دانا هیتنی که واز له ژبان دیننی و دنیا بو سویحان ویردی خانی کوری به جی ده هیتنی».

سویحان ویردی خان: مه ستوره خانم ده رباره ی نه م والیه وه ده لئ: «به ره له وه رو مییه کان و اتا عوسمانی بیتنه ناو ئیرانه وه، سویحان ویردی خان له محالی نیسفه ند ئاباد ده ژیا و به سهر په رشتیی زه ویوزاری خو یه وه سهر گهرم بوو. وه ختی که عوسمانی هاتن و کوردستانیان خسته ژیر چنگی خو یانه وه، سویحان ویردی خانیان کرده حاکمی نیسفه ند ئاباد و گه رو س و خه مسه و نازناوی پاشاشیان دایه و بوو به سویحان ویردی پاشا. کاتی نادرشا هات و کوردستانی که وته ده ست، سویحان ویردی خانی له پاشایه تیه وه کرده وه خان و سهر په رشتیی ولاتی نه رده لانی پی نه سپارد و بو خویشی (نادرشا) رووی کرده نازه ربایجان و لهوتیه به ره و خوراسانی ناژوت. شاتوماسب خولیای ولات داگیر کردنی که وتبووه سهر؛ ویستی قه لا نه گیراوه کانی نازه ربایجان بگری؛ به لام چونکه ناره زووی ته واوی نه بوو، چاری ناچار ده گه ل عوسمانییان ده ری نه برد و ناشتی که وته نیوانه وه و ولاته گیراوه کانیشی دایه وه به تورکانی عوسمانی. هه ره لهو سهر به نده شدا خالید پاشای بابان که برای خانه پاشا بوو هه لئ کوتایه سهر خاکی نه رده لان و دهستی به سهردا گرت و له سالی ۱۱۴۴ ی کوچیدا له سهر

کورسیی حوکمرانی سنه دانیششت. سوبحان ویردی خان ههر هیندهی بۆ کرا پیللی مال و مندالی خوی گرت و پاش دوو سال و الیهتی کردن، سهری خوی ههنگرت و رای کرد بۆ تاران؛ چاوهنۆر بوو نادرشا له رۆژتیکا به هانایهوه بی و بیکاتهوه والیی کوردستان. نادرشا له دواي شهپهکانی ههرات بهرهو نازهربایجان و عیراق بزووت و وهک بزووت کهوته پووشی گیانی رۆمیانی بیگانه و ئیرانی لی ههلهژارتن. سوبحان ویردی خانیش به یارمهتیی لهشکری نادرشا له سالی ۱۱۴۵ی کۆچیدا، بابانهکانی راونا و هاتهوه شوینی باب و باپیرانی خوی. کاتی نادرشا هاته ههمهدان دووکهس له نزیکانی خوی بهناوی حاج مستهفا بهگ ئوشرانی و نهزهر عهلی بهگی ناره کوردستان به شوین سوبحان ویردی خاندان که بچیتته ههمهدان و چاوی به نادرشا بکهوئ. خان به دهنگیهوه نهچوو، نامهیهکی بۆ نووسی و گوئی: چونکه کوردستان دهبهردهستی رۆمیاندا به تهواوی ویران بووه و دهبی خهبریکی ئاوهدان کردنهوه و بووژانهوهی بم، ناتوانم جارێ رهگهڵ لهشکر کهوم. نادرشا بهوه رازی بوو که سوبحان ویردی خان له کوردستان نه بزوی، بهلام هیندیک له خهکی کوردستان خویان گه یانده نادر و زۆریان گله و گازنده له خان کرد و بهرتیل و پیشکیشی زۆریان وه ئهستوگرت تا رازیان کرد که له حوکمرانی کوردستانی دهراک».

ئیسماعیلی مهلا حهمه حوسین دهلی: کاتی خوی دهولهتی عوسمانی، سوبحان ویردی خانی بهسهر ولاتی خهمسهوه دانابوو، نازناوی پاشایهتیشی پی دابوو. سالی ۱۱۴۱ی کۆچی (۱۷۲۸م) که نادرشا ئاژاوهی ئیرانی بلاوه پی کرد و سولتان حوسینی له شایهتی خست، سوبحان ویردی کرده فرمانداری ئهردهلان و پاشاکهشی بۆ کرد بهخان. له دواي هیرشهکهی ئهفغانییان و هاتنی تورکان بۆ سهر ئیران، نادرشا ناچار بوو دهگهڵ تورکان بسازی و بریاردره ههر عهرزیکي پیشوو به دهست تورکهوه بووه، ههر به دهستیانهوه بمینتی و بهجیتی نههیلن. ئیتر سوبحان ویردی خانی کۆنه پاشاش لهو ناوهدا سهری بی کلاو مایهوه و رایهڵ و پۆی

لی ئالوزا. تورکهکان خالید پاشای بابانیان کرده حاکمی ولاتی ئهردهلان. دهشلین ئهو خالید پاشایه پیاویکی بی مشوور و دهستهوستان بووه و شان و شهپیلکی له فرمانپهروایی نهوهشاوتهوه».

میستر لۆنگریک و ماموستا ئه مین زهکی بهگ نه یاندرکاندوه که خالید پاشا یان بهگ ناویکی بابان، بهسهر ئهردهلان راگهیشتی.

تاریخی مهردوخ که به بروای من له هی میژوونوسهکانی تر زۆر ریکویکتتره؛ لهو بارهوه دهلی: «له پاش مههرگی عهباس قولی خانی ئهردهلان، له مانگی ناوجیژناتی سالی ۱۱۴۳ی کۆچیدا سوبحان ویردی خانی کوری له جیتی دانیششت و بوو به فرمانپهروای ئهردهلان. سوبحان ویردی خان پیاویکی زۆر له خواترس و پیاوچاک و دووره زولم بوو؛ خوی له خهکی رهمهکی به زیاتر نه دهزانی و کوردی زۆر خوش دهویست. زوربهی وهختی خوی دهگهڵ شیخ جهمالهددینی یهکه، کوری شیخ عهبدولمؤمنی یهکه که دهبیته باپیری نووسهری ئه م کتیبه - واتا باپیره گهرهی ئایهتوللا مهردوخ - رابوواردوه؛ که ئه م شیخ جهمالهددینه پیشنوێژ و ئیمام جومعه و دهرسیژی مزگهوتی خانه پاشا بووه. سوبحان ویردی ته نانهت دهرسی ژمارهگهری و شتی تریشی لای شیخ جهمالهددین خویندوه. شاری سنه له سایهی سوبحان ویردی خانهوه زۆر ئاوهدان بۆتهوه و دیواخانی دهولهتی زۆر ریک و پیک ههلهخستوتهوه. سوبحان ویردی خان، بهخوی و عیلی ئهردهلانیهوه له رۆژی ۲۸ی مانگی محههمدی سالی ۱۱۴۴ی کۆچی لهسهر فرمانی دهولهت چۆته تاران و ههر له رهمهزانی ئهو سالهدا واتا دواي شش مانگیگه راوهتهوه سنه.

سالی ۱۱۴۷ی کۆچی، نادرشا له ئهسفه هانهوه به نیازی گرتنی شیروان لهشکری بردوه. له ۱۸ی سهفه ره مانگی سالی ۱۱۴۷دا گهیشته شاری سنه و بووه به میوانی سوبحان ویردی خان و له تالاری روو به تهپۆله پهزیرایی لی کراوه. تالاره که بیست گهز له دهگهز پانی و دریژی بووه. نادرشا ئیجازهی داوه خهکی شار بین بۆ دیدهنی کردنی. نادرشا که له لای

سه‌رووی تالاره‌وه دانیش‌تووه؛ ده‌بینی وا خان له لای خوارووی تالاره‌وه ویتساوه. پیتی ئه‌لئی: سوبحان ویردی خان! ئیمه نه‌هاتوین جیگه‌ت لی داگیر بکه‌ین، تالاره‌که زۆر به‌رفره‌وانه؛ ئیمه له لایه‌که‌وه حوکمی تیدا ده‌که‌ین، تووش له‌لایه‌کی تره‌وه حاکم به‌و حوکم بکه. سوبحان ویردی خان له خوشی ئه‌و لاواندنه‌وه‌یه چارده هه‌زار مه‌ن پۆن و هه‌زار تمه‌ن پوولئی نه‌غد پیشک‌ه‌ش به‌ نادرشا ده‌کا. نادرشا له‌ کورستانه‌وه به‌ره‌و خوراسان و هه‌رات ده‌پوا؛ ئه‌حمده‌د خانی کوری سوبحان ویردی خانی ده‌گه‌ل کۆمه‌لێک له‌ ریش سپی و پیاوماقوولانی کوردستان که‌ ئه‌للا ویردی به‌گ و حه‌سه‌ن به‌گی میر ئه‌سکه‌نده‌ریش ده‌گه‌لدا بوون به‌ پینج سه‌د سواری شه‌رکه‌ره‌وه ره‌گه‌ل له‌شکری نادرشا ده‌که‌ون. به‌لام له‌سه‌ره‌نجامدا خه‌لکی سه‌نه‌ چهند شکایه‌تیک له‌ سوبحان ویردی خان ده‌که‌ن و دلئی نادرشای لی پر ده‌که‌ن. نادرشا له‌ پاش ئه‌وه که‌ له‌ ده‌شتی موغان تاجی پاشایه‌تی له‌ سه‌ر نا، له‌ مانگی شه‌شه‌کانی سالی ۱۱۴۸دا له‌م شکایه‌تانه‌ی پرسبووه؛ سوبحان ویردی خانی له‌سه‌ر کار وه‌لا بردووه و مسته‌فاخانی برای ئه‌وی کردۆته‌ والیی کوردستان. سوبحان ویردی خان له‌ جاری به‌که‌مدا پینج سال و هه‌شت مانگی فه‌رمانه‌وه‌ی کردووه.

مسته‌فاخانی نه‌رده‌لان: تاریخه‌که‌ی مه‌ستوره‌خانم ده‌لئی: «به‌ واته‌ی خوسره‌و به‌گ - که‌ ئه‌ویش میژووی نه‌رده‌لانی نووسیوه - مسته‌فا خان کوری محمه‌د خانه. به‌لام له‌ کتیبه‌که‌ی مه‌لا حه‌مه‌شه‌ریفدا هاتووه که‌ مسته‌فا خان نه‌وه‌ی محمه‌د خانه و کوری عه‌باس قولئی خان بووه، که‌ به‌و حیسابه‌ ده‌بیته‌ برای سوبحان ویردی خان. جا که‌ سوبحان ویردی خان له‌ شو‌فاری کردنی هیندی کوردستانی له‌سه‌ر کار لا‌برا؛ مسته‌فاخانی له‌ جی داندرا. نادرشا، نه‌زهر عه‌لی به‌گ ناویکی له‌ لایه‌ن خۆبه‌وه کرده‌ پراویژکه‌ر و ده‌پراستی مسته‌فاخان که‌ چاوه‌دیری لی بکا. مسته‌فاخان پیاویکی بی ئاوه‌ز و بی عورزه‌ و خویری بوو؛ گویکه‌یک بوو له‌و ده‌شته؛ هه‌ر هه‌یچی له‌ هه‌یج نه‌ده‌زانی؛ نه‌ده‌یزانی حوکم کردن چۆن ده‌بی و نه‌ته‌په‌ماش! چل پۆژ بوو

کرا‌بووه که‌وچک به‌ ده‌ست، کابرایه‌ک به‌ ناوی مه‌حمود سارایی به‌ سیتسه‌د چه‌کداره‌وه پژایه‌ ناو شاره‌وه؛ مسته‌فاخان هه‌ر گورجی کلکی ده‌گه‌لۆز گرت و حوکم و شار و هه‌موو شتیکی به‌جی هیشته‌ و رای کرد ئه‌ما را‌کردن! نادر شا له‌و سه‌رده‌مانه‌دا خه‌ریک بوو به‌غدا بگری؛ خه‌به‌ری بو‌هات که‌ محمه‌د خانی به‌لوچ له‌ شیراز لینی یاغی بووه. له‌شکریکی له‌ به‌غدا به‌جی هیشته‌ و بو‌خۆی به‌ له‌شکریکه‌وه له‌ ریگه‌ی عیراقه‌وه به‌ره‌و شیراز و بلوچستان گه‌رایه‌وه بو‌ ئه‌وه ئه‌م یاغی بووه ته‌می بکا.

دوای ئه‌وه که‌ له‌ بلوچستان گه‌رایه‌وه، چیرۆکی هیرشی مه‌حمود سارایی و قاچاندنی خویریانه‌ی مسته‌فا خانی بیسته‌وه؛ ناردی مسته‌فاخانیان گرت و له‌ سه‌ریان دا و له‌ناویان برد. دیسانه‌وه سوبحان ویردی خانی - که‌ ده‌گه‌ل له‌شکری خۆی بوو - کرده‌وه به‌ والیی سه‌نه.

مامۆستا ناسری نازاد پوور په‌راویزیکی له‌ میژووه‌که‌ی مه‌ستوره‌خاندا هه‌یه؛ ده‌لئی: «وه‌ک قازی حه‌مه‌شه‌ریف ده‌گپیتته‌وه، ئه‌و مسته‌فا خانه له‌ به‌رانبه‌ر هیرشی مه‌حمود ساراییدا هه‌یج ده‌ستی نه‌کردۆته‌وه و ده‌گه‌ل بیگلهر بیگی و پیاوماقوولانی شاردا له‌شار ده‌رکه‌وتوون. مه‌حمود سارایی ملی له‌ تالان و برۆ ناوه و ته‌نانه‌ت فه‌قییر و هه‌ژاره‌کان و جووله‌که‌کانیسی ساف له‌ساف تالان کردووه و چهند که‌سیکی کوشتووه و گه‌راوه‌ته‌وه شاره‌زور».

ئیسماعیلی مه‌لا حه‌مه‌حوسین له‌ میژووی نه‌رده‌لانه‌که‌یدا ده‌لئی: «دوای ئه‌وه که‌ نادرشا له‌شکری ئه‌فغانی راو ناو له‌شکری تورکانیسی شکاند؛ سوبحان ویردی خانی کرده‌وه فه‌رمانه‌وه‌ی کوردستان.

له‌دوای سال و نیویک له‌سه‌ر کاری لا‌برد و مسته‌فاخانی برا‌زای له‌ جیگه‌ی ئه‌و کرده‌ والی. به‌لام مسته‌فاخان کابرایه‌کی وازوای و که‌لله‌بی بوو؛ هه‌ر به‌ گه‌للایی رای ده‌بوارد و جوچکیکی بو‌ له‌ ئا و نه‌ده‌کرا. نادرشا که‌ زانی کابرا که‌ری ئه‌و باره‌ نییبه‌ و ئه‌رکی سه‌ر شانی خۆی پی

هه‌ئاسورپ، ده‌ری کرد و دیسان سویحان ویریدی مامی کرده‌وه به والی کوردستان».

ماموستا ئەمین زه‌کی به‌گ لای وایه مسته‌فا خان برای سویحان ویریدی خانه و برازای نبیه؛ ده‌شلت: «نادرشا زۆر رقی له کورد بوو، هه‌ر بۆه‌ش سویحان ویریدی لا‌برد و ئەو خوتیرییه‌ی له‌جی دانا تا خه‌لک دل‌بان بشکی. هه‌ر ئەمه‌ش سه‌به‌ب بوو که خه‌لکی کوردستان دژی ئی‌یران راپه‌رن و شو‌رش هه‌ل‌گیرسین».

سویحان ویریدی خان، دیسان: له‌پاش کوژرانی مسته‌فاخان، به‌فرمانی نادرشا سویحان ویریدی خان کرایه‌وه به‌فرمانه‌وه‌ی کوردستان. به‌ر له‌هه‌موو شتی‌ک باسی ویران بوون و له‌ناوچوونی سنه و تالان‌کراوی و بی‌پاره و پوولی‌ی خه‌زینه‌ی ولات و رووتی و نه‌داری‌ی خه‌لکه‌که‌ی نووک و به‌د ده‌ قاقه‌ز کرد و ناردی بۆ لای نادرشا و تیی گه‌یاند ئە‌گه‌ر ده‌وله‌ت کۆمه‌گ نه‌کا، جگه‌ له‌ مالتویرانی و به‌دبه‌ختی له‌م ولاته‌ سه‌ر هه‌ل‌نادا. دیوانی ده‌وله‌ت به‌ده‌نگیه‌وه‌هات؛ جگه‌ له‌ جیره‌ی خۆی و پیاوماقوولانی کوردستان، هه‌وت هه‌زارقه‌نیش بۆ دیوانی سنه‌ته‌رخان کرا. ئی‌تر له‌م رێگه‌وه‌ خه‌لکه‌که‌ بووژانه‌وه‌ و هیمنی و ئارامی له‌ ولاتا دامه‌زرا. ماوه‌ی شه‌ش سال‌ به‌سه‌ر به‌خۆیی و به‌شان و شکۆی زۆره‌وه، به‌ والیه‌تی رای‌ بوارد؛ له‌م ماوه‌یه‌شدا خان ئە‌حمه‌د خانی کورپی والی (سویحان ویریدی خان) ده‌گه‌ل کۆمه‌لێک له‌ پیاوماقوولانی کوردستان وه‌ک ئە‌للایویریدی به‌گ، هه‌سه‌ن به‌گ می‌ر ئە‌سکه‌نده‌ری و هی‌تر، به‌ پینسه‌ت سواری چه‌کداره‌وه‌ رێگه‌ل له‌شکری نادرشا که‌وتبوون و چووبوونه‌ شه‌ری هیندوستان و له‌ سالی ۱۱۵۲ی کۆچیدا گه‌رانه‌وه‌ کوردستان. خان ئە‌حمه‌دخان له‌وه‌ سه‌فه‌رده‌دا به‌کجار زۆری پالنه‌وانه‌تی کردبوو؛ نازایه‌تی و په‌شاده‌تی ئە‌و زۆر به‌ر دل‌ی نادرشا که‌وتبوو، جا له‌ پاداشتی ئە‌و نازایه‌تییه‌ سه‌ر سوورپینه‌ره‌یدا، کردی به‌ وه‌کیلی خۆی له‌ کوردستان و ده‌گه‌ل شه‌ریف خان و چه‌ند ده‌سه‌لانداری‌کی تر‌دا ناردنیه‌وه‌ خاکی ئە‌رده‌لان که‌ مالیات به‌راورد

کردنیان به‌ ده‌ست بی.

نادرشا سویحان ویریدی خانی برده‌ لای خۆی. جا چونکه‌ ژن و منالی خان وه‌ک بارمه‌ته‌ له‌ ئە‌سه‌فه‌هان بوو، بۆ خۆشی له‌ سه‌ره‌تای مانگی سی‌خواره‌وه‌ که‌ ده‌بیته‌ مانگی نۆهه‌می سالی شه‌مسی؛ تا سه‌ره‌تای خاکه‌لیتوه‌ له‌ ئە‌سه‌فه‌هان مایه‌وه‌. وه‌ختی نادرشا له‌سه‌فه‌ری تورکستان گه‌رایه‌وه‌ و پتر له‌ سه‌د هه‌زار له‌شکرچی‌ی ده‌گه‌ل بوو، سویحان ویریدی خان له‌ ئە‌شه‌رفی مازنده‌ران چاوی پی‌ که‌وت. نادرشا زۆری لا‌وانده‌وه‌ و ده‌گه‌ل حاجی سه‌یفه‌دین خان و هه‌مه‌حوسین خاندا که‌ ئە‌وانیش دوو پیاوی پایه‌ به‌رزبوون، کردنی به‌راویژکه‌ری خۆی و له‌ هه‌موو کاراندا ته‌گبیری پی‌ ده‌کردن و نازناوی روکنوده‌وله‌شی دابوو. خان ئە‌حمه‌دخان که‌ کرابوه‌ وه‌کیلی شا له‌ کوردستان، دل‌ی خه‌لکی ولاته‌که‌ی زۆر له‌ خۆی ره‌نجاندبوو؛ له‌وه‌ ده‌ترسا که‌ شکایه‌تی لی‌ بکه‌ن و دیسان ولاته‌که‌ بده‌نه‌وه‌ به‌ باوکی و له‌سه‌ر کار نه‌می‌تی.

هات فی‌لێکی کرد؛ له‌ لایه‌که‌وه‌ ده‌سکاری ده‌فته‌ری دارایی دیوانی ده‌وله‌تی کرد؛ پوولی‌کی زۆری له‌سه‌ر باوکی جی‌ کرده‌وه‌ که‌ وه‌ری گرتوه‌؛ له‌ لایه‌کی‌شه‌وه‌ دیاری و پیتشکه‌شی زۆری هه‌ل‌گرت و له‌گه‌ل چه‌ند کاربه‌ده‌ستی‌کی خۆیدا رووی کرده‌ قه‌زوین بۆ لای نادرشا و هاو‌رپیکانی تی‌ گه‌یاند که‌ شکایه‌ت له‌ سویحان ویریدی خان بکه‌ن. ئە‌و کۆمه‌له‌ له‌ زنجان و سو‌لتانییه‌ گه‌یشته‌ هورده‌وی نادرشا و دیاری و پیتشکه‌شه‌کانیان پی‌ دا. رۆژی دوایه‌ ده‌فته‌رداری دیوانی سنه‌یان برده‌ لای شا و حیسابه‌ ده‌سکاری کراوه‌که‌یان نیشان دا و سویحان ویریدی خانیان به‌ دز و مالتخۆری دیوان له‌ قه‌له‌م دا. به‌لام نادرشا که‌ خانی زۆر خۆش ده‌ویست، گو‌یچکه‌ی بۆ قسه‌ی قۆری سنه‌بیان شل نه‌کرد و هه‌ر تماشای ده‌فته‌ریشی نه‌کردن و قسه‌که‌ی پی‌ ده‌وی کرده‌وه‌. خان ئە‌حمه‌دخان زانیی تیری وه‌به‌رد که‌وتوه‌ و به‌م فروفی‌له‌ سووک بووه‌، زۆری له‌سه‌ر نه‌رۆیشته‌ و پاش چه‌ند رۆژتی‌ک خوداحافی‌زی کرد و هاته‌وه‌ کوردستان. به‌لام له‌ گه‌رانه‌وه‌دا رایان سپارد که‌

دهبى ده ههزار خه لوار گهنم له ولاتى ئه رده لان به ناوى نازووخه لى له شکر (سيورسات) کو بکاته وه و له کرند و هاروون ئاباد، عه نبارى کا تا لى و ه رده گيرى.

سالى ۱۱۵۴ى کوچى که نادرشا رووى کرده داغستان، سوېحان و يردى خانى نارده وه سنه، تا بو خوى له کوردستان بى و خان ئه حمده خانى کورى به پينجسته سواره وه ساز بکا، تا ده گه ل شا بچيته شه رى داغستان. ههروه ها به فه رمانى نادرشا چوار ههزار سواری چه کدارى ئۆزه گ و ئه فغانى به سه رکردا يه تيبى عاشورخان نرايه به رده ستى سوېحان و يردى که له کاتى پيويستدا ده کاربان به يني؛ عه شايه رى بلباسيش که له ده ولت ياغى بوون، ته نبي بکا. سوېحان و يردى خان به و له شکره وه هه ر که هاته وه کوردستان، هيچ گير نه بوو؛ هه لى کوتا يه سه ر بلباسان و ناچارى کردن خو بدن به ده سته وه و هه موويان ده سته به ر بوون که مل بو باج و پيتا کى ده ولت پراکيشن و هه رچى ده ولت بخوازي، ئه وه بکه ن. به پيشکesh و ديارى زوره وه ره گه ل سوېحان و يردى خان که وتن و هاتن له چه مه نى سولتانييه دايان به نادرشا. دواى ئه وه خان به کامه رانى و دلخوشى هاته وه بو کوردستان. چه مه قولى به گى وه کيل که سوېحان و يردى کردبوويه مه عمورى ماليات قه رساندن، سچ چوار مانگيک دواى هاته وه دى خان، مالياته که لى کو کرده وه و ده فته رى مالياتيان له داغستان نيشانى نادرشا دا که زورى په سندرده. له شه رى داغستاندا، خان ئه حمده دخان له نازا يه تيدا هه موو که سى به زانده. قه لاي ناي مه کى له داغستان که دوو سال بوو ئابلتوقه درابوو و به که س نه گيرابوو، خان ئه حمده دخان تواني به رده ستى بکا. نادرشا له پاداشتى نازا يه تيبى بى وينه يدا کردى به واليى ولاتى ئه رده لان؛ چه مه قولى به گى وه کيليشى کرده وه کيلي ئه و.

نووسراوى ميژووى ئه رده لاني مه ستوره خانم لي رده له وه باره وه کوتايي هات. ئه و جار با بزاني ميژوونوسانى ديکه چيبان وتوه؟

نيسماعيلى مه لا چه مه حوسپن له ميژووه ئه رده لانه که يدا ده لى: «سالى

۱۱۶۶ى کوچى (۱۷۳۳ى زاييني) سوېحان و يردى خان بو جارى سيته م کراوته واليى کوردستان و تا سالى ۱۱۵۰ى کوچى (۱۷۳۷ى زاييني) به واليه تى ماوه ته وه. نادرشا له چه ند سه فه ريکيدا ئه حمده سولتاني کورى سوېحان و يردى خانى ده گه ل خوى بردبوو، زورى وه به ر دل که وتبوو؛ کردى به نايولسه لته نه و فه رمانى واليه تيبى کوردستانيشى بو مؤر کرد. نيتر سوېحان و يردى خان ناوى واليه تيبى به سه رده وه نه ما؛ به لام ئه حمده سولتاني زور گوئى له مست و به عه مر و نه هى باوکى بوو؛ ئه گه ر واليش نه بوو ده ستى هه ر ده ريشت. ته نيا ئه وه بوو تا سالى ۱۱۵۳ى کوچى (۱۷۴۰ى زاييني)، که له و ساله دا نادرشا ئه حمده سولتاني برده لاي خوى و به فه رمانتيک سوېحان و يردى خانى کرده وه والى؛ هه موو که س هه ر ئه حمده سولتانيان به واليى سنه ده ناسى».

ئا يه توللا مه رده وخ له ميژووى کورد و کوردستاندا باسه که لى به م جو ره هيتا وه و ده لى:

«له پاش ئه وه که مسته فاخان برايه ئه سفه هان و سه رى دؤراند و نه هاته وه، له ره چه به مانگى سالى ۱۱۴۹دا سوېحان و يردى خان کرايه وه به واليى کوردستان؛ چوار سال و چه وت مانگ واليه تيبى کرد. نادرشا له سالى ۱۱۵۳ى کوچيدا دواى ئه وه که له هيندوستان گه رايه وه و لى برابوو بچيته سه ر خواره زم و ئيليارس (والى خوارزمى) ته نبي بکا؛ سوېحان و يردى خانى برده لاي خوى. ئه حمده سولتاني کورى که له شه راندا زورى نازا يه تيبى نواندبوو، کرده واليى کوردستان؛ له جيتى باوکى دانا و نازناوى خانيشى خه لات کرد».

خان ئه حمده خانى سيته م: ده رياره دى حوكمى خان ئه حمده خانه وه مه ستوره خانم له ميژووه که يدا ده لى: «خان ئه حمده دخان که به والى داندر، زورى له ئاكارى پيشووى خوى گزرى و ده گه ل خه لک و خوادا به راستى و به به زه ييبه وه ده بزوتنه وه؛ هه موو که س خوشيان ده ويست و ئاكارى پيشويان له بيه ر چوه. پاش ماوه يه ک که به سه ر حوكمرانى ئه ودا تى په رى، وشکه

سالی و بی برشتی و بی دهغل و دانی، کاریکی وای بهسه و ولاتی کوردستان هانی، که نانیک و گیانیک بهرامبهر بوون. خان ئەحمەدخان دلّی به برسی و نهداران سووتا؛ هینای به بی برسی شا و دهولت هه موو عه نباره کانی دهغل و دانی دیوانی نادرشای که له ولاتا بوو، شکاند و ته نانهت جگه له تازوو خه ی له شکر؛ ئەوانه ی به ناوی خودی نادرشاهه وه له عه نباراندا بوون، هه مووی بهسه برسی و هه ژاراندا دابهش کرد و خه لکی کوردستانی له برسیایه تی رزگار کرد. جا چونکه دهیزانی نادرشا دهسه ریه وه ناچی و تۆله ی ئەو گهنم و جو به خشینه ی لی ده کاته وه؛ به ره و ولاتی عوسمانی رهوی و به و نیازه بوو که عوسمانیه کان کۆمه گی بکن و نادرشا نه توانی بهردهستی بکا یان سنه ی لی بستینه ته وه. زاهیر به گی جاف که زانیی خان ئەحمەدخان له سنه تهره بووه، خو ی لی سازدا و ریگه ی پی گرت. خان ئەحمەدخان، زاهیر به گی شکاند و بهردهستی کردو سه ری بری. خالد پاشای بابان که بیستی خان به ره و مه لبه ندی ئەو دیت، زۆر پیشوازیی گهرمی لی کرد و پیکه وه په یانی دۆستایه تییان به ست. خان چند رۆژیک میوانی خالد پاشا بوو، له پاشان به ره و مووسل که وته ری. حاکمی مووسل هه زی له چاره ی خان نه ده کرد؛ فه رمانی دا ده رگای قه لایان له روو داخست و ریگه ی نه دا بیته مووسله وه. خان دهوری قه لای دا. له شکرچییه کانی مووسل له سه ر بوورج و قۆنگرانه وه چه کداره کانی خانیان وه بهر توپ و تفهنگ دا و شه ر گهرم داها ت. خان له و نامه ردیه ی مووسلییان خوینی کولی و به کجی فه رمانی هیرشی دا؛ پالنه وانانی ئەرده لان به په ناوه هیرشیان برد و قه لای مووسلییان به رده ست کرد؛ حاکمیان گرت و ئەویشیان به ده ردی زاهیر به گی جاف برد. له دوا ی له ت و په ت کردنی میوانداری نامه رد، رووی جله وی کرده لای دیاربه کر و هه له ب. کاربه دهستانی سه ر ریگه زۆریان به خیر هینا و ریزیان لی گرت. سه ره نجام گه یشته پاته ختی عوسمانی و ری و راست بردیانه ده رباری سو لتان، که ئەوسا سو لتان مه حمود بوو. سو لتانی رۆمی سه دری ئەعه زم

و شیخه لئیسلام و وهزیران و کاربه دهستانی خو ی نارده پیشواز و به خیر هینانی؛ هه رچی ئیلتیفات و رووی خو شه له سو لتانییه وه دیت.

ئەو کاته که خان ئەحمەدخان نیازی گرتبوو له سنه ده رکه وی، مه نوچه ر به گی ئەرده لانی - باپی ری ئەو خوسره و به گه ی لوب ئەلته واریخی نووسیوه - که پیاو ماقوولیکی پییر و خو شه ویست بوو له جیگه ی خو ی دانا و رای گه یاند که: ئەم پیاو وه کیلمه. جا دوا ی ئەو ئەو ره و رۆیشت و نادر به هه لاته که ی زانی، ناردی به شوین مه نوچه ر به گا و، باس و خواسی لی برسی. مه نوچه ر به گ نووک و به دی کاره ساتی بو گیتراوه، که خه لک چۆن له برسان ده مردن و چۆن خان به زه ی پیان داها ت و کۆمه گی کردن؛ له ناچاری، گهنم و جو ی تازوو خه ی شای به سه ر دابهش کردن، که له مردن رزگار بن. هه ر له سه ر ته گبیر و راویژی مه نوچه ر خان، نادرشا والیه تیی سنه ی به سو بجان و یردی خان سپارده وه و بو سه ر کورسیی حوکمرانی باب و باپی رانی نارده وه.

دیسان، سو بجان و یردی خان: له پاش ها تنه وه ی سو بجان و یردی خان و جیگی ر بوونی له سه ر کورسیی والیه تیی کوردستان، خه لکی شار و ده ور به ری شاری سنه که له ترسی شه ر و ئاژاوه و تۆله کردنه وه ی نادرشا په ره وازه بیسون؛ ورده ورده گه رانه وه بو ناو مال و منال و شار و شوینی خو بان و سو بجان و یردی خان بو بان بیوه په ناو جیی هومی د و هاواران.

خان ئەحمەدخان سیهه م که په نای به تورکان بردبوو، به له شکر و چه ک و ئەسپاباتی زۆره وه که تورکان کۆمه گیان پی کردبوو، له ریگه ی ئەرزه رۆمه وه به ره و سنه ها ته وه؛ که سنه، وه دهسته خو ی بخاته وه. نادرشا به له شکر ی زۆر و گرانه وه به رهنگاری بوو؛ خان و له شکر یانی هیمدادی تورکان له شه ردا شکان و هه لائن. دوو جاری تریش خان ئەحمەدخان به یارمه تیی تورکان ها ته وه سه ر کوردستان؛ به لام هه یچ به ره ی بو نه دا و هه موو جاریک ده شکا و به ره و پاش ده گه راوه؛ تا سه ره نجام که سو لتانی رۆم و نادرشا پیکه وه ئاشت بوونه وه، سو لتان بو قازانجی هه ردوو ک

دهولت، خان ئەحمەد خانی کردە میری ئەدرنە و تازە خان ئەو خەونە ی لەبیر خۆی بردەو، کە ببیتەو و الیبی کوردستان. تا ما لە ئەدرنە ژیا و هەر لەویش مرد. دوای مردنی، سولتان فرمانی دا، هەر پوول و مالتیکی هەیه ببینن بۆ وەزیری بەغدا؛ تا بیداتهو بە کە لە پوورگرهکانی. سویحان وێردی خانی باوکی، مەلا رەحیم ناویکی ناردوو، میراتەکە ی وەرگرتوو و بۆی هیناوتەو سنه. دەسلێن لەو دەمانەدا کە خان ئەحمەدخان تەرکە ولات بوو، ئەگەر بەدزیهو کەسانیکی بۆ سنه ناردوو و کاری نەهینی پی سپاردوو؛ هاتوونەتە لای حاجی عەلی کە لاتنەر، کە دەبیتە باپیره گەورە ی نووسەری ئەم میژوو - واتا مەستووورە خانم - حاجی کە لاتنەر پەنای داوون و کاری بۆ پێک هیناون و بە سەلامەت بەرپی کردوونەو.

زۆر لە مردنی خان ئەحمەدخانی سیهەم پانە بردوو کە نادرشا لە جەنگە ی شەری بەغدا گرتندا شکاو و هەتا هەمەدان رەتینراو و چل رۆژ لە هەمەدان ماووتەو، تا شکستە ی لەشکرەکە ی کۆ کردۆتەو و خەلکی تریشی دەنگداو کە دەگەلیا بچنەو بەغدا گرتن. لەشکری ئەردەلانیس بە سەرکردایە تی حەسەن عەلی سولتان کوری عەباس قولی خانی والی و حەمە سەعید سولتان بە هانای نادرشاو چووگن. هەر لەو سەرو بەندەدا مەلیک حوسین بەگی کە لاتنەر کە دەستە بەری کۆ کردنەو ی تازوو خە بۆ لەشکری نادرشا بوو؛ بۆی نە کرابوو ئەو ی لازمە کۆی کاتەو؛ ناچار ئەویش رای کرد و لە شاری بەردەع (شاری بەردەع، ئیستە ناوی باردایە و لە تازەربایجانی شوورەویییە - هەژار) خۆی گەیانە نادرشا و خەتای تیشکانەکە ی دە سەری سویحان وێردی خان و پیاو هەکانی ئەو هەلسوو. نادرشا بەو شەیتانییە دلی لە سویحان وێردی رەنجما. ئەو سالی کە میژوو لە ۱۱۵۸ ی کۆچیدا بوو، ئەو ی لە والیەتی لاگرت و کردی بە گلەر بەگ لە تاران و مەولا وێردی ناویکی قاجاری قەزویینی بە ناوی گزیر لە سەر سنه دانا.

دیسان، سویحان وێردی خان: ئەو مەولا وێردی خانە ی هاتە جینگە ی سویحان

وێردی خان، هەرچی کردی و کراندی نە مەولا دە هاواری هات و نە جینگە ی سویحانی پی پر کرایهو؛ ئاژاوه کەوتە ولاتەو؛ دارا و نەدار، خویتری و بەکار، لە چنگانی بیزار بوون و هەرکەسە بە لایەکا خۆی دەدزیهو. مەولاش دەستیکی کەوتە ئەم لاو دەستیکی کەوتە ئەو لا، ببوو ناغای بی رەعیەت و رەعیەتی بی ناغا؛ ناچار بی کاروبار لەو ناغا دادەنیشت و میشی دەکوشت. شەش مانگیکی وای رابووارد تا نادرشا بەباس و خواسەکە ی زانی و ناردی وەدەریان نا. فرمان بۆ سویحان وێردی خان دەرچوو کە هۆری هۆری بچتەو سەر کورسییە بۆری والیەتی. سویحان وێردی خان هیندە دەرکرا و هینرایهو و هیندە ی ناو و هەوا لی گۆرا کە مەپرسە؛ ئەمجارەش زۆری والیەتی نەکرد. سێ یان چوار مانگ بوو کە دەوری شەشەمی والیەتی رادەبوارد، سەلیم پاشای بابانی کە لە چنگ تورکان رای کردبوو؛ ببوو پەناهندە لە ئیران و قسە ی لە لای نادرشا دەرویشت؛ تکای لە شا کرد کە حەسەن عەلی سولتان کوری عەباس قولی خان بکاتە والیبی ئەردەلان. نادرشا تکای گرت و دیسان سویحان دەرکرا و حەسەن عەلی لە جینگە ی دانرا.

هەسەن عەلی خان، کوری عەباس قولی خان: حەسەن عەلی خان کرا بە والیبی سنه و دەیهو بیست جینگە ی خۆی گەرم دابینی و ناوی پیاو گەورەکان نەفەوتینی؛ بەلام بەناشکوری نەبی، بەختی نە ی هینا و چەوتی دەکارەکە ی کەوت. بە فرمانی نادرشا، مەمەد قولی بەگی وەکیلی والی و کاربەدەستی تازوو خە ی لەشکر لە کوردستان، برابە پاتەخت کە حیساباتی خۆی بدا. لەو سەرو بەندەشدا، عەبدو لالا سولتان لە عەشرەتی بەراز و عەلی خانی ئیلاقی و چەند پیاو ماقولتیکی تر خۆیان گەیانە لای نادرشا و هەتا توانیبیان بۆ جەنابی وەکیلیان تی چاند؛ پوولتیکی زۆریان لە سەر جی کردەو، کە لە ژیر لیچیدا بوو. نادرشا لە سەر ئەو دزی کردە ی خستیە زیندانەو و پیاوی لە سەر دانا کە پینج هەزار تەنی رەقی پی رەت کەنەو و تۆلە ی هەوول و ناخری لی بکەنەو. وەکیلیان دەست بەستە بە شەقان

هینایه وه سنه. هرچی کوتایان و جهزربه بیان دا، به هزار ناری عهلی توانییان هزار تمه نی لی بستین. له جیاتی چوار هزار تمه نه که دیکهش هر دووک چاویان کولتی و به جووته چاوه وه گه رانه وه بۆ لای نادرشا. هر له سه ره ئه وه به دحیسایی وه کیله، نادرشا له سالی ۱۱۵۹ و اتا پاش سالیکی والیه تی کردن حه سه ن عهلی خانی هه لپه سارد و بۆ جاری حه وته م والیه تیبی سنه ی به سویمان ویردی خان نه سپارد.

سویمان ویردی خان، جاری هه وته م: سویمان ویردی ئه و جاریش هاته وه سه ره کورسیی والیه تیبی سنه؛ به لآم نادرشا نه یده کرا ده ست له چوار هزار تمه نه ی خوی به ردا؛ گورجی سی که سی زور به زهر و زهنگی به ناوی: به حیا به گ ئو شترانی، مورته زا قولتی به گی زهنگه نه و قاسم خانی سه ر حه د به گی هه و شاری ده گه ل سویمان ویردی خاندان نارد که ئه و پوولانه هه ر بستینه وه. دیسان شیشانه وه گیانی حه مه قولتی به گی کونه وه کیل؛ هرچی لییان دا و هه لیان و اسی، به هیچ ناوا پووله سووتاویکیان ده ست نه که وه ت. نادرشا ناردی به شوین ئه و سی قولته چوماغه تازانه دا که نارد بونی؛ ئه وانیش به دهستی به تال نه یانویرا بچنه وه لای شا؛ هه رسیکیان به ره و ولاتی تورکان قاچاندیان و له به ره دهستی ئیران ده رکه وه تن. نادرشا له داخان چیبی بۆ نه کرا؛ به هانه ی به سویمان ویردی خان گرت و له والیه تیبی ده رکرد. محمه د ره زا به گی گورجیبی کرده گزیر به سه ره ولاتی ئه رده لانه وه. به لآم حه مه ره زا چه حه مه ره زا! هه تا بلتی ره زا گران و زمان پیس و که ره و نه قام بوو. که س نه بوو ددانی خیری پیدا به یینی. ته و اوی خه لکی سنه به گوره و گچکه وه شکایه تنامه یان له چنگی نووسی و له پیش نادرشایان دانا. نادرشا ناچار ده ریکرد و دیسان سویمان ویردی خانی وه بیر هاته وه و بۆ جاری هه شته م کرایه وه به والی سنه.»

سویمان ویردی خان، بۆ جاری هه شته م: وا دیاره مه ستوره خانم له وه هه موو هه لیزوق هه لیزوق و سی به گایه پیکرده ی سویمان ویردی خان وه گیان هاته وه و له داخان شیعی بۆ گوته وه. سه ره تای باسه که به شیعیک ده س

پی ده کا که له کوریدا ئه و گۆرانیبه ده گرتته وه که ده لی:

دنیا ی بی وه فا، کاروانسه را ره نگ

ساتی وه دل شاد ساتی وه دل ته نگ

ئه م جار به شوین تاک به یته که دا ده لی: «سویمان ویردی خان که به فه رمانی نادر بۆ جاری هه شته م کرایه وه به والیبی سنه؛ زور به دلگه رمی لی پرا که باج و خه راج به پوختی کۆ کاته وه و ره عیه ت دلخوش کات و له شکری ئه رده لان ته یار و کۆک بکاته وه. به لآم لی پرا شتییک و به ناوات گه یشتن شتیکی تر بوو. له ولاتی ویرانبوی تالانکراوی هیچ به سه ره هیچه وه نه ماو، نه دیناریکی دراو ده س ده که وه ت و نه فرسه تیکی باشی بۆ هه لکه وه ت. جا وه ک ده لین: مه یوون بۆخوی زور جوان بوو ئاوله شی ده ردا. له پر و نه کاو خه به ره داکه وه ت که: وا چوار هزار سواری چه کداری ئه فغانی به فه رمانی نادر هاتوون به ره وه سنه که باج و خه راجی دوکه وتوو وهر گرن و کونه قه رزه که ی دزیه تی حه مه قولتی به گی تاینیش تازه که نه وه. خه لکی سنه و ده ور به ری، ره ش و پروت و دارا و ساز و ئاغا و نوکه ری، ویکرا حه په سان؛ بریاریان دا که ولاته که چۆل که ن و خویان نیشانی ئه فغانیبیان نه دهن. سال له ۱۱۶۰ دا بوو، هه ر به رله وه ئه فغان بکه ونه تالان و رووتانده وه ی خه لکی سنه، خه به ره داکه وه ت که نادر شا کوزراوه و داخی پووله که ی حه مه قولیبی بردۆته قه بره وه. عاله مه که به وه خه به ری مه رگی شا زیندوو بوونه وه و نه فه سیکی به ره حه تیان کیشا و ئارام بوونه وه. ئه فغانه کانی قولته چوماغی نادرشاش که دیتیان دنیا بۆته پاشا گه ردانی؛ مرخیان خوش کرد که تالان و برۆیه که هه ر بکه ن؛ به لآم ئه مجاره بۆ خه زینه ی ده ولت نه بی و بۆ گیرفانی خویان بی. سویمان ویردی خان که زانی چه خه یالیکیان ده سه ردایه، ناردی به شوین سه ره کۆکه کانیاندا و هه ربه که ی به جیا و به ته نیا چا و پی که وه تن و پی گوتن: له ده ور به ری سنه عه شایه ری زوری مه ره له وه پین و کۆچه ره هیه که زور له شه ره نازان و که س ده ره قه تیان نایه؛ هه مووش پر چه کن و سه ربان له شه ره و نازاوه

ده خورئ. ئيمه تا ئيستا له بهر بهرژه وهندي ولات باسي ئه وانه مان لاي نادرشا شاردوتهوه؛ ئيستا له وه تا خه بهري مردني شايان زانيووه، له خو شيان كه وتوونه قريوه و ههرا و چهند نامه يه كيان بو من نووسيوووه كه ريگه يان بدهم، بين به سه رتان دادهن؛ تالانتان بكه ن و له ت و كوستان بكه ن. به لام من كه ئيوه زور به پياو چاك ده زانم و ليتان رازيم، ئيجازهم نه داو. ئيستا ش هه تا هه لتان هه يه، كه ولى خو تان رزگار كه ن... ئه فغانه كان تو قين؛ هه ر قاچيكيان لي بوو به بالي ك و به ره وه هه مه دان قاچانديان؛ سوو كيك هه مه دانيان تالان كرد و گه رانه وه ئه فغانستان.

له دواي مه رگي نادرشا، سويحان و يردى خان لاگيرى له ئيبراهيم شاي برازاي نادر كرد؛ به له شكروه چوو بو هيممداي برايم شا. له م ناوه دا خه لكى كوردستان بيوونه دوو دهسته؛ هينديكيان لاگري حه سه ن عه لى خان بوون كه ببينه فه رمانه واي كوردستان؛ دهسته يه كيش سويحان و يردى خوازبوون. جا له و كاته دا سويحان و يردى به له شكروه چوو بووه لاي ئيبراهيم شا (له سالى ۱۱۶۱ى كوچيدا) حه سه ن عه لى خان خوئى به فه رمانه واي كوردستان ناساند. به لام جافر سولتان و حه مه عه لى سولتانى بانه يى هاتنه هاواري سويحان و يردى خان و حه سه ن عه لى خانيان ده ربه راند و سويحانيان له سه ر واليه تى دامه زرانده وه. زوري نه خياند كه حه سه ن عه لى خان هه لى دايه وه. سالى ۱۱۶۲ ديسان توانيى خوئى بكاته وه كوئى خاى سنه و سويحان و يردى هه لديرئ. سويحان و يردى خان پيلي مال و مندالى خوئى گرت و خوئى گه يانده هه مه دان و ئيتر به يه كجاري وازى له و زرمه زليتانه و كورسى گوركييه هينا؛ ماوه ي پينج سال له هه مه دان ژباو هه ر له وئى مرد؛ لاشه كه يان هينايه وه ولات و له كيوى شهيدا كه له مه لبه ندى ئيلاقه و گورستانى شهيدانه، به خاك ئه سپارد.

مه ستوره خانم ده لئ: «تا ئيرم له كتيبه كه ي مه لاحه مه شه ريف هه لگرتوه؛ به لام له و قه راره كه خوسره و به گ نووسيويه، هه ر دواي شه ش مانگ له هه مه دان مردوه. به لام من وهك له نه نكم بيستوه؛ كه بوى

گيرامه وه و ئه ويش خيترانى خوسره و خانى باوكى ئامانوللا خان بووه و زور ناگاي له چيرۆكى ئه و بنه ماله بوو؛ پينج سال مانه وه كه ي له هه مه دان به راست ده زانم».

نايه توللا له تاريخ «كورد و كوردستان» چاپى يه كه م به رگي دووه م رووپه رى ۱۲۱ له ژير ناوى «حكومه تى خان ئه حمه دخانى ئه رده لان» دا ده لئ: «له مانگي جيمادى يه كه مى سالى ۱۱۵۳ دا ئه حمه دخان له جيگه ي باوكى بوته فه رمانه و و له سه ره تاي ولاتى مووسله وه تا ئه و په رى خاكى هه مه داني له بهر ده ستدا بوو.

سالى ۱۱۵۴ى كوچى، نادرشا كه نيازى هيندوستانى بوو؛ به پتيوستى زانى ئه حمه د خانى ده گه ل بي؛ چونكه ده يزاني چون نازا و نه به رديكه. سويحان و يردى بو جارى سيته م كرده وه والى و ئه حمه دخانى ده گه ل خوئى برد. له مانگي مه ولوودى ۱۱۵۵ و اتا پاش ساليك و سى مانگ، ديسان سويحان و يردى له كار لابرا و ئه حمه د خان كرايه وه به فه رمانه واي كوردستان؛ برايم به گيش كرا به وه كيلى خان. له مانگي دواي مانگي مه ولوود، خان ئه حمه دخان هاته وه سه ر كورسي فه رمانه وايى. هه ر له و ساله دا قاتى و گرانييه كى زور به سام رووى كرده كوردستان، خان هه رچى گه نم و جوئى نازووخه ي ده و له تى بوو داي به برسى و هه ژاران. زورى پى نه چوو شا پياوى خوئى نارد كه گه نم و جوئى بو باركا، كابرا ديتى ده نكيكيشى نه ماوه. ئه ويش نامه يه كى پر له شه يتانيى له و باره وه بو نادرشا نووسى؛ شا زورى رق هه ستا و فه رمانى له سه ردانى خانى ده ركرد. دوستانى ئه حمه دخان به ر له وه خه به ركه بگا، خانيان ناگادار كرد. خان به دووه زار سواره وه روو وه خاكى عوسمانى ره وى؛ كاتى گه يشته شاره زور، زاهير به گى جاف هات ريگه ي لي گرت و بوو به شه ريان. زاهير به گ ده گيرئ و ده كوژئ. خان پاش ئه و شه ر گه يشته شارى سوله يماني. خاليد پاشاى بابان به ديارى و پيشكه شه وه پيشسوازيى لي كرد و خوئى به ده سته و به سته ي خان له قه له م دا. خان خاليد به گى به سه ر ولاتى بابانه وه

دانا و بو خوی به رهو مووسل بزوت. حاکمی مووسل به گژیدا هات و بوو به شهریان؛ حاکمی مووسل کوژرا و مووسل گیرا. به فهرمانی خان، محمده چهله بی ناویک به سهر مووسله وه داندرآ. خان له ریگه ی دیاربه کر و حله به وه پاش مانگیک و چوار رۆژ سه فهر، گه یشته ئهسته مبول. به فهرمانی سولتان محمودی عوسمانی، سهدری ئه عزم و شیخه لئیسلا م و کومه لیک له پیاوماقوول و کار به دهست به پیریه وه چوون و له قه سریتکدا له سهر حیسابی دهولت دامه زرا و زۆر به قه دره وه په زیرایی لئ کرا. پاش چند رۆژیک له لایهن سولتانه وه کرا به فهرمانه وه ای ئه درنه و خوی و هاوړیکانی له وئ نیشته جئ بوون. نادرشا دوای ئه وه لاته ئه ئه حمه دخان، سویمان ویردی خانی باوکی برده تاران و کردیه بیگلهر بیگی تاران.

سالی ۱۱۵۶ی کۆچی، حاج مهولا ویردیخانی قاجاری قه زوینی به فهرمانی شا به سهر سنه وه داندرآ. حاج مهولا ویردی شیعا به تیبی ده کرد و زۆریش که ربوو؛ به حاسته م توانی سالیک له سنه هه لکا. نادرشا ئه ویشی لاگرت و بو جاری چواره م سویمان ویردی له سهر کورسی سنه قوت کرده وه؛ نزیکه ی هه زار سواریکی ئه فغانیشی به سهر کردایه تیبی محمده د رهزا بیگی گورجی کوری بابا که ربیم ناویک، به ناوی نایی والی بو باج و نازوو خه کۆکردنه وه ره گه ل خست. ههروه ها به فهرمانی نادرشا له تۆله ی تالان کردنی عه نباره کانی دهولته تی، ده هه زار تمه ن له برابیم به گی وه کیلی خان ئه حمه د دهستین. حه مه رهزا به گ که سهر کرده ی سواره کانی ئه فغانی بوو پیاویکی زمان پیس و به دفهر بوو؛ خه لک زۆری لئ وه زاله هاتبوون، خه یالی شوړش کردنیان له سهر دا بوو که به ههر چۆنیک بیت و هدهری نین. رۆژی ۱۶ی جیمادی به که می سالی ۱۱۶۱ی کۆچی خه بهری کوژرانی نادر شا ده گاته کوردستان. سویمان ویردی خان ده سه به جئ حه مه رهزا به گ و چند سهر کرده یه کی تری ئه فغانی و خوراسانی بانگ کرده لای خوی و به نهیته خه بهری کوژرانی نادرشای پئ دان. به رله وه خه لکی سنه پئ بزانه. هه زار تمه ن دراو و ده خه لاتتی به دیاری دانتی و هه مووی به شه و له

سنه ده رباز کردن. به یانی که خه لک به و کاره ساته یان زانی، لئ بران بچن تۆله له ره زا به گ بکه نه وه؛ به لام سویمان ویردی نه به یشته وه شوینی که ون.

دوای حه وت مانگ له مه رگی نادر شاه، برابیم خان برزای نادرشا که خوی ناو نابوو عادلشا و ده یه ویست خوی بکاته شای ئیران؛ والیه تیبی کوردستانی بو حه سه ن عه لی خان مۆرکرد و سویمان ویردی له والیه تی خرا. سویمان ویردی خان ههر له و ساله دا که ۱۱۶۱ بوو له هه مه دان مرد و لاشه که یان هیانه وه له کیوی شه یدا ی کوردستان به خاکیان سپارد. سویمان ویردی خان هه شت جار ان کراوه ته والی و ده رکراوه و ماوه ی حوکمی به تیکرایی ۱۸ سال بووه».

حه سه ن عه لی خان: له پاش لادانی سویمان ویردی، حه سه ن عه لی خانی برزای کرایه والیی کوردستان. چه کداریکی به کجار زۆری له ئه فغانی و ئۆزیه گ و قزلباش و کورد - که سهریان له ده هه زار ده دا- له دهوری خوی کۆکردنه وه. ئیتر به و له شکره زۆره وه ته واو له خوی بایی ببوو، ملی نا له تالان و برۆی هاوسایانی و کهس نه بوو له بهری بکۆخن.

سالی ۱۱۶۲ میهر عه لی خان ناویک که ده گه ل عه شره تی زه ند دوژمنایه تیبی سه ختی بوو، پیشیان نه ده ویرا. هاواری بو حه سه ن عه لی هیئا، ئه ویش ده هانای هات و چه کدارانی ئه رده لانی و ئۆزیه ک و ئه فغانی ده نگدا که بچنه سهر زه ندان. له ده ورو به ری مه لایر له شکره زه ند و ئه رده لان پیک هه لپه رزان و له هه ر دووک لا زۆر کوژران و زۆر له پیاوانی سهرناسی زه ند سهریان تیدا چوو، له ئاکامدا ئه رده لانی سهر که وتن و زه ند هه لاتن و تالان و مالیکی زۆریشیان ده ست له شکره ئه رده لان که وت. حه سه ن عه لی خان، میهر عه لی خانی برده وه سهر شوینی خوی و دا به زانده وه و دیاری و پیشکیشیکتی زۆر و وزه به نده ی لئ ساند و هاته وه کوردستان. دوای ئه م شه ره زۆری نه برد، شه ریکی تر ده گه ل ئیمام قولی زه نگه نه قه وما؛ هۆیه که شی ئه مه بوو:

دوای به کوشش چوونی نادرشا، دوو برازاکه‌ی که ناویان عه‌لی و برایم بوون سه‌ریان له پادشایی ده‌خورا. هه‌ریه‌که‌ی دوو سئ مانگیگیک هه‌را و هوریا‌یان نایه‌وه و پووچانه‌وه. له زۆر جینگه‌ی دیش هه‌ر که‌سیگیک توژیگیک زۆری له خۆدا شک ده‌برد، ملیان قوت کرد و کوپخایه‌تی و لاتیان به‌هی خۆیان ده‌زانی. یه‌ک له‌وانه ئیمام قولی زه‌نگه‌نه بوو که له زه‌نگه‌نه و که‌لوپ و گۆران و خه‌لکی تری کرماشان ده‌بده‌به و سه‌نسه‌نه‌یه‌کی پیکه‌وه ناو توپ و توپخانه‌یه‌کی ساز دا و هاته‌گۆری. ده‌ستی کرد به‌تالان و برۆ و داگیرکردن و ناگری ته‌نیه‌وه بۆ ولاتی جیرانی ئه‌رده‌لانییه‌کان. گوئی نه‌دایه‌ نامۆژگاری و البی ئه‌رده‌لان و ده‌ستی کیشایه‌ بیلاوه‌ر و تالان و ویرانی کرد. حه‌سه‌ن عه‌لی خان له‌ناچار به‌له‌شکره‌وه خۆی گه‌یانه‌ بیلاوه‌ر و پیشی به‌ئیمام قولی گرت و شه‌ریگی زۆر خویناوی رووی دا. له ئاکامدا دوژمن شکا و زۆریه‌یان به‌یه‌خسیر گیران. ئیمام قولی به‌هه‌زار چه‌رمه‌سه‌ره‌ که‌ولتی پرگار کرد و هه‌رچی تالان و مالیان بوو، هه‌ر له‌کۆس و که‌ره‌نا و خیه‌وت و خواره‌مه‌نی و چه‌ک و ته‌سپاباته‌وه ده‌ست ئه‌رده‌لانییه‌کان که‌وت. ئیتر کرماشان، مه‌لایر، سه‌نقور، گلپایگان، بروجرد، کزاز، فراهان و زۆریه‌ی عیراقی عه‌جه‌م که‌ ده‌پیشدا سه‌ر به‌ئیمام قولی بوون هاته‌ به‌ر حوکمی و البی ئه‌رده‌لان و گزیری خۆی له‌سه‌ر دانان و گه‌رایه‌وه بۆ کوردستان.

هه‌ر له‌ برانه‌وه‌ی ئه‌و ساڵه‌دا (۱۱۶۲) سوله‌یمان پاشای بابانی له‌لایه‌ن ده‌وله‌تی عوسمانییه‌وه له‌کار به‌رکه‌نار کرا و سه‌لیم پاشای نامۆزای له‌جی داندرا. سوله‌یمان پاشای ده‌رکراو هاته‌ سه‌نه و په‌نای به‌حسه‌ن عه‌لی خان برد و دامه‌زرا. سه‌لیم پاشا داوای کرد که‌ سوله‌یمان پاشا په‌نا نه‌دات. حه‌سه‌ن عه‌لی خان به‌وپه‌ری له‌خۆیایی بوونه‌وه وهرامی داوه و گوئی په‌نا به‌ری خۆم ده‌رناکه‌م و هه‌رچییه‌ک ده‌که‌ن بیکه‌ن. سه‌لیم پاشا رووداوی به‌وه‌زیری به‌غدا راگه‌یاند. وه‌زیر به‌یه‌کیگ له‌گه‌وره‌ پیاوانی به‌غدادا نامه‌یه‌کی بۆ حه‌سه‌ن عه‌لی خان نارد، که‌ خۆت ده‌زانی مه‌له‌ندی بابان

سه‌ر به‌ ده‌وله‌تی عوسمانییه‌؛ کج ده‌رکه‌ن و کج سه‌رخه‌ن، هه‌ر خۆیان حه‌ساو. ئیستا سوله‌یمان ده‌رکراوه و سه‌لیمی له‌ جی داندراوه. توکه‌ هاوسای ده‌وله‌تی عوسمانیت، نابج ده‌ست ده‌کاروباری وه‌رده‌ی و دوژمنه‌که‌ی بحاوینییه‌وه و دۆستی به‌رده‌ی. ئه‌گه‌ر ده‌ست له‌ سوله‌یمان هه‌له‌گری، ئیمه‌ ناچار (که‌هی)ی به‌له‌شکری زۆره‌وه ده‌نیرینه‌ یارمه‌تی سه‌لیم پاشا و ئه‌وی خۆت ده‌زانی چیت به‌سه‌ردیت. زۆر له‌په‌ره‌پیاوانی دنیادیته‌ و زانای ولات نه‌یانه‌وه‌یست ده‌وله‌تی عوسمانی له‌ خۆیان دردۆنگ بکه‌ن. به‌لام حه‌سه‌ن عه‌لی خان گوئی به‌ نامۆژگاری که‌س نه‌دا و کابرای پاسپارده‌ی به‌هه‌زار گه‌ف و هه‌ره‌شه‌وه و سه‌ر وه‌زیری به‌غدا کرده‌وه.

وه‌زیر له‌شکرکی بیست هه‌زار که‌سی له‌ عه‌ره‌ب و یه‌نیچه‌ری و چه‌کدارانی حه‌ته‌م ناغای حاکمی مووسل و عوسمان پاشای حاکمی کۆیه و قوچ پاشای حاکمی حه‌ریری ناره‌ده‌ هیمدادی سه‌لیم پاشا و هاته‌ سه‌ر خاکی ئه‌رده‌لان و ملیان له‌ ویرا کردن و تالانی کوردستانی نا، حه‌سه‌ن عه‌لی خان ده‌هه‌زار چه‌کدارتیگ ساز کرد که‌ پیشیان لی بگری. سه‌لیم پاشا که‌ ته‌نیا کرباری که‌ولتی سوله‌یمان پاشا بوو. دیسان ویستی بی شه‌ر به‌ئاوات بگا. فه‌هاد خانی کوری خۆی ناره‌ده‌ لای حه‌سه‌ن عه‌لی خان که‌ سوله‌یمان بده‌نه‌وه و هیچ خۆیان شه‌ر نه‌که‌ن. حه‌سه‌ن عه‌لی خان گه‌ره‌ی سه‌نیه‌ی کۆکرده‌وه و ته‌گبیری پج کردن که‌ چی بکه‌ن چاکه‌؟ مه‌لا مسته‌فای شیتخه‌ئیسلاام و برایم به‌گی وه‌کیل و ایان به‌باش زانی که‌ نابج ده‌گه‌ل ده‌وله‌تی عوسمانی تیک بگیری و پتویسته‌ هه‌ر که‌سیگی ئه‌وان له‌ شوپتیگی داده‌نیتن، دۆستایه‌تی ده‌گه‌ل ئه‌و بگرن. به‌لام عه‌بدوللا سولتان به‌راز که‌ زاوای حه‌سه‌ن عه‌لی خان بوو ده‌گه‌ل مه‌لا حوسین ده‌یانگوت: «سوله‌یمان پاشا په‌نای هیتاوه و ئه‌گه‌ر له‌سه‌ری نه‌که‌ینه‌وه ئابرووی خانه‌دانی ئه‌رده‌لان ده‌رژج. له‌لایه‌کیشه‌وه ئیمه‌ زۆر به‌هیتزو توانین و ده‌توانین دوژمنان راوینن؛ شه‌ر بکه‌ین باشته‌ر» له‌و ناوه‌دا خوسره‌وخان

کوری خان ئەحمەدخان و جافر سولتان و زۆر له پیاوماقوولانی کوردستان ته‌گبیری برابم به‌گ و مه‌لا مسته‌فایان په‌سند کرد و ئەم شه‌ره‌یان پی باش نه‌بوو. به‌لام هه‌سه‌ن عه‌لی خان جگه له‌وه که پیاویکی زۆر لاسار و له خۆبایی بوو، سه‌لیم پاشاش چونکه وه‌ختی خۆی ده‌گه‌ل برابم شادا هاوکاری کرد بوو، زۆری ناخۆش ده‌ویست ئیتر قسه‌که‌ی نه‌بیست و فه‌ره‌ادخانیشی به‌ده‌ستی به‌تال نارده‌وه.

شیعر

خودا که ویستی به‌دبه‌ختت بکا

ده‌بی لاسار و سه‌سه‌ختت بکا

سه‌لیم پاشا که‌زانیی (کو‌تک ده‌زانی قوناغ له‌ کو‌تیه) ده‌نگی له‌شکری لیدا و له‌ رۆخ ده‌شتی مه‌ریوان تووشی له‌شکری هه‌سه‌ن عه‌لی خان هاتن که چه‌کداره‌کانی هه‌مه‌ده‌مین خانی گه‌رووسیشیان ده‌گه‌ل بوو. هه‌ر له به‌ره‌به‌یانه‌وه شه‌ریکی زۆر به‌سام رووی دا و ده‌ئێواره‌دا له‌شکری ئەرده‌لانیان شکا. سوله‌یمان پاشاش به‌خۆی و چهند که‌سه‌که‌وه، که‌و‌لی خۆیان ده‌رباز کرد. مانگی په‌مه‌زانی سالی ۱۱۶۳ بوو، هه‌سه‌ن عه‌لی خان به‌شه‌رمه‌زاری خۆی کوتایه‌وه شاری سنه. که‌هیا و له‌ شکری عوسمانی که‌وته‌نه شوینی و ناچار له‌ سنه‌ش ئۆقره‌ی نه‌گرت و به‌ره‌و له‌یلاخ (ئیلان) قاچان‌دی. له‌شکری دوژمن له‌ گوندیکی سنج کیلومیتتری رۆژاوای سنه ئۆردوبه‌زی کرد و به‌پانه‌وه رژانه شاره‌وه و ماوه‌ی سێزده رۆژی تیدا مانه‌وه و شه‌لم، کو‌تیم، نا‌پارتیم، موسولمان و هه‌رمه‌نی و جووله‌که‌یان نه‌ده‌زانی؛ هه‌رچی گه‌ریان که‌وت به‌تالانیان برد و هه‌ر که‌سێش تو‌زیک خاوه‌ن نا‌بوو به‌ماله‌وه بۆ هه‌ریر و کو‌زیه و سوله‌یمان‌یان دوورخستنه‌وه؛ ئەوسا گه‌رانه‌وه.

هه‌سه‌ن عه‌لی خان هاته‌وه سه‌ر هه‌واری خالی و پاش وێران بوون، سه‌ری له‌ سنه هه‌لینایه‌وه. ده‌یه‌ویست به‌یارمه‌تیی خوسه‌ره به‌گ و مه‌یر عه‌لی سولتان و نه‌جه‌ف قو‌لی به‌گ که‌ پیاوی سه‌رناسی ولات بوون،

سه‌روبه‌ریک به‌ ولات بده‌نه‌وه. به‌لام کار له‌وه گه‌ندرتیوو که ئەوان بیریان لی‌ ده‌کرده‌وه.

برابم به‌گی وه‌کیل که هه‌ر له سه‌ره‌تاوه دژی شه‌ر ده‌گه‌ل عوسمانی بوو. له‌ جه‌نگه‌ی شه‌ره‌که‌دا خۆی دا لای عوسمانی‌یان و له‌ شکانی خانی ئەرده‌لانی ده‌ستیکی بالایی هه‌بوو. له‌ پاش شکانی خان، ده‌گه‌ل له‌شکری بابان هاته‌وه ولات و رووی کرده لای روانسه‌ر. له‌گوندی ئەلک قه‌لایه‌کی قایمی بنیات ناو پالنه‌نگان و بیلاوه‌ریشی ده‌ست به‌سه‌را گرت و له‌ خان یاغی بوو. زۆر که‌س له‌ خه‌لکی سنه‌ش که هه‌تدیک مال و که‌ل و په‌لیان له‌ تالانی بابان بۆ ده‌رچوو‌بوو، خۆیان گه‌یانه‌ لای برابم به‌گ. برابم به‌گ ولایمی بۆ کریم خان و شیخالی خانی زه‌ند نارد، که هه‌له و به‌گه‌نه سنه و داگیری که‌ن. که‌ریم خان و شیخالی خان به‌بیست هه‌زار سواری خۆیان و عه‌شایری کرماشان و زه‌نگه‌نه‌وه هاتنه‌ جه‌سته‌ی هه‌سه‌ن عه‌لی خان. هه‌سه‌ن عه‌لی خان که ته‌واو بنیشتی لی‌ پو‌چه‌ل بیوو، په‌نای به‌ پیر و که‌یخودایان برد که ته‌گبیری بۆ بکه‌ن. له‌سه‌ر بریاری ئامۆژگاریکه‌ران (شیخ محمه‌د و سه‌یم) فه‌قیرو فو‌قه‌رات و لات و پاتی سنه‌ی ره‌گه‌ل خۆ خست و په‌نای به‌ چپای هه‌ورامان برد. مه‌لا مسته‌فا شیخه‌لئیسلا‌میش ده‌گه‌ل نه‌جه‌ف قو‌لی به‌گدا، به‌ره‌و هۆردووی که‌ریم خان وه‌رێ که‌وتن که‌ وا بکه‌ن که‌ریم خان ده‌ست له‌ سنه و هه‌سه‌ن عه‌لی خان هه‌لگری. ئەو دووانه له‌گه‌ل باسی نه‌داری و به‌دبه‌ختیی خه‌لکی سنه که رۆمی تالانیان کردوون و هیچ ناشته‌بایان پی نه‌هه‌شتوون و، زۆریشیان ئازار دا‌ون، پینشیا‌ریان به‌ که‌ریم خان کرد که‌ وا باشه هه‌ر بشبیتته‌ خزمی هه‌سه‌ن عه‌لی خان و خوشکه‌که‌ی بخوازی و ئەگه‌ر به‌ مه‌سه‌له‌هه‌تی زانی، ژن به‌ ژن بکه‌ن و خوشکی که‌ریم خانیس بدری به‌ هه‌سه‌ن عه‌لی خان و، بۆ هه‌میشه‌ نیوانیان خۆش بیت. که‌ریم خان له‌ وه‌رامی ئەم قسه‌ خۆشانه‌دا گو‌تی: خۆ ئیمه ده‌گه‌ل بنه‌ماله‌ی ئەرده‌لانی زۆر له‌میژه‌ خزمین. سو‌ب‌حان و یردی خان خزمی نزیکه‌مان بوو، ئیتر خزمایه‌تی تازه‌کردنه‌وه‌ی بۆ چپیه؟ به‌لام من ئاره‌زوومه

سهرتیک له مالّه خالانی خۆم بدهم و چییان پیداووست بئ بویان بکه م.
حهسهن عهلی خان ههر دواي ناردنی ئه و راسپاردانه، مال و منالی خۆی
ناردبووه قه لای (قه ره توره) که زۆر قایم بوو. ههر که راسپارده کان
گه رانه وه و وه لامی که ریم خانیان بو گتیراوه و خه به ریش داکه وت که وا
که ریم خان به ره و سنه ریکه وتووه، بئ خۆگرتن خۆی گه یانده قه لای قه ره توو
و خۆی بو شه ر ناماده کرد.

له سبه یینیرا که رۆژتیکي گهرمی ته مووزی هاوین بوو، که ریم خان به
له شکره وه رژایه سنه و ههرچی له دهست تالانی رۆمیان رزگار ببوو،
موسلمان و گاور و جووی ساف له ساف تالان کرد و له وندهی مابوو له
ویشی کردن. سوله یان پاشای هه لاتووش که به چیا ی پالنگانه وه
سهرگه ردان ده خولاوه، هاته سنه و ره گه ل که ریم خان که وت.

که ریم خان مزگه وتی جومعه ی سنه ی کرده بنکه ی خۆی و هه موو مزگه وت
و مه دره سه کانی تری شار کرانه ته ویله ی ئه سپ و جئ خه وئ چه کداره کانی.
ههر که سیان له خزمانی حهسهن عهلی خان به رده ست که وت یان کوشتیان
یان به لیتدان و جه زره به نیوه گیانیان کرد، ههرچی بو ی کرا رابکا،
هه مووشتیکی به جئ هیشته و هه لات.

خوسره و خانی کور ی ئه حمه دخان به هومیدی ئه وه که ره نگه که ریم خان
ئه وه له جیگه ی حهسهن عهلی خان له سه ر سنه دانئ، هه لئه هاتبوو. که ریم
خان ناردی که دلخو شیی شیخ محه مه د وه سیمی بو بداته وه که ده گه ل
خه لکه ئاواره بووه کان له هه ورامانه وه بیته وه سنه. خوسره و خان که ده یزانی
که ریم خان نیازی چیبه؛ له وه سه فهره ده رفه تی هینا و ئیتر نه هاته وه.

که ریم خان چه ند که یخودایه کی ناره لای حهسهن عهلی خان که شه ر
نه کا و بیته وه؛ به لام جوابی نه درایه وه. له تو له ی ئه م یاخی بوونه، که ریم
خان شیخالی خانی به له شکر تیکي زۆره وه ناره سه ره قه لای قه ره توو. به لام
قه لاکه ئازوو قه ی ته وای هه بوو، سی سه د پیاوی زۆر به کار و

پیاو ما قو لیشی تیدابوو، پیاوانه وه ده ست هاتن. تو پ و تفه نگه ی له شکر ی
که ریم خان چی بو له گه ل قه لا نه کرا و گه مار و دهر به نا هومیدی گه رانه وه.
هه روه ها له شکر تیکیش که چووونه هه ورامان بو به رده ست کردنی شیخ
وه سیم و هه و لانی، زۆر خو تیر یانه شکان و به هه له داوان خو یان ده سنه
هاویشته وه. ئیتر که ریم خان ههر به ته وای له دین ده رچوو؛ ناگری به ردایه
شاری سنه و زۆریه ی خان و به ره و مزگه وت و مه دره سه ی سنه ی کرده
مشکی و خو له میشت. ئه وسا سنه ی به جئ هیشته و روی کرده گه رووس؛
حه مه ده مین خانی حا کمی گه رووس و هه موو ره عیه ته کانی تالان کرد.
هیندی تیک له ژن و کچه کانی خانی گه روو سیسی به دیل و گرت و خورشید
خانی کچی حه مه ده مین خانی به زۆر کرده ژنی خۆی. خانیشی له پاش
دارکاری کردنیکی زۆر، ده گه ل سلیمان پاشای به به خسته ته ک خۆی و
رووی کرده عیراق.

پاش رۆیشتنی که ریم خان، حهسهن عهلی خان له قه لا هاته دهر و هاته وه
شاری سنه ی ویران و سووتاو و تالان کراو. چاری ناچار خۆی گه یانده
ئازاد خانی ئه فغانی که داوای پاشایه تیبی تازه ریا یجانی ده کرد و خۆی کرده
یه کیتک له دو ست و هاوکارانی. ههر له وه سه رو به ندانه شدا سه لیم پاشای
بابان به هه زار چه کدار تیکه وه خۆی گه یانده ئازاد خان و پولتیکی زۆری بئ
پیشنیار کرد که له باتیان ولاتی ئه رده لانی بداته ده ست. ئازاد خان به پولتی
زۆر، چاوی له ئینساف و پیاو ته تی نوقاند و حهسهن عهلی خانی دو ژمنی
سه لیم پاشای، ده سه به سه ته دایه دهس سه لیم پاشا و ئه رده لانیشی بئ
به خشی. سه لیم پاشا، حهسهن عهلی خانی ناره ده (قه لا چوالان). سه ره له
هه وه له وه زۆری قه در ده گیرا؛ زۆر جاری وا هه بوو دهر ده که وت و ده چوو
راوی و ده گه راوه. به لام قسه ی شو فاران کاری خۆی کرد، پاش حه وت
مانگ له زینداندان مانه وه ی له سالی ۱۱۶۴ دا کوژرا. ئیتر له و ساوه
سه لیم پاشا به خاتر جه می به سه ره شاره زوور و مه لبه ندی بابان و ولاتی
ئه رده لان راده گه یشت.

به گفته‌ی خوسره و بهگ، دواى ئه‌وه‌ی سه‌لیم پاشا ده‌ستی به‌سه‌ر ئه‌رده‌لاند اگرت. خالید پاشای بابان، وه‌زیری به‌غداى تاوکرد که وا بکا: ده‌ولته‌ی عوسمانی حکومه‌تی بابانی بداتى. وه‌زیر کارى پینک هیتنا، سه‌لیم پاشا که دهرده‌کرا په‌ناى به‌ نازادخان برد. له‌و ده‌مه‌دا بوو که که‌ریم خان هیترشى کرده سهر سنه و سووتاندى. خه‌لکى ولات له سه‌لیم پاشا راپه‌رین و دهربان په‌راند و که‌ریم خانى برای حه‌سهن عه‌لى خانیان کرده فه‌رمانه‌واى خو‌بان.

به‌لام له کتیبه‌کە‌ی مه‌لا محه‌مه‌د شه‌ریفى قازیدا نووسراوه: دواى ئه‌وه‌ی سه‌لیم پاشا له حوکم لادرا، سوله‌یمان پاشا حوکمى که‌وته‌وه ده‌ست. به ئه‌مه‌گداری له حه‌سهن عه‌لى خان که له‌سه‌ر ئه‌و به کوشت چوو‌بوو تکای له داشته‌مرخانى ئۆزه‌گ کرد که یاریده‌ی بدا و پینکه‌وه کارپیکیان کرد که‌ریم خانى برای حه‌سهن عه‌لى خان بکه‌نه فه‌رمانه‌واى سنه. ههر ئه‌ویش نووسیویه که به حوکمى نازادخانى ئه‌فغانى، سو‌بحان ویردى خان سالى ۱۱۶۴ کراوه‌ته والیبى کوردستان. به‌لام که نووسراوه سو‌بحان ویردى خان سالى ۱۱۴۷ مردووه، ئه‌م قسه هيج به‌عه‌قله‌وه نانووسى.

که‌ریم خان کورى سه‌باس قولی خان: که‌ریم خان چه‌ندی خوا حه‌ز کا، به‌دغه‌ر و جوت قوشه و چوار مۆر و نامه‌رد بوو. لاسارپک بوو گوټی به که‌س نه‌ئه‌دا. خویشى هیچی له فه‌رمانه‌واى نه‌ده‌زانى. بو‌نمونه ده‌گیتپه‌وه: کابرایه‌ک شه‌و دزپیکى له مالى خویدا گرتووه و ده‌ستی به‌ستووه و به دزه‌وه چۆته شکایه‌ت لای خان؛ به‌لام دزه‌ خرمى کابرایه‌کى ناسیواى خان بووه. خان فه‌رمانى داوه هه‌رتک گوټی مال دزراوى برپوه و دزى به‌ره‌لدا کردووه. وه‌ک باسمان کرد که له شه‌رى نیوان سه‌لیم پاشا و حه‌سهن عه‌لى خاندا، برابم به‌گى وه‌کیل خوټى کردبووه هه‌مه‌کاره‌ی پالنگان و بیله‌وار و ببووه دۆستی عه‌شهره‌تی زه‌ند، دیسانه‌وه که‌ریم خانى زه‌ندی هان دا که بیته‌وه ویزه‌ی کوردستان. که‌ریم خانى زه‌ند سیسه‌ت سواری به‌سه‌رکردایه‌تیبى یاروه‌یس خان ناره‌ده لای برابم به‌گ؛ که ئه‌ویش دووسه‌د چه‌کدارپیکى

هه‌بوو. ئه‌و پینچسه‌ت چه‌کداره به‌ره‌و سنه هاتن و گه‌یشتنه گوندى دوشان. که‌ریم خانى ئه‌رده‌لان که ده‌خوټى رانه‌ده‌دى شه‌ر بکا. ده‌گه‌ل پیاوماقوولانى سنه‌یى، له به‌فر و سه‌رمای سه‌ختى زستاندا، بو‌هه‌ورامان رای کرد و له‌گوندی شامیان ئه‌و زستانه‌ی به‌وپه‌رى شپه‌زیه‌یییه‌وه برده‌سه‌ر. سه‌ره‌تای به‌هار خوټى گه‌یانه‌ده شاره‌زوور و په‌ناى به‌پاشای ئه‌وى برد. ده‌لین ههر ئه‌و ساله که‌ریم خان مردووه و کوردستانى ئه‌رده‌لان بى حاکم ماوه‌ته‌وه. له سالى ۱۱۶۵ دا خوسره‌و خان کورپى ئه‌حمه‌د خان و نه‌وه‌ی سو‌بحان ویردى خان سه‌ربه‌خوټى کردۆته والیبى کوردستان و سالتیک به والیه‌تی ماوه‌ته‌وه.

له سالى ۱۱۶۶ دا سه‌لیم پاشای به‌به به‌یارمه‌تیبى نازادخانى ئه‌فغانى، سنه‌ی گرتووه و خوسره‌و خانى لى وه‌ده‌ر ناوه. سه‌لیم پاشای بابان چوار سال سنه‌ی له ده‌ستا بووه. ئه‌گه‌رچى زۆر له پیاوماقوولانى سنه له ولاتى بابان ده‌ژيان. به‌لام ئه‌و خه‌لکە‌ی له ولات مابوو له سایه‌ی حوکمى سه‌لیم پاشاوه ته‌واو بووژانه‌وه و دوور له نازاوه و هه‌را خه‌ریکی که‌سب و کارى خو‌بان بوون. له سالى ۱۱۷۰ دا خوسره‌و خان به کۆمه‌گى محه‌مه‌د حه‌سهن خانى قاجار خوټى کرده‌وه والیبى کوردستان و حوکمى بابانى له سنه بنه‌بر کرد.

تا ئیره ئه‌و میژووه بوو که‌مه‌ستوره خانم نووسیویه. وا ئه‌و باسانه‌ی که له‌مه زباندن و نایه‌توللا مه‌ردوخ باسى کردوون ده‌خه‌ینه پروو.

نایه‌توللا ده‌لئى: سالى ۱۱۶۱ - حه‌سه‌نى عه‌لى خان برازای سو‌بحان ویردى خان به فه‌رمانى عادل شا کرا به‌والیبى کوردستان. له ۱۲ ی مانگی قوربانى ۱۱۶۲ دا ئیمام قولی خانى زه‌نگه‌نه به له‌شکرتیکى زۆره‌وه هیترشى بو‌کرد. له‌شکری والى له بیله‌وار پیتشى پى گرت و ئیمام قولیبى شکاند و کرماشان و سونقر و کولیبی و که‌نگاوه‌ر و مه‌لاير و برودج‌ریش هاتنه بهر حوکمى والیبى کوردستان.

له ۱۳ می محرمه ۱۱۶۳ دا میهره‌لی خانی بروجردی، دادی له دست
عه‌شهره‌تی زنده برده بهر حه‌سه‌ن عه‌لی خان؛ ئه‌ویش ده‌ها واره‌وه چوو. له
لایشه‌وه توشمال که‌ریم واتا: که‌ریم خانی زنده، ده‌گه‌ل شیخالی خان و
ئه‌سکه‌نده‌رخان به له‌شکره‌وه هاتن و له مه‌لایر پیک هه‌لپه‌ژان. زنده شکان
و ۳۶ فه‌رمانده و ۱۸۰ چه‌کداری تریان کوژرا و، ماباقی هه‌لاتن.

له برانه‌وه‌ی سالی ۱۱۶۳ دا ده‌ولته‌تی عوسمانی سه‌لیم پاشای بابانی
به‌سه‌ر ولاتی بابانه‌وه دانا و سوله‌یمان پاشایان راونا. په‌نای به حه‌سه‌ن
عه‌لی خان هیتنا و تابه‌توللاش هه‌ر ئه‌وه ده‌لئی که مه‌ستوره خانم نووسیویه
تا ده‌گاته هاتنی فه‌ره‌ادخان بۆ لای والیی ئه‌رده‌لان.

ده‌لئی: بۆ وه‌رامی نامه‌ی سه‌لیم پاشا، کوژیکه‌ی راویژ له شیخ وه‌سیمی
مه‌ردۆخی بایه‌ره‌گه‌وره‌م، برابیم به‌گی وه‌کیل، خوسره‌وخانی کوری ئه‌حمه‌د
خان، جافر سولتان و پیاوانی گه‌وره‌ی تری کوردستان پیک هات.
زۆریه‌یان نه‌یانه‌وه‌یست شه‌ر بکری؛ به‌لام مه‌لا حوسین (بایه‌ری مه‌لا
عه‌باسی شیخه‌لئیسلام) و عه‌بدووللا سولتان به‌راز (زاوی حه‌سه‌ن عه‌لی
خان) له‌به‌ر کورده‌ناموسی و دست له په‌نابه‌ر به‌رنه‌دان، شه‌ر هه‌لده‌بژیرن.
حه‌سه‌ن عه‌لی خانیش ده‌چیته‌ لای شه‌رخوازان و کار له‌کار ده‌ترازی و
چیرۆکی مه‌ستوره‌خانم رووده‌دا.

تابه‌توللا ده‌لئی: له‌شکری که‌هیا و بابان سیزده‌ روژ تالانی ولانیا کرد
و نامووسی مه‌سیحی و جووله‌که‌کانیشیان ئه‌تک کرد.

برابیم به‌گی وه‌کیل که بیوه‌ مایه‌ی شکستی له‌شکری ئه‌رده‌لان و خۆی
ده‌ریاز کردبوو، چوبو پالنه‌نگان و بیله‌وار و روانسه‌ری دس به‌سه‌را
گرتبوو، قه‌لایه‌کیشی له‌ ئالک بنیات نابوو. پاش ریشتنی عوسمانییان
و هاتنه‌وه‌ی حه‌سه‌ن عه‌لی خان بۆ سنه، ولامی بۆ توشمال که‌ریم و
شیخالی خانی زنده نارد که ده‌رفه‌ته‌ تۆله‌ی خۆتان له والیی ئه‌رده‌لان
بستینه‌وه. له‌ روژی ۱۳ یه‌مه‌زانی ۱۱۶۴ به‌ بیست هه‌زار سوار له

عه‌شایه‌ری کرماشان و زه‌نگه‌نه‌وه به‌ره‌و کوردستان هاتن. خان که زانیی
ده‌روست نایه فه‌قیه‌رفوقه‌راتی شاری ده‌گه‌ل قوتوبول عارفین شیخ محه‌مه‌د
وه‌سیمی مه‌ردۆخی (کوری شیخ ئه‌حمه‌دی عه‌للماه) په‌وانه‌ی هه‌ورامان
کرد.

لیه‌ره‌دا باسه‌که ناگوژی تا ده‌لئی که‌ریم خان گه‌رووسی گرت و خورشید
خانمی کچی حه‌مه‌ده‌مین خانی به‌دیل برد و گه‌رایه‌وه و حه‌سه‌ن عه‌لی بوو
به‌دۆستی ئازادخان و هاته‌وه سنه.

له سالی ۱۱۶۶ دا عه‌لی مرادخانی به‌ختیاری له‌په‌ر هیرش دینی و
کرماشان داگیر ده‌کا. کابرایه‌کیش له به‌غدا په‌یدا ده‌بی و بۆ خۆی ده‌لئی
«من کوری شاسولتان حوسینم و ناویشم شاسولتان حوسینی دووه‌مه‌ و
ده‌بی بیه‌ شای ئیران». میرزا مه‌هدی خانی شقاقی میژوو نووسه‌که‌ی
نادرشاه بروای پێ ده‌کا و ده‌گه‌ل خۆبا ده‌به‌یینه‌ته کرماشان.

عه‌لی مرادخان له‌م هه‌له‌ ده‌رفه‌ت دینی؛ شای که‌سنه‌ناس پیش خۆی ده‌دا
و بۆ گرتنی کوردستان خۆ ساز ده‌کا. حه‌سه‌ن عه‌لی خان به‌و له‌شکره‌ شپ و
شه‌قه‌وه که هه‌یه‌تی خۆی ئاماده‌ی شه‌ر ده‌کا. که‌ریم خانی زنده که دۆژمنی
قه‌سته‌سه‌ری عه‌لی مرادخانه، هه‌م بۆ کوتانی هه‌م بۆ دلده‌وه‌ی کوردان،
دیته‌ هانای حه‌سه‌ن عه‌لی خان و له هه‌وه‌ل پیک هه‌لپه‌ژاندا له‌شکری عه‌لی
مرادخان ده‌بیته‌ تۆی هه‌رزن و لیک بلاو ده‌بی و شا حوسینی تاینیش
له‌مه‌یدانی بیله‌واردا ده‌کوژری. حه‌سه‌ن عه‌لی خان دیته‌وه سنه و که‌ریم خان
هیرش ده‌باته سه‌ر کرماشان.

له سالی ۱۱۶۷ دا ئازادخانی ئه‌فغانی که له ئه‌سفه‌هان خۆی کردبوو
شا، نامه بۆ حه‌سه‌ن عه‌لی خان ده‌نووسه‌ که ده‌یه‌وی چاوی پێ بکه‌وی.
خان که دۆستی له‌میژینه‌ی ئازادخانه، ده‌گه‌ل چه‌ند پیاوماقوولیکه‌ی سنه‌دا
وه‌ک مه‌لا مسته‌فا شیخه‌لئیسلام و عه‌بدووللا سولتان به‌راز و هی تر).
ده‌چیته‌ ئه‌سفه‌هان. سه‌لیم پاشای ناوبراویش که له ئازه‌ربایجان زۆری

یاریده‌ی نازادخان داوه و به هزار سواره‌وه له خزمه‌تیدایه، ده‌لئی ئەگەر
حه‌سه‌ن عه‌لی خانم پێ بفرۆشی چوار هزار تمه‌ن دده‌م. خان و هه‌والانی
هه‌ر ده‌گه‌نه‌ ناو ئەسه‌فه‌هانه‌وه ده‌گیرین. حه‌سه‌ن عه‌لی خان ته‌سلیمی سه‌لیم
پاشا ده‌که‌ن و مه‌لا مسته‌فا و عه‌بدوڵلا سولتانیسه‌ن ده‌خه‌نکێتن. سه‌لیم
پاشا به‌فه‌رمانی نازادخان ده‌بیتته‌ والیی کوردستان.

فه‌رمانه‌وه‌یاییی سه‌لیم پاشای به‌به: سه‌لیم پاشا له‌ ره‌جه‌به‌ مانگی سالی
۱۱۶۷د به‌ره‌و کوردستان دیت و حه‌سه‌ن عه‌لی خانیش زنجیر له‌مل
ده‌نیتریتته‌ قه‌لاچوالان و پاشا حه‌و مانگ حه‌بس ده‌یکوژن.

دوای چه‌ند مانگیگه‌ خه‌لکی ولات شوێش ده‌که‌ن و سه‌لیم پاشا زۆر
به‌ره‌زیلی وه‌ده‌ر ده‌نێن. سه‌لیم پاشا په‌نا به‌ حه‌مه‌حه‌سه‌ن خانی قاجار ده‌با
که‌ ئەویش داوای شایه‌تی ده‌کرد، به‌لکو سه‌نی بداته‌وه. خوسره‌و خانی
کوری ئەحه‌مه‌د خان که‌ هه‌موو ته‌مه‌نی له‌ خزمه‌ت کردن به‌ حه‌مه‌حه‌سه‌ن خان
گوزه‌راندووه، باسی نامه‌ری سه‌لیم خان بو محه‌مه‌د حه‌سه‌ن خان ده‌کا و
تا ده‌توانی بوێ تی ده‌چیتتی.

حه‌مه‌حه‌سه‌ن خان له‌ وه‌رامی خوسره‌و خاندان ده‌لئی: تو هیتشتا حه‌مه
حه‌سه‌نت نه‌ناسیوه، چۆن ده‌کرێ چاو له‌ چاکه‌ی تو بیۆشم و به‌دوژمنانه‌ت
بفرۆشم. خاتره‌م به‌ فه‌رمانه‌وه‌یاییی کوردستان کالایه‌که‌ پر به‌بالای تو و
ده‌به‌ر که‌سی تر ناکرێ. سه‌لیم پاشا جواب ده‌کرێ و فه‌رمان و خه‌لات
ده‌دریتته‌ ده‌ست خوسره‌و خان و به‌هێز و پێزی زۆره‌وه‌ ره‌وانه‌ی مه‌لێه‌ندی باب
و باپیرانی ده‌کریتته‌وه.

(له‌مپێژووی نایه‌تولادا، ده‌کسوله‌که‌ی ته‌ریشدا ناوی که‌ریم خانه
به‌دغه‌ره‌که‌ نه‌هاتووه‌ که‌ مه‌ستوووه‌ خانم باسی کردووه. حوکم له‌ حه‌سه‌ن
عه‌لی خانه‌وه‌ باز ده‌داته‌ سه‌ر خوسره‌و خانی ئەرده‌لان).

خوسره‌وخانی دووه‌م: کوری خان ئەحه‌مه‌دخان و نه‌وه‌ی سوپهان وێردی خان
بوو. وه‌ک باس کرا سوپهان وێردی خان زۆری کور هه‌بوون، هه‌ر له‌ زه‌مانی

خویدا خان ئەحه‌مه‌دخانی کوری چووبوو له‌ ولاتی عوسمانییان و له‌ په‌نا
ئیمامان ده‌ژیا (وا دیاره‌ له‌ نه‌جه‌ف و که‌ره‌به‌لا بووه - هه‌ژار) دوو کوری
له‌ پاشا به‌جی ماون به‌ناوی: خوسره‌و خان و ره‌زا قولی خان. سوپهان وێردی
خان خوسره‌وی زۆر خوێنده‌ویست و له‌ هه‌موو کوره‌کانی تری پتر ریز لێ
ده‌نا و هه‌میشه‌ به‌قه‌د و بالایدا هه‌لده‌گوت و ده‌یگوت: خوسره‌و پیاویکی
زۆر ژێهاتییه‌ و دوای من ئەو جیگه‌م ده‌گریتته‌وه.

به‌لئی له‌ ۱۱۷۰د خوسره‌و خان شوێنه‌که‌ی باپیره‌ی گرتته‌وه. هه‌موو
خه‌لکی ولات، گه‌وره‌ و گچکه‌ که‌وته‌نه‌ خوێشی و شادییه‌وه. ئەوانه‌ی
ئاواری ولاتانیسه‌ن بیوون، هاتنه‌وه‌ و ده‌سکرایه‌وه‌ به‌ئاوه‌دانکردنه‌ی وێران و
کیلانی زه‌وییان و هیچ که‌س له‌ زوڵم و زۆر نه‌ده‌ترسان و به‌خاتره‌جه‌می
ده‌ژیان. خانی تازه‌ تا سه‌ن باش ئاوه‌دان ده‌بیتته‌وه‌ بنکه‌ی خۆی برده‌ حه‌سه‌ن
ئاو. ته‌نیا که‌سیک که‌ سه‌ری وه‌به‌ر بای خان نه‌هیتنا، ره‌شید به‌گی وه‌کیل
کوری برام به‌گه‌ وه‌کیله‌که‌بوو، که‌ گوتمان پاشا شکانی حه‌سه‌ن عه‌لی خان
خۆی کردبووه‌ هه‌مه‌کاره‌ی پالنگان و ئەلک و روانسه‌ر، وه‌ختی برام به‌گ
به‌ ده‌ستی سه‌لیم پاشا کوژرابوو، ئەم حه‌مه‌ره‌شیده‌ی کوری له‌ جیتی باوکی
ئاغایه‌تی ئەو ناوه‌ی ده‌کرد. جگه‌ له‌ ره‌شید به‌گه‌ میهرعه‌لی سولتان و
خوسره‌و به‌گی ئاموژای ره‌شید به‌گیش یاریکاری ره‌شید به‌گ بوون و
زۆریان گوێ به‌فه‌رمانی خان نه‌ده‌دا.

خوسره‌و خان به‌ ته‌گبیر و رای پیاوماقوولان بریاری دا ئەو دوو خزمانه‌ی
ره‌شید به‌گ که‌ ئاژاوچه‌ی بوون ته‌می بکا. رۆژیک له‌ مه‌جلیسه‌دا که
میهرعه‌لی خان لای خان بوو به‌فه‌رمانی خان گیرا و خرایه‌ به‌نده‌خانه‌وه‌.
کۆمه‌لیکیشی چه‌کدار نارد خوسره‌و به‌گی بو بگرن. خوسره‌و به‌گ ده‌ستی
نه‌دا و ده‌ستی کرده‌وه، گرتیان و هه‌ر له‌وئ سه‌ریان بری و سه‌ره‌که‌یان بو
خان هیتنا، به‌فه‌رمانی خان، میهرعه‌لی خانیش به‌ده‌ردی خوسره‌و به‌گ برا و
مالی هه‌ردووکیان ده‌سی به‌سه‌ردا گیرا.

دیسان ته‌شقه‌له‌ی نازادخان: خوسره‌و خان لێ برابوو تو له‌ی خۆی له‌ سوله‌یمان

پاشای به به بکاتهوه، هیرشی دهرده سهر ره عیبت و قهله مپوهه که ی. سوله یمان پاشا چوه بن کلیشه ی نازادخانه وه که بیته سهر سنه. سوله یمان پاشا دوو هزار که سیکی کورده وه، همه ره شید به گی وه کیلیشی ره گه ل کهوت؛ له شکری نه فغانیش په یدا بوون. دهوری قه لای حه سه نابادیان دا که خان له ویدا قایمه کاری خوی کردبوو. چل رۆژ نابلقه ی قه لا درا، خوسره و خان وه لامی بو شیخالی خانی زه ند نارد که له همه دان بوو تا وه کو دهانای بی. له شکری زه ند هاتنه هاواری. نازادخان که نهو خه به ره ی زانی دهستی له نابلقه ی قه لا بهردا و راکه نه ما راکه!

شیخالی خان کهوته شوینی و مهرومالاتی سوله یمان پاشای وه بهر هات، به تالانی برد و گه راپه وه همه دان. خوسره و خانیش حه سه سالیح به گی که مه ره یی که لهو شه ردها یاریده ی ره شید به گ و نه فغانانی دابوو، گرت و ههردووک چاوی کولی.

دهلین له رۆژانی نابلقه دانی قه لادا، هه موو رۆژیک سواریکی نه فغانی دههاته مه یدان و بانگی ده کرد کی دهخوی راده بینی بیته شه ری من؟ هه ر کهس دهچوو ده کوژرا. تا رۆژیک محه ممد تاغای جله و داری تایبه تی خوسره و خان کورده ناموسی هه لی ده گرت، بیده نگ ده چیتته ته و یله و نه سپی تایبه تی خان و چه کی شانی خان ده با و له قه لا دهرده چی. ده بیته هه را دهلین: نهو نامه رده بی نه مه گه چه ک و نه سپی خانی رفاند و خوی گه یانده دوژمنان. به لام (جله و دارم جله و دار بی)، بی سیو و دوو به ره و کابرای نه فغانی نه سپی تاودا و شیریک داهینایه سهری نه فغانی وه ک خه بار داهینا و سهره که ی رفاند و گه یانده وه قه لا و هاویشتیبه بهر قاچ و قولی خان. زۆری ئافه رین لی کرا و پله ی تایبه تی میرناخوری خانی بی درا. وا لهو ساوه تا ئیستاش که زه مان ی ره زا قولی خانی کوری خوسره و خان ی کوری ئامانوللاخانی کوری خوسره و خان ی سیه مه، و اتا ده بنه چوار والی و نه وهت و هه شت سالی بی چوه پله ی میر ناخوری هه ر هی خویانه و میراتی نهو با پیره یانه بو یان ماوه ته وه؛ که نه مپوه رۆسته م به گ میر ناخوره.

میژوووه نه رده لانه که ی خوسره و به گ ده لی بهر لهو کاره، محه ممد تاغای ناوبراو له لایه ن خوسره و خانه وه نارد رابوو له لای نازادخان که ده ست له قه لا بهردا و به خورایی خوی ماندوو نه کا و چیتیش موسولمانان به کوشت نه دا، له نابلقه دان چی بو ناکری و نابرووشی ده چی. نازادخان له شات و شووتی محه ممد تاغای سهری لی شیواوه و گوتوبه: خاک به سهری نازاد، وه ک خوسره و خان فه رموبه ئیتر وازی له قه لا هیناوه و چی بو نه کراوه. دوا ی تم رووداوه شیخالی خان که له همه دان خه ریکی ئاوه دان کردنه وه ی شاربووه، پول و بژیویکی زۆری له کوردستان نه ستاندوووه.

جا چونکه لهو مابهینه دا خان بو خوی له ولات دوور کهوتبووه، کاروباری سنه و قه لای حه سه ن ئابادی دابوو ده ست میرزا عه بدوللا ی وه زیر - که له دایکه وه با پیری منه (یانی مه ستوره - هه ژار) و یوسف به گ. نه وانیش له چنگ با جگرانی زه ندیبه کان وه گیان ها تبسون، ژن و مالی خوسره و خان یان له قه لای حه سه ن ئاباد به ره لاکرد و بو خویان رایان کرده شاره زوور. خوسره و خان به په له گه راپه وه قه لا و مالی خوی و داروده سته ی لینا و هاته وه شار و چونکه نهو قه لایه زۆر ده بووه لانه ی ئاژاوه، فه رمانی دا داریان به سهر به رده وه نه هیشت که تا ئیستاش ئاوه دان نه کراوه ته وه.

که ریم خانی زه ند و محه ممد حه سه ن خانی قاجار، ههردووکیان سهریان له پادشایه تی ده خورا؛ به لام جاروباره پیکه وه ریک ده که وتن. نه م ریک کهوتنه ش زوو تیک ده چوو. تا دوا جار بوو به شه ریان. له شکری محه ممد حه سه ن خان شکا و بو خوشی کوژرا. ئیتران به خروپری دهس که ریم خان کهوت و شاری شیرازی کرده پیته ختی خوی.

سوله یمان پاشای به به هه لی بو ره خسا دیاری و پیشکیشی زۆری بو که ریم خان نارد و داوای لی کرد به خزمه تکاری خوی قبول بکا و سنه ی بداتی. که ریم خان له داخی نه وه که محه ممد حه سه ن خان، خوسره و خان ی کردبووه والی، بی فوو له دۆ کردن له سالی ۱۱۷۷ دا فه رمانی والیه تی

کوردستانی بۆ سوله‌یمان پاشا دەرکرد.

هەر ئه‌و ساکەش که ئه‌حمەد پاشا له‌سەر شارەزور دەرکرا، سوله‌یمان پاشا شارەزوریشی خسته‌ سەر قه‌له‌مپه‌وی خۆی. وه‌زیری به‌غدا ته‌واو له‌م کاره‌رکی هه‌ستا. به‌ بیست هه‌زار چه‌کداری ینگی چه‌ری و عه‌شایر و عه‌ره‌ب و توپ و توپخانه‌وه، که ئه‌مین پاشای مووسل و، عه‌بدو‌للا پاشای زه‌هاویشی ده‌گه‌ل خۆیا هه‌ینابوو، به‌ره‌و شارەزور و کوردستان هات و، له‌ کفری ئۆردوبه‌زی کرد.

سوله‌یمان پاشا به‌ ده‌ دوازه‌ هه‌زار سواری ئه‌رده‌لانی و بابانییه‌وه به‌ره‌نگاریان بوو. له‌شکری بابان و ئه‌رده‌لان شکا و زۆر له‌ پیاوه سه‌رناسه‌کانیان کوژران، یان به‌دیل گیران. هه‌رچی بووشیان، رۆمی به‌ تالانی برد.

وه‌زیری به‌غدا که ناوی عه‌لی پاشا بوو دوا‌ی ئه‌و سه‌رکه‌وتنه‌، ئه‌حمەد پاشای برای سوله‌یمان پاشای کرده‌ حاکمی شارەزور. به‌لام زۆری پێ نه‌چوو سوله‌یمان پاشا دیسان هه‌یرشی برده‌ سه‌ر شارەزور و ئه‌حمەد پاشای راونا و خۆی کرده‌وه به‌هه‌مه‌کاره‌ی شارەزور و ئه‌و مالانه‌ی که چه‌ند سال و زه‌مان بوو له‌ سنه‌ ئاواره‌ بپوون و چوونه‌و شارەزور و هه‌شتان هه‌ر له‌وی مابوون، هه‌ینانییه‌وه شوپن و پتی پێشووی خۆیان.

سوله‌یمان پاشا هه‌یندی‌ک جار له‌ سنه‌ و هه‌یندی‌ک جار له‌ شارەزوری راده‌بوارد. عه‌لی خانی کوری وه‌کو ده‌گرتی‌نان به‌ ماله‌وه ناردبووه شیراز. حه‌سه‌ن به‌گی کوریشی به‌سه‌ر سنه‌ راده‌گه‌یشت.

له‌ سالی ۱۱۷۸دا، شه‌ویک له‌ شارەزور کابرایه‌ک به‌ ناوی فه‌قی برابیم خۆی ئه‌خاته ناو مالی سوله‌یمان پاشا و به‌ر خه‌نجه‌ری ئه‌دا و ئه‌یکوژتی. پاشا کوژرانی ئه‌و، حه‌مه‌پاشای برای له‌ شارەزور بوو به‌جینشینی؛ عه‌لی خانی کوری پاشاش که له‌ شیراز بوو، به‌ئیجازه‌ی که‌ریم خان هاته‌وه کوردستان و بۆ ماوه‌ی سالی‌ک مایه‌وه. به‌لام به‌کاری گه‌وره‌یی نه‌ده‌هات.

حه‌مه‌ر شه‌ید به‌گی وه‌کیل و میرزا عه‌بدو‌للا‌ی وه‌زیر و میرزا سادقی موسته‌وفی، خۆیان گه‌یاند به‌ره‌گای که‌ریم خان و کاریکیان کرد عه‌لی خان له‌ کار به‌رکه‌نار کړی. پاشان خوسره‌و خانیان په‌یدا کرده‌وه، که له‌ کوردستان هه‌لوه‌دابوو. له‌ سالی ۱۱۸۰دا هه‌ینانییه‌وه و کرایه‌وه به‌ والیی ئه‌رده‌لان - تا ئیتره‌ میژووی ئه‌رده‌لانی مه‌ستوره‌خانم بوو.

میژووی ئایه‌تو‌للا مه‌ردۆخ له‌ چه‌ند شوپنیکدا جیاوازی ده‌گه‌ل نوسراوی مه‌ستوره‌خانمدا هه‌یه که به‌ لامه‌وه ریکوپیکتره‌. ئه‌و ده‌لی: خوسره‌و خان له‌ مانگی محه‌ره‌می ۱۱۶۸دا به‌ فه‌رمان و خه‌لاتی محه‌مه‌د حه‌سه‌ن خانی قاجاره‌وه و دوو سه‌ت سوار شاسه‌یوان، به‌سه‌رکه‌رایه‌تی عه‌باس خان که یاریده‌ی بده‌ن هاته‌وه کوردستان و بوو به‌ فه‌رمانپه‌وا. برایه‌کیشی هه‌بووه به‌ناوی ره‌زا قولی خان. ئه‌حمه‌دخان پیاویکی زۆر ئازا و به‌ مشور بوو؛ هه‌یمنی و بووژانه‌وه‌ی بۆ ولات گه‌راندوه‌وه. خه‌لکی ئاواره‌ گه‌راندوه‌وه مالی خۆیان. هه‌موو که‌س سه‌ری وه‌به‌ر باری هه‌ینابوو. ته‌نیا دوو نامۆزای حه‌مه‌ر شه‌ید به‌گی وه‌کیل نه‌بێ به‌ناوی خوسره‌و به‌گ و میهرعه‌لی به‌گ که له‌ بنه‌وه ئازاوه‌یان ده‌نایه‌وه و دژی خان خه‌باتیان ده‌کرد. خوسره‌و خان فه‌رمانی گرتنی دان. میهرعه‌لی گیرا، خوسره‌و ده‌ستی کرده‌وه و دوو که‌سی به‌خه‌نجه‌ر زامار کرد؛ به‌لام رژانه‌ سه‌ری و سه‌ریان بپری. ئه‌وسا میهرعه‌لی خانیشیان کوشت و ماله‌که‌یان ده‌ست به‌سه‌ردا گرتن.

هه‌ر له‌ سالی ۱۱۶۸دا ئازادخانی ئه‌فغانی له‌ ترسی که‌ریم خانی زه‌ند و هه‌ره‌شه‌ی حه‌مه‌حسه‌ن خانی قاجار، ئه‌سفه‌هانی واز لێ هه‌ینا و به‌ره‌و ئازهریایجان ده‌رچوو؛ له‌ رێگه‌دا سوله‌یمان پاشا خۆی گه‌یاندی دنه‌ی دا سنه‌ بگری. به‌ دوو هه‌زار سواره‌وه بۆ گرتنی سنه‌ دیت و قه‌لای حه‌سه‌ن ئاباد ئابلقه‌ ده‌دا. خانی ئه‌رده‌لانیش به‌ر له‌وه ئازاد خان بگاته به‌ره‌وه، قه‌لای داده‌به‌ستی و خه‌لکیکی زۆریش بۆ هه‌یمداد بانگ ده‌کا. حه‌مه‌ر شه‌ید به‌گ و حه‌مه‌سالیح به‌گیش له‌ دژی خوسره‌و خان ره‌گه‌ل ئازادخان ده‌که‌ون. دوازه‌ رۆژان قه‌لای ئابلقه‌ ده‌دری؛ به‌لام هه‌یج لایه‌ک چییان بۆ ده‌گه‌ل یه‌کتر ناکړی.

ئایه تۆللا داوی گئیرانه‌وه‌ی چیرۆکی محهمهد ئاغای جله‌ودار و سه‌ره‌په‌راندنی کابرای ئه‌فغان ده‌لی: له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه‌ چه‌کدارانی کورد بۆ هیممادی خان هاتن. هه‌ر له‌ و سه‌روه‌نده‌شدا. شێخالی خان زهند له‌ هه‌مه‌دانه‌وه‌ بۆ یاریده‌ی خانێ ئه‌رده‌لان گه‌یشت، ئازادخان زانیی خۆی پێ راناگیر، ده‌ستی له‌ ته‌ماحی کوردستان و قه‌لا به‌ردا و چوارناله‌ به‌ره‌و ئازهریایجان په‌وی. خوسره‌وخان له‌ قه‌لا هاته‌ده‌ر و دایه‌ دووی ئازادخان و ده‌گه‌ل شێخالی خان زهند که‌ له‌ لای ئه‌سفه‌ندا‌باده‌وه‌ هاتیبوو تا سنوری گه‌رووس، راوه‌دووی ئازادخان کرد. ئازادخان به‌رده‌ست نه‌هات؛ به‌لام هه‌رچی چه‌ک و مائی له‌شکری بوو، ده‌ست له‌شکری کورد و زهند که‌وت. خوسره‌وخان هاته‌ سنه؛ به‌لام شێخالی خان په‌لاماریکی برده‌ سه‌ر سوله‌یمان پاشا و هه‌رچی مه‌ر و مالاتی بوو به‌ تالانی برد و له‌ رێگه‌ی مه‌راغه‌وه‌ گه‌یشته‌وه‌ هه‌مه‌دان.

خوسره‌وخان ئه‌م شه‌ره‌ی، به‌نامه‌یه‌ک بۆ حه‌مه‌ حه‌سه‌ن خان قاجار باس کرد، خان قاجار نزیکه‌ی سێ هه‌زار تمه‌ن و ئه‌سپی به‌ زین و په‌شمه‌ی زێو و زێر و خه‌لاتی تره‌وه‌ بۆ خوسره‌وخان نارد. شێخالی خان له‌ باتی ئه‌و یاریده‌دانه‌ی سنه‌ییان. بێ پسانه‌وه‌ داوای گه‌نم و دار و باری خانووکردن و بێگار له‌ خه‌لکی سنه‌ ده‌کا. خوسره‌وخان به‌ ولاتا ده‌گه‌را که‌ دلخۆشیی په‌عیه‌تان بداته‌وه‌ و به‌سه‌ریان کاته‌وه‌. کاری سنه‌ و قه‌لای حه‌سه‌ناباد به‌ میرزا عه‌بدوئالی وه‌زیر و یوسف به‌گ ده‌سپیری. ئه‌و دوانه‌ش له‌ بر و به‌هانه‌ و بێگار و سه‌رانه‌ی شێخالی خان سه‌ر ده‌رنابه‌ن؛ بێ ئاگادارکردنی په‌زا قوولی خان و مال و مندالی خان، سنه‌ به‌جێ ده‌هیلتن و ده‌چنه‌ شاره‌زوور. خوسره‌وخان دیته‌وه‌ قه‌لا چۆل ده‌کا و بۆ شار ده‌گه‌ریته‌وه‌ و فه‌رمان ده‌دا قه‌لا بروخیتن نه‌وه‌ک رۆژتیک دوژمن به‌هره‌ی لێ ببینن.

حهمه‌حسه‌ن خان قاجار و شێخالی خان که‌ به‌ فه‌رمانی که‌ریم خان بۆ پێک هه‌لپه‌ژان دوو برای کوردی (ئه‌سته‌رابادی) به‌ناوی: سه‌بزه‌ عه‌لی و محهمهد عه‌لیاغای ده‌وه‌للوو - یان دولوو - له‌ یازده‌هه‌می مانگی جیمادی

یه‌که‌می سالی ۱۱۷۲دا حهمه‌حسه‌ن خانیا‌ن کوشته‌ و که‌ریم خان بوو به‌ هه‌مه‌کاره‌ی ئێران و شیرازی کرده‌ پێ ته‌خت.

خوسره‌وخانی ئه‌رده‌لان ترسی رێ نیشته‌؛ که‌وته‌ خۆی و له‌شکر و سه‌نگه‌ری ساز ده‌کردن. که‌ریم خان که‌ زانیی خان لیتی ترساوه‌. به‌ پیاوی خۆیدا فه‌رمانی والیه‌تی کوردستان و خه‌لاتی بۆ نارد و خاتره‌می کرد که‌ هه‌یج ترسی نه‌بێ. له‌ سالی ۱۱۷۳دا کاتێ که‌ریم خان له‌ تاران‌ه‌وه‌ ده‌چوو چه‌مه‌نی سووتانییه‌، خوسره‌وخان ئه‌حمه‌دخانی کورێ خۆی به‌ دیاری و پێشکێشی زۆره‌وه‌ نارد خزمه‌ت که‌ریم خان.

له‌ سالی ۱۱۷۶دا سوله‌یمان پاشا هه‌یرشی بۆ مه‌ریوان هه‌یتا: به‌ نیاز بوو کوردستان داگیر بکا. خوسره‌وخان به‌ له‌شکریکی که‌مه‌وه‌ پێشی پێ گرت و له‌ مه‌ریوان به‌گه‌ژیدا هات و سوله‌یمان پاشای شکاند و پاش زبانیکی زۆر له‌ ولاتی ده‌ره‌په‌راند.

سوله‌یمان پاشا بۆ تۆله‌ی ئه‌و شکانه‌ی خۆی هاویشته‌ مائی که‌ریم خان زهند و زۆری بۆ خوسره‌وخان تێ چاندو سێ هه‌زار تمه‌نیشی دا به‌ که‌ریم خان و کوردستانی لێ کړی، سوله‌یمان پاشا کرا به‌ والیی کوردستان و خوسره‌وخانیان برده‌ شیراز.

هه‌کومه‌تی سوله‌یمان پاشا: سالی ۱۱۷۷ سوله‌یمان پاشا شه‌ش مانگ والیه‌تی سنه‌ی کرد و هه‌یرشی برده‌ سه‌ر شاره‌زوور، ئه‌حمه‌د پاشای برای خۆی لێ وه‌ده‌ر نا که‌ عه‌لی پاشا وه‌زیری به‌غدایه‌ به‌سه‌ر شاره‌زووریه‌وه‌ دانابوو. عه‌لی پاشا به‌ بیست هه‌زار سواری عه‌ره‌ب و عه‌شایره‌وه‌ و ئه‌میر پاشای موسول و عه‌بدوئالی پاشای زه‌هاو به‌ چه‌کدارانی خۆپانه‌وه‌ دینه‌ سه‌ر سوله‌یمان پاشا. له‌شکری سوله‌یمان پاشاش هه‌مه‌ با هه‌م دوو هه‌زاره‌، زۆر زوو ده‌شکین. ئه‌حمه‌د پاشا دیته‌وه‌ سه‌ر شاره‌زوور. پاش گه‌رانه‌وه‌ی له‌شکری عوسمانی به‌ ماوه‌یه‌کی که‌م دووباره‌ سوله‌یمان پاشا هه‌یرش ده‌کاته‌ شاره‌زوور و ئه‌حمه‌د پاشای لێ ده‌رده‌کا و خۆی به‌سه‌ر شاره‌زووردا

دهسه پیتنی.

ئەردەلانی بۆ بگری. لەشکرێکی زۆری ڕەگەڵ دەخەن و پۆل و ئەرزاقی زۆری دەدەن کە ئەو کارەیان بۆ بکا.

حەمەپاشا هەر لە مەریوان و بانەو دەست بە کوشتار و تالان دەکا. خوسرەوخان خەبەر بە کەریم خان دەدا و بۆ خوێشی بە دوو سە هەزار چەكدارێ ئەردەلانییەو دەچیتە بەراییی هێرشبەران. لە ڕینگەدا چەند چەكدارێکی لەشکری مەرغە و گەرۆسیان دەگەڵ دەکەوێ کە یارمەتیی بکەن. لەشکری خانی ئەردەلان لە قەراخ زرتیواری مەریوان تووشی دوژمن هات.

حەمەپاشا بە دوازدە هەزار سواری شەرکەری بابانی و عوسمانی و ینگی چەری و عەرەبەو هجومی کرد. شەرکەری زۆر خەست و خویناوی پروی دا لەشکری مەرغە و گەرۆس زۆر زوو کلکیان دەگەڵۆز گرت و بەرەو مائ قانچاندیان. ئیتر بازار شپوا؛ لەشکری ئەردەلانییش ورەیان لە دەست دا و ناچار پشتیان کردە دوژمن و زۆر پیاوی بەکاربان لێ کوژرا و بە دیل گیرا. میرزا عەلی و میرزا مەهدی، کورانی میرزا عەبدوڵلای وەزیر و نەسروللا بەگی کورێ یوسف بەگ و حەمەرەزا بەگی ئەردەلانی و عەبدوڵلا بەگی مونسشی، لە ڕیزی کوژراوەکان بوون. میرزا ئەحمەد کورە گەرەو میرزا عەبدوڵلا زۆر لە سەرناسانی تر، لە بەدیله گیراوەکان بوون. خوسرەوخان بە شکستە لەشکرەو هاتەو سەنە.

حەمەخان لە شەرگە خێوەتی لێدا و مایەو؛ زۆر لە تۆلە کەریم خان دەترسا، بۆ ماوەیەک مەریوانی کردە بنکە خۆی. کەریم خان بپاری دا ڕۆمی و بابانیان بۆ هەمیشە تەمبێ بکا. سادق خانی برای بە لەشکرێکەو بەرەو بەسرا نارد. فەرمانی بە عەلی نەزەر خان دا کە لە ڕینگە مەندەلییەو هێرش بەریتە سەر بەغدا. بە کەلبالی خانی کورێ شێخالی خان و عەلی مراد خانی زەندی سپارد کە لە کوردستانەو بڕۆن و بابانیان بۆ بابیان تەمبێ بکەن.

نایەتوللا دەلی: فەقی برایم ناویک کە بیستووێ سولەیمان پاشا حەز لە ژنەکی دەکا سالی ۱۷۸ شەو لە خەودا پاشای وەبەر خەنجەر دا و نەبەیتشت لە خەوی یەكجاری بپەش بیت. حەمەپاشای برای سولەیمان پاشا لە شارەزور و عەلی خانی کورێ سولەیمان پاشا بە کوردستان دوو سال حوکمیان کرد.

لەسەر شکایەتی حەمە ڕەشید بەگی وەکیل و میرزا عەبدوڵلای وەزیر و میرزا محەمەد سادق مستەوفی، عەلی خان لە والیەتی خرا و خوسرەوخان کە لە شیراز دەژیا، کرایەو والیی کوردستان - باسەکی نایەتوللا دوابی هات.

خوسرەوخانی دووهەم بۆ جاری دووهەم: ئەمجارە ماوەی یازدە سال بەوپەری خوێشی و سەرکەوتنەو والیەتی کرد. ولاتی ئەوەندە ئاوەدان و پر پیت و بەرکەت کردەو کە بەهەشت بەغیلی پێ بەری. لەو کارانە کە لەو زەمانەدا لە سەنە کردووێ: خان و بەرەو بنکە فەرمانەرەوایی بوو کە ئیستا بەناوی تالاری بەرەو تەپۆلە ناو دەبری. حەمام و مزگەوتییکی بەپالەو بنیات ناو. چوارباغییکی ئیجاد کردوو کە لە دنیا وینە نەبوو. ئەم چوار باغە هەرمابوو؛ ناوی باغی مەیدانی لێ نرابوو. من (مەستوو) بە منالی دەچوو مەسیری ئەو باغە. بە راستی باغ بوو گالته نەبوو؛ جۆگە ئاوە ناو داراندا بەهەشتی خۆی بەبیر دینایەو، بەلام بەداخەو ئیستا شوینەواری کوێر بۆتەو، بووێتە دپکاوه. (شیاوی باسە: ناسر خانی ئازاد پوور دەلی: لە سەت و پەنجای سالیک لەمەوبەرەو ئەو شوینە بۆتە گەرەکیکی شار و ناوی گەرەکی چوارباغە).

سالی ۱۱۹۱ کەریم خانی زەند پەلاماری بەسرای دا. دەولەتی عوسمانی بە وەزیری بەغدا سپارد کە هێرش بەریتە سەر سنورەکانی ئێران. حەمەپاشای بابان بەلێن بە وەزیری بەغدا دەدا کە کوردستانی

سابق خان زور زوو به سرای گرت، پیاوه‌کانی کوشتن و ژنه‌کانیانی به‌دیل هینا و هاته‌وه لای که‌ریم خان و نافه‌رینی لی‌کرا.

ع‌لی خان ه‌ر له‌سه‌ر سنوره‌وه تالانی کرد و ویرانی کرد تا که‌یشته سی‌فرسه‌خی شاری به‌غدا و دیلی‌کی زوری رومیانی بو شیراز نارد.

که‌لبالی خان و ع‌لی مرادخان که هاتبونه کومه‌گی خوسره‌وخان، ه‌رچه‌ند همه‌پاشا داوای ناشتی کرد و گوتی په‌شیمانم به‌هری نه‌دا. له‌شکری زهند و خوسره‌وخان له‌سه‌ره‌تاکانی ره‌جه‌به‌مانگی سالی ۱۱۹۱دا به‌ره‌وه همه‌پاشا بزوتن. خوسره‌وخان پیشایی له‌شکر بو.

همه‌پاشا بی‌شهر ه‌لات و، زهند و نه‌رده‌لانی گه‌بینه قزل‌جه؛ که‌ پینج فرسه‌خی قه‌لاچوالانه، له‌ویوه لوتفالی خانی کوری سوبحان ویردی خان که مامی خوسره‌وخان بو، به‌چند چه‌کداریکه‌وه وه‌شوپن ه‌لاتوان که‌وت. گه‌یشته قه‌ره‌داغ؛ سوکیک ویران و تالانی کرد. له‌وه‌س‌روبه‌نده‌دا، گورگالی به‌گی جلّه‌وداری که‌ریم خان، ولامی که‌ریم خانی بو‌سه‌رداران هینا، که: چونکه ده‌ولته‌تی عوسمانی ده‌خاله‌تیبان به‌که‌ریم خان کردوه و، داوای ناشتی و شهر ویتستان ده‌کهن، ده‌بی بگه‌رینه‌وه سنووری ئیران و ده‌ست له‌ولاتی عوسمانی به‌رده‌ن.

داوای نه‌وه‌فرمانه، ع‌لی مرادخان چوه‌کرماشان. که‌لبالی خان و خوسره‌وخان هاتنه‌گوندی زاغه که‌سه‌ر به‌ولاتی نه‌رده‌لانه. دوو مانگی پی‌چوو، ولامیکی که‌ریم خان هات که‌چونکه عوسمانی ده‌گه‌لمان پی‌ک نه‌هاتون دیسان هیرشبان بو‌به‌رن.

دیسان که‌لبالی خان و خوسره‌وخان و ع‌لی مرادخان که‌خوسره‌وخان پیش‌ره‌وو، زوو روویان کرده‌شاره‌زور. همه‌پاشا قه‌لاچوالانی چول کرد. همه‌سن پاشای وه‌زیری به‌غدا به‌که‌هیا (فرمانده‌ی له‌شکر) ی به له‌شکریکی زوره‌وه نارد به‌یارمه‌تی همه‌پاشا. همه‌پاشا هومیدیکی ده‌دل گه‌را و سه‌نگه‌ری گرت و به‌نیازی شهر خوی ناماده کرد. نه‌حمه‌د پاشای

برای همه‌پاشا خوی له‌رومیانی دزیه‌وه و هاته‌لای دوژمنیان و بو به هاوکاری زهند و خوسره‌وخان.

رومی و همه‌پاشا ه‌ر که‌زانیان دوژمنیان گه‌بیه‌ته‌سه‌ر، له‌شه‌ویکدا خویان ده‌ریاز کرد و، ولاته‌که‌ده‌ست له‌شکری ئیران که‌وت. ناواییه‌کان سوتیندران و مال‌تالان کران و زوریش ژن به‌دیل گیران. به‌تکای خوسره‌وخان، دیله‌کان نازاد کران و هیندی‌ک که‌سیشی که‌ده‌دیت حالیان خوشه‌ده‌گه‌ل خوی هینانه‌سنه.

پاش نه‌وه‌سه‌رکه‌وتنه، نه‌حمه‌د پاشا که‌را به‌حاکمی شاره‌زور و ره‌زا قولی خانی برای خوسره‌وخانیان کرده‌یارکاری؛ که‌تا دای ده‌مه‌زرتینی لای بمینی. ره‌زا قولی خان پاش دوژمن هه‌لوه‌ژاردن و سه‌قام گیرکردنی نه‌حمه‌د پاشا، گه‌رایه‌وه ولات. به‌لام له‌میژروی قازیدا ده‌لی: پاش ماوه‌یه‌ک له‌م رووداوه. همه‌پاشا خوی کرده‌نوکه‌ری که‌ریم خان و داوای لی‌کرد که‌نه‌وه له‌جیگه‌ی نه‌حمه‌د پاشا دانیت.

وه‌زیری به‌غدا که‌نه‌مه‌ی بیسته‌وه خه‌لات و له‌قه‌بی پاشای بو‌نه‌حمه‌د پاشا نارد و کردیه‌سه‌رداری ولاتی بابان. همه‌پاشا هاواری بو‌که‌ریم خان برد. نه‌ویش ع‌لی مرادخانی به‌له‌شکریکی زوره‌وه ره‌گه‌ل خست. نه‌حمه‌د پاشا له‌به‌ریان ه‌لات و شهری نه‌کرد، ع‌لی مرادخان هاته‌وه شیراز.

نه‌حمه‌د پاشا به‌همدادی له‌شکری رومیانه‌وه دیسانه‌وه هاته‌وه سه‌ر شاره‌زور. دیسان ع‌لی مرادخان چوه‌جه‌سته‌ی. شهر قه‌وما و ع‌لی مرادخان به‌دیل گیرا و زنجیر له‌مل به‌پرکرایه به‌غدا. وه‌زیری به‌غدا زوری قه‌در گرت و پاش دوازه‌روژ به‌ره‌ل‌دای کرد که‌بجیته‌وه شیراز. که‌ریم خانی زهند له‌وه زور رقی هه‌ستا. همه‌شه‌فیع خانی زندی به‌دوازه‌ه‌زار چه‌کداره‌وه نارد یاریده‌ی همه‌خان. له‌زستانیکی زور سارد و با و بو‌راند گه‌یشته کوردستانی سنه و دوو مانگ له‌وی مایه‌وه. له‌سه‌ره‌تای خاکه‌لیوه‌ی به‌ه‌ارا خوسره‌وخانیسی ده‌گه‌ل که‌وت و روویان کرده‌شاره‌زور.

ئهحمهد پاشا له بهريان خوځى نهگرت و ههلات. ههمه پاشايان بهسهر
شاره زووره دانا و هه مانگ له شاره زوور مانه وه تا ههمه پاشايان
زوړياش دامه زرانده و، ئهوسا له دوایيه کاني مانگي ره زبه ردا، گه رانه وه
ولاتي خوځيان.

سالى ۱۱۹۳ کهريم خان مرد. سهرکرده کاني زنده له سهر جي نشيني بوو
به ههرا و کيشه يان؛ به لام عهلي مرادخان له هه مووان به هيتتر بوو.
زولفه قار خانى هه وشار که خزمى نادرشا بوو خوځى بهشت ده زاني و ئه ویش
سهرى له پادشايه تى ده خورا. عهلي مرادخان بريارى دا له ناوى بهرئ.
له شکرى کرد و ئه حمه دخانى کورى خوسره و خانيشى ده گهل خوځى برد که
چارده سال بوو به ناوى بارمته له ئه سفه هان ده ژيا، دوو قوناغ مابوو بگاته
ئه سفه هان، خان و ئاغا و کاربه ده ستانى عيراق و ههمه خانى فويلی و
ئه حمه ئاغاى باشاغا و له شکرى له وندات که له ده ست عوسمانىيان
ئاوارة ببوون، گشت له گشتيان ره گهل عهلي مراد خان که وتن و ئه وه زاره
زيله هه هاته سهر زولفه قار خان. له مه لبه ندى عهلي شوکور گه يينه يهک و
زوړ زوو له شکرى هه وشار شکا و زوړ به يان کوژران و به ديل گيران.
زولفه قار خان به دوو سئ که سه وه که ولى خوځى رزگار کرد و پاي کرد و
هه تا تارم و خه لخال ئاورپان نه دا يه وه. (ناسر خانى نازاد ده لئ: دوو هوژى
کوردى شقاقى به ناوى کلوکجان لو و شاترانلو که نفوسيان ده هه زار
که سيک ده بئ له خه لخالئ نازه ربايجان ده ژين و زمانيشيان کورد ييه).

حاکمى خه لخال و تارم، زولفه قار خانى گرت و بؤ عهلي مراد خانى نارد
و ئه ویش وهک مه ر سهرى پري! عهلي مرادخان شارى ئه بهه رى کرد بووه
بنکه ي خوځى. ولامى بؤ خوسره و خان نارد که زوړ تاسه ي ده کا و حه ز ده کا
چاوى پئ بکه وئ. خانى ئه رده لان له ناوه راستى مانگى ره مه زانى سالى
۱۱۹۴ به هه زار و پينج سه د سوار له پياوماقوولانى کوردستانه وه، بؤ
ديدارى هاتن. عهلي مرادخان ده گهل پياوه گه وره کاني خوځى دوو فرسه خ رئ
به پيريه وه هات و ئه وپه رى ريزى لئ نا. ته نانه ت به تکاي ئه و، ئه لالا

قولئ خانى زه نديش که له به ندى عهلي مرادخاندا بوو به خشرا و به ردر ا و
کراش به حاکمى کرماشان.

له ئه بهه ره وه خان ده گهل عهلي مرادخاندا له رتي قه زوينه وه چوونه
ئه سفه هان. له م به ينه دا ههمه ره شد به گى وه کيل زوړ له خه لکى
کوردستانى تاو کرد شکايه ت نامه يان له خوسره و خان بؤ عهلي مرادخان
به رئ کرد. عهلي مرادخان نه يه يشت خوسره و خان بگه ريته وه کوردستان،
فه رمانى واليه تيبى بؤ که هزادخانى کورى سوچان و يردى خان نووسى.

نزیک به م رووداوه خه بهر هات که کوراني سادق خانى زنده مليان له
سه ريزتوى ناوه. عهلي مرادخان له شکرى کى ناماده کرد که ئه وانه ي پئ
ده مکوت بکا. ههمه ره شيد به گى وه کيليشى به سيسه ت چه کدارى
هه و الله وه ده گهل له شکر ناره ئه و نازاوه دامرکانه. له شه ردا کوراني سادق
خان سه رکه وتن و له شکرى عهلي مرادخان زوړ پيس شکا. ههمه ره شيد
به گ و سواره کانيشى به ره وه ئه سفه هان قاچانديان و له ویش گير نه بوون،
هاتنه وه کوردستان، که به لکو له سا يه ي که هزادخانه وه حورمه ت يک
گير يتن. خوسره و خان که له ئه سفه هان بوو، پاش ئه و تيشکانى له شکره،
ده گهل ره زاقولئ خانى براى و لوتفالى خانى مامى، به ره وه کوردستان هاتن
و روژت يک دواى گه يشتنى ههمه ره شيد به گ، گه يشته ئه ئيسفه ندادا.

هه ر خه به رى گه رانه وه ي خوسره و خان داکه وت. که هزادخان و ههمه ره شيد
به گ و ميرزا يوسف و ميرزا ئه حمه د و کوراني ميرزا عه بدوللاى وه زير و
گش ده سته و به سته ي که هزادخان ده ست و پايان گوم کرد و به هه له داوان
پيلى مال و مندالى خوځيان گرت و پايگه لان بگره و هاتم! له ويشه وه خوځيان
گه يانده شاره زوور و بوونه په نابهرى مه حموود پاشاى بابان.

خوسره و خان خوځى گه يانده پايگه لان و هه رچى بوويان، که هيجيان بؤ
ده رنه چويوو، به تالانى هينا و هاته وه سنه. ئه وانه ي له و به ينه دا ئاواره
ببوون، هاتنه وه و هيمنى و خوځى دامه زرايه وه.

هەر له و سه‌رو به نده‌شدا، دوو برائى مه‌حموود پاشا به ناوى حه‌مه‌پاشا و عومه‌ر به‌گ له برائىان زبى بوون و په‌نايان به‌خوسره‌وخان هيتنا. مه‌حموود پاشا كه‌وته سه‌ودا كردن كه بو نه‌وه دۆستايه‌تيمان گه‌رم بى، با نه‌و براكانم بنيتريته‌وه بابان و منيش كه‌هزادخانى ده‌مست ده‌نيمه‌وه. سه‌ودا سه‌رى گرت؛ بابيه‌كر تاغا له‌لايه‌ن مه‌حموود پاشاوه هات و، دوو برائى پاشاى برده‌وه. تاغا مه‌مه‌دى بروجرديش له‌لايه‌ن خوسره‌وخانه‌وه چوو كه‌هزادخانى هيتنايه‌وه سنه.

مه‌حموود پاشا هه‌ردووك برائى خۆى كوشت، به‌لام خوسره‌وخان زۆرى قه‌در له كه‌هزادخان نا و له‌گول كالتري بى نه‌گوت.

حه‌مه‌ره‌شيد به‌گ و يارانى له‌و سه‌ودا و مامله‌يه ترسان و، له‌شاره‌زور هه‌لاتن و به‌ماله‌وه هاتنه‌زه‌هاو. خۆشيان داواى په‌نايان له‌وه‌زيرى به‌غدا كرد. وه‌زير سى چوار گوندى ده‌ورى زه‌هاوى بى به‌خشين؛ كه‌به‌ده‌رامه‌ته‌كه‌ى بزين. به‌لام زۆرى نه‌برد جگه له‌حه‌مه‌ره‌شيد، هه‌واله‌كانى هه‌موو هاتنه‌وه كوردستان و عافوكران. حه‌مه‌ره‌شيد و چه‌ند خزميكي، هيتديك ده‌لين سالتيك و هيتديك ده‌لين چوار سال له‌لاى زه‌هاو مانه‌وه و له‌ئاكما په‌نايان به‌عه‌لى مرادخان برد تكاى بو كردن و خوسره‌وخان به‌خشينى.

به‌لام حه‌مه‌ره‌شيد هه‌ر دانه‌سه‌كنا. له‌خان ته‌كويه‌وه و هه‌لى كوتايه سه‌ر مه‌لبه‌ندى جوانرۆ و پاله‌نگانيشى داگير كرد. له‌سالى ۱۱۹۶دا خۆى گه‌يانده‌عه‌لى مرادخان و ته‌واويك له‌خوسره‌وخانى دردۆنگ كرد كه‌گۆبا له‌وانه‌يه جينگه‌ى نه‌و بگريته‌وه. عه‌لى مرادخان كه‌ئاژاوه‌ى كوراني سادق خانى دامركاندبوو، دوژمنى ترى نه‌مابوون؛ به‌بيريا هات كه‌ته‌گه‌ر خوسره‌وخان له‌ئه‌سفه‌هان بى و له‌ژير چاوديريدا بى بو نه‌و باشته‌ره. جه‌عفه‌رخانى برائى خۆى به‌پينج هه‌زار سواره‌وه نارد كه‌خوسره‌وخانى بو بگرن و بينيرنه‌ئه‌سفه‌هان.

(تاريخى خوسره‌و به‌گ ده‌لى: له‌سه‌ر ته‌گبيري حه‌مه‌ره‌شيد به‌گ، خانى زه‌ند فه‌رمانى حاكمه‌تبيى سنه‌ى بو ره‌زا قولى خان نارد). كاتى نه‌و خه‌به‌ره به‌خوسره‌وخان درا، خان نه‌حمه‌د خانى كورى خۆى راسپارد، كه‌بى خۆگرتن هه‌رچى سه‌ر به‌خۆيانه باركا و بچه‌هه‌ورامان و شاره‌زور. ره‌زا قولى خانيش كه‌له‌ئه‌سفه‌نداباد بوو، گوپى نه‌دا فه‌رمانى خانى زه‌ند و، ده‌گه‌ل ده‌سته‌ى خۆى كوچى كرد و خۆى گه‌يانده‌خان نه‌حمه‌د خان. خوسره‌وخانيش ده‌گه‌ل چه‌ند هاوالتيكى له‌رپنگه‌ى جوانساره‌وه چوونه‌ئه‌سفه‌هان.

جه‌عفه‌رخان داواى ده‌ريازبوونى نه‌وانه به‌دوو سى رۆژ گه‌يشته ناو شارى سنه. شاريان ويران كرد و زۆريان جه‌زه‌به‌ى خه‌لكه‌كه‌دا.

ره‌زا قولى خان خۆى گه‌يانده ورمى و چاوى به‌ئيمام قولى خان كه‌ئه‌ويش سه‌رى له‌پادشايه‌تى ده‌خورا كه‌وت، داواى يارمه‌تبيى لى كرد. ئيمام قولى خان پينج شه‌ش هه‌زار چه‌كداريكى پيكه‌وه نا و بو داگيركردنى كوردستان و عيراق كه‌وته رى. هه‌ر گه‌يشته ده‌ورى سنه جه‌عفه‌رخانى زه‌ند راى كرد و ره‌زا قولى خان سنه‌ى گير كه‌وته‌وه.

ئيمام قولى خان به‌ره‌و ئه‌سفه‌هان بزووت. كاتى زانبي عه‌لى مه‌ردان خان لى براوه ده‌گۆزى راچى و زۆريش به‌هيتزه به‌ره‌و ورمى باى دايه‌وه و له‌وه‌لاتنه‌ى تا ورمى نه‌حه‌سايه‌وه.

سه‌ركرده‌كانى زه‌ند؛ كه‌هزادخان و لوتفالى خان به‌هيمدادى له‌شكرى كرماشان و حه‌مه‌ره‌شيد به‌گ، هاتنه‌شه‌رى ره‌زا قولى خان كه‌هيتشتا حه‌قده رۆژ نه‌بوو حوكمى سنه‌ى ده‌كرد. شه‌ر قه‌وما و به‌تيرى به‌كپك له‌خزماني حه‌مه‌ره‌شيد به‌گ كه‌ده‌لين نه‌زه‌ر عه‌لى به‌گ بووه پيكر و راى كرد و له‌گه‌رووس عه‌مري خواى كرد.

له‌سالى ۱۱۹۹دا كه‌سنه ته‌واو ويران و خه‌لكه‌كه‌ى سه‌رگه‌ردان بوون. خوسره‌وخان ده‌رفه‌تيكى ره‌خساند و خۆى گه‌يانده‌وه كوردستان. چوار

مانگ به سهر ئەم گه‌رانه‌وه‌دا تی نه‌په‌ری بوو، خه‌به‌ر هات که عه‌لی مرادخان مردوووه. کۆچ کردوو، گه‌رانه‌وه و ولات سه‌رله‌نوئى ملی له بووژانه‌وه نا.

له پاش مه‌رگی عه‌لی مرادخان، له هه‌موو لاوه ئاژاوه سه‌ری به‌رز کردوه و هه‌ر که‌سه بۆ خۆی ده‌کیشا. یه‌ک له‌وانه ئەللا قولی خانی زه‌نگه‌نه بوو؛ که قرمى خۆی له پاتشایه‌تی خۆش کردبوو. له‌شکرێکی زۆری له رۆمی و عه‌شایر و هۆزه‌کانی کرماشان به تۆپ و تۆپخانه و ده‌به‌به و سه‌نسه‌نه‌وه هینا و به‌نیازی گرتنی عیراق هات و گه‌بسته سونقور. له‌ویش نه‌زهر عه‌لی خانی کورپی سوپهان و پیردی خان و لوتفالی خانی برای و ئەللاو پیردی خانی کورپی و، کورانی حه‌مه ره‌شید به‌گیشی ره‌گه‌ل که‌وتن و دنه‌یان دا که سنه داگیر کا و کاری خوسره‌وخان یه‌کلا بکاته‌وه.

ئەللا قولی خان هه‌ر چه‌ند زۆری چاکه‌ی باوکی خوسره‌وخانی له‌سه‌ر بوو، چاوی لی نوقاند و هاته شه‌ری خوسره‌وخان.

خوسره‌وخان به‌ حه‌وسه‌ت چه‌کداره‌وه به‌راییی لی گرتن و خۆی گه‌یاند هه‌ گوندی میراوا که پیتشه‌روی له‌شکری زه‌نگه‌نه به‌ سه‌رکردایه‌تی ئەللاو پیردی خانی کورپی نه‌زهر عه‌لی خان له‌وئ بوون. ملی له‌ کوش و کوشتاریان نا. ئەوی ده‌رچوون ده‌نیوه شه‌ویکدا خۆیان گه‌یاند هه‌ هۆردووی کرماشان و به‌ شات و شوت له‌شکران ترساند.

به‌یانی ئەو رۆژه له‌نزیک سونقور، سی هه‌زار چه‌کداری ئەللا قولی خان به‌تۆپ و تۆپخانه و زورنا و که‌ره‌ناوه. ده‌گژ هه‌وسه‌ت چه‌کداری خوسره‌وخان تووشی یه‌ک بوون و تیک چڕان.

له‌سه‌ره‌تادا به‌فه‌رمانی ئەللاقولی میرزا یوسفی کورپی میرزا عه‌بدو‌للا وه‌زیری، ده‌گه‌ل چه‌ند پیماوی شه‌ردیتووی له‌کل ده‌ره‌اتوو چونه‌ پیتشه‌وه، به‌لام زۆر زوو زۆربه‌یان کوزران و ئەوی مان، یان گیران یان رایان کرد. ئەمجار ئەللاقولی خان فه‌رمانی دا هه‌موو ئەو له‌شکره‌ برژینه‌ سه‌ر ئەو

هه‌وسه‌د که‌سه. خوسره‌وخان بۆ خۆی شیر به‌ده‌سته‌وه و پیماوه‌کانی وه‌ک شیر به‌ره‌نگاری دوژمن بوون و شه‌رێکی زۆر به‌سام و خوتناوی رووی دا. میرزا به‌گی که‌له‌هور، ئەللاقولی خانی وه‌به‌ر هات و سه‌ری په‌راند و سه‌ره‌که‌ی هینایه‌ به‌رده‌می خوسره‌وخان. خان خۆی له‌میرزا به‌گ توپه‌ کرد و گوئی نه‌ده‌بو سه‌ری بیری. نیتر له‌شکری زه‌نگه‌نه و کرماشان قه‌له‌په‌وه بوو؛ هه‌رکه‌سه به‌ لایه‌کدا هه‌لات. تۆپ و تۆپخانه و زورنا و ده‌هۆل و خیتوه‌ت و ئەسپاباتی شه‌ر هه‌مووی به‌تالان ده‌ست له‌شکری کوردستان که‌وت.

له‌پاش دوو سێ رۆژ سانه‌وه، له‌شکری خان رووی کرده کرماشان و لی برابوون هه‌رچی نایه‌ته به‌ربار بیزاری که‌ن. قوتناغیتکیان بۆ کرماشان ما‌بوو، حاجی عه‌لی خانی مامی ئەللاقولی خانه‌ کوزراوه‌که، که‌ خۆی به‌ جیتشینى دوارپۆژی ئەو ده‌زانی، به‌ دیاری و پیتشه‌کیشی زۆروه‌ هات، ده‌غاله‌تی به‌ خان کرد و، به‌ نوکه‌ری خان قه‌بوول کرا.

کاتی گه‌یینه کرماشان، هه‌ر پۆل و پاره و ئەسپاب و که‌رکه‌ مه‌ر و په‌وه ئەسپ و که‌ل و په‌لی تالانی بوو، نیشانی خوسره‌وخان درا. فه‌رمانی دا گشتیان له‌ناو چه‌کداراندا به‌ش کرد، به‌بێ ئەوه‌ خۆی قۆشه‌یه‌ک هه‌لگری. حاجی عه‌لیشی خه‌لات کرد و کردیه‌ حاکمی کرماشان. توپه‌رکان و ئەسه‌دئاباد و سونقور و دینه‌وه‌ری له‌ کرماشان جیا کرده‌وه و به‌ پیماوه‌قوولانی کوردستانی به‌خشی. خان به‌ره‌و سنه‌ هاته‌وه و، له‌و ما‌به‌ینه‌دا زۆریه‌ی له‌شکری په‌رژوبلاوی عه‌لی مرادخان هاتنه‌ لای خانی نه‌رده‌لان و دامه‌زران. هه‌ر له‌و سه‌روه‌به‌ندانه‌دا، له‌لایه‌که‌وه. ئاغا محه‌مه‌د خانی قاجار نیازی بوو ئیران بگرێته‌ ده‌سته‌ خۆی و راپه‌ربوو؛ له‌لایه‌کیشه‌وه‌ جه‌غه‌رخانی زه‌ند له‌ ئەسفه‌هان پادشایه‌تی ده‌کرد.

جه‌غه‌ره‌خان له‌ترسی ئاغا محه‌مه‌د ماله‌ خۆی برده‌ شیراز و، له‌وئ له‌شکرێکی باشی سازدا و سه‌رله‌نوئ به‌ره‌و عیراق و ئەسفه‌هان هاته‌وه. ئاغا محه‌مه‌دخان که‌ خه‌به‌ری ئەو له‌شکرکیشیه‌ی بیست، ئەسفه‌هانی جی هیتت و به‌ره‌و ئەستوراباد و مازنده‌ران چوو. خانی زه‌ند بێ کیشه‌ و هه‌را

هاتهوه سهر ئهسفههان و سكهى دهولهتى بهناوى خووى كرد. دواى ماوهيهك له سالى (۱۲۰۰)دا سمايل خانى زهنديى بهلهشكرهوه نارد كه عيراقى بو له دوژمنان ههلهوژيئى.

سمايل خان دواى گهيشتنه ههمهدان، ههواى گهورهى له كهلهى دا و له جهعفهرخان ياغى بوو. بهلام ههر كه بيستى وا جهعفهرخان له كهولى نهو دهگهري و بهرهو ههمهدان ديت، هيشتا سى قوناغ مابوو بيگهنى راي كرد و، خووى کوتايه گهرووس و، لهشكرهكهشى بلاوى كرد.

وهختى كه جهعفهرخان له ههمهدان بوو، ههمهرهشيد بهگى وهكيل كه ديسان نيوانى دهگهله خانى نهردهلان تيك چوووو، خووى گهيانده جهعفهرخان و هانى دا كه هيرش بهريته سهر كوردستان. جهعفهرخان وهلامى بو خسرهوخان نارد كه دهبي بهفهرماني من بي و بشيهته لام. خسرهوخان بهتوندى وهرامى داوه و گوتى جوابهكهى وا بهدهمى شيرهويه. بي خوگرتن كهوته لهشكر كوكردهوه، عهلى خانى خههميهى و ههمهدهمين خانى گهرووسيش بهپياوى خوڤانهوه رهگهله خانى نهردهلان كهوتن. لهشكرى نهردهلان گهيشتبوه (سالحاوا) كه له نزيك ههمهदानه. ههمهرهشيد كه پيشهنگى پيشهروانى زهند بوو، راي كرد و خووى گهياندهوه لهشكرى جهعفهرخان. بهيانبي نهو روزه، لهشكرى كوردستان دهگهنه (بههار) و له بهرانبه رهشكرى زهند خيهوت لى دهدهن و، روزه پاشى دهبيته شهري.

جهعفهرخان جهزايچى (پاسدار) شيرازى كه دوو هزار پتر دهبون، به توپ و زهنبورهك* له پيشايى لهشكرهوه ريز كرا، سوارهى چهكدارباش له دواى نهوان لهسهفدا بوو، خووشى دناو سواران. ههر چهكدارىكى نهردهلانى بچوايه ته پيش، بهزهبرى گولله بهرهو پاشيان دهكشاندوه و خووشيان نهدههاتنه مهيدانهوه. سى روزه ناوا رابرا؛ روزه چوارهم سوارانى

* توپىكى بچوك، كه لهسهر وشترىان دادنا.

كوردستان قسهى خوڤان كرده يهك و بي گووى دانه توپ و موپ، ويكرا هيرشيان برد و خوڤان دهپال دوژمنان راكرد و دهستهويهخه مليان دهبهر مى يهك نا. ههر له ههولهين ههلمهتدا توپ و توپخانهى دوژمن گيرا و، زورهى پاسهوانانى توپان توپنران و بهشير بهربونه زهندى بي توپ. جهعفهرخان قاچى لى بوون به بال و بهرهو شيراز رهوى. به فهرماني خسرهوخان نهحمهده خانى كوره گهوهى كهوته شوين ههلاتوان و خانيش بو خووى خهريكى كوشتن و گرتنى دهستكهوتوان بوو. زورهى پياوه بهناوبانگهكانى شيراز و زهند كوژران و بهديل گيران و ههچى بوويان؛ دهس سهركهوتوان كهوت.

خوسرهوخان دووسى روزه له بههار و ههمهدان مايهوه و تالانى بهسهه لهشكر دابش كرد. ههمهرهشيد بهگى وهكيليشى عافو كرد، نهگهچى ههو سال بوو له دوژمنايهتبيى خان كوئايى نهكردبوو؛ نهك ههر بهخشى بگره دههجهشى زياد كرد و له گهپانهوشدا خانوهكهى بو وهكو بهري سازكردهوه.

له پاش راوانانى جهعفهرخان خسرهوخان توانى برووجد و كزاز و فراهان و گولپايهگان و مهلبهندهكانى عيراق بخاته ژير حوكمى خووى؛ بهنيازش بوو نهسفههانيش بگرى و له كهندمان نوردووبهزى كرد كه هينديك بههسيتهوه. لهوى ميرزا نهحمهدهى وهزير عهزى خان دهكا: ئيستا كه ههموو عيراق و كرماشان و خوژستان و لورستان دهبهه حوكمدايه و له ئيرانيش پادشا نهماوه، چ دهبي تو سكه بهناوى خوت لى دهى و لهسهه مينبهران ناوت بلين و پادشايهتبيى ئيران هى تو بي؟ خسرهوخان پاش تاويك بيركردهوه سهر ههلهدينى و دهلى: ئاشكرايه كه نهمرؤ كهس له من دهسهلاتدارتر نييه و كهس ناتوانى دژايهتيم بكا، بهلام روزه روزهان له دوايه. خوا دهسهلاتى كوردستانم پى رهوابيينى بهسه و، نابى پى له بهرهى خوم پتر راكيشم؛ نهوهك خوا نهخواسته نانى باب و باپيرانم له دهست بچى و، رهنجى ههوسهت سالهمان بهفيرو پروات.

به‌یانیی ئه‌و شه‌وه واز له‌ گرتنی ئه‌سفهان دینێ و دیته‌وه کوردستان و به‌بۆنه‌ی ئه‌مه‌گداری به‌حه‌مه‌سه‌ن خانی قاجاره‌وه نامه‌یه‌ک بۆ ئاغا محه‌مه‌د خان ده‌نوسی که ئه‌و ولاتانه‌ی گرتوو به‌بیداته‌ ده‌ست کار به‌ده‌ستانی خۆی.

ده‌لێن: مه‌هدی به‌گی شقاقی، که شاعیرێکی له‌ زه‌بر بووه، قه‌سیده‌یه‌کی ده‌رباره‌ی سه‌رکه‌وتنه‌کانی خوسره‌وخان نویسه‌وه؛ که زۆر په‌سند کراوه. خه‌زنه‌داره‌که‌ی که زانیویه پوڵی ئه‌داتێ سێ پسه‌وله‌ی هیناوه، که به‌کیان چل تمه‌نی و دووه‌میان په‌نجا تمه‌نی و سینه‌میان شیتست تمه‌نی بووه. که خان کامیان ئیمزا بکا، ئه‌وه‌ی بداتێ. خان هه‌رسیکی ئیمزا کردوه و هه‌موو پووله‌که به‌ شاعیر گه‌ییوه. له‌وه‌په‌ش باسما کرد که سمایل خان ناویک له‌ له‌شکری جه‌عفهر خان هه‌لاتبوو؛ ئه‌و سمایل خان به‌ به‌رگی ده‌رویشییه‌وه له‌ گه‌رووس ویل ده‌خولایه‌وه. خوسره‌وخان هینا به‌ لای خۆی، زۆری چاکه‌ ده‌گه‌ل کرد؛ پوڵ و پاره و خه‌یوه و ئه‌سپ و هه‌ستتر و چه‌کی زۆری دایه و زۆر که‌سی په‌گه‌ل خست که بگاته‌وه ولاتی خۆی. له‌ په‌نگه‌دا هیندیک لات و لوت و رووته و پوته و قه‌لباش و عه‌شایه‌ری کرماشان و لوړستان و به‌ختیاربی له‌ خۆی کوکرده‌وه که ده تا دوازه هه‌زار که‌س ده‌بوون. هه‌لی کوتایه سه‌ر قه‌لای کرماشان و حاجی عه‌لی خانی پیاوی خوسره‌وخانی له‌ قه‌لادا ئابلۆقه دا. حاجی عه‌لی خان خه‌به‌ری بۆ خان نارد. خوسره‌وخان نامه‌یه‌کی پر له‌ سه‌رکۆنه‌ی بۆ سمایل خان نارد، که من هینده‌م چاکه‌ ده‌گه‌ل تو کردوه، تو چۆن ده‌بی خراپه‌م ده‌گه‌ل بکه‌ی؟ سمایل خان ئه‌م قسانه‌ی به‌ گوێدا نه‌چوو، ده‌ستی له‌ نامه‌ردی به‌رنه‌دا. خان که زانیی ئامۆژگاری به‌هه‌ر نادا و «کوته‌ک ده‌زانی قه‌نوغ له‌ کوئییه»، هیندیک له‌شکری هه‌لگرت و له‌ په‌مه‌زانی سالی ۱۲۰۱دا به‌ره‌و کرماشان بزووت. سمایل خان که زانیی خان له‌ که‌وڵی کپاره، له‌ ئابلۆقه وازی هینا و به‌ له‌شکریه‌وه دایانه چیا بیستون و له‌ویدا خۆیان قایم کرد.

حاجی عه‌لی خان، به‌دیاری و پێشکه‌شه‌وه، هاته پێشوازیی خان و

به‌جووته‌ چوونه‌وه کرماشان. پاش سانه‌وه، خوسره‌وخان که‌وته شوین چه‌ته‌کانی سمایل خان. سمایل خان قه‌نوغیکی تریش دوور که‌وته‌وه و هه‌روا له‌ پاشه‌کشه‌دا بوو تا له‌ ئاکامدا له‌ سه‌ربه‌ندی سیلاخور تووشی به‌ک هاتن و خوسره‌وخان هه‌ترشی بۆ کردن.

شه‌ر قه‌وما، کوژراوی زۆر له‌ مه‌یدان که‌وت و زۆریه‌ی هه‌والانی سمایل خان یان کوژران یان به‌دیل گیران. شکان و زۆر پیس شکان، هه‌رچی هه‌یانبوو له‌ ناو له‌شکری سنه‌دا دابه‌ش کرا.

ده‌لێن باپیله گه‌ورده‌م (واتا باپیله گه‌وره‌ی مه‌ستوره‌خانم) له‌و شه‌ره ئه‌وه‌نده‌ی تالان به‌رکه‌وتوه، که زۆر به‌زیادی زانیوو و هیناویه‌ته لای خان و گوته‌ویه: من ئه‌م هه‌موه‌م بۆ چیه‌؟ خان گوته‌ویه به‌شی خۆته و ده‌بی هه‌ر به‌هوی. تا ئه‌ستاش ناویته‌یه‌کی زۆر به‌ نرخ له‌و به‌شه تالانییه‌ له‌ مالی ئه‌مه‌دا هه‌رماوه.

خوسره‌وخان زۆر له‌ پیاوه ئازاکانی کوردستانی له‌ پاش ئه‌و شه‌ره به‌ پایه‌ی گه‌وره گه‌یان. به‌ک له‌وانه میرزا فه‌خوولا کوری میرزا عه‌بدوللائی وه‌زیر بوو، که لاویکی زۆر ئازا و خاوه‌ن هونه‌ر بوو، کردیه حاکمی توپه‌سهرکان.

هه‌ر له‌و ساله‌دا ئاغا محه‌مه‌د خانی قاجار که پادشایه‌کی به‌ده‌سته‌لات بوو، به‌نیازی گرتنی کوردستان و دیتنی خوسره‌وخان، به‌ له‌شکریکی زۆره‌وه هاته هه‌مه‌دان و، نامه‌ی بۆ خوسره‌وخان نویسه‌وه که به‌جیته‌ لای. خوسره‌وخان له‌ سنه‌ ده‌رکه‌وت و له‌ وه‌رامیشتا نویسیوی: ده‌بی بجه‌خشی که ناتوانم بیته‌ لات.

له‌ سالی ۱۲۰۴دا نه‌خۆشیی فیداری و چه‌ند نه‌خۆشییه‌کی تر تووشی خوسره‌وخان بوون که به‌ حه‌کیمان چاری نه‌ده‌کرا و ناچار له‌کار که‌وت.

خان نه‌هه‌مه‌دان: له‌ دواي نه‌خۆش بوونی خوسره‌وخان، کوره‌ گه‌وره‌ی که ئه‌حه‌مه‌دخان بوو له‌ جیتی باوکی به‌ ولات راده‌گه‌یشت. پیاویکی زۆر باش

بوو، خه لکی زوری لی پازی بوون و و پیتی دلخوش بوون.

لهو سهردهمانه دا بوو که هۆزی بلّباس له لای باشماغ و تيله کو ملیان له راوه پرووت نابوو. خان ئه حمه دخان به له شکرکی که موه بو یان چوو. له سارال و هۆه توو (هه و توو) توشیان هات و پیکیان دادا. هه له هه وه لپن هیرشدا بلّباس دهستیان به پاشه کشه کرد؛ به لام له جهنگه ی ئه م هاتوها و اردها گولله یه که بهر ئه حمه دخان کهوت و جوانه مه رگی کرد. ده لپن ئه للا و یردی خانی کوری عه لی نه زه رخان، که ده بیته نه وه ی سو یحان و یردی خان ئه و کاره ی کردوه. خوا ئه زانی.

بلّباسه کان که زانیان سهرداری ئه رده لانیان کوژراوه، هجو میان هینا و زۆریان له شکر شپیره کرد. ئه میر ئه سلان خانی کوری په زا قولی خان، غیره تی بزوت و له دوژمنان بوو به بزوت و ده گه ل حمه ره شید به گی وه کیل و هه و لانیان شیریان له کالان کیشا و به ربونه جهسته ی بلّباسان و راویان نان تا ده سه قز و سیاکتیوان په ستاوتن و هه رچی بوویان به تالانیان هینا. ده لپن له پاش نه مانی ئه حمه دخان، ئه رده لانی بو تۆله ی ئه و، له هه موو ده مان نازایانه تر شه پریان ده کرد. بو نمونه میرزا لوتفوللا کوری میرزا عه بدوللای وه زیر که ده بیته مامی دایکی من (واتا مه ستوره). ئه ورۆژه حه قده بلّباسی له سه ر زین هه لداشتوه.

دوای ئه و سهرکه وتنه، شه رکه رانی سنه یی جه نازه ی سهرداری خو یان هینا یه وه سنه و چه ند رۆژیک پرسه یان بو دانا. جا چونکه خوسره و خان له ش به بار و له کار که وتوو بوو. به فه رمانی ئاغا محه مه د خانی قاجار لوتفالی خان کرا به والیی کوردستان.

لپردها قسه کانی مه ستوره خانم ده رباره ی خوسره و خان و خان ئه حمه د خانی کوری دوایی دیت.

ئیسماعیلی مه لا حمه حوسین ده لی*: خوسره و خانی گه و ره سالی

* وه رگپراوه عه ره بیه که ی شه ره فنا مه له کتیبی تاریخ ئه رده لانی سمایلی مه لا =

۱۱۶۸ ک = ۱۷۵۴ م، حوکمی ولاتی ئه رده لانی ده س که وتوو. هیندی ک ده رده سه ریشی تووش بووه. سالی ۱۱۹۱ ک = ۱۷۷۷ م محه مه د پاشای به به، له شکرکی تورکانی به سه رکر دایه تیبی حه سه ن پاشا ده گه ل خو ی هینا و چوه ته سه ر خاکی ئه رده لان. خوسره و خان به گژی داچۆوه؛ ده رۆستی نه هات و بانه ی لی داگیر کرا. له پاشان به له شکره وه بو ساندنه وه ی بانه چۆوه. ئه و جاریش تی شکاوه و ناچار کراوه خو بداته ناو شاخانه وه.

له سالی دواییدا که ریم خانی زه ند له شکرکی به سه رکر دایه تیبی که لبالی خان به هیمدا ده وه نار دووه، ئه و جار خوسره و خان محه مه د پاشای به به ی شکان دووه و راوه دووی ناوه تا ده که رکووکی په ستاوتوووه. خوسره و خان سالی ۱۲۱۴ = ۱۷۹۹ م مردوووه.

میژووی ئایه توللا مه ردوخ باسه که وا ده س پین ده که:

هو کمانی خوسره و خانی ئه رده لان - دووباره: پاش لادانی عه لی خانی بابان له سالی ۱۱۷۹ ی کوچیدا به فه رمانی که ریم خانی زه ند خوسره و خان کرایه وه به والیی کوردستان و له سالی ۱۱۸۰ دا گه یشته وه سنه. دهستی کرد به ئاوه دان کردنه وه ی شار و بنکه ی والیه تی. له جیگه ی سه ر بازگه ی ئیستا که ئه وسا جی دیوه خان بوو، باله خانیککی روو به رۆژه لاتی زۆر جوانی ساز کرد. حه وزیککی له بیچمی هه ژدیها لی کردبوو؛ گه لیک هه یکه لی به ردینی تپیدا بوو، که ئا و له قورگیانه وه فیچقه ی ده کرد و به ناوی تالاری خوسره و بیبه به ناوبانگ بوو. ئه و تالاره تا سالی ۱۳۳۸ ک واتا زه مانی حوکمی عه لی محه مه د خانی شه ریفودده وه له هه رما بوو؛ به لام له روو خان

= حمه حوسین که من له عه ره بیبه که وه وه رم گپراوه ته سه ر کوردی و خستومه ته شه ره فنا مه وه، زۆر به کورتی له م باسه وه دوواوه و سه یر له وه دایه که له پاش باسی سو یحان و یردی خان، ناوی: ئه حمه د سولتان خان کراوه ته سه ربه ند و ناوه رۆک باسی خوسره و خانه؛ جا لپردها یان سمایلی مه لا حمه حوسین، یان مامۆستا مه لا جه میل، یان منی هه ژار یه کیکمان ئه و هه لیه مان کردوو؛ که ده بوایه بنوسرایه خوسره و خان.

نزیك ببوو. ئەو تىكى دا و خانووى ترى له جى بنيات نا. چوار باغيكيش هەر خوسرهو خان سازى دابوو، كه ئىستا گه ره كى چوار باغ لهوئى كراوه. سالى ۱۱۸۴ پردى قشلاغى له پيشوو چاكرت كردوو.

سالى ۱۱۹۱ وهزىرى بهغدا له توڤه ئه وهى له پيشدا له شكرى كهريم خان به سرايان تالان كردبوو، به له شكرى زوره وه له ريگه زه هاورا هات. عهبدوڤلا پاشاى واليى مووسل و كهركوك له لاي قه لاچوالانه وه كه پينج فرسه خى له قزلجه وه دوره، رويان كرده سنورى ئيران. حه مه پاشاى بابانيش كه تا ئه وسا به رفه رمانى كهريم خان بوو. ره گه ل رومبيان كهوت و دهسته به ريوو كوردستان بگرئ. وهزىرى بهغدا ههشت ههزار سواری خوى دايه كه دهگه ل له شكرى حه مه پاشا به ره وه مهربان رى كهون. خوسره وه خان ئه وه خه به رهى دا به كهريم خانى زهند و بو خووشى به دوو ههزار سواری ئه رده لانه وه به ره وه هيرش به ران رى كهوت. له ريگه دا حه وسهت سواری مه راغيبى و گه رپووسى، ره گه ل كهوتن. له قه راغ گولى زربيار ده بيتته شه ر مه راغيبى و گه رپووسى هه ر زوو ده شكين و هه لدن. ئه رده لانه ييه كانيش دوای سى سهت كوشته و سهت و حه فتا كهس كه به ديل ده گيرين روو به سنه راده كهن. ميرزا مه هدى و ميرزا عه لى، كوراني ميرزا عهبدوڤلاى وهزىر، نه سرونلا به گ كورى يوسف به گ، حه مه رهزا به گى ئه رده لان، عهبدوڤلا به گى مونشى و گه ليكى تر له وشه ردا كوژراون. ميرزا ئه حمه دى كوره گه وهى ميرزا عهبدوڤلاى وهزىر و زور له سه رناسانيش به ديل گيراون.

حه مه پاشا له ترسى كهريم خان زات ناكا بيتته پيش؛ له ترسى وهزىرى بهغدا ناوئيرى به پاشا بگه رپته وه؛ له مهربان قه تيبس ماوه. خوسره وه خان شكات لاي كهريم خان دهكا. ئه ويش سادق خانى به ره وه به سرا و نه زه ر عه لى خانى له ريگه مهنده لييه وه بو سه ر بهغدا ده نيئى؛ كه لبالى خان و عه لى مراد خانيشى له ريگه كوردستانه وه به ره وه سنورى عوسمانى به رى دهكا.

سادق خان به سرا ده گرئ. نه زه ر عه لى خان تا سى فرسه خ بو بهغدا ده گرئ و تالان دهكا. كه لبالى خان و عه لى مرادخان دينه سنه. هه رچه ند حه مه پاشا په شيمانى دهرده بري به هره نادا. له ره جه به مانگى سالى ۱۱۹۱ دهگه ل خوسره وه خان به ره وه مهربان دين.

حه مه پاشا بى شه ر هه ل دى و ئه مانه ش ده گه نه قزلجه. لوتفالى خانى كورى سوبحان ويردى خان به چهند سوارى كه وه ده كه ويته شوين هه لا تووان. تا قه ره داغ ده چى و تالانى دهكا و ده يسووتينى. كهريم خان به گورگالى خانى جله داردا خه به ر ده نيئى كه بگه رپته وه سنورى ئيران؛ چونكه قه راره دهگه ل عوسمانى سولح بكن تا بزاني چو ن ده بى، ئيتر عه لى مراد خان ديتته وه. خوسره وه خان و كه لبالى خان دينه گوندى زاغه و دوو مانگ له وى ده مينته وه. فه رمانى كهريم خان ديت كه پيك نه هاتوين و هيرش به رنه وه سه ر ولاتى روم و هيچ دريغى مه كهن. ديسانه وه هيرش ده كرپته وه. خوسره وه خان له پيشايى له شكر و له شكرى زهند به سه ر كرايه تيبى كه لبالى خان و عه لى مرادخان به شوينيه وه هه لده كوته سه ر شاره زوور. زولفه قار خانى خه مسه شيان ده گاتى. روو ده كه نه قه لاچوالان.

حه مه پاشا هه لدئ. حه سه ن پاشاى وهزىرى بهغدا به له شكرى زور به سه ر كرايه تيبى كه هيا ده نيئته هيمدادى حه مه پاشا. له ريگه حه مه پاشا ده گيرنه وه؛ مل له سه نگه ر گرتن ده نى كه شه ر بكن. له م به ينه دا ئه حمه د پاشاى براى حه مه پاشا له براى هه لده گه رپته وه و ده بيتته دوستى دوژمنانى. له به ره به ياندا كه برياره شه ر بكرئ، ده كهن و ناكهن كه سيان وه به رچاو نايه به گژيدا بچن. دهرده كه وى كه هه ر شه وى، له شكرى رومبيان ره ويون و دنيا چول و بى خاوه نه. چه كدارى زهند و قزلباش و ئه رده لانى مل له تالان و برؤ و ناوايى سووتاندى ده نين. ته نانه ت كچ و ژنانيش فه ساد ده كهن. خوسره وه خان ئه م كاره ي به لاوه زور گران دى، ديله كان له قزلباش و زهند ده ستينيتته وه و ده يان داته وه به كهس و كاربان. هينديك مالى به كاريش دهگه ل خوى بار دهكا بو كوردستان. ئه حمه د پاشا و رهزا قولى خانى براى

خۆی له شارەزوور به جێ دیتلی.

حه‌مه‌پاشا خۆی ده‌خاته مائلی که‌ریم خان و پولتیکی باشی ده‌داتی و فه‌رمانی پێ ده‌نوسێ که ئه‌حمه‌د پاشا ده‌رکری و هه‌مه‌پاشای له‌جی دانری. وه‌زیری به‌غدا که زانیی کلاوی ئه‌حمه‌د له سه‌ر هه‌مه‌ نراوه. گورجیک قاقه‌زی والیه‌تیی بابان و شارەزووری بۆ ئه‌حمه‌د نارد و نازناوی پاشایه‌تیی دایه و که‌مه هیمدادیکیشی بۆ نارد. له‌م لایه‌شه‌وه که‌ریم خان عه‌لی مراد خانی نارده هیمدادی هه‌مه‌پاشا. ئه‌حمه‌د پاشا خۆی هاویشته‌وه به‌غدايه. عه‌لی مراد خان ده‌گه‌ریتته‌وه شیراز. سه‌رله‌نوێ ئه‌حمه‌د پاشا به له‌شکرکی ته‌یاره‌وه هه‌رش ده‌باته سه‌ر شارەزوور. دیسان عه‌لی مرادخانی بۆ ده‌نیترن. شه‌ر ده‌قه‌ومێ و عه‌لی مرادخان به‌دیل ده‌گیری و ده‌نیترنه به‌غدايه. وه‌زیری به‌غدايه زۆر به حورمه‌ته‌وه ده‌نیتریتته‌وه شیراز. که‌ریم خان زۆر توورپه‌ ده‌بی. شه‌فیع خانی زه‌ند به دوازه هه‌زار سوواره‌وه بۆ یاریده‌ی هه‌مه‌ پاشا به‌ری ده‌کا. له زستاندا ئه‌و سووارانه دینه کوردستان. پاش دوو مانگ له سه‌ره‌تای به‌هاریا خوسره‌وخانیشیان ده‌گه‌ل، ده‌چنه سه‌ر شارەزوور. ئه‌حمه‌د پاشا بێ شه‌ر هه‌لدی، هه‌مه‌پاشا داده‌مه‌زیتته‌وه و له‌شکری هیمداد ده‌گه‌ریتته‌وه.

له سێشه‌مووی ۱۳ی سه‌فه‌ره مانگی سالی ۱۱۹۳دا که‌ریم خان مرد. (ئه‌ی وای که‌ریم خان مرد). به ئه‌بجه‌د سالی مه‌رگیه‌تی - ۱۱۹۳ک له هه‌موولایه‌که‌وه ئازاوه سه‌ری هه‌لدا. عه‌لی مرادخان خۆی به‌جینشینی که‌ریم خان ده‌زانی. زولفه‌قار خانی هه‌وشاریش داوای که‌له‌پووری نادرشای ده‌کرد. ده‌بوايه به‌شه‌ر بێن. عه‌لی مرادخان له‌شکری لی کرد و ئه‌حمه‌د خانی کوری خوسره‌وخانیشی که چارده سال بوو له ئه‌سفه‌هان بوو، ده‌گه‌ل خۆی هه‌ینا. هه‌یزه‌کانی عه‌یراق و هه‌مه‌خانی لور و ئه‌حمه‌د ئاغای باشاغا و هه‌یتیش له‌ ری هاتنه پالی. له مه‌لبه‌ندی عه‌لی شوکر له مانگی په‌مه‌زانا، هه‌ر دووک به‌ره‌ تیک به‌ریوون. له‌شکری هه‌وشار شکا و زولفه‌قارخان به دوو سێ که‌سه‌وه به په‌له‌پروزی خۆی گه‌یانه تارم و خه‌لخال و حاکمی

خه‌لخال گرتی و بۆ عه‌لی مرادخانی نارد و گورجی سه‌ریان به‌ری.

داوای ئه‌و شه‌ره‌ عه‌لی مراد خان ئه‌حمه‌د خانی به‌حورمه‌ته‌وه به‌ری کرده‌وه و داوای کرد خوسره‌وخان له تاران بچته لای.

خوسره‌وخان له نیوه‌راسته‌کانی په‌مه‌زانی سالی ۱۱۹۳ ده‌گه‌ل زۆر له پیاوماقوولانی کوردستان و هه‌زار و پینج سه‌د سواره‌وه به‌ره‌و تاران ری که‌وت. عه‌لی مراد خان به‌خۆی و سه‌ردارانیه‌وه تا دوو فرسه‌خی تاران به‌پیشوازییه‌وه هات و به‌وپه‌ری حورمه‌ته‌وه برديه تاران. له دووه‌مین چاوپێکه‌وتنا خوسره‌وخان تکای رزگاربوونی ئه‌للا قولی خانی حاکمی کرماشانی کرد، که له زینداندان بوو. تکای قبوول کرا و ئه‌للا قولی خانی به‌ردا و کراوه به حاکمی کرماشان. عه‌لی مرادخان ده‌گه‌ل خوسره‌وخان، ماوه‌یه‌ک ده‌چنه قه‌زوین و دینه‌وه ئه‌سفه‌هان. له ئه‌سفه‌هان هه‌مه‌ره‌شید به‌گی وه‌کیل که ئه‌ویش به‌کێک له هاوڕێکانی خوسره‌وخان بوو، لای عه‌لی مراد خان باسی زولم و ناحه‌قیی خوسره‌وخان ده‌کات. عه‌لی مرادخان که له هه‌یز و پێزی خوسره‌وخان له دلدا نیگه‌ران بوو، هه‌ل به‌ده‌رفه‌ت ده‌زانی. خوسره‌وخان له‌کار لا ده‌دا و فه‌رمانی والیه‌تی بۆ که‌زه‌اد خانی کوری سویحان وێردی خان، ده‌رده‌کا و ده‌گه‌ل ره‌شید به‌گ و ئه‌رده‌لانییه‌کانی ترا ده‌بنیتریتته‌وه کوردستان.

هه‌ر له‌و سه‌رده‌مانه‌دا، کورانی سادق خانی زه‌ند، له عه‌لی مرادخان یاغی ده‌بن. عه‌لی مرادخان له‌شکرکی زه‌ندان ده‌نیتر و، هه‌مه‌ ره‌شید به‌گی وه‌کیلیش به‌ سێ سه‌د سواری ئه‌رده‌لانه‌وه به‌ره‌و ئازاوه‌ناوه‌کان به‌ری ده‌کا. له‌و شه‌ره‌دا کورانی سادق خان سه‌رده‌که‌ون و له‌شکری زه‌ند و ئه‌رده‌لان زۆر شه‌په‌زه‌ ده‌کری. هه‌مه‌ره‌شید به‌گ و شکسته‌ی له‌شکره‌که‌ی نایه‌نه‌وه ئه‌سفه‌هان و راست ده‌چنه‌وه سه‌ن بۆ لای که‌زه‌ادخان.

خوسره‌وخان که به‌و شکانه ده‌زانی، ده‌گه‌ل په‌زا قولی خانی برای و لوتفالی خانی مامی به‌ره‌و کوردستان دین و ده‌گه‌نه ئیسه‌فه‌نداباد.

همه‌ره‌شید بهگ و کهزادخان و میرزا یوسف و میرزا ئەحمەد کورانی میرزا عەبدوڵلای وەزیر و دەست و پیتوندیان، سنه بهجی دههیلن و خوڤ ده پایگه‌لان راده‌کن. خوسره‌وخان به‌چەند سواریکه‌وه شوتینیان ده‌که‌وی. له زینوی عاشقان تووشی کوچ و باریان دیت و، هەرچی مالتی ده‌ولت و خوڤانه، به‌جیتی دههیلن و سه‌لته سواره شاره‌زور خوت بگره و هاتم. خوسره‌وخان دیته‌وه شارو زور کهس له‌ئاواره‌بووان ده‌گه‌رینه‌وه و دنیا ئەمن و ئارام ده‌بیته‌وه.

زوری پی ناچی. همه پاشا و عومەر به‌گی برای مه‌حمود پاشا به‌زیری دینه لای خوسره‌وخان. مه‌حمود پاشا و هلام ده‌نیری ئەگه‌ر ئەوانه‌م بده‌اته‌وه ده‌ست، کهزادخانی ده‌ده‌مه‌وه. ئیتر پیک دین. ئاغا محمه‌دی برووجردی، همه‌پاشا و عومەر به‌گ ده‌باته‌وه؛ بابه‌کر ئاغاش کهزادی پییه، له ریگه ده‌گه‌نه یه‌ک و پیکیان ده‌گۆرینه‌وه.

مه‌حمود پاشا هەر ده‌سه‌به‌جی هه‌رتک برای خوڤی ده‌کوژی. به‌لام خوسره‌وخان ده‌ستی کهزادخان ده‌کاته‌وه و زوری ده‌لاوینیته‌وه.

همه‌ره‌شید به‌گی و هکیل و خزمانی، مالتی خوڤان ده‌به‌نه زه‌هاو و نه‌زه‌ر عه‌لی ئاموزای و کورانی له زه‌هاو جی دیتل و ده‌چیته‌ به‌غدا و په‌نا به‌ وەزیری به‌غدا ده‌با ئەویش چوار گوندی ئەو ناویدیان پی ده‌سپیری و چوار ساڵ له‌وی ده‌میننه‌وه. له‌م به‌ینه‌دا هه‌میشه ده‌گه‌ل کوچه‌ران شه‌ر و هه‌رایان بووه؛ تا وای لی هاتوه‌و خزمان له‌ ره‌شید به‌گ و هه‌رز بوون و هاتونه‌وه به‌ر سایه‌ی خوسره‌وخان و عافوی کردوون. همه‌ره‌شید به‌گیش له زه‌هاو جارز بووه؛ ناچار په‌نای به‌عه‌لی مرادخانی زه‌ند بردووه. عه‌لی مرادخان داوای له خوسره‌وخان کردووه که بیبه‌خشی و پاله‌نگان و جوانرۆی پی بسپیری. خوسره‌وخان به‌تکای عه‌لی مرادخانی کردووه.

کهزاد خان و لوتفالی خان، له‌ بنه‌وه ده‌گه‌ل همه‌ره‌شید به‌گ نیوانیان هه‌بوو. گوتیشمان نه‌زه‌ر عه‌لی ئاموزای ره‌شید به‌گ و کورانی له زه‌هاو

بوون، که ره‌شید به‌گ چوه‌ ئەسفه‌هان و خوڤی کرده دۆستی عه‌لی مرادخان. کاربه‌ده‌ستی زه‌هاو ئەو خه‌به‌ره‌ی دا به‌وه‌زیری به‌غدايه. وه‌زیر نامه‌یه‌کی دۆستانه‌ی پر له‌ دل‌دانه‌وه‌ی بو‌ همه‌ره‌شید به‌گ نووسی و داوای لی کرد بچیته‌ به‌غدايه. کاغه‌زه‌که به‌ر له‌ گه‌یشتنی، ده‌ست کهزادخان ده‌که‌وی. بو‌ خوڤشیرین کردن راست ده‌ییا ده‌یداته ده‌ست خوسره‌وخان. خوسره‌وخانیش کاغه‌زه‌که بو‌ عه‌لی مرادخان ده‌نیری و بو‌شی ده‌نووسی که ئەم پیاهه‌ به‌و هه‌موو چاکه‌ی نه‌زانیه‌وه که ده‌گه‌لی کراوه. ئەوه‌تا ده‌گه‌ل دوزمانت دۆسته. عه‌لی مرادخان فه‌رمانی گرتن و تالانی همه‌ره‌شید به‌گ ده‌دا. هه‌رچی له ئەسفه‌هانی هه‌بوو، پیاهه‌ی عه‌لی مرادخان بردیان. همه‌ره‌شید گه‌را و پینج هه‌زار تمه‌نیان جه‌ریه‌ له‌ که‌سوکاری ساند. پاش ماوه‌یه‌ک له‌ زیندان به‌رده‌یی. هه‌م به‌هۆی خه‌لکه‌وه و هه‌م خوڤی مل له‌ خراپه‌ی خوسره‌وخان ده‌نیتن و، عه‌لی مرادخانی لی ده‌ترسین. عه‌لی مرادخان که ته‌واو خوڤی قایم نه‌کردبوو؛ له هه‌موو به‌هیزان و نه‌خوازه له‌ خوسره‌وخان ده‌ترسا.

دووزمانی همه‌ره‌شید کاری خوڤی کرد؛ له‌ سالی ۱۱۹۶ ده‌عه‌تی له‌ خوسره‌وخان کرد که بچیته‌ ئەسفه‌هان. خوسره‌وخان وه‌ک جاری پیتشو عوزر و به‌هانه‌ی هیناوه. عه‌لی مرادخان به‌ راویژی همه‌ره‌شید به‌گ فه‌رمانی والیه‌تی، بو‌ره‌زا قولی خانی برای خوسره‌وخان نارد.

جه‌عه‌فرخانی دایکبرای خوڤی به‌ پینج هه‌زار سواره‌وه نارد، که خوسره‌وخانی قول به‌سته بو‌ بیننه ئەسفه‌هان. خوسره‌وخان به‌ر له‌ گرتن هه‌ر خوڤی ده‌گه‌ل هیندییک له‌ یارانی له‌ ری پی خوانساره‌وه چوه‌ ئەسفه‌هان. خان ئەحمه‌دی کوریشی له‌ ترسی جه‌عه‌فرخان ده‌گه‌ل پیاهانی خوڤی به‌ره‌وه هه‌ورامان چوو. ره‌زا قولی خان گوپی نه‌دایه فه‌رمان و ئەویش، به‌ماله‌وه خوڤی گه‌بانده ئەحمه‌د خان. سی رۆژ دوا‌ی رۆیشتنی ئەمانه جه‌عه‌فرخان هاته‌ سنه و ده‌ستی به‌ کوشتار و تالان کرد. ئەحمه‌د خان له‌ شاره‌زور ما، به‌لام ره‌زا قولی خان خوڤی گه‌بانده ورمی و په‌نای به‌ئیمام قولی برد که ئەویش سه‌ری له‌ پاشایه‌تی ده‌خورا.

جه عفرخان پاش ئهو هممو نامهردييه كه كردى شيخ عبدالوئيميني دووههم باپيره گهوره من (نايه توللا) كه پيشنوئيز و خودبه خوتيني جومعه بوو، ناردده شاره زور، به لكو رهزا قولتي و نه حمهد خاني بو فريو دا و بيانهيئيتته وه سنه. شيخ موئمين دهره تيكى باشى بو هه لكهوت، روئيشت و تازه نه هاته وه و لاي نه حمهدخان گيرسايه وه.

ئيمام قولتي به شش هزار سواره وه، به ناوي يارمه تيبى رهزا قولتي خان به ره وه سنه هات. جه عفرخان له ترسان هه به شه و پاي كرد و سنه ي چول كرد. رهزا قولتي خان به واليه تتي له سنه دامه زرايه وه.

ئيمام قولتي به ره وه نه سفه هان ده چيئت؛ له ريگه دا له سه ره ته گبيري سه ركرده كاني شه ري، و از له وه سفه ره ده هيئتي و ده گه ريئته وه ورمي.

ته نيا حه قده رور بو رهزا قولتي خان حوكمي سنه ي ده كرد كه له سه ره دنه داني حه مه رشيد به گي وه كيل، كه هزادخان و لوتفالي خان به له شكري كرماشانه وه دينه سه ره سنه و له ده وري شار ده بيئته شه ري. رهزا قولتي خان له شه ري دا به نيئره ي نه زه ره عه لي خان بريندار ده بي و به ره وه گه پرووس راده كا و له وي ده مري.

خوسره وخانيش كه ده چيئته نه سفه هان، عه لي مرادخان لووتي لي هه لده كا و به هيچي ناگري؛ شش مانگ به سه رگه رداني ده ميئيئته وه. به لام له پاش نه وه شه ري سنه و مردني رهزا قولتي خان، خوسره خان وه قه در ده كه ويئته وه. عه لي مرادخان زوري دلنه وايي ده داته وه و، فه رماني واليه تيبى كوردستان بو نه حمهدخاني كوري دنه تري و نه ويش ده گه ل شيخ عبدالوئيمينا ديئته وه. كه هزادخان و لوتفالي خان پيشسوازي لي ده كه ن و ده ليئن تاماده ي به رفه رمانيين.

سالي ۱۱۹۸ عه لي مرادخان كه له بهر شه راب خواردنه وه ي زور توشي نه خوئشي تاوبه ند ببوو، پشتي ده دنيا كرد و مرد. ئيتر دنيا بوو به پاشاگه رداني و زوردار و بي زور. خوسره وخانيش ديئته وه سنه و خه ريكي

تاوه دانكردنه وه و كوكردنه وه ي كوچ كر دووان ده بي.

ئه للا قولتي خاني زه نكه نه ش له وه كه سانه بوو كه بو پادشايه تتي خو ي ده سه نك نابوو. به دنه داني حه مه ره شيد به گ، به نزيكه ي بيست هه زار سواري تيكه ل له زه نكه نه و كه له ور و عه شايي سه ره سنور و سه ريئل زه ها و خه لكي ولاتي عوسمانيه وه، به توپخانه و سه نسه نه وه له سه حه كه نكاوهره به ره و كوردستان هات و پيشه نك و كه يخوداشي حه مه ره شيد به گي وه كيل بوو.

خوسره و خان به حه وسه د و په نجا سواري هه لئبارده وه له مانگي مه ولوودي سالي ۱۱۹۹د ده چوه پيشيان. له مله ي باخان كه سي فرسه خي شاري سنه به. خوسره و خان هه ري به كه له سي كوره كاني خو ي كرده سه ركرده ي سه د سوار و په نجا سواري شي له گه ل خو يا هيئته وه*. نه حمهد خاني كوره گه وري ده گه ل ميرزا يوسف كوري عه بدوللاي وه زير ده كاته سه ياره ي له شكرو له پيشدا ده رزن. نيو سه عات له شه و رابردبوو له ده شتي نه ميراباد تووشييان به تووشي سه ياره ي دوژمنه وه بوو، كه كوراني حه مه ره شيد به گيشيان ده گه ل بوو. بيك هه لپرزان و زه نكه شكان و به ره و پاش هه لائن. له به ره به ياندا، نه حمهدخان به تالان و يه خسي ري زوره وه هاته وه لاي باوكي. له تاو هه لائندا، خان له شكري خو ي له سونقر راگرت و به ريزي كردن. خو ي له ناوه راست و نه واني تري شي له چه پ و راسته وه راگرتن. له ولاشه وه ئه للا قولتي خان و له شكري هاتن و له به رانه رياندا له شكريه زيان كرد. ئه للا قولتي خان كه له شكري نه رده لاني زور به كه م و سوكر ده زاني، به فيزه وه له شكري خو ي به ريز كرد. توپخانه و زه نبوره كي

* وهك زانيمان مه ستوره خانم نووسيويه حه وسه د (له لاپه ره ۱۲۵، ميژووي نه رده لانه كه ي چاپي به هرامي، ۱۹۴۶). له ميژووي نايه تولا جزمي دووه م، روو په ر ۱۴۰، ده ليئ: حه وسه د و په نجا سوار. به لام له دابه شكردنه كه دا ده ليئ: هه ري به كه له كوره كاني سه د سواري بي سپارد و په نجا سوار بو خو ي مايه وه. وا دياره هه ل له چاپدا بي و دووه د بو بيت به سه د؛ خوا نه يزاني - هه زار.

کرده بالی راست و چهپ و شهر هه لگیرسا. ئەحمەدخان که دیسان له ریزی پیشهوه بوو، کهم کهم پاشهکشەیی کرد، تا گەیشته شوینیکی که گولله توپی دوژمنیان نه گاتتی. زهنگه نه لایان وایه سه رکه و توون، به لām له پر ئەحمەدخان له نا وه راستهوه و ئەمیر ئەسلان خان و محەممەد خان که برای ئەحمەد خان بوون له راسته و چۆپهوه ویکرا، له پر هیرش بۆ زهنگه نه و کوردهکانی پیاوی حەمه رەشید به گ دەبن و خۆیان دهناو راده کەن و (چت خواردوو؟ ترش و چه ونده؟) به شیر و خەنجەر به رده بنه گیانی دوژمن و زۆریان لێ ده کوژن و زۆریان پێ دزه پێ ده کەن. ئیتر ئەللا قولی خان خان فرمان به هه موو له شکره که ی ددها که ئەوانیش هیرش به رن و تۆله بکه نهوه. به لām ئەرده لانییه کان وهک شیر له مه یدان ده چه قن و، چه قه نه ی مه رگ بۆ دوژمن ده نینهوه. له گه رماو گه رمی شه ردا، جله و دارێکی خوسره و خان که ناوی رهزا به گ ده بێ، تووشی ئەللا قولی خان دیت و له سه ر زینی هه لده دپێرێ و سه ری ده بێرێ و به دیاری بۆ خوسره و خانێ ده هینێ. له شکرێ زهنگه نه مل له هه لاتن ده نێ. له شکرێ ئەرده لان ده بیته دوو به ش. به شیکێ شوین هه لاتن ده کوه ی که نه هیلێ ده رجن؛ به شیکیشی خه ریکێ کۆکردنه وه ی تالانی شه ر ده بن. هه ر له تۆپ و تۆپخانه وه هه تا سیر و پیاوایش، هه رچی زهنگه نه بوویانه له مه یداندا به جێ ماوه. خوسره و خان ده گه ل محەممەد ئاغای باپیری میرزا عه لی ئەکبه ری سادقولولک ده چیتته ناو خیتوته ی پادشایه تیبی ئەللا قولی خانه وه.

محەممەد ئاغا ده روانێ سندوقیکێ زۆری تیدایه. به کیان سه ره لده داته وه پریه تی له شتی به نرخ. سندوقه له یه کی تیدایه ئەوی ده خاته گیرفانیه وه و دیتته وه لای خوسره و خان که له به ر مانده وویی پالی داوه ته وه، خان به محەممەد ئاغا ده لێ: بۆ نه چووی به شی خۆت تالان ده ست بخه ی؟ ده لێ: من تۆم بۆ مالی دنیا به جێ نه هیشته و له شوین تۆ هاتم. چیرۆکی به غدان و سندوقه له که ی بۆ باس ده کا و له گیرفانی ده ردینی و له پیش خانێ داده نی و، ده یه وێ قفله که بشکینی، تا خان ناوه که ی ببینی.

خان ده لێ، بوسته من کللیکی بچوکم لایه بزانی به وه ناکا؟

کللی که به به ند و مورده وه بووه، قفله که ده کاته وه. خان ده لێ دیاره به ختمان یاره. ته نانه ت کللیشمان قفلی زهنگه نه ده شکینی. قوتوه دارینه که هه لده رپژن پریه تی: له گه واهیراتی هه مه رده نگه. خان ته نیا ئەنگوستیله به کی پیرۆزه ی لێ هه لده رپژرێ که نیشانه ی پیرۆزی و سه رکه وتنه و، ئەوی تری که هه رخوا بزانی چه ندی هیناوه داوه به محەممەد ئاغا.

زۆری نه کیشاوه که دهسته سواریک گه راونه وه و ره شید به گی وه کیل و نه سیر خانێ کولیایی و چه ند که سیکێ تریان قۆلبه سته هیناوه ته لای خان. خان فرمانی دا دهستی ره شید به گیان کرده وه و، هه رچی له خۆی و سوارانێ به تالان گیرابوو، درایه وه و، زۆر به رووی خۆشه وه دواندی و گوتی: دۆستایه تی له دوژمنایه تی باشتره، ئەمه ش بزانه: «چرا غیر که ایزد...» ئیتر به سیه چیتر خۆت توشی ده ردی سه ری مه که. شیلم و ساواری کوردستانی خۆمان له پلاو و گوشتی ئەسفه هان و خۆرشتی کرماشان چاکتر و خۆشتره.

خوسره و خان هه ر له و شه رگه وه، حاجی عه لی خانێ مامی ئەللا قولی خانێ خه لات کرد و به حاکمیته تی نارديه کرماشان. حاجی عه لی خانیش هه رچی خه زینه و نه غدینه ی وه شیراوه و که رکه مه ر و ره وه ئەسپ و هه موو دارایی ئەللا قولی خانێ که ئەو رۆژه نرخێ له سه د هه زار تمه ن پتر بووه، به پیاوی خوسره و خاندا نارديه ناو هۆردووی خان. خان هه مووی جگه له ئەسپیک و خیتوت و باره گای ئەللا قولی خان، پوشکه یه ک چیه بۆ خۆی نه گیراوه و گش له گشتی به سه ر له شکردا دابه ش کرده وه و به وه پری سه ره رزیبه وه گه راوه ته وه سنه.

له سالی ۱۱۲۰، جه عفه ر خانێ دایکبیرای عه لی مرادخان که له ئەسفه هان خۆی کردبووه شا. به هه موو له شکرێ خۆیه وه هاته هه مه دان و

ناردی به شوپین خوسره و خاندا که بچیتته لای. خوسره و خان خراپی جواب داوه و دواى دوو رۆژ به لهشکره وه به ره وه همسه دان بزووت و ناردیه لای هممه حوسپین خانى قهره گوپزلوو، هممه ده مین خانى گه پرووسى و عه لى خانى خه مسه که بینه یاریده ی. ئەوانیش به پینج هه زار سواره وه هاتن و له نزیك گوندی (سالحاوا) گه یشتنه خوسره و خان.

سبه ی ئەو رۆژه که پینج شه مه و بیست و چواری مانگی شابانی ۱۲۰۰ بوو، لهشکری خوسره و خان له (به هاری) هممه دان تووشی لهشکری جه عفه رخان هات و شهر دامه زرا. ئەو رۆژه هیچ لایه ک چییان بۆ ده گه ل به کتر ناکری. رۆژی دووهم له به ره به ری نیوه رۆدا لهشکری عه لى خانى خه مسه و هممه حوسپین خانى قه راگوپزلوو، دهشکین و لیک بلاو ده بن. خوسره و خان توره ده بی؛ هه زار سواری هه لئبارده ی که دابویه ده ست سى کوره کانی ده گژ زنده کان پاکرد. ئیتر هه ر له هه وه ل هروژمدا، مه يدانى شهر له زیندووی زه ندان به تال و له کوژراویان دارمال بوو. که س نه ما هه لئه یه، جه عفه ر خان نه بن، که له به ر گه دوگیپالی زلی نه یده توانی پاکات. خو ی له سه نگه ری توپخانه دا حاشاردا و دهر نه ده که وت. سواری نه رده لان چه ند که سیتکیان ئابلوقه ی سه نگه ریان ده دا، مابه قیش خه ریکی تالان وه کوکردن بوون. یه خسیر و تالانیکى بی ژماریان ده س که وت. له و شه رده ها هه زار و سى سه د چه کداری زه ند و لور که سه ر به جه عفه ر خان بوون، کوژران. لهشکری ئەرده لان و خه مسه و گه پرووسیش سى سه د و چل و پینج کوشته و زامداریان هه بوو.

جه عفه ر خانى ورگ زلیش سه عات پینجی شه و گه واهیراتی پاشایه تی و قورعانیکی ناره لای خوسره و خان؛ که ریگه ی پاکردنی بدات. خوسره و خان خه به ر بۆ سه رۆکی توپخانه ی جه عفه رخان ده نیترى که جه عفه رخان و سى که س له یارانی مه ره خه س بکا و خو ی به توپخانه وه، خو ی به ده سه ته وه بدات. کار پیک هات و جافر هه لات و توپخانه بوو به هی ئەرده لان.

خوسره و خان دواى ئەو شه ره زۆر زوو مه لایر و وریگرد و توپسه رکان و کزاز و فراهان و گولپایه گانی گرت و دوو سى رۆژ له وى سایه وه و، به ره وه ئەسه هان که وته ری. شه وی چواره می سه فه رکه، له کوپری پیاماقوولانی خاندا، میرزا ئەحمه دخانی وه زیر، به خان ده لى: ئەمه رۆ ئیتر هیچ له مه پهریکت له به ر نه ماوه که ببیه شا. ئاغا محه مه د خانى قاجاریش ئەو هیتزه ی نییه به رانه ریت بکا. واپاشه ئالای ده ولت هه لکه ی و، سکه و خودبه به ناوی خو ت بی.

جه عفه ر به گی ته رخان، له وه رامما ده لى: ئاوات و ئاره زوو هه رگیز نابریته وه و هه رکه س پیوه بچی هه رگیز ناسیتته وه. دنیا ی بی سانه وه ش چله کایه ک ناژى. شیلم و ساواری کوردستان نه ک له پادشایه تی ئیران. بگره له پاتشایه تی هه موو دنیا زۆر خو شتر و باشتره. من ده لیم ئەم خه یالانه لیتره جی به یلتن و بیسر له گه رانه وه بکه نه وه. ئەم راویژه کار ده کاته سه ر خوسره و خان. به یانیی ئەو شه وه هه رچی یه خسیری زه ند و هیتری لایو، به گه واهیراتی پادشایانه و توپخانه و زه نبوره کخانه وه، به نامه یه کی نۆکه رانه وه بۆ ئاغا محه مه د خانى قاجاری نارد. ولاته کانی گرتبووشی به پیوانی ئاغا محه مه د سپارد و به ره و کوردستان هاته وه. ئاغا محه مه د خان که نامه ی خوسره و خان و ئەو هه موو دیاری و مژده ی شکانی جه عفه رخانى پی گیشته، له خو شیان هه ر وه خت بوو بال بگری.

نامه یه کی زۆر خو شی به ئەسه پی تاییه تی خو یه وه به ره شه می زیتره وه و خه نجه ریکی ده سک ئەلماس و جلی پاشایانه وه، بۆ خوسره و خان نارد و راشی سپارد که سونقر و کولیاپی سه ر به حوکمی ئەو بن.

سالی ۱۲۰۱ سمایل خانى زه ند، هیترشى برده سه ر کرماشان، ده وری حاجی عه لى خانى حاکمی دا که خوسره و خان داینا بوو. حاجی عه لى خان خه به ری دا به خوسره و خان. خوسره و خان بی ئەوه چاوه نۆری جوابی ئاغا محه مه د خان بی، چوو به هاواریه وه نزیك به کرماشان بیوو، سمایل خان هه لات و خو ی گه یانده چیای بیستوون. جوابی ئاغا محه مه د له کرماشان

گه‌یشته خوسره‌وخان که ده‌هیمدادی حاجی‌علی خان وهره و ئەوا خۆبیشم هاتم. ئیتر ئاغا محهمەدیش به له‌شکری زۆره‌وه پرووی کرده کرماشان.

بهر له‌وه ئەو بگاته به‌ره‌وه، خوسره‌وخان چوه جه‌سته‌ی سمایل خان و له سه‌ره‌ندی سیلاخور به گژی داهات و دوا‌ی شه‌رێکی زۆر خه‌ست، سمایل خان شکا و تالانیکی زۆر ده‌ست ئەرده‌لانییان که‌وت. هه‌ر له‌ویوه به‌ناوی ئاغا محهمەد خانی قاجاره‌وه میرزا فه‌تحو‌لایی کوری میرزا عه‌بدو‌لایی وه‌زیری کرده حاکمی تو‌بسه‌رکان و گه‌رایه‌وه و باس و خواسی بو‌ ئاغا محهمەدخان نارد. ئەویش جوابیکی زۆر پر له تافه‌رینی بو‌ نارد و راشی سپارد که بیته هه‌مه‌دان ببینی. خوسره‌وخان وا ده‌رده‌خا که خۆی بو‌ی نا‌کری بچێ به‌لام لوتفالی خانی ئامۆزای به‌دیاری و پیشکیشی زۆره‌وه نارد. ئاغا محهمەد خان عوزری نه‌هاتنی خان قیو‌ل ده‌کا و ده‌گه‌رپه‌ته‌وه تاران.

لوتفالی خان دوو سا‌ل لای ئاغا محهمەد خان مایه‌وه ئەوسا به‌زۆر حورمه‌ته‌وه نارد رایه‌وه کوردستان و، دیسان شا دا‌وای کردبوو، خوسره‌و خان ببینی. خوسره‌و خان که چاکه‌ی له حه‌مه‌سه‌ن خانه‌وه دیتووه و زۆریشی خزمه‌ت به‌ئاغا محهمەد خان کردووه، له شایانی ۱۲۰۴دا ئەحمه‌د خانی کوری له جیگه‌ی خۆی داده‌نی و، به‌ره‌و تاران ده‌پروا و، حه‌سه‌ن‌علی خانی کوری مسته‌فا خان و میرزا ئەحمه‌دی وه‌زیریش ده‌گه‌ل خۆی ده‌با.

وه‌زیران و پیا‌وماقو‌ولانی ده‌وله‌ت تا فرسه‌خه‌یک به‌ده‌ر له تاران به‌پیره‌وه دین و به‌ده‌به‌به و سه‌سه‌نه ده‌یبه‌نه تاران. به‌خزمه‌ت ئاغا محهمەد خان ده‌گا و ئەوپه‌ری حورمه‌تی لی‌ ده‌گیرێ. شه‌ش مانگ هه‌ر میوانیکی زۆر عه‌زیز ده‌بی.

شه‌ویک له کاتی خوارده‌وه‌دا به‌فه‌رمانی ئاغا محهمەد خان ده‌رمان ده‌کرپه‌ته‌ ناو پیکێ ئاره‌قی خوسره‌وخان و، به‌هه‌وای مه‌سته‌ییه‌وه شیت ده‌بی.

هه‌ر خه‌به‌ری شیت بوونی خان گه‌یشته‌وه کوردستان. هه‌ر هۆزه‌ی له‌به‌رخۆیه‌وه مۆز ده‌کا و دنیا ده‌بیته‌ ئا‌ژاوه‌بازی. عه‌شایه‌ری موکری و بلباس له ئەحمه‌د خان یاغی ده‌بن. ئەویش به‌هه‌زار سواره‌وه ده‌چته سه‌ریان. له سارا‌ل و هۆبه‌توو (هه‌وه‌توو) تو‌شیا‌ن دیت و شه‌ر ده‌قه‌ومیت و له کیتو‌راویان ده‌نی و ده‌پێ ده‌شتیا‌ن ده‌کا و بلباس و موکری ده‌شکین و هه‌لدین و ئەحمه‌د خان را‌وه‌دوویان ده‌نی. له‌م شه‌ر و هه‌رایه‌دا، ئە‌للا‌و‌پێردی خانی کوری نه‌زه‌ر‌علی خان که ده‌بووه نه‌وه‌ی سو‌بجان و‌پێردی خان، له بو‌سه‌وه تفه‌نگیکی ها‌ویشته ئەحمه‌د خان و گیانی لی‌ ساند. به‌کوشتنی ئەحمه‌د خان شه‌ر نه‌و‌یستا، حه‌مه‌ ره‌شید به‌گی وه‌کیل و ئەمیر ئەسلان کوری ره‌زا قولی خان ده‌به‌سه‌ر کرده‌ی له‌شکر و بلباسان را‌وه‌دنه‌ن تا ده‌سه‌قر و سیا‌کتی‌وبان ده‌په‌ستین. له‌و دوا‌که‌وتنه‌دا میرزا لوتفولا کوری میرزا عه‌بدو‌لایی وه‌زیر زۆر به‌ئا‌زا نا‌وبانگی ده‌رکردووه. پاش نه‌مانی شه‌ر، لاشه‌ی ئەحمه‌د خانیان به‌تالانی فره‌ی دو‌ژمنه‌وه هینایه‌وه سه‌نه و خه‌به‌ری روداو به ئاغا محهمەد خان ده‌ده‌ن. ئەویش فه‌رمانی والیه‌تیی کوردستان بو‌ لوتفالی خان ده‌نیری. خوسره‌و خان سا‌لی ۱۲۰۶ کۆچی دوا‌یی ده‌کات*.

لوتفالی خان کوری سو‌بجان و‌پێردی خان: سا‌لی ۱۲۰۵ کرا به‌والی. حه‌سه‌ن‌علی خانی کوره‌گه‌ره‌ی به‌بارمه‌ته ناره‌ لای ئاغا محهمەد خان. خوسره‌وخانی‌ش هه‌ر له‌و سا‌له‌دا مرد.

له سا‌لی ۱۲۰۶ له خوزستان شو‌رشیک دژی ده‌وله‌ت هه‌ل‌گیرسا. فه‌رمان به لوتفالی خان درا که ئا‌ژاوه‌که دامرکینێ. ئەویش نزیک به‌سی‌هه‌زار سواری له‌کوردستان** هه‌ل‌گرت و له‌رێگه‌ی کرماشان و لو‌رستانه‌وه

* قازی حه‌مه‌شه‌ریف ده‌لی خوسره‌وخان له ۱۲۰۸دا له که‌ربه‌لا مردووه. مه‌ستوره خانم لای وایه ۱۲۰۵بووه.

** به‌قسه‌ی حه‌مه‌شه‌ریف قازی ده‌هه‌زار سو‌ار.

بهره و خوزستان بزوت و له ریگهش لهشکری کرماشان و لورستانی رهگهله کهوت. حاکمانی خوزستان لهو لهشکرکیشییه ترسان و بی شه خویان دا بهدهستهوه و توبه یان کرد و باجیان بهدیاری و پیشکیشی زوره وه هینایه لای والی و شیخهکانیشیان بهدیاری و سهوقاتی زوره وه بهره و دهریاری قاجار وهری کهوتن.

لوتفالی خان له سهرهتای چلهی زستانه وه تا سهرهتای خاکه لیه له خوزستان خوی گرت و خهریکی سهر نهرم کردنی سهرهقان بوو. چهکدارانی کوردستان لهو ماویه دا تالانی زوریان بهرکهوت. تهنیا باپیره گهره ی من (مهستوره) که چوبوو حساب میساب دهگهله عهباس قولی خانی والی شوشتهر بکا. ههزار تمه نی پی پرابوو.

لهو دهمانه شدا نهحمده سولتانی بانه و، بهگزاده و سانهکانی ههورامان و خه لکی مهربوان، ویکرا بسونه دژی دهولته و دۆستی پاشای بابان و دهستیان به تالان و برۆ کردبوو. لوتفالی خان گوپی به بهفر و سهرمانه دا و بۆ سهرکوت کردنی نهمانه بهره بانه ریوشت. ههرکه گه یشته قزلجه. دانیشتونانی مهربوان که سهر به پاشای بابان بوون. مهربوانیان چۆل کردبوو، بهره شاره زور ههلاتن. به فهرمانی والی ههموو مالی ناوا بییهکان سوتینران.

نهحمده سولتانی بانهش پهنای به بلباسان برد. خانی سنه فهتالی سولتانی نامۆزای نهحمده سولتانی کرده حاکمی بانه.

له دوا ی نارام کردنه وهی بانه و ههورامان. خان دهریاری دپهاتی سهر سنور که ناوهره حمانی پاشای بابانیا به سهر راده گه یشت پیای نارده لای پاشای بابان؛ نهویش دپهاته که ی دایه وه دهست پیای خان و قهرار و ابوو هاوسایه کی تهبا بن. بهلام پاشای بابان زور له سهر پهیمان نه ما و تیکی دا. خان فهرمانی دا که ئیتر نابج ههوارچی شاره زور بۆ کویتسانی ئیران بیین. نهو ساله کهس نهیتوانی بیته هاوینه ههوار. زوریای خویان و مهر و

مالاتیان له گهرمان تیدا چوون. دوو سهده مالییک نه بی که دهگهله پیاماقولانی کوردستان دۆست بوون بهدزیی والیه وه هاتبوونه ههوار و مهر و مالاتی خه لکی تریشیان دهگهله خۆ هینابوو. خان بهو فیله ی زانییه وه. حه مبه گی کوری مه نوچه ره به گی به نی نه ده لانی راسپارد کوتیر به سهریان دایدا و به مهر و مالاته وه بیانیه نیته نزیک شاری سنه.

له مانگی ره بیع دووه می سالی ۱۲۰۹ دا لوتفالی خان به مهرگی مفاجا مرد. ده لاین هیته ی شهراب خوار دۆته وه پیی دراوه! خوا ده یزان. تا ئیره بوخته ی میژوی مهستوره خانم بوو دهریاری لوتفالی خان.

نایه توللا مهردوخ ده لی: پاش کوژرانی نهحمده خان. سالی ۱۲۰۵ به فهرمانی ناغا محه مده ی قاجار لوتفالی خانی مامی خوسره و خان کرایه والی. نهویش حه سن عه لی خانی کوری به دیاری به وه هک بارمه نارده پی تهخت.

سالی ۱۲۰۶ خوسره و خان به شیعی له تاران مرد، نه میر نه سلان خان به تهختی رهوان (دروشکه) لاشه که ی هینایه وه کوردستان و نهوسا ناردی له که ره لا ناشتیان.

ههر لهو سالی ۱۲۰۶ ده خوزستانیه کان یاغی ده بن. فهرمان به لوتفالی خان دهری سهر کوتیان کاو بۆ نهو مه به ستهش لهشکری کرماشان و لورستانی رهگهله که وی. خان له سهرهتای زستاندا به پینج ههزار سواره ی نه ده لانی و کرماشانی و لورستانیه وه خوی گه یانده خوزستان و، یاغیهکانی گرت و، به تالان و دیاری زوره وه، نارده ی دهریاری قاجار. خوی زستانه که ی له خوزستان گوزه راند و سهرهتای به هار گه رایه وه کوردستان. له سهرهتای زستانی ۱۲۰۷ دا نهحمده سولتانی حاکمی بانه و کومه لیک له به گزادهکانی ههورامان به دنه دانی ناوهره حمان پاشای بابان له والی هه لده گه ریته وه و دهست ده کهن به تالان و خراپه کردن. لوتفالی خان ده به فر و بزوری زور دژواردا، به سی ههزار سوار ی نه ده لانه وه ده چیته

سهریان. هەر دهگاته مهربوان ئەحمەدسولتان ڕادهکاته ناو بلباسان. خان فەتحالی سولتانی ئاموزای ئەحمەدسولتان دهکاته حاکیمی بانه و فەرمان ئەدا هه‌موو دێهاتی یاغییەکان دەسوتین و، ئەو گوندانەی سەرسنووریش که ئاوره‌حمان پاشا زه‌وتی کردبوو دەیسیتننه‌وه. به‌حه‌مه‌به‌گی کوری مه‌نوجهر به‌گیش دەسپیری، نه‌هیتلی هه‌وارچی شاره‌زوور به‌م دیوه‌دا بێن. ئیتر ئەو ساله‌ زۆربه‌ی مالاتی شاره‌زوور قه‌ ده‌کا.

له‌ سالی ١٢٠٨، والیی حه‌ویزه‌ له‌ شا یاغی ده‌بی. حه‌سه‌ن عه‌لی خانی کوری لوتفالی خان که له‌ ده‌ربار بووه، به‌فه‌رمانی شای قه‌جهر دیته‌وه کوردستان و ده‌چیتته‌ سه‌ر ئەو یاغییانه. به‌زمانی لوس و بی‌شه‌ر ئازاوه‌که نه‌هیتلی و والیی حه‌ویزه‌ و شیخه‌کانی هاوکاری، ده‌گه‌ڵ خۆیا ده‌باته‌ ده‌ربار.

له‌مانگی شه‌شه‌کانی ١٢٠٩ لوتفالی خان له‌ سۆنگه‌ی شه‌رپاب خواردنه‌وه‌ی زۆره‌وه‌ له‌ پرگیانی ده‌رده‌چی. به‌فه‌رمانی شای قه‌جهر حه‌سه‌ن عه‌لی خان ده‌کریتته‌ والی و به‌خه‌لاته‌وه‌ دیته‌وه‌ ولات.

حەسەن عەلی خان: ئاغا محەممەد خان که خه‌به‌ری مه‌رگی لوتفالی خانی بیست، حه‌سه‌ن عه‌لی خانی کوری لوتفالی خانی که له‌ تاران بوو بانگ کرد و دوا‌ی سه‌ره‌ خۆشی لی‌ کردن، پله‌ی والیه‌تیی کوردستانی دایه‌ و، ناردیه‌وه. حه‌سه‌ن عه‌لی خان پیاویکی به‌دین و نوێژ و ڕۆژ و پاک بوو، ئازا و به‌هه‌بیه‌تیش بوو. هه‌موو کاروباری ولاتی نابوه‌ به‌رده‌ستی حه‌مه‌ره‌شید به‌گی وه‌کیل و، زۆربه‌ی وه‌ختی به‌ چوونه‌ ڕاو ڕاده‌بوو. له‌ شه‌ری شووشی که سالی ١٢١١ (له‌ ئازه‌ریجان) قه‌وما و حه‌سه‌ن عه‌لی خانیش به‌سواره‌ی خۆیه‌وه‌ تیا به‌شدار بوو. دوا‌ی به‌کوشت چوونی ئاغا محه‌مه‌دخان، له‌ گه‌رانه‌وه‌دا به‌گولله‌ی قه‌لاتشینیان زامار بوو. ئامانوللاخان کوری خوسره‌وخان و سویحان وێردی خانی کوری حه‌مه‌مۆمن خان، ده‌گه‌ڵ چه‌ند به‌چکه‌خانێکی تری ئه‌رده‌لانی، به‌هه‌له‌داوان خۆیان گه‌بانه‌وه‌ سه‌نه‌ و ده‌بانه‌ویست حه‌سه‌ن عه‌لی خان دم‌ له‌پوش که‌ن. حه‌مه‌ره‌شید به‌گی وه‌کیل

ئه‌گه‌رچی زۆریش نه‌خۆش بوو، له‌به‌ریان ویستا و نه‌یه‌یتشت به‌مراد بگه‌ن، ناچار روویان کرده‌ مهربوان و دوا‌ی دوو ڕۆژ مانه‌وه، به‌ره‌و سه‌قز چوون. حه‌سه‌ن عه‌لی خانی زامار گه‌یشته‌وه‌ سه‌نه‌ و خه‌ریکی خۆ ده‌رمان کردن بوو. ئامانوللاخان و سویحان وێردی، هاواریان بو‌ ئاوره‌حمان پاشای به‌به‌ نارد که ده‌هانا‌یان بی‌ت. ئه‌ویش چه‌ند چه‌کداریکی به‌سه‌رکرده‌یی سه‌لیم به‌گی براهیه‌وه‌ بو‌ ناردن و بو‌گرتنی کوردستان وه‌رێ‌ که‌وتن و گه‌یشتنه‌ مهربوان. حه‌سه‌ن عه‌لی خان و حه‌مه‌ره‌شید به‌گی وه‌کیل سه‌نه‌یان به‌خه‌لکه‌که‌ی چۆڵ کرد و به‌ره‌و ماهی ده‌شت و نیوه‌ ده‌ره‌ندی کرماشان چوون. له‌وتیه‌ ولامیان بو‌ والیی به‌غدا نارد و له‌ده‌ست بابان شکاتیان کرد.

مه‌لا حه‌مه‌شه‌ریفی قازیشیان نارده‌ لای سه‌لیم به‌گ ده‌س ڕاگرێ تا جوابی وه‌زیری به‌غدا دیته‌وه‌. وه‌زیری به‌غدا به‌په‌له‌ وه‌لامی بو‌ ئاوره‌حمان پاشا نارد، که ده‌س له‌ یارمه‌تیی ئەو به‌چکه‌خانانه‌ به‌ردا، ئاوره‌حمان پاشا، سه‌لیم به‌گی گه‌رانه‌وه‌ و خانه‌کان هاتنه‌وه‌ سه‌قز.

ئامانوللاخان خۆی گه‌یانه‌ سوله‌یمانی و چاوی به‌ ئاوره‌حمان پاشا که‌وت و زانیی له‌ ترسی وه‌زیری به‌غدایه‌ ناتوانی یاریده‌یان بدات. ناهومی‌د گه‌راییه‌وه‌ لای هه‌والانی و له‌ وتیه‌ رووی کرده‌ تاران. سویحان وێردی و هه‌واله‌کانی تر، له‌سه‌ر دلدانه‌وه‌ی حه‌سه‌ن عه‌لی خان گه‌رانه‌وه‌ سه‌نه‌ و ناشت بوونه‌وه‌.

فه‌تحالی‌شای قاجار، که له‌جیتگه‌ی ئاغا محه‌مه‌دی مامی ببوه‌ شا، په‌نای ئامانوللا خانی دا و، مه‌له‌بندی ئیسفهن‌دابی، بی‌ سپارد که خۆی و دار و ده‌سته‌ی به‌سه‌ری ڕا‌بگه‌ن.

پاش ماوه‌یه‌ک به‌دنه‌ی فه‌تحالی به‌گ و، ئەحمه‌د به‌گ و، نه‌سه‌رو‌للا به‌گ، کورانی حه‌مه‌ره‌شید به‌گی وه‌کیل، زۆر له‌ پیاوه‌ گه‌وره‌کانی کوردستان چوونه‌ تاران و، چۆنی خراپه‌ بو‌ حه‌سه‌ن عه‌لی خانیان تی‌ چاند.

ناردیان خانیمان برده تاران. و پرای همه زهمان به گی وه کیل، کوری همه رهشید به گی وه کیل و، همه رهحیم به گی کوری میهرعلی سولتان و، نه زهر علی به گ له مالی به گله ربیگی تاراندا همه بسیان کرد و نامانوللا خان کرایه والیی کوردستان. (قسه می مهستوره خانم نه مه بو).

نایه توللا دهلی: له سالی ۱۲۰۹د که لوتفالی خان مرد. تاغا محمهدد خان قه جهر، حه سهن علی کوری لوتفالی خان کردی والی و ناردیه وه کوردستان. خوی ملی له نوپژ کردن نابوو؛ کاره کانیشی به حه مه رهشید به گی وه کیل سپاردیوو. زوریشی راو پی خوش بوو. دوو سال وا رابرا، له سالی ۱۲۱۱د شا به ره و نازر بایجان و قهر باغ و قه لای په ناهاباد که به قه لای شووشی یان شیشه ناو دهرا هات. له سهر فرمانی شا، حه سهن علی خان به پیچ سهد سواره وه گه یشتی. له پاش گرتنی قه لاکه، تاغا محمهدد خوی و پیواوه نزیکه کانی دهچنه ناو قه لا و له شکریش له دهری شار خپوهت لی دهدهن.

سی رۆژ له وه پینش شای قه جهر کاله کی به سی فهراشی خوی سپاردوو که بو هی لگرن. فهراش کاله کیان خواردوو. شا هه ره شهی لی کردون. نه وانیش زانیویانه ده کوژتین؛ نیوه شه و دهره تیان هیناوه و، شایان له خه ودا بو هه همیشه بی هه ست و خوست کردوو.

نه و له ته به یته فارسییه: (روبه بریده کیری را ازل بدرید کون.) و اتا: (نه زهل کنگی ربوییه کی کیر براوی دری) به حیسابی نه بجهد میژووی سالی مهرگیه تی که ده بیته: ۱۲۱۱.

به یانی که له شکر ده زانی شا کوژراوه، هه لی نه ما هه لی! ته نیا حه سهن علی خان خو راده گری و، به سوارانی خوی وه، علی قولی خانی برای تاغا محمهدد، رزگار دهکا و، ده گه لیا له شار دهره که وی. خه لکی شار له هه مو لاوه دهری تیان لی ده کهن و، گولله بهک بهرقاچی حه سهن علی خان ده که وی و، به زاماریش دس له برای شا بهر نادا و، رزگاری دهکا و،

نه و سا ئیجازه لی ده خوازی که بیته وه کوردستان. به لام نامانوللا خان کوری خوسره و خان و سوبحان و پردی خان کوری مؤمن خان که زاوی نامانوللا خان بووه و، ههردووک ناموزای حه سهن علی خان بوون، ده گه ل کومه لیک له سه ناسانی کوردستان، که یین و به یینی خویان ده کهن و، هه لده گرنه غار و هه شت رۆژ بهر له گه یشتنی حه سهن علی خان، دینه وه سنه و، ده یانه وی بینه حاکم. حه مه رهشید به گی وه کیل که نه خوشیش بووه، ملی نه داوه.

کاتی خه بهر دی که حه سهن علی خان گه یشتوته نزیک سنه، سوبحان و پردی و نامانوللا خان به ره و مهربان هه ل دین و دوایه دینه سه قز. حه سهن علی خان دینه وه شار و خهریکی چاره ی زاماریه که ی ده بی.

نامانوللا و سوبحان و پردی په نا به نا وره حمان پاشای به به ده بن. نه ویش چه کداریکی زوریان به سه رکردایه تی سلیم به گی برای که به سه لیم سی تنگه ناسراوه (ده لپن نه سپه که ی سی تنگه ی هه بووه)، ده نیتریتته هیمدادیان و، ههردووک خان ده گه ل له شگری سه قز و بانه و، بابانه وه ده گه نه مهربان. حه سهن علی خان و، حه مه رهشید به گی وه کیل مالی خویان و خزمانیان بارده کهن و، دهچنه نیوان دهره ند و ماهی دهشت. پیوا ده نیترنه لای والی به غدا و له کاره ساتی خه به ردار ده کهن. مه لا شه رفی قازیش ده نیترنه لای سه لیم به گ که پیی بللی با دس راگری. نه گهر والیی به غدا گوتی ده بی سنه سهر به ولاتی عوسمانی بیت، ئیمه بی شه ر تسمیل ده بین. نه گهر واشی نه گوت، خوی زانی، یان به قسه ی والی بکا یان گوئی پی نه دات.

والیی به غدا له وه لامدا راده سپیتریتته بابانیان که نابی له سنور به و دیوا بچن. له شگری به به ده گه ریتته وه. حه سهن علی خان و حه مه رهشید به گی وه کیلیش دینه وه سنه.

له مانگی قوریانی سالی ۱۲۱۲د نامانوللا خان روو به تاران ده چی.

سویحان ویردی و ههوالانی لهسهردلدانهوهی حهسهنعلی خان دهچنهوه سنه .

ههر لهو مانگی قوربانهدا، فهتحالیشا لهجیبی مامی دهبیته شا . سی مانگ له پاشایهتیبی فهتحالیشا رادهبرئ . حهمه رهشید بهگی وهکیل بهنهخوشی دیتته تاران بۆسهرحهکیم و حهولیش دهدها حهسهنعلی خان له دهولتهتی تازهدا خوشهویست بکا و له کیشهی ئامانوللا خان یپاریزی . ههر دهگاته تاران، دوا ی ههشت رۆژ دهمرئ . خزمهکانی لاشهکهی دیننهوه سنه . حهسهنعلی خان، پلهی وهکیلی ئهدها به حهمه زهمان بهگی کورپه چکۆلهی حهمه رهشید بهگ چونکه میردی خوشکی خان بووه .

فهتحالی بهگی کورپه گهورهی حهمه رهشید بهگ و دوو برای تری بهناوی ئهحمهد بهگ و نهسروللا بهگ ئه کارهیان زۆر بهلاوه گران دیت . دهگه ل کۆمه لپیک له پیاوماقوولانی سنه دا، کهین و بهینیک رپیک دهخه ن و، له مانگی محهمه می سالی ۱۲۱۳ کۆچیدا دهچنه تاران و، دهنه یاری ئامانوللا خان و مل له بنکۆل کردنی حهسهنعلی خان دهنتین . حاجی میرزا ئهحمهدی وهزیر که له دهریاری شادا کاربه دهست بووه و ئهحمهد بهگی حهمه رهشید بهگ زاوای بووه، دهبیته هاریکاریان و کاریک دهکا که حاجی میرزا ئیبراهیم خانی شیرازی سهدری ئهعهزمهیش بیته لایهنگیریان .

فهرمان بۆ حهسهنعلی خان دهچن که بیته تاران . کاتنی دهگاتج وا لهشکری شا بۆ گرتنی خوراسان ئامادهیه . شا دهلی پاش گه رانهوه له سهفه ر له کاره که دهکۆلمه وه . ههر دووک دهستهی کوردی دژ بهیهک، رهگه ل شا دهکون تا له خوراسان دهگه رپته وه . دوا ی ئهوه که خویربه تیبی حهسهنعلی خان بۆ شا پروون دهبیته وه، خه لات و فهرمانی والیه تیبی کوردستان بۆ ئامانوللا خان دهردهچتی و حهسهنعلی خان و حهمه زهمان بهگی وهکیل، بیکار دهکرتین . حهمه رهحیم بهگی کوری میهرعهلی سولتان و نه زهرعهلی بهگ، له خانووی بهگلهر بهگی کهمالی حاجی برایم خانی شیرازی

سهدری ئهعهزمه بووه، حهبس دهکهن . فهتحالی بهگی کورپه گهورهی حهمه رهشید بهگ دهکهن به وهکیلی والیی کوردستان .

ئامانوللا خان: له یهکه می رهجه به مانگی سالی ۱۲۱۴، ئامانوللا خان له پالپشتی والیه تی پالی دایه وه . ئامانوللا خان زۆر زانا و زانادۆست بوو، زۆر به برشت بوو، دهسه ر تاوانبارانه وه نه دهچوو، پاداشتی چاکه ی ههموو چاکه کارانی له بهر چاو بوو . جیره ی مه لایان و زانایان و دیاری بۆ مه رقه دی ئیمامزادان که ئه و دهینارد، سالانه سه ری له چل هه زار تمه ن دهدها . له ئاوه دانکردنه وه و خانووی جوان دروس کردنا، کهس تای ئه وی نه کردوو . له سایه ی ئه ودا ههموو کهس حه سایه وه و گش کهس خوشی دهویست . شه و و رۆژی نه بوو، ههر خه ربیکی ته یار کردنی له شکر و تیبر کردنی ره عبیه ت بوو .

له سالی ۱۲۱۶ ده حهسهنعلی خانی کۆنه والی که له ماله بیگلهریگی حهبس بوو، توانی له تاران راکا و په نای برده بهر بلباسان . له شکریکی پیکه وه ناو هات، تا گه یشته شه ش فرسه خی سنه . ئامانوللا خان بۆی چوو . حهسهنعلی خان نه یوترا ده گزی راجی و خۆی گه یانده وه ناو بلباسان . خانیش گه رایه وه سنه .

دوا ی ماوه یه کی کهم هیندییک رهش و روت و لوتی و پۆتی له دهوری حهسهنعلی خان کۆبوونه وه و، هه لپان نا هه لکاته سه ر سنه . بلباس له ئامانوللا خان ترسا بوون؛ ره گه لی نه که وتن . حهسهنعلی خان به و تاقمه بی سه روه به ره وه، هاته به ره وه، ئامانوللا خان بۆیان چوو، له قه راغ دهشتی مه ربوان بوو به شه ربان . چهنده که سیک له پیاوانی حهسهنعلی خان زوو کوزران . حهسهنعلی خان زۆر به هه لپه هیرشی برده ناوه راستی له شکر و به ره و ئالا چوو؛ که ئامانوللا خان له و جتی بوو . یه حیا بهگ و حهمه قولی بهگی سه قزی که ههر دووکیان زۆر ئازا بوون، پیتشیان لی گرت، به لام ههر دووکی کوشتن . ئه مجار فه تحالی بهگی وهکیل بزی چوو . حهسهنعلی خان نپزه یه کی داهیتنا یه له سه ر زین هه لی داشت و به ره و خان هرووژی

برد. لهو هیترش هیئانه‌دا، قاچی ئەسپه‌که‌ی به‌کونه‌مشکیک داچوو، ئەسپ گلا و به‌سەر سەر داهاات و سوار هه‌لدیرا. کۆمه‌لێک له‌ چه‌کدارانی خان رایان کردی و برینداریان کرد. ئامانوللا خان که خزمی خۆی وادیت هاته بان سهری و هه‌لیساند و هیئایه‌وه‌ بۆ سنه و چه‌کیمی برده سهری که برینی ده‌رمان کهن.

له‌پاش ماوه‌یه‌ک له‌سهر داوای کاربه‌ده‌ستانی ده‌وله‌ت، چه‌سه‌ن عه‌لی خانی نارده تاران، له‌ فه‌راش‌خانه‌ی بیت‌گل‌ه‌ریت‌گیدا زنجیر کرا و، داوای گه‌رانه‌وه‌ی شا بۆ پێ ته‌خت* په‌نامه‌کی کوژرا.

له‌ پێش‌ا گوتمان، ئامانوللا خان، فه‌تخالی به‌گی کوری چه‌مه‌ره‌شید به‌گی له‌ جیگه‌ی باوکی کرده وه‌کیل. ئەویش وه‌ک وه‌کیل‌ه‌کانی پێشو، به‌نیاز بوو هه‌مه‌کاره هه‌ر خۆی بیت. به‌لام ئامانوللا خان زۆر جار قسه‌ی ده‌شکاند و، به‌زۆری نه‌ده‌گرت، له‌مه‌وه‌ فه‌تخالی و برایانی خه‌ریکی ئازاوه‌ نانه‌وه‌ بوون. خان که زانیی خه‌ریکی چین، بانگی کردن و دلی دانه‌وه‌ و کاروباری به‌ وه‌کیل سپارد. به‌لام ئەمه‌ش به‌هره‌ی نه‌دا و داوای سێ چوار مانگیک (هه‌مان تاس و هه‌مان چه‌مام)! ملیان له‌ ملچه‌وتی نایه‌وه‌. خه‌لکیکی زۆریان هه‌ل‌خرا‌ند و خۆیان گه‌یانه‌ تاران. ده‌لێن ئەو ئازاوه‌چیانه‌ کارپکی وایان کردبوو، که‌س سه‌ودای ده‌گه‌ل‌ پیاوانی والی نه‌ده‌کرد. ته‌نانه‌ت سێ شه‌و و پۆژان شیوی والی له‌به‌ر بێ پۆنی له‌بنی مه‌نجه‌ل‌دا ماوه‌ته‌وه‌.

والیش بۆ به‌رگری له‌ به‌لای ئەو دژانه‌ی، ره‌وانه‌ی تاران ده‌بێ؛ به‌لام ده‌پوانی هاوکاری زۆر که‌مه‌ و نه‌یاری یه‌ک‌جار زۆره‌. له‌ داخان ئەو دوو شیعری؛ به‌فارسی بۆ دیت:

لهم دیمه‌نی ئەم گه‌ل و سوپایه

لاوازم رووم به‌ره‌نگی کایه

* نیازی گه‌رانه‌وه‌ی فه‌تخالی شا له‌ سه‌فه‌ری خوراسان- نازاد پوور.

له‌و خه‌لکه ئیتر هومی‌د براوم

چاوم له‌به‌زه‌یی‌ه‌کی خودایه*

ئهم دوو شیعره له‌ کاغه‌زێک ئەنووسی و لای خۆی دانه‌نی و داوای قلیان ده‌کا. تنوکیک ئاو له‌ قلیان ده‌په‌ری و ده‌رژیته سهر وشه‌ی سوپا. ده‌لی وا دیاره به‌ختم به‌کاره و، دوژمن زه‌فه‌رم پێ نابا.

دژه‌کانی والی هه‌رچه‌ندی ته‌قه‌لا ده‌که‌ن و خۆ له‌ دار و به‌رد ده‌ده‌ن، چییان بۆ ناکری. له‌ ئاکاما میرزا ئەحه‌مدی وه‌زیر ده‌بیته‌ ناوێزی و پیکیان دینی و دین ده‌ستی والی ماچ ده‌که‌ن و عافویان ده‌کا و، خه‌لات و به‌خشیشیان ده‌دات... فه‌تخالی ده‌کاته‌وه‌ وه‌کیل و دینه‌وه‌ بۆ کوردستان. باپی‌ره گه‌وره‌ی منیش (مه‌ستوره) یه‌کیک بوو له‌و ئازاوه‌چیانه‌ و پێ ئەمه‌گیی کردبوو، والی چه‌ند رۆژێک خۆی تی نه‌ده‌گه‌یاند و پینج هه‌زار ته‌نیشی جه‌رمه‌ کرد. به‌لام داوای هه‌ژده رۆژ، دیسان پله‌ی (نزاره‌ت) چاودیری پێ سپارده‌وه‌ و خه‌لاتی باشی دایه‌ و، موچه‌ی بۆ زیاد کرد و کچه‌ گه‌وره‌که‌شی کرده خاتوونی ئەنده‌روون. وه‌کیل تا ماوه‌یه‌ک بێ قه‌ره‌ خه‌ریکی کار بوو؛ به‌لام وه‌ک گوتویانه:

خوێک بگری به‌شی‌ری

ته‌رخ‌ی ناکه‌ی به‌پی‌ری

فه‌تخالی به‌گ دیسان ده‌گه‌ل‌ براکانی ملیان له‌سهر چه‌وتی و به‌دغه‌ری نایه‌وه‌. ئیتر والی نه‌یکرا چیت‌ر بیانه‌خشێ. له‌ دووامین پۆزی مانگی شابانی ساڵی ۱۲۱۷ له‌دوی فه‌تخالی و دوو سێ برای نارده‌، که‌ بچه‌ لای

* دوو شیعره‌که به‌ فارسی ئاوا بووه:

از جوشش و کثرت سپاهی

تن گشته نحیف و چهره کاهی

لا خلق امید قطع گشته

مانده به عطوفت الهی

و قوماری دهگه‌ل بکه‌ن. به‌نوکه‌رانیشی سپارد، له پشت په‌رده و سندوقخانه خو‌داگرن. له‌پر فه‌رمانی دا، نوکه‌ر رژانه سه‌ریان و شه‌ته‌کیان دان و، له وه‌تاغیتکا که لای ده‌روازه‌ی نه‌ندروونه‌وه بوو، چه‌بسیان کردن. پی‌اویشی وه‌ناو شار خست هه‌رچی که سوکار و دۆست و یاریانه گرتیان. هه‌ر ئه‌و شه‌وه فه‌تخال‌ی و نه‌سرو‌للا و ئه‌حمه‌دی که‌سه‌ی برا و له دایکی‌ک بوون کوشتن. همه‌زه‌مانی برا چوکه‌شیانی که پله به‌رزتر بوو؛ دوو سال خسته زبندانه‌وه؛ تا جاریک که والی له مال نه‌بوو، سوله‌یمان خانی برا چکو‌له‌ی والی ئه‌ویشی کوشت و که‌س نه‌یزانی له کو‌ی نی‌ژرا.

جا چونکه‌ بابه‌لباب وه‌کیلا‌یه‌تی هین ئه‌و ماله بوو، همه‌ره‌حیم به‌گی کوری میه‌ره‌لی سو‌لتان که زاوا و ناموزای په‌شید به‌گ بوو، کرا به‌وه‌کیل. به‌لام والی هه‌ر خو‌ی به‌هه‌موو کاران راده‌گه‌یشت و له‌شکری ساز ده‌دا و، زبیر و زیوی کو‌ده‌کرده‌وه.

له سالی ۱۲۱۹دا ئاو‌ره‌حمانی پاشای به‌به، له حاکمه‌تیی شاره‌زوور ده‌رکرا و له ده‌وله‌تی عوسمانی زبیر بوو؛ په‌نای به فه‌تخال‌یسا هینا و پرووی له والی نا که یاری‌ده‌ی بدا. ماوه‌یه‌ک له سنه مایه‌وه؛ ئه‌وسا به‌دیاری و پیشکه‌شه‌وه والی برده‌ی تاران. شا له‌به‌ر ئه‌و کاره باشه، زوری چاکه ده‌گه‌ل والی کرد، شیریکی جه‌واهبیره‌ند و ئه‌نگوستیل‌یکی ده‌ستی خو‌ی خه‌لات کرد. زوری ده‌گه‌ل پاشای بابان رو‌خۆش بوو.

شا کو‌ریکی پینک هینا که پی‌اوما‌قو‌لانی ده‌وله‌ت و والیی سنه‌شی تیا بوو. ته‌گبیری پین کردن چی بکه‌ن باشه؟ وایان دانا که پاشای بابان له عوسمانییان هه‌لاتووه و په‌نای به‌ئیران هیناوه، نا‌کری ناهومی‌د بکری. له‌شکری ئه‌ده‌ینی تا له شو‌ین خو‌ی داده‌مه‌زیته‌وه.

وه‌زیری به‌غدا‌یه بو‌ شه‌ری ئیرانییان پتر له بیست هه‌زار چه‌کداری ده‌وله‌تی و عه‌شایه‌ری به‌تۆپ و تو‌یخانه‌ی زوره‌وه نارده قه‌سری شیرین و، چاو‌هنۆر مان.

فه‌تخال‌یسا، شازاده محه‌مه‌د عه‌لی میرزای - که کرماشان و خوزستان و لورستانی له ده‌ستا بوو - راسپارد که وه‌زیری به‌غدا ته‌نبی بکا. فه‌ره‌جول‌لا خانی سه‌رداریشی تیتگی‌یاند که به‌سه‌ی هه‌زار چه‌کداره‌وه ره‌گه‌ل له‌شکری والی ئه‌رده‌لان که‌وه‌ی و، له ریتی مه‌ریوانه‌وه هیرش به‌رنه سه‌ر ولاتی بابان.

ئامانول‌لا خان، نزیکه‌ی ده هه‌زار چه‌کداری ده‌نگ دا و له پرا‌نه‌وه‌ی مانگی جیمادی دووه‌می سالی ۱۲۲۱دا، ده‌گه‌ل فه‌ره‌جول‌لا خانی سه‌ردار له سنه ده‌رکه‌وتن و مه‌نزل به‌مه‌نزل چون تا گه‌یینه شیخ عه‌تار. وه‌زیری به‌غدا به‌بیری هات تا ئامانول‌لا نه‌گه‌ییوه‌ته ئاو‌ره‌حمان پاشا، با گوردی خو‌ی لی بگری و له‌ناوی به‌ری؛ ئه‌و سا ئیران و عوسمانی ناشت ده‌بنه‌وه.

له‌سه‌ر ئه‌و خه‌یاله‌ خالید پاشای حاکمی به‌به‌ی ده‌گه‌ل سوله‌یمان پاشای که‌هیا، کرده سه‌رکرده‌ی ده هه‌زار چه‌کدار و، به‌ره‌و ئاو‌ره‌حمان پاشای ناردن.

ئاو‌ره‌حمان پاشا که زانیی چباسه، گورجیتک خه‌به‌ری بو‌ والی نارد، ئه‌ویش هیچ گیر نه‌بوو تا خو‌ی گه‌یاندی و له‌شکران ناماده‌ی هه‌موو پیشه‌تیک کرد. که‌هیای به‌غدا و خالید پاشای به‌به و سوله‌یمان پاشای حه‌ریر و کو‌یه و له‌شکری حه‌شه‌م ئاغاسی که تیکرا سه‌ی هه‌زاریک ده‌بوو، هاتنه شه‌ری والی. له رو‌خ گۆلی زریوار، گه‌یینه یه‌ک و شه‌ر قه‌وما، ئه‌ما چون شه‌ریک! هه‌ر تۆپ بوو ده‌ته‌قی و هه‌ر نی‌زه بوو ده‌چه‌قی و هه‌ر سه‌ریبوو داده‌که‌وت و هه‌ر لاش له‌ناو گو‌می خو‌یندا ده‌خه‌وت. له ئاکامدا له‌شکری ئیران برده‌یانه‌وه و له‌شکری رو‌م قاچاندیان و که‌س وازی ئاو‌ردانه‌وه‌ی نه‌ما. جگه له کو‌ژراوان، سوله‌یمان پاشای که‌هیا و زور له دو‌ژمنان به‌دیل گیران. سه‌لیم به‌گی برای ئاو‌ره‌حمانی پاشاش له‌و شه‌ره بریندار ببوو؛ دوا‌ی دوو سه‌ی رو‌ژ مرد.

نیترا ناوړه حمان پاشا له شوین خوی دامه زرایه وه. نامانوللا خان و سهردار، گه رانه وه. که هیای به غدایان به دوو سهد یه خسیری رومییه وه، به محمه د ناغای باپیری گه وری نووسر (مه ستوره) دا ره وانه ی ناسانه ی فه تحالیشا کرد. شا نارديه وه به غدايه و ده گهل ناوړه حمان پاشاشی ناشت کرده وه.

له مانگی محه رهمی سالی ۱۲۲۲د خان ئەحمەد خان کورې پهزا قولیخان و حمه قولی خان کورې خان ئەحمەد خانی برای نامانوللا خان و حمه ره حیم به گی وه کیل و نه زهر علی به گ و تیمام و یردی به گ، ده گهل دهسته و بهسته ی خوین پریاریان دابوو که له چاوپیکه وتنی خاندان، به زهبری گولله بیکوژن و، خوین بینه حوکمات. میرزا لوتفوللا کورې میرزا عه بدوللای وه زیر، که نه ویش یه ک له و ناژاوه چییانه بوو؛ ده شیتوانی خان بیینت و به حورمهت بوو. له و کاره په شیمان بوو، خه بهری دا به والی و راستیی هه موو شتی پیگوت. والی هه مووی گرتن. له بهر نه وه که خان ئەحمەد خان و حمه قولی خان که سی خوی بوون به که میتک ته مچ کردن وازی لی هیتان. به لام حمه ره حیم به گ و حمه علی به گ و، نه زهر علی به گ و تیمام و یردی به گی، به سزای خوین گه یاند و له سهری دان.

ناوړه حمان پاشای به به، پاش دووس سالی و یستی به ته و اوای سهر به خو بی. له هه ردووک ده ولته تی روم و نیران رووی و هرگپرا و له مانگی شابانی سالی ۱۲۲۵ ده گهل ره نیس نه فهندي، به له شکره وه به ره و به غدا بزووت که وه زیری به غدا سهر کوت بکا.

قه ره ته په یی کرده بنکه ی خوی و له مانگی رهمه زانی ۱۲۲۵د، له شکرې به غدا و بابان تیک گیران. ناوړه حمان پاشا و ره نیس نه فهندي، سهرکه وتن و له شکرې عوسمانی زور پیس شکا. سوله یان پاشای وه زیری به غدايه، به هه لاتن خوی گه یانده ناو عه ره بان. ده باری عوسمانی فه رمانی کوشتنی بو درکرد.

پاش نه وشه ره به فه رمانی فه تحالیشا، والیی سنه که به له شکره وه له مه ربوان بوو گه رایه وه بو سنه. ناوړه حمان پاشا هاته وه سوله یمانی و له توله ی نه وهدا که نه رده لانییه کان کاتی له مه ربوان بوون شاره زووریان تالان کردبوو کردیه دژایه تی.

نامانوللا خان و حمه علی میرزا، له ریگه ی کرماشان و زه هاوړا بزی چون. ناوړه حمان پاشا، له سوله یمانیه وه ده رکه وت و خوی گه یانده قه لای کوبه. ماوه ی دوو سی رور به توپ و خومپاره و تفه ننگ، قه لا دابیترا. ناوړه حمان پاشا زانیی ده روست نایه، ناچار خوی دا به ده سته وه و ده ربه ست بوو که په نجا هزار تمه پیشکیش بدات.

دوای گه رانه وه ی والی و شازاده حمه علی میرزا، عه بدوللا پاشای وه زیری به غدا به له شکرکی یه کجار زور و ته یار به توپ و ناگر باره وه، هاته سهر ناوړه حمان پاشا. نه رده لانیس چونه یارمه تی ناوړه حمان پاشا. به لام له و شه رده له شکرې بابان شکا و ناوړه حمان پاشا، په نای به شازاده حمه علی میرزا هیتا و هاته کرماشان.

شازاده حمه علی میرزا خه بهر و باسه که ی ناردده چه مهنی سولتانییه که شا له وی خپوه تی لی دابوو. فه رمانی به چند خانیکی قاجار دا، که ره گهل شازاده که ون و نامانوللا خانیش بیچ و به غدا بگرن و ویرانی که ن و وه زیری به غدا ته نبی که ن. یارمه تیده رانی ناوړه حمان پاشا تا ده ورو بهری به غدا چون. وه زیری به غدا که زانیی پتی ناوه ستنی که وته بیری ناشت بسونه وه. شیخ جافری مته وه لی نه جف، ده گهل زور له سهد و شیخه کانی نه و ناوه ی ناردده تکایه که دهستی لی به رده ن و ملیشی راکیشا که ناوړه حمان پاشا حاکمی شاره زووری. له سهره تای شه شه کانی ۱۲۲۷د شازاده و والی سنه به ره و شوینی خوین گه رانه وه. نیترا ماوه ی سی سالی سنه بی قره و ناژاوه له ژیر سیبه ری نامانوللا خاندان حاویه وه.

له سالی ۱۲۳۰ حمه زه مان به گی یوسف به گ و خزم و نزیکانی سهد مه حموود شیخه لئیسلام و سهد زه کیی کورې و سمایل به گ و میرزا ره حیم کورانی میرزا یوسف، کومه لیک دژی والییان پیک هیتا و، بو

شکات و بن کۆل کردنی والی، خۆیان گه یانده تاران. به یانی ئەو شهوهی که ئەم خه بهره بیسرا، والی حه مه داغای نازری که ده بیته با پیره ی من (مه ستوره)؛ نارده تاران که نه هیلجی ئەوانه سه رکه ون.

کۆمای دژان له تاران چییان بۆ نه کرا و گه رانه وه ولات. به لام حه مه زه مان به گ و کورانی و دوو نامۆزای نه یانوترا بی نه وه سنه؛ چونه کرماشان و بوونه نۆکه ری شازاده حه مه عه لی میرزا و، شه ش حه و مانگی ک له وی مانه وه.

شازاده بۆ دل راگرتنی والی و له سه ر سپارده ی ئەو، چاری چوار که سیانی کۆلی و به کویری نار دنیه وه به رده ستی والی. هه واته کانی تریشیان له سنه گیران و له پاش تالان کردن و تاوان پێ بژاردن، له سوچی زیندانی توند کردن. دیسان چهند سالی ک والی بی دهردی سه ر رای بوارد و به ئاسوده یی حوکی خۆی ده کرد.

له سالی ۱۲۳۴هـ حه مه حه سه ن خانی کورپه گه وره ی، له شه ویکدا به ده سه ته به که وه له سنه هه لات و له دژی باوکی په نای به حه مه عه لی میرزا برد؛ که له نزیک ولاتی نه رده لان بوو. حه مه عه لی میرزا رووی خۆشی پێ نه دا، له ویشه وه ره وی و، روی کرده لوپستان و عه ره بستان و بۆ هه ر کوی چوو، تالانی کرد. شیخیکی عاره ب به گژی داها ت؛ شیخی کوش ت و زۆریه ی خه لکی ئەو مه لبه نده ی به دیل گرت و زنجیر کرد.

ئه مجاره بای دایه وه سه ر ولاتی نه رده لان و ملی نا له قه تل و بری هۆز و تیره کانی کوردستان. ئامانوللا خان له شکرکی لی سازدا و به ره و سنوو بۆی چوو. خان ئه حمه د خانی زاوا و نامۆزای خۆشی ده گه ل میرزا عه بدلای وه زیر، کوری حاجی میرزا ئه حمه د که ناردرابوونه سه ر فه تحالی سولتانی بانه* بانگ کرده وه سنه و محه مه د ئاغای باپیری نووسه ر (مه ستوره) ی به چهند چه کداریکی تازا وه نارده بانه.

* ئەم فه تحالی سولتانه هیرشی کردبووه بانه و ئه حمه د سولتانی هاوپی ئه مانوللا خانی کوشتبوو و له سه ر بانه دانیشتبوو- تازاد پوو.

حه مه حه سه ن خان پیلاتیک ری ک ده خا، که له کوی ره پتی بانه وه خۆ ده شاری سنه باو پین و ئەو چه کداری تیا ماوه بیانکوژن و سنه تالان که ن و، هه لینه وه. له ئیواره دا به و پیلاته زاندر. باوکم (مه ستوره) ئەبوو له حه سه ن به گ که کرابوو که یخودا و ریش سپی و یاری ده ری حوسین کۆلی کوری والی، وای کرد قه لا و بوورجی شار دابه ستن و له سه ر هه ست بن.

حه مه حه سه ن خان له و پیلاته په ژیوان بیوو، نه هات؛ بریاری دا کاری باوکی یه کجاری بی پته وه. له (گۆم وش) که له مه لبه ندی روانسه ره و له سه ر سنووری ماهیده شت و کوردستانه، خۆی گه یانده له شکرکی باوکی و دوو دژ به رانه بر یه ک بوون. والی نه یده ویست کوری خۆی بکوژی. دوو سی جار ان مه لا عه باسی شیخه لئیسلامی که نازناوی قوتبول ئه قتاب بوو، به قورعانه وه نارده تکایه که ده ست له و لاسارییه به ردا ت. به لام هه تیو که خوا رۆژی بریبوو، شیخه لئیسلامی کۆنه مامۆستای خۆی و قورعانی به هیچ نه گرت و پتی چه قاند که ده گه ل باوکی ده بی لیکی ده رکه ن. باب و کور پتی که هه لپه ژان، ماوه ی دوو سی سه عات شه ری ک بوو سه گ ساحیتی خۆی نه ده ناسی. به شیکی زۆر له پیاماقوولانی کوردستان کوژران. که میرزاعه بدلای وه زیر* و حه مه عه لی سولتان به نی نه رده لان، ئاغا حوسین برای حه مه مراد به گی دارۆغه. میرزا باقر کوری میرزا لوتفوللا و هیتربش به گولله و نوکه رم، گیانیان دۆراند.

* بنه ماله ی وه زیری - که له هه موو خه لکی سنه دارا تر و به ده سه لاتتین- له زه مانی خان ئه حمه د خانی سیه هه مه وه، و له دووسه د سال به ره وه، هه ر وه زیر بوون و ناوبانگیان هه بووه. هه وه لپین باپیریان ناوی خواجه حه یوسفی سووره دزیی بووه و هه ول که سیکیان که بۆته وه زیر میرزا عه بدوللای یه که مه. به شوین ئه ودا میرزا ئه حمه د، میرزا عه بدوللای دووه م، میرزا فه رجوللا، میرزا جافر، میرزا ره زای وه زیر ناسراون. مشیر دیوان و ئاسه ف ئه عزه میش - که کورانی حه مه ره زای وه زیر بوون - پیبای زۆر خاوه ن ده سه لات بوون - تازاد پوو.

چهند پیاویکی ماقولئی وهک: میرزا عهبدولکه‌ریم موعته‌مه‌د و سمایل به‌گی برای، میرزاو‌ر‌ه‌حمان و میرزا فه‌ره‌جوللای کورانی میرزا ئه‌حمه‌د، میرزا لوتفوللا کوری میرزا عه‌بدوللا، میرزا فه‌زلوللا کوری میرزا عه‌لی وه‌زیر، بریندار کران و ده‌خوتندا گه‌وزان.

له‌ گه‌رمه‌ی شه‌ردا حه‌مه‌حه‌سه‌ن خان، گولله‌به‌کی به‌رکه‌وت و که‌وته زه‌وین. کورپکی تری والیش به‌ناوی حه‌مه‌ سادق خان برینی نیزه‌ی به‌رکه‌وت. زۆریه‌ی له‌شکری حه‌مه‌حه‌سه‌ن خان یان کوژران یان به‌دیل گیران و هیندیکیان به‌ په‌له‌پرووزی دایانه‌ چیا و که‌ولئی خۆیان‌ر‌زگار کرد.

سه‌رکرده‌کانی به‌دیل گیرای له‌شکری دوژمنی والی که‌ عه‌باس میرزا به‌گی کوری مه‌نوجه‌ر به‌گی سه‌قزی و سو‌یحان ویردی به‌گ کوری حه‌مه‌حوسین به‌گیشیان له‌ناودابوو، گشتیان له‌سه‌ریان درا.

هه‌ر له‌ برانه‌وه‌ی ئه‌م شه‌ره‌دا، خه‌به‌ر هات که‌ بانه‌ گیرا و فه‌تحالی سولتان هه‌لات و تالان و مالتیکی زۆری بانه‌، خرایه‌ به‌رچاوی والی. محه‌مه‌د ئاغا به‌ جبه‌یه‌کی تورمه‌ و شیریکی ده‌بان خه‌لات کرا و پتی سپیتر که‌ له‌و سنوره‌ بمیتیتته‌وه. ئه‌وسا والی به‌بریندارانه‌وه‌ هاته‌وه‌ سنه. حه‌کیم و برینگه‌ریان برده‌ سه‌ر حه‌مه‌حه‌سه‌ن خان. ته‌نانه‌ت حه‌کیم فه‌یله‌قولی ئینگلسیشیان که‌ لای عه‌باس میرزا بوو له‌ ته‌و‌ریزه‌وه‌ بۆ هینا؛ به‌لام چاک نه‌کرایه‌وه‌ و له‌ ته‌مه‌نی ۲۲ سالیدا مرد. والی له‌ تاوی ئه‌و زگ سوتانه‌ تووشی ئاوال شیتیبه‌ک ببوو، تامردیش هه‌ر به‌ری نه‌دا.

شای قاجاریش له‌ مردنی حه‌مه‌حه‌سه‌ن خان زۆر خه‌می خوارد، چونکه‌ زۆری به‌نازا و زیره‌ک ده‌زانی. دوا‌ی مه‌رگی حه‌مه‌حه‌سه‌ن خان به‌ دوو سێ مانگ که‌ باوکم (مه‌ستوره) به‌کاری والیه‌وه‌ چوپوه‌ تاران، شا گوتبووی حه‌یف بۆ ئه‌و جوانه‌ و، ئامانوللاخان نه‌ده‌بوايه‌ ئه‌و بی فه‌ریبه‌ی بکرده‌یه‌.

فه‌تحالی سولتانی بانه‌ که‌ هه‌لاتبوو، گه‌یبوه‌ سنوری نازه‌ربایجان. له‌لایه‌ن چه‌کدارانی شازاده‌ عه‌باس میرزای نایبوسسه‌لته‌نه‌وه‌ گیرا و

ناردرایه‌وه‌ کوردستان. دوو سێ مانگ له‌ ماله‌ سمایل ئاغای مامی باوکی نووسه‌ر (مه‌ستوره) درایه‌ ده‌ست یه‌کیک له‌ کورانی ئه‌حمه‌د سولتانی کوژراو و له‌ مه‌یدانی به‌ر ده‌روازه‌ له‌ تو‌له‌ی باوکی خۆی به‌خه‌نجه‌ر کوشتی.

خزما‌به‌تی ده‌گه‌ل شا

دوو سال دوا‌ی ئه‌م رووداوه‌ که‌ ئامانوللاخان له‌ تاران بوو. شای قاجار کیرتکی خۆی به‌ناوی حوسن جیهان، دا به‌ خوسره‌وخانی کوری ئامانوللا خان که‌ به‌ جیتشین ناودیر کرابوو.

گه‌رانه‌وه‌ و ماوه‌ی سالیکی ره‌به‌ق، هه‌ر خه‌ریکی سازدانی بووک گوتیزانه‌وه‌ بوون. ئه‌وسا گه‌لیک پیسای به‌ناوی سنه‌ به‌ خاتونانی هه‌ره‌مه‌سه‌راوه‌ به‌خاتونجانی خوشکی والیه‌وه‌ و سێ ژنه‌ ئه‌میره‌وه‌، چونه‌ تاران. تا مانگیک زه‌ماوه‌ند به‌رده‌وام بوو. سه‌ده‌هزار تمه‌ن له‌ جیازی بووک خه‌رج کرا. چل هه‌زارتمه‌ن هه‌ر به‌جه‌واهیرات درا. باوکی خوالی خو‌شبووم (مه‌ستوره) که‌ به‌سه‌ر شت کرین راده‌گه‌یشت، ده‌یفه‌رموو: ده‌ خه‌لوار هه‌ر نوقل به‌جگه‌ له‌ قه‌ند و نه‌باتی سپی و هه‌یت و هوتی تر ده‌ کارکرا. جا بزانه‌ ده‌بی شتی تر چه‌ند ک‌ردایی؟

به‌زم ئه‌وه‌نده‌ خو‌ش بوو، که‌ ئه‌وا بیست و هه‌وساله‌ ئیستاش به‌چیرۆکی ده‌گب‌رنه‌وه‌. بووکیان هینایه‌وه‌ سنه‌ و له‌ویش به‌زم و هه‌را دامه‌زرایه‌وه‌ و، چه‌ند رۆژان نه‌برایه‌وه‌، ره‌زاقولئی خان و غولام شا خان و خان ئه‌حمه‌د خان کوری ئه‌و شازاده‌ خانمه‌ن. سێ کچیشی هه‌یه‌ که‌ بریه‌تین له‌: خانمی خانمان، ئیستا ژنی ئه‌رده‌شیر میرزای باوک برای ئاغامحه‌مه‌دی قاجاره‌، عاده‌ سولتان خانم، ژنی حوسین خانی فه‌رمانه‌وه‌ی شیرازه‌. ئاغاخانم، که‌ خوشکی گچکه‌یه‌ هیشتا هه‌ر کچه‌ و لای برایه‌تی. خوا بیانیه‌تی.

دوو سال دوا‌ی ئه‌م زه‌ماوه‌نده‌. کورده‌کانی سوله‌یمانی و شاره‌زور و عیلی جاف که‌ ده‌هاتنه‌ هه‌واران، دانه‌ده‌سه‌کنین، والی رقی لی هه‌ستان، هیرشی بۆ کردن و عیلی جافی ساف له‌ ساف تالان کرد و زۆریه‌ی پیاهه‌

گهوره‌کانی کوشتن. پتر له په‌نجا هه‌زار تمه‌ن تالانی هیتایه‌وه سنه. والی له مهربوان و شاره‌زووره‌وه خوی گه‌یاند سوله‌یانی؛ که پینگه‌ی پاشای به‌به بوو. مه‌حمود پاشای به‌به، به‌ر له هاتنی والی، ده‌ست و پیوه‌ندی خوی و پیاماقوولانی شاری و بازارگانه‌کانی له شار کۆچاندبوو. ئه‌رده‌لانییه‌کان ویکه‌وتن؛ زۆرشتی وه‌شیراویان دۆزییه‌وه و به‌تالانیان برد. دوا‌ی دوو رۆژ له‌به‌ر گه‌رمای زۆر و ئاوی ناخۆش، تاعون ده‌ناو ئه‌رده‌لانیان که‌وت. دوو سێ هه‌زار که‌سیکیان لێ مرد و ماباقی گه‌رانه‌وه. وه‌له‌دبه‌گی جافیان به‌ رۆسته‌م به‌گ و حه‌یبب به‌گی گۆرییه‌وه و به‌دیلی ده‌گه‌ل خۆیان هیتایه‌وه و له‌قه‌لای قسلا‌نیان حه‌بس کردن.

له‌ده‌رفه‌تیکدا کورانی وه‌له‌دبه‌گ توانییان ڕاکهن. وه‌له‌دبه‌گیش دوا‌ی سالی‌ک عافو‌کرا. ئه‌ویش کچی‌کی خوی که‌ به‌راستی جوانی وا که‌م هه‌لده‌که‌وی له‌ حوسین قولی خان کورنی خان ماره‌کرد و خۆبشی به‌حورمه‌ته‌وه ناردرایه‌وه ناو عیله‌که‌ی.

سالی ۱۲۳۷ ئامانوللا خان تووشی نه‌خۆشی ببوو، پاش سێ چوار سال له‌ سه‌ره‌تای زستانی سالی ۱۲۴۰ به‌نه‌خۆشی جه‌رگه‌ ره‌شه‌ مرد. چونکه‌ زستان بوو، لاشه‌که‌یان له‌ تالاری خه‌لوه‌ت دانا و قورعان خوتنیان لێ کۆکرده‌وه تا چه‌ند رۆژتیک دوا‌ی نه‌ورۆژ له‌ گۆرخانه‌ی والیباندا به‌خاک سپی‌را.

ئامانوللا خانی گه‌وره له‌ زه‌مانی ژبانیدا حه‌مه‌ سادق خانی کوره‌ گه‌وره‌ی کردبووه حاکمی جاف و جوانرۆ، ئیسفه‌نداباد و (چاردۆلی) * دابووه ده‌ست حوسین قولی خانی کورنی. ئه‌و بنیاته به‌ناوبانگانه‌ی که‌ له‌ ئامانوللا خان

* چرداور (چاردوله‌) له‌ رۆژه‌لاتی سنه‌یه و تا سنووری هه‌مه‌دان ده‌چن. خه‌لکه‌که‌ی هه‌موو کوردی گۆرانن. له‌ شه‌ری جیهانی به‌که‌مدا باقی خانیکیان هه‌بووه که‌ به‌ نازایه‌تی ناوبانگی ده‌رچووه و زۆر رووسی کوشتون، باقی خان له‌ سالی ۱۳۳۰دا ده‌گه‌ل یه‌پریم خان به‌شه‌ر هاتون؛ پاش کوشتنی یه‌پریم خان، به‌ر تۆپ دراوه و ناعیلاج قه‌لا و عیماره‌ته‌که‌ی ئاور تی به‌رداوه و خۆبشی کوژراوه - نازاد پوور.

به‌جی ماون. بریه‌تین له:

خانوی ئه‌نده‌رون، که‌ به‌شیکی ناوی گولستانه، مائی بیرونی که‌ زۆر تالار و کلاو‌کوچ و کۆشکی زۆر نایابن، تالاری دل‌گوشا* که‌ به‌ناوبانگه. خانویه‌ره‌ی خوسره‌وییه، مزگه‌وتی (دارولئیحسان)** خانویه‌ره‌ی ته‌نیشته‌ ئه‌و مزگه‌وته. بنیاتی سه‌ره‌هه‌نگ خانی، مه‌یدانی ده‌م ده‌روازه، بازاری ده‌ره‌وه‌ی قه‌لا، خانوو به‌ره‌و باغی خوسره‌واوا***، چیمه‌نی کانی شه‌فا که‌ له‌ کیتی ئاوییه‌ره، باغ و کۆشکی حوسین ئاباد، که‌ له‌ گردی ته‌نیشته‌ ئاوییه‌ هه‌لکه‌وتوووه، قه‌لا و خانویه‌ره و بازاری قسلا‌ن. راسته‌که‌ی ناتوانم هه‌موویان بلێم به‌وه‌نده به‌س ده‌که‌م.

نایه‌توللا مه‌ردۆخ ده‌لی: پاش لا‌بردی حه‌سه‌ن عه‌لی خان له‌سه‌فه‌ره‌مانگی ۱۲۱۴ی کۆچیدا، فه‌تح‌الی‌شا فه‌رمانی والیه‌تیی کوردستانی بو‌ئامانوللا خان ده‌رکرد. له‌مانگی ره‌جه‌بی ئه‌وساله‌دا هاته‌وه سنه. ئه‌م والیه‌ که‌ به‌ ئامانوللا خانی گه‌وره ناوده‌برێ. پیاو‌یکی به‌زبیک و زا‌کون و مه‌رد و په‌ند بووه، زۆر خه‌ریکی سوپا و ئاوا‌کرده‌وه‌ی ولات بووه.

* شه‌ریف‌وده‌وله‌ی بی فه‌ر- که‌ زه‌مانی قاجار له‌ ۱۳۲۷-۱۳۴۰ی کۆچی له‌ سنه‌ حاکم بووه و به‌ شه‌ریف قه‌ساب ناسراوه. ئه‌م تالاره‌ی تیک داوه. هیندی‌ک وه‌تاغ و شوپنه‌واری کۆشکی گولستان و دیواخانی گه‌وره که‌ به‌ هۆی پیوانی زۆر به‌ هونه‌ر و ده‌س په‌نگین له‌ شکلی والی و پیساوه به‌ناوبانگه‌کانی ئه‌رده‌لانی پازینرا‌بوو، له‌ زه‌مانی په‌زاشادا سه‌ر له‌شکر مو‌قه‌ده‌دم خرای کردن. هه‌رچی نه‌خشی سه‌ر به‌رد و دیوار که‌ مابووشن سه‌رتیب هۆشمه‌ند له‌ ناوی بردن- نازادپوور.

** ئه‌م مزگه‌وته، که‌ مزگه‌وتی جومعه‌ بووه، له‌ کاشیکاری و هونه‌ری بینادا، که‌م و پینه‌یه و زۆریشی مه‌وقوفات هه‌یه- نازاد پوور.

** ئه‌م کۆشکه که‌ سه‌رده‌مایه‌ک کۆشکی هاوینه‌ی خان بووه، له‌ رۆژا‌وای سنه‌یه و له‌ ناو باخیکا هه‌ر ماوه. ئه‌گه‌رچی له‌ برانه‌وه‌ی چه‌رخ‌ی ۱۸ی زایینیدا دروس کراوه، وه‌ک جوانترین کاری چه‌رخ‌ی بیسته‌م دیتته‌وه. به‌لام به‌داخه‌وه له‌به‌ر خا‌ونی زۆر و سه‌ره‌رشتیی که‌م، وا خه‌ریکه‌ ئیسته‌ تیک ئه‌ته‌پێ- نازاد پوور.

کۆشکی ئەندەرروونی قەلای حوکمات، حەوشی گولستان، تالاری دڵگوشا، مزگەوتی دارولئیحسان و میترگی کانی شەفا و باغ و کۆشکی حەسەن ئاوا و قەلای خانووبەرە و حەمام و بازاری قسلان و کۆشک و باغی خوسرەوئاوا و خانووی پشت مزگەوتی دارولئیحسان و خانووی سەرھەنگ خان و مەیدانی بەردەرەوازی حوکمات و زوربەیی خانووی ھەرە باشی شار و مزگەوت و حەمام و بازار و باغاتی سنە، کاری ئەو. خوسرەوئاوای بەناوی خوسرەوی کورپەووە ناوناو. بەراستی کوردستان لە زەمانی ئەودا نمودیکی تازەیی پەیدا کردووە.

دوو سال بوو حوکمی دەکرد. لە ۱۲۱۶دا حەسەن عەلی خانی کورپی، لە تارانەوہ رای کرد و، پەنای بەلباسان برد و بە لەشکرەوہ، بەرەو سنە هات. ئامانوللا بۆی دەچێ و لە دەشتی مەریوان دەبیتە شەر و لە ئاکاما حەسەن عەلی خان بریندار دەبێ و بەدیل دەگیرێ و لەشکرەکی بلاو دەبێ. ئامانوللا خان ئەو خەبەرە بۆ شا دەنێری، شا دەلێ بۆمی بنێرن. حەسەن عەلی برینداری زنجیر لە مل بۆ دەربار دەنێرن و لە تاران دەمرێ.

وہک لە پینشا گوترا، ئامانوللا خان فەتھالی بەگی کردە وەکیل. وەکیل لە پیشوودا ھەمەکارە بوو، خەلکیش ئەو بنەمالە ھەمیشە وەکیلانەیان خۆش گەرەک بوو. ئامانوللاخان پیچەوانەیی حەسەن عەلی خان کاروباری خۆی نەدەدا دەس کەس - وەکیل مەکیل ھیچ کارە نەبوو - فەتھالی و خزماتی کۆمەلێک پێک دێن؛ سوێند بۆ بەکتر دەخۆن تا ئامانوللا ئاوا وەکیل بەھیچ بگرێ، کەس نەچیتە لای و، کەسبیش ھیچ بەپیاوہکانی نەفرۆشی. ئەم راپەرینە گشتییە والی وەھا دەخاتە تەنگانەوہ کە، گولەندام خانمی دایکی کە بەناوی گولتی ھەورامی ناسراوہ، دەنێرتە مائی سەید مەحمودی شێخەلئیسلا، کە مەکوێ دژان بووہ و، بەلێن ئەدا بەبێ پرسى مائە وەکیل ھیچ کاریک نەکا. شۆرشگێپران کە زۆر لە خۆیان پشت قايم بوون، تکای خانم ناگرن و دەلێن کارەکە لەتام دەرچوو؛ یان والی دەبێ بروا، یان ئیمە لەسنە بار دەکەین.

ئەمجار سیاییبەکی بالابەرز لە ئاکار و کرداری نالەباری ئامانوللا خان دەنووسن و گشتیان مۆری دەکەن و بۆ شکات دەنێرنە لای شا. فەتھالیشا نوینەرەکان بانگ دەکا و ھەرەشەیان لێ دەکا. نوینەر گوێ نەدەنە گەفی شا و دەلێن: ئەگەر تۆ بە دادمان نەگەیی ئیمە لێرەوہ ئەچینە ولاتیکی لاوہکی و، مۆرکەرەکانی ئەم سیاییبەش بێ گومان وەک ئیمە ئەکەن. شا کە دەزانێ کارەکە گەندە، ناچار دەلێ با ھەردووک لا بێنە تاران، بزانم تاوان لە کێوہی؟ ھەر فەرمان دەگاتە سنە. دژانی والی دەچنە دەری شار و دەس و پێوہندی والی لە حەوشی حوکمەت کۆ دەبنەوہ، بەلام ناگەنە پەنجاکەس. کەچی دەروانی وا کێو و سارای چوارباخ و پیر محەممەد پریبە لە نەیارانی. لە خەم و خەفەتان داوای قلیان دەکا و بیر لە حالی خۆی دەکاتوہ. لەو دەمەدا دوو شیعیری بۆ دێ: (کە مەستورە خانم نووسیوہ). لەو دەمەدا فرمیسکیکی دەوہریتە سەر وشەیی «سویایە»، دەلێ وادیارە بەختم ھەر بەکارە و، بێ خۆ گرتن، سوار دەبێ. دواي ھاتنە تاران، شا حورمەتی ئامانوللا خان دەگرێ و، دژەکانی چیان بۆ ناکرێ. میرزا ئەحمەدی موستەوفی دەبیتە ناوژیکەر و، بەروالەت ئاشت دەبنەوہ. فەرمانی وەکیلی بۆ فەتھالی بەگ نوێ دەکرتەوہ. حەمەزەمان بەگ و حەمەرەحیم بەگ و نەزەر عەلی بەگ کە وەختی خۆی دەگەل حەسەن عەلی خان گیرابوون، بەر دەدرین و بەتێکراییی دێنەوہ سنە. ئامانوللا خان بەتەنیا شا دەبێنێ و چیرۆکی مانگرتنەکیان نوک و بەد بۆ شا باس دەکا. شا دەلێ ئەگەر ئەمجار وایان کرد، چیان لێ دەکەیی من رازیم.

شۆرشگێپران کە بە ناھومییدی گەرانەوہ، لە پیشو پتر رکیان لە والی گرتوہ دێ، رۆژبەرۆژ، نیوان ھەر دێ و ناخۆشتر دەبێ. والی دەزانێ و بەرووی خۆی ناھینێ. شەوی کلکەیی شابان ئەنێرتە شوین فەتھالی و سێن برای کە ئەمشەو بەیەکەوہ قومار بکەین. لەپر چەکدار دەرژینە سەریان و ھەر چواریان دەگرن و دەوہتاگی بەردەرەوازی ئەندەرروندا حەسبیا دەکەن. ھەر دەمو دەس پیاو دەنێری، ھەموو دژەکان دەگرن و دەیانھینتە سەرای

حوکومات. هەر ئه‌وشه‌وه فه‌تخاللی به‌گ و ئه‌حممه‌د و نه‌سروللای برای ده‌کوژئی. حه‌مه‌زه‌مان به‌گی برا گچکه که لاویکی جوان چاک بووه، ده‌خاته حه‌سه‌وه. پاش دووسال ئه‌ویش ده‌کوژئی و به‌نه‌یئینی ده‌نیتزئی و ئیستاش گۆری نه‌زانراوه.

حهمه‌ره‌حیم به‌گی کوری میهرالی خان که زاوای حهمه‌ ره‌شید به‌گ بووه ده‌کاته وه‌کیلی. ئیتر زۆر زوو هه‌موو نه‌یارانی به‌ده‌ردیک ده‌با که‌س نه‌ویرئی له‌ به‌رامبه‌ریا بکوخی.

والی ده‌بیته‌ مله‌وری بی له‌مپه‌ر و مل له‌ زه‌وی و زار په‌یدا کردن ده‌نی. له‌ ماوه‌یه‌کی که‌مدا زۆریه‌ی مولکه‌ باشه‌کانی کوردستانی ده‌ست به‌سه‌را گرت و له‌ زۆریه‌یاندا باغ و کۆشک و قه‌لا و مزگه‌وت و حه‌مام و نه‌مامستانی دروست کرد، دارایی له‌ چهند کلوریش تی په‌ریبوو.

له‌ سالی ۱۲۱۹، ئاوپه‌رحمان پاشای بابان که له‌سه‌ر شاره‌زووور لادرابوو، په‌نای به‌ ئیتران هیئا و، به‌ حه‌وسه‌د سواره‌وه و به‌کوچ و باره‌وه، هاته‌ کوردستان. والی مال و منالی له‌ سنوور دامه‌زراندن و، پاشای هیئایه‌ سنه و ده‌نگوباسی بو‌شا نویسی. به‌ فه‌رمانی شا، والی و پاشا چوونه‌ تاران و سه‌قزیش بو‌ژیانی په‌نابه‌ران ته‌رخان کرا. وه‌زیری به‌غدا، سوله‌یمان پاشای فه‌خری زاده‌ی ناره‌ لای شای ئیتران که ئاوپه‌رحمان پاشای بده‌نه‌ ده‌ست. شا ده‌لئی مه‌رج ئه‌وه‌یه‌ ئاوپه‌رحمان پاشای له‌ شوین خۆی دامه‌زرتنه‌وه و، به‌خاتره‌می بگه‌ریتنه‌وه.

ئاوپه‌رحمان پاشا ده‌گه‌ل والی دپته‌وه‌ کوردستان و پاشا له‌ مه‌ریوان چاوه‌نوژی وه‌رامی وه‌زیری به‌غدا ده‌بی. عوسمانی، مه‌رجی شا قبوول ناکه‌ن و شه‌ر قول ده‌ده‌رگا ده‌نی.

بیست هه‌زار سواری عه‌ره‌ب و نیکیخوی و له‌وندات و مووسل و که‌رکووک، ویرای له‌شکری نیزامیی ده‌وله‌تی و قوورخانه و جبه‌خانه، له‌ به‌غداوه‌ هاتن گه‌ییبه‌ قه‌سری شیرین و سنووری زه‌هاو.

شا که ئه‌م باسه‌ ده‌بیسی، له‌ چه‌مه‌نی سولتانییه‌ ده‌بی. حهمه‌ عه‌لی میرزای کوری که به‌سه‌ر کرماشان و خوژستان و لوړستان راده‌گا، راده‌سپیری به‌تۆیخانه‌وه پیشیان بگری و ئه‌ویش دپته‌وه‌ کرماشان. له‌ولاشه‌وه به‌ فه‌ره‌جوللا خانی نه‌سه‌قباشی فه‌رمان ئه‌دا به‌ سنی هه‌زار سواره‌وه بچیتته‌ کوردستان و ده‌گه‌ل له‌شکری والیدا، له‌ مه‌ریوانه‌وه په‌لاماری ولاتی عوسمانی بده‌ن.

له‌ کلکه‌ی په‌جه‌به‌مانگی سالی ۱۲۲۱، والیی ئه‌رده‌لان به‌ نزیکه‌ی ده‌ هه‌زار سواره‌وه، په‌گه‌ل فه‌ره‌جوللا خانی سه‌ردار له‌ شار ده‌رده‌که‌وی و، هه‌وه‌ل قوناغ ده‌به‌نه‌ شیخ عه‌تار. وه‌زیری به‌غدا خالید پاشای بابان و سوله‌یمان پاشای که‌هییا و پاشایانی حه‌ریر و کو، به‌سنی هه‌زار چه‌کداره‌وه، ده‌نیتزته‌ شه‌ری ئاوپه‌رحمان پاشا و، ده‌گه‌نه‌ سوله‌یانی. ئاوپه‌رحمان پاشا پیسا و ده‌نیتز و له‌ شیخ عه‌تار خه‌به‌ری دوزمن به‌والی و سه‌ردار ده‌دا. هه‌ردوو که له‌شکر له‌ رۆخ زرتیوار ده‌گه‌نه‌ یه‌ک؛ شه‌ریتیکی زۆر به‌سام و خویناوی رووته‌دا. ئیترانی سه‌رده‌که‌ون و، رۆمی مال و ئه‌سپاب جی دپتن و راده‌که‌ن. سه‌لیم به‌گی برای ئاوپه‌رحمان پاشا (سه‌لیم سنی ته‌نگه‌) له‌و شه‌ره‌دا زۆر ئازا ده‌بی و له‌ هپرش بو‌تۆپ گرتن بریندار ده‌بی و، دوا‌ی دوو رۆژ ده‌مری.

ئاوپه‌رحمان پاشا ده‌چیتته‌وه‌ جیگه‌ی خۆی و والی و سه‌ردار دپته‌وه‌. که‌هییا و گه‌لیک دیلی تر، به‌ محه‌مه‌د ئاغای (باوکی مه‌ستوره‌) دا ده‌نیتزته‌ تاران. شازاده حهمه‌عه‌لی میرزاش له‌لای زه‌هاو له‌شکری رۆمی راونا و، تا نزیک به‌غدا شوینیان که‌وت و بو‌هه‌ر کوی چوو، تالانی کرد.

له‌ سه‌ره‌تاکانی مانگی قوربانی ۱۲۲۲، ئامانوللا خان به‌دیاریی زۆره‌وه‌ ده‌چیتته‌ لای شا و، فه‌رمان و خه‌لاتی نایب و والیه‌تی بو‌ حهمه‌حه‌سه‌ن خانی کوره‌ گوره‌ی، له‌ شا وه‌رده‌گری و، له‌ کلکه‌ی محه‌ره‌می ۱۲۲۴ ده‌گه‌ریتنه‌وه‌.

هەر له و ده مه دا خان ئەحمەد کوری پەزا قولى خان، حەمە قولى کوری خان ئەحمەدی برای ئامانوللا خان، حەمە پەحیم بەگی وەکیل، نەزەر عەلی بەگ و ئیمام و یردی بەگ دەگەڵ دەستەبرا و دۆستانی خۆیان بربار دەدەن. لە کاتی دیداری گشتی، والی بکوژن و خۆیان ببنە حوکمات. میرزا لوتفوللا کوری میرزا عەبدووللائی وەزیر کە هاوپەیمانی دژەکان و زۆریش لە خان نزیک بوو، راستی لە لای والی دەلی.

والی دەنیتریتە شوپن هەمووان و تیکرا لە زیندانیان شەتەک دەدا و خەبەر بۆشا دەنیتر. شا دەلی سزایان بدەن. حەمە پەحیم بەگ و حەمە عەلی بەگی برای و نەزەر عەلی بەگ و ئیمام و یردی بەگ، دەس بەجێ دەکوژین و، تالانیش دەکری. خان ئەحمەد و حەمە قولى چونکە کەسی خۆی بوون و، چەند کەسیکی تریش لە باتی کوشتن جەریه دەکا و پولیکی زۆریان لێ دەستین و بۆشای دەنیتر.

ئاورپەحمان پاشا، پاش دوو سێ سال، هەوای ئیستقلالێ کوردستان هەلی دەگرێ. وەک گوتمان سەری بۆ ئێران و پۆم نە دەچەماند. لەمانگی شابانی ۱۲۲۵ دەگەڵ (رەئیس ئەفەندی) لە پیتی قەرەتە پەووە بۆ نەهێشتنی وەزیری بەغدا چوون. هەردووک دەوڵەتی ئێران و پۆم لە دژی پاشا بوونە یار و بربار درا بە هەردووکیان لەناوی بەرن.

والیی ئەردەلان بە لەشکرهوه له مەریوانهوه، سولهیمان پاشای وەزیری بەغدا لە بەغداوه بۆی هاتن. لە پەمەزانی سالی ۱۲۲۵، لە دەوری بەغدا شەپ قەوما و لەشکری پۆم شکا و، وەزیر هەلات بۆ ناو عارەبان و بە فەرمانی دەوڵەت کوژرا. دواي ئەم پرووداوه، شا فەرمان بە والیی ئەردەلان ئەدات بگەریتەوه. ئەویش شارەزور تالان دەکا و دیتەوه.

ئاورپەحمان پاشا، پاش شکانی سولهیمان پاشا، بۆ گرنتی کوردستان داژوی. فەرمان بۆ شازادە حەمە عەلی میرزا دیت کە دەگژ پاشا راجیت. والیی ئەردەلانیش بەرانبەر بە فەرمانیک لە رەجەبەمانگی سالی ۱۲۲۵

بە لەشکرهوه دهگاته شازاده و بهرهو زههاو دهپۆن. ئاورپەحمان پاشا سولهیمانیه بهجێ دههیلی و قهلائی کۆیه دادهبەستی و دەیکاته بنکەیی شەپ. لەشکری ئێران دەوری قهلا دەدا، دواي دوو سێ پۆژ شەپ و لیکدان ئاورپەحمان پاشا تەسلیم دەبێ و دوو کوری خۆی بە بارمته رەگەڵ شازاده دەخات. شازاده بۆ کرماشان و والی بۆ سنه دیتەوه. عەبدووللا پاشای وەزیری بەغدايه، کە دەبیسێ ئاورپەحمان پاشا بۆتە پیاوی ئێران، بە لەشکرکی زۆر و تەیار بەههموو چەکیکهوه، بەرهو بابان دیت. ئاورپەحمان پاشا بەرهنگاری دەبێ و، لەشکری بابان دەشکێ و ئاورپەحمان پاشا هەلدی بۆ کرماشان.

شازاده حەمە عەلی میرزا، خەبەر بە شا دەدات. شا بە چەند خانیکی قەجەر دەسپێرێ کە دەگەڵ والیی ئەردەلان و لەشکریان بچنە لای شازاده و، بچن بەغدا بگرن و، عەبدووللا پاشای تەنبی کەن. ئەو لەشکره تا نزیک بەغدا تالان دەکا و هێرش دەبەنە سەر بەغدا. عەبدووللا پاشا لە بەغدا ماتە هەلدهگرێ. شیخ جافری متووللی نەجەف، دەگەڵ چەند سەید و شیخی ئەو ناوه، بە تکاکاری ئەنیتریتە لای شازاده. شازاده خەبەر بۆ شا دەنیتر، شا دەلی: ئەو تکایه قبوولە. ئاورپەحمان پاشا، سەرلەنوی فەرمانی حوکماتی بابان وەردهگرێ و دادهمەزیتەوه. لەشکری شازاده لە شەشەکانی ۱۲۲۷ دیتەوه، والیش دەگەریتەوه سنه و دەست دەکاتەوه بەئاوه دانکردنەوهی ولات. مزگەوتی دارولئیحسان لەو سالەدا دەست پێ کراره و لە سالی ۱۲۲۸ تەواو بووه. شیخ جەمالەدینی باپیره گەورەیی نووسەر (نایه توللا) دەکریتە ئیمام جومعهی و حاجی شیخ حەمە سەعیدی نەوهی حاجی شیخ مستەفای تەختە، دەکریتە دەرسبێژی مزگەوتەکە.

لە سالی ۱۲۳۰، حەمە زەمان بەگ و یوسف بەگی کوری، سەید مەحموودی شیخەلئیسلاام و سەید زەکی کوری، سمایل بەگ و میرزا پەحیم کورانی میرزا یوسف، دەگەڵ دۆست و نزیکانی خۆیان لە دژی والی دەچنە تاران کە شکاتی لێ بکەن.

ئامانوللا خان حەماغای نازر بە پولیئیکى زۆرەو و نامەیه کەو بە شا بەرپى دەکا. شا لە فەيروۆکۆه، دەبى. حەماغا دەیهوى زووتر لە دژان بگاتە شا. روو دەکاتە فەيروۆکۆه. دژە والیش بەرەو ئەوى دەچن. هەم ئەوان و هەم حەماغا ویکرا دەگەنى و، دەچنە مەنزلى میرزا شەفیع، کە سەدرى ئەعزەم و هەمەکارە بوو. میرزا شەفیع نامە و پوول و شکاتى سەنەبىیەکان بەشا دەگەیهنى. زۆر ناشکرایە شکاتى بى پوول بەکارى هیچ نایە. شا لە دوو شکاتکاران دەنیرى و زۆریان بەسەردادیت و دەلى دەبى ناشت بنەو و، بە حەماغادا دەیاننیریتەو و راشدەسپىرى کە والى بیانەخشى.

حەمەزەمان بەگ و سەیدەکان دینەو سەنە. رەزا قولى و یوسف، کورپانى حەمەزەمان و دوو ئامۆزىان دەچنە لای شازادە حەمەعەلى میرزا و، دەبنە نوکەرى.

والى بەنەینى پولیئیک بۆ شازادە دەنیرى کە ئەوانەى بۆ بکوژى. شازادە نایانکوژى، بەلام هەر چوارىان کوپەر دەکا و، بۆ سەنەیان دەنیرى. ئەمجا والى بەردەبیتە گیانى گش نەیارەکانى تر. هەرچىیان هەیه زەوتى دەکا و، نەینى دەیان خنکیتى. سەید مەحموودى شىخەلئىسلام دەنیریتە قسلاڤ و سەید زەكى کورپى دەنیریتە کەرەفتو، هەردووکیان دەکوژن. بەهەزار زەحمەت خزم و کەسیان رێگە دران لاشەکانیان ببنەو. سەید مەحموود لە گوندى دوورە قەلا و سەید زەكى لە سەقز نىژراون و، ئیستا هەردووک زیارەتگان.

هەر لە سالى ۱۲۳۰دا، ئامانوللا خان بەدیاری و پىشکەشى زۆرەو، دەچیتە تاران. لە دەرفەتیکا حوسن جیهان خانى کچى شا بۆ خوسرەوخانى کورپى دەخوژى. شا دەلى بەومەرجهى سەروناز خانى کەنیزم بۆخۆت مارهکەى، ئەم داوايەت قبوولە. سەودا سەر دەگرى. شا سەروناز خانى بەدەهەزار تەن جەواهیتر و جیازەو دەدا بەئامانوللا خان. ئەویش ناوى دەنى قەبازەرخانم و دەیخاتە ریزی ژنانیەو.

دوای دوو مانگ حوسن جیهانى کىژى شا لە خوسرەوخانى کورپە چکوژەى ئامانوللا خان ماره دەکرى و، نازناوى (والییه) ی پى دەدرى. ئامانوللا خان دیتەو سەنە و، ماوهى سالیئیک خۆى بۆ بووک گوازتنەو و نامادە دەکا.

لە سالى ۱۲۳۲دا، والى دەگەل کۆمەلئیک مەلا و پیاوماقوولان. خاتونجان خانى خوشكى والیش، بە کۆمەلئیک لە خاتوون و ژنى پیاو گەورەکان، دینە تاران. یەک دانە مانگ بەزم دەگىرن. هەرچى مەلا و موجتەهید و شازادە و کاربەدەست و بالۆبزی دەولتەکانى هاوسان، بانگ دەکرىن. پتر لە دوو سەت هەزار تەن، لەوبەزەم دەروا کە درێژەپیدانى لێرەدا ناگونجى. باسەکەى بەسەر هەموو دەم و زارانەو گەراو. مانگەودوا لە سەعاتى بەودمدا بووکیان بەرەو کوردستان هیناوه و هاتوونەو.

حەمەسەن خانى کورپە گەورەى والى لەو بووک هینانە کە براى گچکە لە براى گەورە بەزۆرتر زانراوه، رقى هەستاوه. کۆمەلئیک لە لاوان و بەچکە ئەعیانى سەنەى خستۆتە دووى خۆى و رووى کردۆتە لای زەهاو و گەرمیان. زۆر لە عاشیرەتى گەرمیانى کردۆتە لاگیرى خۆى و، لەشکرپىکى باشى پیتکەو ناوه و، ملی لە تالان و برۆى سنوورەکان و عەرەبستان و لوړستان ناوه. دەگەل شىخىئیکى عارەب دەگژ یەک راپوون، عارەبەى کوشتووه و سەرکردەکانى بە دیل گرتووه و، هەرچى بوویانە بە تالانى بردووه. ئەمجار ملی لە تالانى ولاتى باوکی ناوه. والى زۆرجار حەولى داوه دامرکى، بۆى دانەمرکاوه. تەنانەت عەباس میرزای نایبوسەلتنە بە خەت و ئینشای قایمقام نامەیهکى ئامۆزگارى بۆ حەمەسەن ناردووه، بەهرەى نەداوه. (ئەونامەیه لە دیوانى قایمقامدا چاپ کراوه).

فەتحالى شاش بابا عەلى خانى شاترى ناردووه کە دايسەکنى. قسەى شاشى لە زەوى داوه. ناچار لە سالى ۱۲۳۵دا والى بە لەشکرەو بۆى دەچى و شاترباشى شا و مەلا عەباسى شىخەلئىسلام کە کۆنە مامۆستای

به چکه والی بووه، ده گه لّ خوی دهبأ. له شكري باب و كور، له مه لّبه ندى روانسهر له گوندى ناراوئ ده گه نه يه ك. چهند جارن شاترباشى و مه لا عه باس به قورعانه وه ده چنه لای به چکه والی؛ به هره نابی و شه ر دهقه ومئ. زور شه رپىكى سه ير بووه؛ سه ركرده باب و كورن. له شكري ههر دووكان خزم و كهس و ئاموزا و برا و نزيكى يه كن. جا وهره برا برا بكورئ؛ ئه وه چييه؟ باب و كور پيىك نه هاتون. شه رپىكى زور به سام رووى داوه و خه لّكىكى زور كوژراوه، به چکه والی له كهس نه ترساوه و، ههر هيرشى هيناوه و، پياوى خوی هانداوه كه دوژمن شكين بن. ميرزا عه بدوللا وه زير، همه عه لى سولتانی ئه رده لان، ئاغا حوسين براى همه مراد به گى داروغه. (همه مراد به گ له سالى ۱۲۳۷د مزگه وتى داروغه ي دروس كر دووه). ميرزا باقر كورى ميرزا لوتفوللا كه له شكري چيى والى بوون، ده گه لّ زور كهسى تر كوژران. ميرزا عه بدولكه ريم موخته مه د و سمايل به گى براى و ميرزا ئاوره حمانى كورى، ميرزا فه ره جوللاى وه زير كورى ميرزا ئه حمه د، ميرزا لوتفوللا كورى ميرزا عه بدوللاى وه زير و ميرزا فه زلولا كورى ميرزا عه لى له وه شه رده دا بريندار ده بن. له شكري به چکه واليش بريندار و كوژراويان ده بن. ميرزا عه بدولكه ريم كه ملى به شيرى همه به گى كورى حاجى حوسين قولئ سه قزى بريندار ببوو، پاشى چابوونه وهش ملى هه رخوار بوو، ههر به ملكه چيشمرد.

ميرزا لوتفوللاى ئاموزاى ميرزا فه ره جوللا، خوی له شوپنيىك هه شاردابوو؛ تفه نكيكى هاويشته به چکه والى، گلاندى و پاي كردي و به ديلي گرت. همه سادق خانى باوكى عه لى ئه كبه رخان شه ره فولولك كه ئه وپيش كورى ئامانوللا خان بووه، له وه شه رده دا زور پيس زامار بووه.

پاش به ديل گيرانى همه حه سه ن خان، له شكه كه ي بلاوه ي كرد. سه ت و ده كه سيان به ديل گيران، والى هه مووى كوشتن، عه باس ميرزا به گ كورى مه نوچه ر به گى سه قزى و سويحان و يردى كورى حه مه حه سه ن به گ دوو له و كوژراوه ديلا نه بوون.

جگه له و سه ت و ده كه سه چوار سه ت كهس له پياوماقوولانى كوردستان گيانيان له رتيگه ي شه ره دندوو كه ي باب و كوردا له ده ست دا.

دواى شه ر پرا نه وه، ههر دووك به چکه واليى زاماريان به ته ختى ره وان، هينا يه وه سه ن. دواى مانگيىك حه مه حه سه ن له ته مه ني ۲۲ سالي دا ده مري و له نه جه ف ده نيژئ. حه مه سادق خان خوش ئه پي ته وه. ئامانوللا خان دواى ئه م رو داوه وه ك شي تي لئ هاتبوو. له سه ره تاي زستاني ۱۲۴۰ى كزچيدا مرد. تي كرا ۲۷ سال حوكمى كر دووه. له سالى ۱۲۲۰ را تا ۱۲۳۰ ههر پروژهى ئاوه دانيبه كى هه بووه، ته واوى كر دووه.

خوسره و خانى سيهه م: ههر له زه مانى ئامانوللا خانى باوكيدا كرابوه نايب والى، پاش مه رگى ئامانوللا خان له جيبى باوكى دانيشت. مور ته زا قولئ خان كه هه ميشه له گه لّ خوسره و خاندا هه وال بووه و به و هويه وه ميرزاى ره فريقيان پي گوتووه و نازناويشى له شي عردا موخليس بووه، له پارچه شي عريكى سي به يتيدا باسى ئه و رو داوه ده كا و ميژووى به ئه بجه د بو دوزيوه ته وه: (امان الله شد و بنشست خسرو). كه ده بوايه ۱۲۴۰ بووايه. كه چى ده بي ته ۲۱۱۶؟! هه ژار -

سه ره تاي هاوينى ئه و ساله خان به حوسن جيهان خانى خيزانيبه وه كه زگى پر بوو، چوونه ديدارى شا له چه مه ني سولتانبه يه. له وي كورپىكى هاته دنيا، ناويان نا ئامانوللا و نازناوى غولام شاشيان دايه.

دواى گه رانه وه له و سه فه ره، خان خه زينه و گه نجينه ي باوكى به سه ر كر دووه. له بيست كلور (ده مليون) ههر پوولئ نه غدى لئ به جئ ما بوو، كه وته به ش كردي به سه ر خه لّك. ههر كه سه ي به رانه ر به پله و پايه له و پوولئ به شدار كرد. هه موو خه لّكى كوردستان سه ريان وه به ر فه رمانى هينا؛ دووان نه بئ كه سانى هه ورامان بوون و ناويان (حه يدهر سولتان) و (حه مه سولتان) بوو. ئه و دووانه به چه كداربى خو بان بايى ببوون و جوايى خانيان نه ده داوه. خان چهند جار بوئ نووسين كه ده س له سه رپيچى هه لگرن.

به‌هره‌ی نه‌دا. له ئاکاما حه‌مه‌سه‌ره‌نگ خانی برای به سواره‌ی ئه‌رده‌لانه‌وه ناردده سه‌ریان.

سانه‌کانیش سه‌نگه‌ریان گرت و چه‌کداریان ناماده‌ی شه‌ر کرد. له‌شکری سه‌ره‌نگ گه‌یشته نیو فرسه‌خی سه‌نگه‌ره‌کانیان، دوو سی رۆژ و چانیان دا و سانه‌وه. له به‌ره‌به‌یانیکدا پیکیانه‌وه نا. تفه‌نگ ته‌قیتران و توپ هاویشران. له‌شکری سانه‌کان لای سه‌روویان به‌ده‌سته‌وه بوو. له‌شکری ئه‌رده‌لان که‌وتبوونه به‌ر ئه‌وانه‌وه. چهند که‌سیتیک له هه‌ردوولا کوژران؛ ئاغا جافری ئه‌رده‌لان به‌ک له‌و کوژراوانه‌وه بوو.

ئه‌رده‌لانییه‌کان هه‌رشیان برده سه‌ر سه‌نگه‌ری دوژمن. حه‌یدهر سوڵتان که سه‌رکرده‌ی گه‌وره‌ی دژه‌کان بوو، به سی ته‌پل و زورناوه هه‌رشه‌ی هه‌ینا و خۆی گه‌یاندده سه‌ر ئاویتیک له خوار چیاوه. سه‌ره‌نگی سه‌رکرده‌ش فه‌رمانی هه‌رشه‌ی دا ئه‌رده‌لانی ده‌وریان دان؛ زۆریان لێ به‌دیل گرتن و زۆربه‌شیان کوشتن. حه‌یدهرسان رای کرد و له ترسان خۆی به‌ ئاو دادا. چه‌کداریانی سنه له ئاودا ده‌سپه‌ژیان لێ کرد و کوشتیان.

به‌فه‌رمانی سه‌ره‌نگ، جافری سوڵتانی ئاجودان باشی به‌چهند چه‌کداریکه‌وه هه‌رشه‌ی برده سه‌ر حه‌مه‌سان که هه‌ر له سه‌نگه‌ردا ما‌بوو، له هه‌ردووک لاوه گولله وه‌ک ته‌رزه داده‌باری. زۆربه‌ی هه‌ورامیه‌یه یاغیه‌یه‌کان کوژران. ناچار حه‌مه‌سان به‌ره‌و شاره‌زور قاچاندی. هه‌یندیک له‌خه‌لکی بابان ویستیان یاریده‌ی بده‌ن؛ به‌لام که دیتیان زۆر بقیه‌یه، ئه‌وانیش ره‌وین.

جافری سوڵتانی ئاجودان، ده‌ربه‌ندی له هه‌لاتیه‌ی بابان گرت و خستنه‌یه ته‌نگانه‌وه. به‌لام له‌سه‌ر راویشی هه‌یندیک له پیاوماقولا‌نی سنه، وه‌ک میرزا عه‌بدولکه‌ریم موعته‌مه‌د، میرزا هه‌یدایه‌تو‌للا ئه‌مین، ئه‌مانو‌للا به‌گی وه‌کیل که ئه‌وسا پله‌ی (یوزباشی) بوو، حه‌مه‌داغای نازر، حه‌مه‌سوڵتانی حاکمی سه‌قز، به‌ری ده‌ربه‌ند به‌ردرا و ریگای بابانییه‌کان بو‌ه‌لاتن چۆل

کرا. خانی سه‌ره‌نگ به‌تالان و دیلی زۆره‌وه هاته‌وه سنه و زۆری ئافه‌رین لێ کرا. چه‌کداره‌کانیشی خه‌لات کران. جافری سوڵتان نیشانی جه‌واهه‌ریه‌ندی به‌ خه‌لات وه‌رگرت.

خان زۆر دلته‌ر و خۆش را‌بو‌تر بوو. زۆریش جوانچاک بوو. خه‌تی زۆرخۆش بوو. نووسه‌ریکی له زه‌بر بوو. زۆر به‌خشنده بوو. ده‌ستدیه‌ی و زۆرداری له زه‌مانی ئه‌وا هه‌ر نه‌ما‌بوو؛ ته‌نیا جارێک نه‌یه‌ی که به‌یه‌ سوچ و تاوان با‌پیر و باب و مامه‌کانی منی (مه‌ستوره) خسته‌ زیندان و کو‌ته‌وه و زۆری خراپه ده‌گه‌ل کردن. سی هه‌زار تمه‌نی به‌ زۆر لێ ساندن. تا له دوایی بۆی ده‌رکه‌وت که به‌خۆپایی ئه‌و که‌تنه‌ی پێ کردوون. هه‌مووی بانگ کردنه لای خۆی و پله‌ی دانی و خه‌لاتی کردن.

ده‌گه‌ل برا‌کانی خۆیشی زۆر باش نه‌بوو، نازاری زۆری ده‌دان. پاش مردنی باوکی پله‌ی نایبی دا‌بوو به‌ عه‌باس قولی خانی برای. پاش ماوه‌یه‌ک ده‌ری کرد و به‌کو‌ت و زنجیر خسته‌یه به‌نده‌وه و ده‌گه‌ل دایکیشیا زۆر نار‌ه‌وا بزووته‌وه، سووکایه‌تیه‌ی به‌سه‌ر هه‌ینا هه‌رچی بووی لێی ساند؛ که ئه‌م کاره له والی نه‌ده‌وه‌شاهه. حوسین قولی خانی برای که له زه‌مانی باوکیه‌وه به سه‌ر ئیسفه‌ندا‌باد را‌ده‌گه‌یشت و زۆریش به‌ر فه‌رمانی خوسره‌وخان بوو. پاش سالی‌ک ده‌ری کرد و باباخانی مه‌راغه‌یه‌ی له‌جی دانا.

حوسین قولی به‌سته‌زمان که ده‌یزانی گیانی له مه‌ترسیدایه، هه‌رچی نه‌غدینه‌ی هه‌بوو به قورعانیکه‌وه ده‌نیوه شه‌ویکدا هه‌ینا لای کاکای و سوپندی بو‌ خوارد که له‌وه زیاتر شک نا‌ه‌م. نه‌ بکو‌ژه نه‌ بگره. به‌و کاره له مردن خه‌لست. تا دوایی (پاش به‌سه‌ره‌تای با‌پیر و با‌م که با‌سی ده‌که‌م). هه‌م کرایه وه‌کیل و هه‌م ئیسفه‌ندا‌بادی پێ درایه‌وه.

حه‌مه‌سادق خانی برای، پاش مه‌رگی ئامانو‌للا خان هاته‌ شار و بوو به‌خزمه‌تکاری. به‌لام دوای سالی‌ک رای کرد و یاغی بوو. خوسره‌وخان به

فیل و تهله که هینایه وه، دواى پروتکردنى، دوو سى سالان له باله خانه ی ته نیشته تالارى خوسره وانیدا چه پسى کرد. تا له پاشان ژنان تکایان بو کرد، بهرى دا و دیسان جوانرۆى پى سپارده وه.

نو سالى زور به خووشى رابوارد و جگه له خووى كەس دەستی نه ده رۆشیت. هېچ به لاشى به سهر نه هات، ته نیا ئه وه نه بى كه له سه ره تاي به هارى سالى ۱۲۴۶ دا نه خووشى تاعون داکه وت؛ پتر له ههشت نو ههزار كهسى پى مرد. نه لالا و یردى خان كورى نه زهر عه لى خان و عه لى مراد سولتانی كورى و چه ندىك له خزمانیان و جافر سولتانی ئاجودان باشى كه ئاموزای باوكى من (مه ستوره) بوو به و تاعونه چوون. هه موو خه لك رايانكرده دهشت و بیابانان. پاش سى مانگ، اتا له سه ره تاكانى محه رمى سالى ۱۲۴۷ دا تاعون بارى کرد و خه لك هاتنه وه شار.

دهوله تى پروس له شكړىكى به سه ركردا به تى (بگىوچ) ناره سه ر نازه ربايجان و چه ند شارىكى له سه ر سنوور گرت. ئه كبه ر به گى كورى حه مه زه مان به گى وه كیل، ده گه ل هیندى له خزمانى لى برابوون بچه ناو له شكړى پروس و حوسین قولى خانى به چكه والیش كه له سه ر ئیسه فهنداباد ده ركرا بوو ده گه ل خویمان به رن. شو فاران ئه و خه به ردىان به والى دا. حوسین قولى خان خوارزای باوكم بوو؛ باوكیشم به پوولدار ناسرابوو. خوسره و خان ویستی باوكمیشى تپوه دهن تا پوول و نه غدینه كه ی لى بستینى. به حوسین قولى خانى گوت ئه گه ر وا بكه ی خالیشت له و پیلانه دا به شدار بیته، ده تکه مه حاکمى ئیسه فهنداباد. ئه ویش به هه وای ئه و پله یه، خال و مالى له بىر خو برده وه و به بیانووى نه خووشى به كىك له ئاموزایانى، ناردى به شوین باوكما. پیاوى والیشى له پشت ده رگا دانان گوئ بگرن. پیلان گى پان دوو سه عاتىك قسه بیان کرد و هه رچى نه ده شیا بگوترى گوترا، هه ر ئه و شه وه خه به ر به والى درا. بو به یانى حه مه به گ و مسته فا به گى كورانى فه تحالى به گى وه كیل، ئه كبه ر به گ كه سه رده سه ته ی پیلان گى پان بوو، سولتان كورى نه زهر عه لى به گ، ئه بوول

حه سه نى باوكم و مام و هه موو ئاموزاكانم گى ران و شه ته ك دران.

دواى ماوه به كى كه م، سولتان و كورانى فه تحالى به گ له قه لای قسلاندا كوژران. ئه كبه ر به هه زار جیره باب به له مردن رزگار بوو، باب و مامه كانى منیش كه بى تاوان بوون، ئازاد كران و زوریش دلخوشى درانه وه، والى داواى منى له باوكم کرد و به م جوړه زور به حورمه ته وه چوومه حه ره مسه را و، و بوومه خیزانى خان. خزم و كهسى كوژراوه كان زورترسا بوون. ئه مانوللا به گى كورى گچكه ترى فه تحالى به گ، عه لى محه مه د به گ كورى ئه حمه د به گ. ده گه ل چه ند خزمى كيانا كه تىكرا ده كه سىك ده بوون، به ره و تاران رايان کرد و په نایان به ده ربار برد. خان، میرزا فه ره جوللاى وه زىرى كه خالى خووى بوو، به شوپندا ناردن كه به رله وه ی كه تنىك بكه ن بیانگه رپنیتته وه. به لام دژه والییه كان تاجو دده وله خانگیان - كه له ژنانى حه ره مسه راي شابوو - كركار و ده گه ل شازاده سه یفودده وله ی خستبوون. ئیتر وه زىر نه ی توانى شای قايل كا. شكات كاره كانیان به شازاده سه یفودده وله ی سپارد و ناردنیه ئه سفه هان.

سالى ۱۲۴۵ كه شا له هه مه دان بوو. ئه وانه به زنجیركراوى هینران و درانه ده ست خوسره و خان. به لام ئه كبه ر به گ به به رگى ده رویشانه خووى ده رباز کرد. مابه قى له سوچى دلته نگیدا گوشه گیر بوون. ئه و كاته كه تاعونه كه هات و ولات چۆل كرا. له سه ر داواى میرزا فه ره جوللاى وه زىر و میرزا هیدایه توللا ئه مین، عه لى محه مه د به گیش ئازاد كرا و خووى گه یانده گوندى بولواناوا و له وپوه ویستی به هوى خزمانیه وه را بكا. به لام میرزا جافر كورى میرزا هیدایه توللا ئه و پیلانه ی لى پووچه ل کرد.

له برانه وه ی مانگى قوربانى سالى ۱۲۴۹ دا والى تووشى نه خووشى جهرگ هات و رۆژ به رۆژ له بارىك و بنیسی ده دا. من كه خیزانى بووم دوو مانگ هه ر خۆم خزمه تم کرد و نه به شه و نه به رۆژ نه ده خه وتم. هه ر له و كاته شدا نه خووشى تاعون هاته وه. خه لكى شار باربان کرد. به لام چابوو شوكر ئه مجار سوک بوو، پتر له سى چوار كه سى نه كوشت.

نه‌خوښی خان هر چاک نه‌بوو تا له پژوی پینچ شهمه دواى مانگی مه‌لودى سالى ۱۲۵۰ دا مه‌لى گيانی به هه‌زار عه‌زرت و ئاواته‌وه هیلانی له به‌هشت سازدا. ئیتر له هه‌موو لایه‌که‌وه بوو به شیون و گریان و قورپیتوان و سه‌روپوژ پیننه‌وى ژنان و له خوډان. کوته‌لى بو‌پازایه‌وه و شین گپران له پیداهه‌لدانی هوبان دایه‌وه. دواى نارتنی چهنه‌رژتیک پرسه دانرا و نه‌وسا خه‌لکى ولات ره‌زا قولی خانى کوپران که ته‌مه‌نى یازده سالان بوو کرده والی.

به‌لام هه‌رکه زانرا خوښه‌وخان نه‌ماوه، نه‌رده‌شیر میرزا برای محه‌مه‌د میرزای کوپى عه‌باس میرزا، له گه‌روسه‌وه به له‌شکره‌وه هات که سنه بگری. شازاده حوسن جيهان خانم که هیشتا نازیه‌ت باریش بوو. پیاوانه دهنگی له‌شکری دا و هوت هه‌شت هه‌زار چه‌کداری به‌هه‌موو چه‌ک ته‌یاری برده به‌رایبى دوژمن. له‌لای زاغه و ئاغبولاغ، خیه‌تى لی دا و خوښی له نه‌رده‌شیر خان گیف کرد. نه‌رده‌شیر زانیی ده‌گه‌ل نه‌وشیره‌ژنه چی بو‌ناکری و له‌وانه‌یه خراپى به‌سه‌ر بینى، تکاکاری ناردن و، ئاشته‌وه بوون و خانمى خانمانى کچه گه‌وره‌ی خوښه‌وخانى خواست و زور به که‌یف سازى هه‌ردولا گه‌رانه‌وه شوین خوډان. لیته‌دا باسه‌که‌ی مه‌ستوره‌خانم کوته‌ی دیت، بايزانين نایه‌توللا مه‌ردوخ چی نه‌فه‌رموت:

خوسره و خانى ناکام: له و کاته‌وه که ئامانوللا خان نه‌خوښى تووش بیوو، خوښه‌وخان کرابوه نایب. له به‌هارى سالى ۱۲۴۰ ی کوچیدا که باوکی مرد، بوو به والی. میژووی نه‌و رووداوه له‌م پارچه شیعه‌ی خواره‌وه‌دایه:

شبی در وادی فکرت فتاده
زبهر مصرعی اندر تک و دو
پی تاریخ سال فوت والی
هم ازبهر جلوس والی نو
خرد گستا که در ملک ولایت:
«امان الله شد و بنشست خسرو»

خوسره‌وخان قسه‌خوښ و ده‌مپاراو بووه، شیعه‌ربشی گوتوه. خه‌تى نه‌سته‌علیقى جوان نوسیوه، له ده‌ندیی و به ده‌ماریدا ناوبانگی کردوه. له دامین ته‌ریشدا بی وینه بووه. ده‌لالیکی هه‌بووه به‌ناوی: ره‌زا سه‌قزی، غالبه‌ی شه‌وانی له مالى نه‌و ده‌لاله به‌سه‌ر بردوه. له سالى ۱۲۴۱ دا حه‌یده‌رسان و حه‌مه‌سانی هه‌ورامیى لی یاغی بوون. خوښه‌وخان سه‌ره‌نگ خانى برای به‌سواره و سه‌ربازی نه‌رده‌لانه‌وه ناره سه‌ربان. له هپرش برندیکا ئاغا جافری نه‌رده‌لان ده‌کوژری. حه‌یده‌رسان ئابلوکه ده‌دن، خوښی ده‌چوم ده‌هاوی که به مه‌له خوښی پژگار کا؛ هه‌ر له ئاودا به گولله نه‌کوژری، پیاوه‌کانیشی هپندیک ده‌کوژرین و هپندیک ده‌گیرین. جافر سولتانی ئاجودان باشیش هپرش ده‌باته سه‌ر سه‌نگه‌ری حه‌مه‌سان و هه‌لى ده‌قه‌نى و به‌چه‌کداره‌کانیه‌وه روو به شاره‌زور ده‌بقاچینی. حه‌مه‌خانى سه‌ره‌نگ به تالانى زوره‌وه دپته‌وه سنه.

له سالى ۱۲۴۳ دا، ده‌بیته قاتی و گرانییه‌ک که هه‌زاران به هه‌زاران له برسان ده‌مرن. خوښه‌وخان په‌نجا هه‌زار ته‌غار به‌کیشى (کوژر) گه‌نم و ده‌غلی تری که له عه‌نبار دابوه له به‌رانبه‌ر پسولنه‌دا به قه‌زى نه‌دا به برسییان که له فه‌رحانییدا بیده‌نه‌وه. له سایه‌ی نه‌م مه‌ردایه‌تى و پیاوه‌تییه‌ی، خه‌لک ده‌که‌ونه فه‌رحانییه‌وه و ده‌بوورژینه‌وه. کاتى نوخسه پین ده‌گا و ده‌غل هه‌رزان ده‌بیته، میرزا فه‌ره‌جوللاى وه‌زیر پسولنه‌ی قه‌رزه‌کان دپینته لای خان و بیرى ده‌خاته‌وه که قه‌رزه‌کان بستینه‌وه. خان هه‌موو پسولنه‌کانى لی وه‌رده‌گری و ده‌سوپه‌یان داوی و هه‌مووان ده‌سوتینتی. خه‌لکه‌که له وه‌ده‌نده‌یییه که باپی پتر له دوو سه‌د هه‌زار تمه‌ن بووه، زور دلشاد ده‌بن و سوپاسی ده‌که‌ن.

خوسره‌وخان نه‌وپه‌ری خراپه‌ی ده‌رباره‌ی براکانى خوښی کردوه و هه‌ر له په‌روپوښی کردونه‌وه. له سالى ۱۲۴۴ دا، ناردی حه‌مه‌به‌گ و مسته‌فا به‌گی کوپرانى فه‌تحالی به‌گی وه‌کیلی پاش ۲۷ سال ده‌ریه‌ده‌ری که ئامانوللا خان هه‌لى داشتبوونه سمنال و دامغان، هپتانه‌وه سنه. خان زوری قه‌در له

عەلی محەممەد بەگی کورپی ئەحمەد بەگ ناوێک پوورزای خۆی بوو. لەو سەردەمەدا کە لەشکری رووس ھێرشى بۆ ئیتران ھیناوه و چەند شارێکی لە سنووری ئازەربایجان و بەرخۆداوه و ئەو ناوێک تەواو شتیواوه. ئەکبەر بەگ کورپی حەمەزەمان بەگ دەگەڵ چەند خزمیکیا دەیانەوی بچنە پال ھۆردووی رووس؛ ھەول دەگەڵ حوسین قولى خانى بەچکە والیش دەدەن کە تازە ئەسفەندابادیان لى زەوت کردووه، رەگەلیان کەوی؛ ئەویش خەبەر بەخان دەدا و دەشلى ماکی ئازاوه ئەبوول حەسەن بەگی خالەمە پیتشى دەلى بۆ راست و درۆی قسەکەم، تۆ سبەى شەو کە لە مالى ئەکبەر بەگ کۆدەببەوه، بەرگی خۆت بگۆرە و خۆمان لى دابگرە و، چی گوئیان وەگۆتچکەى خۆت بيشنەوه. خوسرەوخان بەو دەستوورە دەکا و لە ھەموو شت تى دەگا. بەیانی دەنێرئ، کورانی فەتالى بەگ، سولتان کورپی نەزەر عەلى بەگ. ئەبوول حەسەن بەگی باوکی مەستوورە و ھەموو خزم و کەسیان دەگرن و لە فەراشخانە بەکۆت و زنجیر حەبسیان دەکەن، ئەکبەر بەگیش لە مالى حەمە بەگی سولەیمانی زیندانی دەکەن.

دواى چەند رۆژێک کورانی فەتالى و سولتانى کورپی عەلى نەزەر بەگ دەکوژئ. ئەکبەر بەگ و ئەبوول حەسەن بەگ و سمالیل بەگی براى و خزمەکانیان جەریمە و بەرھەلدا دەکا. پاش ماوہیەک بۆ دلدانەوہى ئەبوول حەسەن بەگ مەستوورەى وێژەوانى لى دەخوایئ و مارەى دەکا.

پاش کوژرانی کورانی فەتالى بەگ، بنەمالەى وەکیل زۆر لە خوێیان دەترسن. ئامانوللا بەگ کورپە گچکەى فەتالى بەگ و عەلى محەممەد کورپی ئەحمەد بەگ بە دە کەس لە خزمەنەوہ بە شەو رادەکەن و روو دەکەنە تاران.

خوسرەوخان میرزا فەرەجوللاى وەزیر کە خالیشى بوو، دەنێرئ بەلکە بەر لە شکاتیان بگرئ. بنەمالەى وەکیل پەنا بە شازادە سەیفوددەوہ دەبەن. بەھۆى داکیبەوہ کە ناوی تاجوودەوہ خانم و زۆر خۆشەویستی شا بوو، شا لە دەردى خوێیان ئاگادار دەکەن. میرزا فەرەج ھىچی بۆ ناکرئ.

شا ئەوانە بەسەیفوددەوہ دەسپێرئ؛ ئەویش دەیاننێریتە ئەسفەهان.

لە سالى ۱۲۴۵، شا دەچیتە ھەمەدان؛ خوسرەوخان دەچیتە خزمەتى. عەلى محەممەد بەگ و ئەکبەر بەگ و سمالیل بەگیش دەگەڵ چەند ئامۆزایەکیان دینە ھەمەدان و شکات لە دەست خوسرەوخان دەکەن.

خوسرەوخان بەنھینى پینچ ھەزار تەن بەناوی کۆمەگ بە قاوہجایى شا بەرتیل دەدا کە ئەوانى بداتە دەست. شا واز لە شەرەف و ئابروو دینى و زنجیر لە مل ھەمووانى تەسلیم دەکا. خوسرەوخان دەیانھینیتەوہ سنە و چەند ئەوئەندەى بەرتیلە کە تاوانیان پى دەبێژریتەوہ و تیکرا دەکەونە سەر ساجى عەلى و دەبنە سلقى رووت. ئەکبەر بەگ تا مرد نانى شەوى نەبوو. ئەوانى تریش بە نەدارى و گۆشەگیرى دەژیان.

پاش ماوہیەک لەسەر داواى میرزا فەرەجوللاى وەزیر و میرزا ھیدایەتوللا ئەمین، عەلى محەممەد بەگ مەرەخەس دەکوژئ و دەچیتە گوندى بولواناوا. لەوێوہ وەلامى ناردووه بۆ خزمانى لە ئەسفەهانەوہ ھاتوون و بەشەو باریان کردووه کە ببەنە ئەسفەهان. میرزا جافر کورپی میرزا ھیدایەتوللا پیتی زانیوہ و بە چەند سواریکەوہ پتەگى لى بریون و بەشەر ھاتوون و عەلى محەممەد بەگ شیریکى بەرکەوتووه بریندار بوو. کۆچ و بار بەرەو دوا کراوہتەوہ و چەند کەسیکی نەناسیاویش کە لە ئەسفەهانەوہ ھاتوون گیراون و بە یەخسیری بۆ والى ناردراون. والى چاوى دوانى کۆلیوہ کە یەکیان لوتفالى کورپی حەمەرەحیم بەگی وەکیل و ئەویتریان پیاویکی حوسین قولى خانى بەچکە والى بوو. حوسین قولى خان لەو دەمەدا لە بەزیزى لە ئەسفەهان ناشناى مالى وەکیل بوو.

«لە سالى ۱۲۴۶دا شا مرادبەگی کورد، کە بە (میری رەواندز) بەناو بانگ بوو لەلای حەریر و کۆیە یاغى بوو و دەستی بەتالان و برۆ کردوہ. سەر دەشت و موکریان و سابلاغ و لاجانیشى گرتووه. بە فەرمانى فەتالیشا. خوسرەوخان بە لەشکری ئەردەلانەوہ بۆی چووہ و تا حەریر و

کوړاوه دووی ناوه. له ناکاما سې هه زار تمه تاوانی شه له میری په واندز ده ستینې و نه مان نامه ی نه داتې و ده گه ریته وه و شا ناهه رینی لی ده کا».* له سالی ۱۲۴۷د مه حمود پاشای به به له سوله میان پاشای برای هه لگه راوه و په نای به تیران هینا. به فرمانی فه تحالیشا خوسره و خان به له شکری سنه وه بر دیه وه و له شاری سوله میانی دامه زرانده وه و سوله میان پاشاش رای کرده به غدا یه. خان به سهر به رزی گه رایه وه. له سالی ۱۲۴۸د حاجی شیخ جه ماله دینی تیمام جومعه که باپیرم بوو (نایه توللا) له خود به دا ده لی: نه و سو فیانه ی گوتوویانه: (من خوام، من حه قم، خوا وا له جبه که ما) له دین وهر گه راون. هیندیک شیخ و مه لای سنه به ناو خه لکا بلا و نه که نه وه که تیمام جومعه کافره و هه ر که س بیکوژی و هک حه جی گه وه ی کردی وایه.

والی که نه مه ده بیسی، پیوا نه نیریتته لای باپیرم که نه گه ر جارن که وشه و انت له گه ل ده هات، سبه ی به ته نیا بچو مزگه وت. فرمانیش نه دا

* نه و میره کورده ی به ناوی میری په واندز به ناوبانگه، ناوی میر محمه د کوری میر مسته فا به گ بووه؛ نه شاهمراد به گ؛ دایکیشی ناوی بووک شاه زمان بووه، وا دیاره نایه توللا بووک شاه زمانی به شاهمراد به گ لی گورباوه. نه مجار میژوونو سانی نه رده لانی: سمایل مه لا محمه د، قازی شریف، خوسره به گی نه رده لانی خاوه نی لوب التواریخ و مه ستوره خانم - که ژنی خوسره و خان بووه - هیچیان له م باره وه نه نووسیوه، حوزنی موکریانی له میژووی سوړاندا و نه مین زه کی به گ له میژووی کورد و کوردستاندا، که زور به دریزی دهر باره ی میری په واندزبان نووسیوه، نه باسی گرتنی موکریان و سه رده شت و سابلاغ و لاجان ده که ن، نه ناوی شه ریک ده به ن که میری په واندز ده گه ل تیرانی فه تحالیشای کردی. نه مین زه کی به گ ده لی: میر محمه دی په واندز له سالی ۱۲۴۶د ولاتی سورچی و خوشناوه تی و هه ولتیر و نالتون کوژی گرت؛ رانیه و کوپه ی له چنگ بابانیسه کان دهر هینا و قه له مپوه ی حوکمی هه تا سهر زتی بچووک هات؛ سالی ۱۲۴۷ هیرشی برده سهر بیژیدیان و قه تلوعامی کردن. بز دریزی نه م باسه پروانه شه رفنامه کوردیبه که ی هه ژار.

به راستی سهرم سوپماوه؛ نازانم نایه توللا نه و چیرو که ی چن پیکه وه ناوه؟! - هه ژار -

چوار تویان روو به مزگه وت له سهر قه لا دابه ست و چوار دانه پولی وردیان تیداخنی. هیندیکیش چه کدار له ده وری مزگه وت دانه نی، که هه رچی نقه ی هات بیژاری که ن. خه لکی سنه له ترسان بی قره و هه را ده چنه مزگه وت و پاش نویژی باپیرم نه که ن. ته نیا چه ند که سیک ناچنه مزگه وت. والی دهنیر دهنانگرن. هیندیکیان ته می ده کا و هیندیکان شاربه دهر ده کا و مابه قیه ناژاوه کانیش به زور دهنیریتته مالی شیخ جه مال که داوای بووردنی لی بکه ن.

له سالی ۱۲۵۰د دوباره تعاون دیتته وه سنه و خه لک راده که ن. والیش هه زار هه نگاویک دوور له شار خیتوت لی ده دا. تعاون سهر ی لی ده دا و دووه می مانگی مه ولوودی نه و ساله له ته مه نی ۲۹ سالییدا ده مرئ. پتر له هه شت هه زار که سی تریش هه ر به و تعاونه ده چن. نه للا ویردی خان کوری نه زهر عه لی خان و عه لی مراد سولتانی کوری و چه ند پیوا ی زلی سنه یی تریش به و تعاونه چونه ته ختی گورستانه وه و یه کجاره کی حه سانه وه.

رهزا قوئی خان: کازم به گی هه وشار په وانه کرا که خه به ری مه رگی خوسره و خان بو شا به ری. شا و کاربه ده ستان زور خه مبار بوون. شازاده فه تحوللا میرزای شوعا عوسسه لته نه و (تاج به یگم خانم) که برا و خوشکی دایک و باوکی حوسن جیهان خانم بوون. هاتنه پرسه و، دووسی مانگ له سنه مانه وه و، یارمه تیی والیی تازه یان کرد. میرزا فه ره جوللا شیان بو کرده وه زیر که هه موو کاران راپه ریتنی.

محمه د شا بارام میرزای برای، له باتی حوسین میرزای کوری حه مه عه لی میرزا دیاری کرد که به سهر کرماشان و لورستان و خوزستان و به ختیار ی رابگا. به میرزا هیدایه توللا نه میندا که له نازربایجان هه وه ره گه ل محمه د شادا، که نه وسا وه لیعه هد بوو، چوبوه تاران و زوری خزمه ت کردبوو، رای سپارد که والی بچیتته یارمه تیی بارام میرزا. به زستانیکتی پر به فر و باران، والی به هه شت هه زار سواره وه به ره و کرماشان چوو، له

کاروانسهرای ماهیدهشت گه‌یشته بارام میرزا.

همه‌حوسپن میرزا بهر له چوونی ئه‌وان، ده‌گه‌ل چهند پیاویتیکیان رای کرده تاران و گرتیان و ناردیانه گرتووخانه‌ی ئه‌رده‌وی‌ل تا ئیستاش که سال ۱۲۶۲ هه‌ر له‌ویته. بارام میرزا ده‌گه‌ل والی چوونه کرماشانه‌وه. پاشان والی گه‌رایه‌وه سنه.

هه‌ژده مانگ بوو ره‌زا قولی خان ببووه والی. چونکه کاربه‌دهسته‌کانی نازاری خه‌لکیان ده‌دا، خه‌لک که‌وتبوونه بۆله و پرته.

همه‌سادی خان‌ی کوری ئامانوللا خان و عه‌باس قولی خان‌ی برای که ماوه‌یه‌ک له سنه دوور خرابوونه‌وه ده‌گه‌ل زۆر له سه‌رناسانی سنه له سالی ۱۲۵۱د چوونه تاران و دژی والی بزوتنه‌وه. به‌لام والییه‌ی دایکی، توانیی کاریک بکا سه‌ریان وه‌بهرد که‌وی و هیچیان ده‌سگیر نه‌که‌وی؛ ئه‌وسا گه‌رایه‌وه سنه. همه‌سادی خان دوو سال له تاران مایه‌وه، ئه‌وسا هات له‌لای مه‌نوجه‌رخانی موعتمه‌د که حاکمی کرماشان بوو دامه‌زرا، تا ئه‌وسا که والییه‌ خانم توپا خانمی خوشکی شای بو والی خواست و چوو بووه تاران بووک بگوتیتنه‌وه، همه‌سادی خان دهرفه‌تی هینا و به‌ دووسه‌د که‌سیتکه‌وه له کرماشانه‌وه هیرشی بو کوردستان هینا. والی که‌تمه‌نی ببووه یازده سال، ده‌گه‌ل میرزافه‌ره‌جوللای وه‌زیر و چه‌کداران، لای نیوه‌رۆیه‌ک له شار دهرکه‌وتن که ریگه له دوژمن بپرن.

هه‌ر ئه‌وشه‌وه همه‌سادی خان له ریگه‌ی یه‌مینان و گزره‌چاره‌وه گه‌بینه شار. والی که له ریگه‌ی (نه‌ران) را چوو، توشی نه‌ببوو. پیاوی سادی خان هه‌رچی به‌رده‌ستیان هات دایمانالی و یه‌کدوو که‌سیان به‌گولله کوشت. مائی مه‌لاعه‌باس شیخه‌لئیسلام و میرزا فه‌ره‌جوللا وه‌زیر و، میرزا هیدایه‌توللا ئه‌مین، هه‌رئه‌وه شه‌وه له ترسان باریان کرد و، بۆ سبه‌ی گه‌بینه ناو جافان. هیندی‌ک چه‌کداری والی له شارا بوونه جاشی سادی خان و به‌وه تۆزیک وه‌هیتتر که‌وت. به‌لام که‌خه‌به‌ر داکه‌وت والی به‌ره‌وه سنه

دیتسه‌وه، زۆریان له ترسان بلا‌وه‌یان کرد. حوسپن قولی خان‌ی کوری ئامانوللا خانیش زۆری دلی له‌شکرچییان دایه‌وه و، غیره‌تی پی پیدیا کردن. به‌یانیی ئه‌و شه‌وه له چیتسه‌نگاودا، والی و له‌شکری هاتنه‌وه شار، همه‌سادی خان خۆی کوتا سه‌رای حوکماته‌وه و، پاسه‌وانیسی له‌به‌ر ده‌روازه‌کانی شار دانا. نزیکه‌ی سه‌عاتیک شه‌ره‌گولله کرا، چهند بۆره پیاویتیکی بی ناویش کوژرا. دواپی پیاوانی والی، چهند کونیتیکیان ده‌بوورجان کرد و، چه‌کداران له‌سه‌ر بانان و گۆزایی مه‌یدانی به‌رده‌روازه‌ی سه‌را تیک به‌ربوون.

تا نیمه‌رۆ ئه‌م شه‌ره‌ کرا؛ هیچ کام سه‌رنه‌که‌وتن. تا ئامانوللا به‌گی وه‌کیل و قویاد به‌گی فه‌راشباشی ده‌گه‌ل چهند به‌گزاوه و چه‌کداری بانه‌یی و هه‌ورامی، خۆیان گه‌یانه‌ پشت مائی ئه‌نده‌روونی. ئه‌وانه‌ی له ئه‌نده‌روون بوون، به‌گوریس هه‌لیان کیشانه سه‌ریانی روو به‌حه‌وشی ده‌فته‌رخانه و دوژمنیان خسته ته‌نگانه.

له‌ولایشه‌وه لاگرانی والی به‌حام هیرشیان بو ده‌روازه کرد. به‌ بیور و تیخ شکاندیان و پژانه ژوووه‌وه. ده‌سته‌ویه‌خه تیک هاللقان. همه‌سادی و هه‌والانی زۆر پیس شکان؛ زۆریان کوشته و بریندار دا. له هه‌ردووک لا بیست و چوار بریندار و کوژراو هه‌بوو. سادی خان و ماوه‌کانی هه‌والی به‌دیل گیران و زنجیر له مل خرانه به‌ند.

له‌سه‌فه‌ره مانگی سالی ۱۲۵۷د مه‌حمود پاشای به‌به، دلی ده‌وله‌تی عوسمانیی لی ره‌نجا، به‌هۆی ئه‌حمه‌د پاشای بابان کوری سوله‌یمان پاشا که برازای بوو له ولاتیان راونا و په‌نای به ئیران هینا و هاته لای والی سنه، ئه‌ویش زۆری به‌خیر هینا و له کوردستان جیگه‌ی دایه.

کژی زستان والییه و والی و توپا خانم و مه‌حمود پاشا و پیاوه ناسراوه‌کانی بابان و سنه پیکرا چوونه تاران که وا بکه‌ن یاریده‌ی مه‌حمود پاشا بدریت.

کاتی ئەوان لە تاران بوون، هیندیك له نهیاران که بههره‌یان له لاوه‌تی والیی دهرد و کاری کوردستانیان له باتی ئەو ده‌کرد، کاریکیان کرد که والی و دایکی بکهنه دژی یه‌کتر. توپا خانم باسی لاساری په‌زاقولی خانی به‌کاربه‌دستانی ده‌لته‌ت راگه‌یاند.

والیبه زۆر زیره‌ک بوو. ده‌یزانی په‌زاقولی خان منداله و ئەزمونی که‌مه، له‌وانه‌یه نه‌توانی وه‌ک پتویسته فه‌رمان‌په‌وایی بکات. زۆری نامۆژگاری ده‌کرد، به‌لام به‌هره‌ی نه‌بوو. ئیتر له‌ تا‌کامدا شو‌فاران چو‌بوونه بن‌کلێشه‌ی دایه‌خانم و نیوانی ده‌گه‌ل کوری تیک چوو.

مه‌حموود پاشا و په‌زاقولی خان و هاو‌پیکانیان هاتنه‌وه کوردستان. والیبه‌ش پاش چهند رۆژیک هاته‌وه. که ده‌شیزانی کوره‌که‌ی به‌هیچی ناگرێ خۆی ده‌هیچ نه‌ده‌گه‌یاند. سه‌رۆکانی ولاتی بابان، له‌ په‌ستا نامه‌یان بو‌مه‌حموود پاشا ده‌نارد که ئەگه‌ر ده‌گه‌ل والی به‌ره‌و شاره‌زور ته‌شریفتان بی، گشتمان له‌گه‌لتاین و، دو‌ژمانتان ته‌رت و تونا ده‌کین. والی له‌سه‌ر داوای مه‌حموود پاشا هه‌ر له‌و ساله‌دا که ۱۲۵۷ بوو، به‌ له‌شکرێکی زۆر له‌چه‌کدارانی سه‌ر سنوره‌وه و سوپای خۆی په‌گه‌ل مه‌حموود پاشا که‌وتن و، له‌ مه‌ریوان دایه‌زین. چهند رۆژیک خه‌ریکی راووشکار بوون. تا خه‌به‌ر هات که عه‌بدو‌للا به‌گی برای ئەحمه‌د پاشا به‌فه‌وجیک سه‌رباز و هه‌و توپ و هیندیك چه‌کداری تره‌وه، چوار فرسه‌خ له‌ هۆردووی والی دووره و نیازی وایه‌ هه‌لێ. والی مه‌حموود پاشای، ده‌گه‌ل دوو هه‌زار چه‌کدار به‌سه‌رکردایه‌ تیبی ئامان به‌گی وه‌کیل په‌وانه‌ی شاری سوله‌یمانیه‌ کرد. به‌ قویاد به‌گیشی سپارد که به‌ سانه‌کانی هه‌ورامی و ده‌سته‌یانه‌وه و هه‌زار سواره‌وه ده‌ره‌ندیك بگرن که نیو فرسه‌خ دوور بوو. خۆیشی که‌میك له‌ پشت ئەو دامه‌زرا.

ده‌لێن راسته‌که ئەمه‌یه: میرزا هیدایه‌ت‌وللا‌ی وه‌زیر که بنه‌ماله‌یان هه‌میشه له‌پیش بوون و، له‌و کاته‌دا، له‌ والی دل‌خۆش نه‌بوو. خه‌به‌ری په‌رژوبلاوی له‌شکری سه‌نه‌ی داوه به‌عه‌بدو‌للا به‌گ و رای سپاردووه، بی،

سه‌رده‌که‌وی.

عه‌بدو‌للا به‌گ به‌و هومبیده که دژی والی زۆرن، سه‌به‌ی ئەو رۆژه له‌ جه‌نگه‌ی نیوه‌رۆدا که سه‌رکرده‌کانی له‌شکر زۆربه‌یان نوستوون یان پال که‌وتوون، چه‌کدارانیس له‌ ده‌شت ئەسپ ده‌له‌وه‌پین، به‌سه‌ری دادان. کاتی پاسداران خه‌به‌ریان دا و دو‌ژمن هات و گه‌یشه‌ نیو فرسه‌خی، که‌میك له‌و شه‌ره‌که‌رانه‌ی ئەرده‌لان که له‌و ده‌مه‌دا حازر بوون. نیوه‌یان بی چه‌ک راپه‌ریون و هیندیکیان دو‌گمه‌ی که‌وا و پشتیندیان بو‌نه‌سه‌راوه، سوار بوون و نزیکه‌ی هه‌زار که‌میك به‌و حاله‌ چوونه به‌ر دو‌ژمن بو‌شه‌ر. بابانی ده‌گه‌نی و پاسه‌وانان تیک ده‌گیرین و ئەرده‌لانیه‌کان سی جار پاشه‌کشه به‌ بابانییه‌کان ده‌کهن. به‌لام چونکه وه‌ک گوتمان، له‌شکر به‌و شپه‌تیبیه‌ بووه و زۆربه‌شیان وه‌ختی خۆی سوپندیان خواردووه که ده‌گه‌ل بابان به‌شه‌ر نه‌ین، وایان به‌باش زانیوه را‌کهن و تا سه‌نه خو‌نه‌گرنه‌وه. هه‌ر ئەوه‌نده‌ش که هیندیکیان هه‌لاتوون، شیرازه هه‌لوه‌شاهه و ئەوبه‌تیش شوین که‌وتوون. هیندیك که‌س که هه‌لنه‌هاتوون و شه‌ریان کردووه، وه‌ک شێخالی به‌گ، نه‌زه‌ر عه‌لی به‌گ، حه‌مه‌ره‌زا کوری حه‌مه‌ عه‌لی به‌گی وه‌کیل، میرزا فه‌زلوللا میه‌رداد و میرزا ئەبو‌لفه‌تح که نامۆزا و دایک‌برای یه‌کتر بوون، میرزا په‌حیم کوری میرزا یوسف هه‌ر له‌ مه‌یدان کوژراون. مسته‌فا خانی ئەمیر ئەسلان به‌گ و نه‌جه‌ف قولی خانی کوری و حه‌مه‌قولی خانی نه‌زه‌ر عه‌لی خان و میرزا محه‌مه‌د په‌فیقی نازر توانیبوویان له‌ مه‌یدان دوور که‌ونه‌وه؛ به‌لام به‌ گولله‌ی کوردی خه‌لکی سوله‌یمانی کوژرابوون؛ مابا‌قی تا ناو سه‌نه ئاوریان نه‌دایه‌وه. ئەمانوللا به‌گ و مه‌حموود پاشا مه‌نزلیکیان ده‌مینی بو‌ شاری سوله‌یمانیه‌، خه‌به‌ری ئەو شکانه‌ ده‌بیسن؛ ئەوانیش تفه‌ ده‌ستی لێ ده‌کهن و سه‌نه بگره‌ و هاتم.

پاش چهند رۆژیک نه‌یارانی والی خه‌به‌ره‌که‌یان گه‌یاند ه‌ شای قه‌جه‌ر. والیبه‌ حوسن جیهان خانمیش خۆی گه‌یاند تاران و تاوانی شکانی خسته سه‌ر هیندیك له‌ دو‌ستانی والی. شا، موسا خانی وه‌سسافی نارد که به‌و

کاره رابگا. ئەویش بابا خاناغای برازای ئەحمەد خان بینگلەر بیگی مەراغەیی که میراخویری تەویلهی والی بوو، عەلی خان عەموو که لەو ئەردەلانییانیە زۆر لەمیتزسالە لە تويسه‌رکان دەژین و لەو دەمەدا ببوووە وەزیر و کاربەدەست، سمایل بەگی دارۆغە و قوباد بەگی فەراشباشیی گرت و هەشت هەزار قەنی کەرانی بەسەردا سەپاندن و ئەللا قولی خانی ئیلخانی قاجاری بەسەرەو دانان که ئەم پوولەیان لێ بستینتی. ئەمانەیان زنجیر لە مل برده تاران و پوولەکیان لە خزمەکانیان ساند. والی، میرزا عەبدوڵمەجید کوری میرزا شوکرووللا و ئامۆزای میرزا هیدایەتوللا وەزیری که حاکمی جوانرۆ و عیلى جاف بوو، ناردە تاران که لەو شکانەى مەریوان داوای لێ بووردن بکا؛ بەلام دژان وایان بۆ تێچاندبوو، هەر گەیشته تاران لە داریان دا. حوسین قولی خان لە شینی ئەوا پارچەبەک شیعری هۆندۆتەو، مێژووی بە ئەبجدە بۆ دۆزبۆتەو: (شەهید دوست شد عبدالمجید)، که دەبیته ۱۲۵۷.

پاش ئەو پروداوە پەزا قولی خان که زۆر کاری گەند ببوو چوو تاران؛ داوای دوو سە مانگ توبا خانمی خێزانیشی خۆی گەیاندى. شا لەبەر خاتری خوشکی، چاوپۆشیی لە تاوانی والی کرد. بەلام لە والیەتیی لاگرت و هەژدە مانگ لە تاراندا مایەو. پتر لە هەزار سەید و شیخ و مەلاو خان و ئەعیانی کوردستان که دەگەلیا بوون لەوئ قەتیس مان.

لەم بەبەندەدا حەمەسەدق خان سەریەخۆ خۆی ناونا بریکار و میرزا هیدایەتوللاشی کردە وەزیر و هەرچی خراپیش بوو دەربارەى دۆستانی والی کردیان؛ کهسیان لە ترسان شەو نەدەخەوت. دیسان والی بەسەر کرایەو و خراپەى میرزا هیدایەتوللاش ببوو هۆبەک که فەرمانی والیەتی درایەو بە پەزا قولی خان.

والیەى دایکیشی مەلبەندی ئیسفەندابادی بۆ ئامانوللا خانى کوری خۆی داوا کرد. ئیسفەنداباد لە کوردستان جیاکرایەو و درا بە ئامانوللا خانى براى پەزا قولی خان. دۆستانی والیەش وەک: حەمە سەدق خان،

حوسین عەلى خان و ئەبوولفەتح خانى کورانى ئامانوللا خانى گەورە، مەلا مەهدى قازى، میرزا هیدایەتوللاى وەزیر، عەلى محەمەد بەگ کوری ئەحمەد بەگ و چەند مامیتکی، مالى خوڤان برده ئیسفەنداباد.

والیەى که لە تاران مابوو، دەگەل سەدری ئەعزەم حاجی میرزا ئاغاسیشدا باش رێک کهوتبوون؛ کاریکیان کرد که والی پاش هاتنەوێ بۆ کوردستان نەتوانی ئاسوودە بژی. پینچ مانگ لە هاتنەوێ رابردبوو. دایکی داوای مولکەکانی خۆی و لاگیرانی سنەیی کرد. لە دەرباری شاو قەنەبر عەلى خانى سەرتیپ راسپیترا که بەو کاره رابگات. قەنەبر داوای دوو مانگ دەردەسەر، نەیتوانی هیچ بکا و ناچار گەرایەو تويسه‌رکان که لەوئ دادەنیشته و خەبەری تیشکانی خۆی بە پیاوانی دەولت گەیاندى. دیسان بەدوو سەد سەد سوارەو ناردیانەو بۆ هەمان کار. ئەمجاریش داوای دوو مانگ بیته و بەردە و تەفرە، دەم لە پوش گەرایەو.

نزیك بە سالی ۱۲۶۱ ئەحمەد پاشای بابان، نەسەری وەبەر باری ئێران دەهینا، نە جوابی رۆمیانى دەداو. بە فەرمانی سولتانی رۆمی، نەجیب پاشای بەغدا بە سە هەزار جەندرمە و سوار و بیست تۆپەو بەرەو شارەزور هات که ئەحمەد پاشا لەناو بیات. گەیشته حەریر و کۆبە، چەند رۆژتیک وەلام و نامەیان دەگەل ئەحمەد پاشادا پێک گۆرپەو و پێک نەهاتن.

لە ئاکام ئەحمەد پاشا بە چوار فوج سەرباز و دوو سە هەزار سوار و چارده تۆپەو بەرەو شەری نەجیب پاشا بزوت و لە دوو سە فرسەخی ئەو لەشکر بەزی کرد. ئەو شەو که دەبوا بە سبەى ببیتە شەر، چەکدارانى ئەحمەد پاشا لە دەمەقالەو کردیانە شەری خۆ بەخۆی و پاشا بنیشتی لێ پووچەل بوو. هەر ئەوئەندەى بۆ کرا بە هەزار سوارتکی بابانەو و دوو سەد سەربازتکەو، خێوت و تۆپخانە جێ بیتلی و راکات. بەیانى گەیشتهو سولەیمانییە و بە پەله مالىان لیتا و بەرەو کوردستان رەوین. وەزیری بەغدا بێ شەر شارەزورری گرت و، عەبدووللا بەگی براى ئەحمەد پاشای ناونا

پاشای شاره زوور و گه پرایه وه به غدایه. نه حمده پاشا و ههوالانی هاتنه سنه. والی به خیری هیتان و له روانسهر دایمه زانندن. والی، عه بدولکه ریم به گی پیایوی خوی ره گه ل ناو ره حمان به گی راسپاردهی پاشا ناردده لای شای قاجار و داوای کومه گی لی کرد. شا گوتی چونکه نیوانمان ده گه ل رومیبیان خوشه وا باشه له روانسهر نه مینی که سنووره و پتر بچن به ولاره و با ههر له خاکی نه رده لانی بن. پاشا چاری ههر له وه دادیت بچیتنه وه ولاتی روم، به ره وه به غدا رویش و له وه زیری به غدای خواست یاریدهی بدات.

والی رهزا قولی خان له رژی ۲۳ی سه فهره مانگی سالی ۱۲۶۲د بو کاروباری خوی به ره و تاران ری کهوت. رژی پازدهی مانگی مه ولود گه یشته تاران و گورجیک برابه لای شا. دایکی نه وه ندهی خراپه گوتیوو، که شا له والیه تیبی لاگرت و، نامانوللا خان له جی دانا. رهزا قولی خان که وای زانی مه نوچه به گی میراخوری ناردده وه که خه بهر به دوستانی بدا. میراخور شهوی چوار شه مهی هه شته می مانگی جیمادی دووهه م گه یشته وه سنه و، سبهی شه و ههرچی هه والی رهزا قولی خان بوون خویان بو بارکردن تیک نا.

شازاده توپاخانم ده گه ل چند پیاماقولتیکا بریارباند به شه ری و نه هیتن نامانوللا خان بیته والی. نامانوللا به گی وه کیل ههر ده سبه جی به چند که سیکه وه خوی گه یانده ئیلاق. نامانوللا خان نامه ی بو سانه کانی سنوور و خه لکی شاره کان و به گزاده کورده کان نارد گشتیان گوتیان له گه لتاین.

توپاخانم رژی پینج شه مهی نوی مانگی ناوبراو (جیمادی دووهه م) له سه ر ته گبیری مه لا عه باس و حه مه سولتان، وازی له شه ری هیتا و گوتی کی بارده کا، بارکا. هیتدیک له باجگران ههر نه وی رژی ده گه ل بیست سی مالیک له پیوانی رهزا قولی خان چوونه گه رووس و له دیهاتی حه مه ره حیم خانگی گه رووس دامه زران. پاشان هاتنه ئیلاق و ره گه ل نامانوللا به گی وه کیل کهوتن و ماوهی شهش رژی زوربهی گونده کانیان تالان و ویران کرد.

دوایی که ده رکهوت کاری نه مانوللا خان سه رکهوتووه، نامانوللا به گ چه کداره کانی خوی به عه باس قولی خانگی کوری نامانوللا خانگی گوره سپارد و هاتنه وه سنه و ماله خوی برده (حهوش بارانی) له هه ورامان و هاتنه وه ئیلاق؛ به لام دوای رژی تیک کاریان لی نالوزا و هاتنه وه سنه.

له پازده هه می مانگی ناوبراودا چند مالیکی تر ده گه ل حه مه سولتانی حاکمی سه قز چوونه سه قز؛ به لام هیتدیک له خزمانی حه مه سولتان. وهک: سمایل به گی وه کیل و ناخه به گ و حه مه سالح به گی برای و حه مه به گی به حیا به گ و هی تریش که حه مه سولتانیان خوش نده ویست و لاگری والیی تازه بوون و به ره و موکوریان چووبوون، هاتن که له سه قز حه مه سولتان و یارانیان تالان کهن. له وه ده مه دا سوله یان خانگی هه وشار ده گاته سه قز؛ بنه و باریان به ره و هه وشار بارده کا و لای خوی دایان ده مه زرتی.

تایره میژوی مه ستوره خانم ده باره ی رهزا قولی خان ده برته وه. تایه توللا مه ردوخیش ده لی:

رهزا قولی خانگی فهره لان: کوره گوره ی خان که له والیه خانگی کچی فه تحالیشا بو له ۱۲۵۰د به ته مه نی ده سالی کرا به جیتشینینی باوکی. فه تحالیشا به حاتم خانگی شه هابودده وله و شازاده فتحوللا میرزا و تاج به یگم خانگی خوشک و برای والیه دا فه رمانی والیه تیبی بو نارد. به چکه شاکان چند رژی تیک دوای فه رمان گه یانندن و پرسه کردن، گه پانه وه. والیه و میرزا فه ره جوللای وه زیر به کاروباری ولات پاده گه یشتن.

شازاده نه رده شیر میرزا (روکنودده وله) ی حاکمی گه رووس به له شکر تیکه وه بو گرتنی کوردستان دیت. والیه ی تازه بار به رووبه ند و په چه وه سوار ده بی و به له شکره وه بوی ده چی.

له زاغه و ناغ بلاغ هژدووبه ز ده کا. نه رده شیر میرزا تی ده گا که له شه ره ژندا سه رکهوتی یان بن کهوتی ههر زیانیه تی. له شه ری وازی دینی و ده نیرتته خوازیبینی و خانگی خانمان که کیژی والیه بووه ماره ده کا و له

باتی شیر شتیکی تر دهو شینی و شهر به بهزم دواپی دینی و بووک دهبا و دهگه پیتته وه. له سالی ۱۲۵۱دا فهتخالی شا دهمری. محهمه د شای نه وهی که جینشینه و له نازده بایجان ده بی، میرزا هیدایه توللا ئەمین له لایه ن والیییه وه دهیگاتی و دهگه لیا دهچته وه تاران. دوا ی له سه ر تهخت رۆنیشن، میرزا خه لات دهکا و فهرمانیکی بۆ ده دا. له شکر ی نه رده لان بخاته تهک بارام میرزای برای شاوه و بچنه سه ر حه مه حوسین میرزای کوری حه مه عه لی میرزا و کرماشان و لورستان و خۆزستانی لی بستین و بارام میرزای له جی دانین.

رهزا قولی خان له جهنگه ی زستان به ههشت ههزار سوار و فهوجیک سه ر یازوه له کاروانسه رای ماهی دهشت دهگاته له شکر ی بارام میرزا. حه مه حوسین میرزا شهر ناکا و بهچنه د پیاویک وه دیتته وه تاران. دوا ی چنه د رۆژ دهگه ل چنه د شازاده ی ترا دهیانسه نه زیندانی نه رده ویتل. بارام میرزا و له شکر ی نه رده لان دهگه نه کرماشان و دوا یه والی نه گه پیتته وه سنه. هه ر له و ساله دا نه جهف قولی خان کوری حه مه حه سه ن خان و نه وه ی ئامانوللا خان به سی سه د سواره وه دهچنه گورگان و خوراسان و نازاوه ی دژی شا داده مرکین و به خه لاتی شاوه دهگه پیتته وه.

هه ر له ۱۲۵۱دا دایکی والی، توپا خانمی خوشکی شا بۆ رهزا قولی کوری دهخوای و له سالی ۱۲۵۲دا دهگه ل سه رناسانی کوردستان خۆی دهچیتته تاران و پاش بهزم و زه ماوه ندیکی شایانه بووک دیتته وه کوردستان.

له سالی ۱۲۵۴دا، شا که بۆ گرتنی هیرات و تورکستان دهچوو، ویستی هیندیک سوپای نه رده لانیس بهری. دیسان نه جهف قولی خان ی ناوبراو به پان سه د سواره وه کهوته تهکی و تا دهوری قه لای هیرات چوون. حه مه سادق خانی نه رده لان که له داخی رهزا قولی خان چووبوه کرماشان و ببوه په نابهری موعته مه دوده وه له مه نوچه ر خان ی حاکمی کرماشان، ده رفه تی له م هه له هینا به دوو سه د سواری خۆیه وه به ره و کوردستان دیت. والی و میرزا

فه ره جوللا له نیوه رۆدا دهگه ل چنه د چه کدارتیک له شار ده رده که ون تا ریتگی لی بگرن، شه و دهگه نه گوندی (نه ران). حه مه سادق خان که ئەمه ده زانی، له ریتگی ی یه مینان و گرزه چاره وه دیت و له نیوه شه ودا ده رۆزیتته ناو شار.

مالی میرزا فه ره جوللا وه زیر و میرزا هیدایه ت ئەمین و مه لا عه باس شیتخه لئیسلا م و کۆمه لیتیکی تر هه ر نه و شه وه بارده که ن و به یانی نیوه رۆ دهچنه ناو عیلی جاف له سه ر سنوور.

والی و میرزا فه ره جوللا که وا نه زانن به په له دهگه پیتته وه و دهگه ل گزینگی هه تاوا خۆ ده ناو شار داوینته وه. حه مه سادق خان له خانووی حوکماتدا ماته ی داوه له سه ربانانه وه و له سه ر مه ی دانی ده روازه وه تا نیوه رۆ شهر ده که ن زه فه ر به یه کتر نابهن. ئەمجار ئامانوللا به گی وه کیل و قوباد به گی فه راشباشی و چنه د به گزاده و تفه نگیچی هه ورامی و بانه بی، به ته ناف هه لده گه رپنه پشت بانان و ته نگه یان پی هه لده چن. له م لای شه وه به ته ور و بیور ده رگای قه لا ده شک ی و ده رۆزیتته ژووره وه و، ده بیته شه ری ده سته ویه خه. حه مه سادق خان به دیل ده گیری و زۆر له پیاوانی ده کوزتین.

له سالی ۱۲۵۵دا میرزا فه ره جوللا ی وه زیر و میرزا هیدایه توللا ئەمین نیوانیان ناخۆش ده بی. خه لکی شاریش ده بنه دوو ده سته ی دژی یه ک و هه رکه به یاری خۆی هه لده لی.

دایکی والی لاگیری ئەمین بووه. والی لای وه زیری گرتوه و یارمه تیی له میرزا ئاغاسی وه زیره زله ی شا خواستوه. کیتشه که گه بیوه ته لای شا. شا که چۆته کویتستانی نه لوه ند، والی و دایکی و میرزا فه ره ج و چنه د مه لا و پیاوماقولیتیکی سنه ی بانگ کردۆته هه مه دان. دایکی والی و میرزا فه ره ج ریتیک ده خاته وه و، دیتته وه. به لام دیسان والیییه زۆر دان به فه ره جدا ناهیتنی. کاره کانی به ئەمین ده سپیری. فه ره جی وه زیر له کار ده که وی و پاش دوو سی مانگ بیکاری له سالی ۱۲۵۶دا پشت له دنیا ده کا و

ئەمىن دەكرى بە ۋەزىر.

لە سالى ۱۲۵۷دا ديسان مەحموود پاشاى بابان بە ھەزار مائەوہ دېتە كوردستان و پەناى بە والى دەبا. دواى دوو مانگ بە خىوكر دىكى باش، مەحموود پاشا و چەند پىياوماقولىكى دەگەل والى دەچنە تاران و شا زۆريان بە خىر دىنى. دواى پىنج مانگ لە تارانەوہ مەرەخس دەكرىن، كە بگەرپتەوہ. بە فەرمانى شا والى بە لەشكرى سنەوہ پەگەل مەحموود پاشا ئەكەوى كە دايمەزىنپتەوہ و لەشكر دەگاتە سەر لىوارى زىوار.

لە پىشا گوتمان والى و داىكى نىوانيان تىك چووبوو. زۆر لە پىاوہ زەكەنى كوردستان بە سەركردهىبى مىرزا ھىدايەتوللا ھەزىان لە داىكى والى دەكرد و دژى والى بوون و ھەر دەخەفتان چەت بخەنە كاربەوہ.

لە پەفى زىواروہ مىرزا ھىدايەتوللا چەند چەكدارىك بەسەركر دايەتپى ئامانوللا بەگ دەگەل مەحموود پاشا بەرەو شارى سولەيمانى دەنيرى كە پاشا دامەزىنتەوہ. ۋەلامىش بۆ عەبدووللا پاشاى براى ئەحمەد پاشا بەرپى دەكا، كە من لەشكرى والىم لە پىاوى ئازا ھەلەوژاردوہ. ۋەرە بگەيە سپاردوومە ھەر دەنگى شەببورت بگاتە ئىمە، بەرايى لەشكر بکشيتەوہ و، لەشكر بلاوہى بكا. عەبدووللا پاشا گورجىك بەفەوجىك سەرباز و دوو ھەزار سوارە و، چوار تۆپەوہ سەعات دووى رۆژى چوارشەمە، دەى مەلودى ۱۲۵۷دا دەگاتە نزىك رىزى پاسەوانان. نۆكەس كە برىبەتى بوون لە: مىرزا فەزلوللا مېھرداد، مىرزا ئەبولفەتخ، محەمەد رەزا بەگى رەمشتى كورى ھەمەعەلى بەگ، شىخالى بەگ كورى نەزەر بەگ، مىرزا رەھىم كورى مىرزا يوسف، مستەفا خان كورى ئەمىر ئەسلان خان و نەجەف قولى خان كورى ھەمە قولى خان كورى نەزەر عەلى خان و مىرزا ھەمە رەفيعى نازر. بى ئەوہى ئاگانان لە كەين و بەينى مىرزا ھىدايەت بى، لەو دەمەدا دەچنە ناو پاسەوانان. شەببورى لەشكرى عەولا پاشا لى دەدرى. پاسەوانان رادەكەن. ئەو نۆكەسە كە نازانن خەبەر چىبە! ھەلنايەن و، لە مەيدان دەچەقن، دەبىتە تەقە. والى كە بەھاتنى دوژمن دەزانى،

دەس بەجى عەبدوولخەمىد سولتانى بانەيى بە ھەزار تەفەنگچى بانە و سەقزەوہ بۆ ھىمدادى ئەو نۆكەسە دەنيرى، خۆشى بەدوياندا دەچى. ۋەزىر پەنامەكى عەبدوولخەمىد سولتان قاو دەكا، كە شەر نەكا و خۆ بداتە كەنار.

لەشكرى عەبدووللا پاشا نۆكەسەكە دەكوژن و، پەلامارى والى دەدەن. مىرزا ھىدايت بەوالى دەللى پاسەوان و عەبدوولخەمىد سولتان جوقة وارىان نەماوہ، ھەموو كوژران؛ تا ئىمەش بەرنەكەوتوين با راکەين. والى راکە و دوژمن بگەوہ شوپىنى! ھەرچى گرتويانە كوشتويانە.

لەولايشەوہ ئامانوللا ۋەكىل و مەحموود پاشا گەيشتەوہ تە بەك فرسەخى شارى سولەيمانى. ھەرئەو خەبەرە دەبىسن، بەرەو سنە دەيقاچىن و دېتەوہ شار. داىكى والى كەيفى سازە و ھەر گىقەى دىت، گورجى باسى شكانى والى كە لاوتىكى نەزانە و گوئى لەمستى مىرزا عەبدوولخەمىد كورى مىرزا شوكروللا (ئاموزاى مىرزا ھىدايەتوللا) يە، بۆيە شكاوہ و ئابروومان تكاوہ، دەنامەيەكدا دەنووسى و بەمىرزا فەرەجەكەدا دەنيرپتە تاران.

والىش مىرزا عەبدوولخەمىد دەنيرى كە باسى شكانى بۆ شا بكا و، يارمەتپى لى داواكا تا تۆلەى خۆى ۋەستىنى. عەبدوولخەمىد ھەر دەگاتە تاران لە سەرى ئەدەن. شا ھەمەتەقى پىشخزمەتى خۆى دەنيرى، والى بۆ دەباتە تاران. موسا خانى ۋەسسافىش دەنيرى كە ماكى شكست سزا بدا، ھەتا دەگاتەوہ كوردستان. بابە خاناغاي مىراخوڤ و عەلى خانى عەموو كە ئەردەلانى و ھەمەكارەى والى و دانىشتووى توبسەركان بوو، دەگەل سمايل بەگى داروغە و قوباد بەگى فەراشباشى كە گشتيان سەر بە والىن، بە زنجىر كراوى دەنيرپتە تاران. ھەشت ھەزار تەنپىش تاوان لە كەس و كاربان دەستىنى.

والى ھەر دەگاتە تاران لە كار دەردەكرى و فەرمان دەردەچى كە مىرزا ھىدايەتوللا خۆى ھەمە كارەبى و باجى ھوكمات ئەو بىسىنى.

میرزا که دیتته‌وه، عه‌باس قولی خانى مامى والى ده‌کاته بریکار (نایب) و فرمانان به موری والى دهرده‌کا. دواى سى مانگ عه‌باس قولی لاده‌دا و همه‌سابق خانى برا گه‌ورهى عه‌باس قولی ده‌کاته بریکارى والى. والى هه‌ژده مانگ له تاران ده‌گه‌ل سه‌ید و مه‌لا و هه‌واله به‌ریزه‌کانى تر، سه‌رگه‌ردان و بی‌کار ده‌خولینه‌وه. شازاده توپا خانى ژنى که خوشکى شا بووه، خوئ ده‌گه‌یه‌نیتته تاران و تکا بو میردى ده‌کا و دووباره ده‌کریتته‌وه به والى. ره‌زا قولی خان توپا خانى ده‌گه‌ل نامانوللا به‌گ و کوردستانیه‌کانى تر که نزیکه‌ی هه‌زار که‌سیک بوون به‌رئ ده‌کاته‌وه سنه و خوئى دواى چوار مانگ به‌خه‌لات و فه‌رمانه‌وه، ده‌گه‌ریتته‌وه. هه‌ر ده‌گاته گوندی جامه‌شوران دایکى له داخان سنه به‌جئ ده‌هیلئ و له رتی گه‌روسه‌وه روو ده‌کاته تاران. ره‌زا قولی خان نامانوللا خانى براى به‌شوتندا ده‌تیرئ که هه‌ر چوئیک بئ بی‌گه‌ریتته‌وه. نامانوللا له ریگه ده‌گاته دایکى. دایک ئه‌ویش هه‌لده‌خریتئ و ده‌بیا بو تاران و ده‌ست ده‌که‌ن به‌پیلانگه‌یران. له ئاکاما وا ده‌کا مه‌لنه‌ندى ئیسفه‌نداباد له کوردستان جیابیتته‌وه و بدریتته ده‌ست نامانوللا. شا به‌قه‌نبره‌لى خانى سع‌دودده‌وله‌ی مامى ده‌سپیرئ که هه‌رچی سه‌ر به‌دایکى والیه‌ وه‌ک: همه‌سابق خان و حوسین قولی خان و ئه‌بوولفه‌تخ خان و مه‌لا مه‌هدى قازى و عه‌لى محممه‌د به‌گى کورئ ئه‌حمه‌د به‌گ و هی تریش له سنه‌وه بارکا بو ئیسفه‌نداباد.

ره‌زا قولی خان دوو سال بئ هه‌راوکیشه والیه‌تیبی کرد. به‌لام دایکى ده‌ستى لئ هه‌ر هه‌لنه‌گرت تاواى کرد که له سالى ۱۲۶۱د ره‌زا قولی خان له والیه‌تى خرا و برایه تاران و نامانوللا خانى براى واتا غولام شا خان کرا به والى و گه‌رايه‌وه کوردستان. به‌لام له ریگه‌دا میرزا هیدایه‌توللا به‌ر چنگى عی‌زرایل که‌وت و هه‌موو ناواتی برده ژئیر خاک.

نامانوللا خانى دووه‌م: کاتئ نامانوللا خانى دووه‌م له قسلانه‌وه به‌ره‌و سنه هات، ده‌سته‌ی عه‌باس قولی خان و نامانوللا به‌گ هه‌ر یه‌که به‌لايه‌کدا هه‌لات. خه‌لکى شار تیکرا پیش‌سوازیی کرد و روژئ یه‌کشه‌مه دوازده‌ی

مانگى جیمادى دووه‌مى سالى ۱۲۶۲ له سه‌ر کورسیى والیه‌تى پالى دایه‌وه.

ره‌زا قولی خان که‌وته‌خوئ؛ نامه‌ی بو راکردوه‌کان نووسى که له‌سه‌ر سنوور ئازاوه بنینه‌وه و ئه‌گه‌ر ده‌توانن به‌گه‌نه توپاخانم و شه‌ر به‌که‌ن. هه‌لا‌توه‌کان به‌قه‌سیان کرد و هاتنه شه‌رى والى. ئه‌ویش به‌سه‌رکردایه‌تیبی نه‌جه‌ف قولی خانى کورئ همه‌سه‌نه‌ن خان و سمایل به‌گى داروغه فه‌وجیکى نارده سه‌ر یاغیه‌یه‌کان و له به‌یانیبی روژئ پینج شه‌مه‌ی مانگى ناوبراو گه‌یینه سه‌ریان یاغیه‌یه‌کان هیندیکیان هه‌لاتن. هیندیک مان و شه‌ریان کرد. کومه‌لیکیان لئ به‌دیل گیرا و به‌زنجیرکراوى هینایانه‌وه لای والى. والى ویستی بیسانکوژئ، به‌لام به‌تکای حوسین قولی خان و مه‌حموود خان به‌خشینی.

له‌ولاشه‌وه، نامانوللا به‌گى وه‌کییل به‌هه‌زار تفه‌نگچی هه‌ورامى و سواره‌ی له‌ک و سورسوره‌وه به‌ره‌و سنه هات و روژئ سئ شه‌مه‌ی ۲۸ى مانگى ناوبراو گه‌یشته‌هه‌سه‌ن ناوا. نامانوللا خان بوئ چوو. له‌شکری خوئى کرده سئ به‌ش، به‌شیکى به‌سه‌رکردایه‌تیبی خوئى له‌ناوه‌راست راکرت و مه‌حموود خان و نه‌جه‌ف قولی خانیشی کرده سه‌رکرده‌ی دوو به‌شه‌که‌ی تر. هه‌ر له به‌یانه‌وه تا نیسه‌رویه‌کی دره‌نگ شه‌ریان کرد. چه‌کداره‌کانى وه‌کییل له‌جه‌نگه‌ی شه‌را وازبان له وه‌کییل هینا و هاتنه لای والى. وه‌کییل و ئه‌سه‌دوللا به‌گى کورئ و فه‌تخالی به‌گى برازای، له‌گه‌ل چه‌ند که‌سیکا له قه‌لادا قه‌تیس مان. عه‌لى محممه‌د به‌گ که ناموزای وه‌کییل و نوکهری والى بوو، چوو له قه‌لای دهرتینان و هینانیه‌ لای والى هینایانه‌وه سنه؛ وه‌کیلیان له مالیکى چولدا چه‌پس کرد و پاشان کوشتیان.

له‌باسی رووداوه‌کانى پاردا که‌می‌ک له‌مه‌ر ئه‌حمه‌د پاشای بابان دوام وا ئیستا ده‌مه‌وی چیرۆکه‌که‌ی ته‌واو که‌م:

دواى ئه‌وه له ده‌وله‌تى ئیران هومیدی برا، به‌ده‌سته‌وبه‌سته‌وه رووه‌و

به‌غدا رۆیشت و ماوه‌یه‌ک له‌و گهرمینه‌وه مایه‌وه. ئە‌گەرچی ئە‌حمەد به‌گی کورێ نه‌جیب پاشا خاترجه‌میشی کرد که هیچی لێ ناکهن؛ دیسان نه‌یوێرا بچته به‌غدا. له‌ به‌هاری ساڵی ۱۲۶۲دا رۆوی کرده سوله‌یانی و ده‌گه‌ڵ عه‌بدوڵلا پاشا برا گچکه‌ی خۆی به‌ شه‌ر هات و شکا و ئە‌حمەد پاشا ده‌گه‌ڵ چه‌ند که‌سیکا هه‌لات و تا گوندی تیله‌کو که له‌ ئیسفهنه‌ناباده و مولکی حوسین قولی خانی ئە‌رده‌لانه ئاوری نه‌دایه‌وه.

ژنی حوسین قولی خان میمکزی ئە‌حمەد پاشا بوو دوای دوو سێ شه‌و که به‌ میوانی مایه‌وه، حوسین قولی خان بای هه‌زار تمه‌نیک ئە‌سپ و ئیستر و لوین و پارە و ماره‌ی دایه و له‌ ریگه‌ی قزل ئوزون و هه‌وشاره‌وه گه‌یشته ئه‌رزهرۆم و له‌ویشه‌وه چووه ئە‌سته‌مبول و ئیستا وا له‌وێهه. دوای هه‌لاتنه‌که‌ی له‌ شه‌ری عه‌بدوڵلا پاشادا، کوچ و مال و هه‌والانی چوونه‌وه سوله‌یانی. هه‌رچه‌ند ئە‌مانوڵلا خان خۆی گرتبوو رۆژ به‌ رۆژیش به‌ر پیتی توندتر ده‌بوو، به‌لام توپاخانم هه‌ر ده‌سته‌به‌ردار نه‌بوو. هینده‌ی شکایه‌ت لای شای برای لێ کرد تا شا ئیسفهنه‌نابادی پێ به‌خشی. رۆژی یه‌کشه‌مه‌ پازده‌ی رهمه‌زانی ۱۲۶۲ ده‌گه‌ڵ دۆستانی خۆیدا چووه قسلاان و ناردی هه‌رچی له‌ داخی والی گه‌ییونه گه‌رووس و هه‌وشار و کولیاپی، هیتانیه‌وه لای خۆی و دیهاتی ئیسفهنه‌نابادی (هه‌ر که‌سه به‌گوتیه‌ی خۆی) پێ سپاردن. له‌ نۆژده‌ی مانگی ناوبراودا تاعون گه‌یشته قسلاان و بیست و هه‌شت که‌سی له‌ دوو شه‌ودا کوشت. رۆژی بیسته‌م خانم له‌به‌ر تاعون هه‌لات و هاته گوندی (ویج) و کردیه بنکه‌ی خۆی.

خانم به‌ر له‌ هاتنی تاعون و ده‌رچوونی له‌ قسلاان، ئاغا هه‌سه‌نی برای شیری خۆی به‌ شکات نامه‌یه‌که‌وه ناردە تاران و بو‌شای نوسیبوو که له‌ چنگ زولمی ئامانوڵلا خان قه‌ت جوقه‌واریک له‌ سنه‌دا نه‌ماوه و، گشتیان هه‌لاتوون. هیندییک له‌ کاربه‌ده‌ستانی ده‌ریاریش بو‌ خاتری دلێ توپا خانم و خاتری دایکی شا ئۆبالیان بو‌ کیشابوو که راست ئە‌کا. ره‌زا قولی خان له‌ تاران بوو. حاجی میرزا ئاغاسی برديه لای شا و فه‌رمانی والیه‌تی بو‌

ده‌رکرا و هه‌ر به‌ ئاغا هه‌سه‌نه‌که‌دا مرگینی بو‌ توپا خانم درا.

تا ئیتره قسه‌ی مه‌ستوره خانم بوو، ئایه‌توڵلا مه‌ردوخ له‌ ژێر ناوی (غولام شا خان)دا که نازناوی ئە‌مانوڵلا خانی بوو، ئاوا‌ی باس ده‌کات:

هوکمی غولام شا خانی ئە‌رده‌لان: له‌ ساڵی ۱۲۶۲دا دیته‌وه سنه و مل دهنێ له‌ ئازاردانی لاگرانی ره‌زا قولی خان. ئامانوڵلا به‌گی وه‌کیل له‌ ترسانێ راده‌کا و ده‌چیته (حه‌وش بارانی) هه‌ورامان. مه‌لا عه‌باس شیخه‌ئیسلام و کومه‌لێک به‌ره‌و هه‌وشار تهره‌ ده‌بن.

توپا خانمی ژنی ره‌زا قولی خان که له‌ شار ماوه‌ته‌وه له‌ چنگ ژنی ئامانوڵلا خان دنیای لێ ده‌بیته چه‌رمی چوێله‌که. هه‌رچی داواش له‌ ده‌وله‌ت ده‌کا چاریکی لێ بکه‌ن بێ به‌هره ده‌میتێ. ناچار بو‌ ئە‌مانوڵلا به‌گ ده‌نوسێ که ئە‌گه‌ر له‌و جه‌حه‌نده‌مه‌ رزگارم نه‌که‌ی به‌ترباک خۆم ده‌کوژم. ئە‌ویش نامه‌که نیشانی هه‌سه‌ن سان و ئە‌حمەد سانی هه‌ورامی ده‌دات. سویندی بو‌ ده‌خۆن که تا دوا دلۆپی خوتنیان له‌ قسه‌ی وه‌کیل ده‌رناچن. به‌و مه‌رجه که خانم له‌ شار ده‌رکه‌وی و بگاته هه‌سه‌ناباد.

وه‌کیل له‌ ۲۱ی مانگی جیمادی دووه‌می ۱۲۶۲دا به‌ هه‌ورامیه‌وه ده‌گاته هه‌سه‌ناباد. والی به‌وکاره‌ ده‌زانێ و ناهیتێ خانم له‌ شار ده‌رکه‌وی و خۆی به‌ له‌شکروه‌ ده‌چیته هه‌سه‌ناباد. هه‌ورامی که ده‌زانن له‌ جیاتی خانم، والی به‌ له‌شکروه‌ هاتوو وه‌ز له‌ وه‌کیل ده‌هین و ده‌دنه‌ چیا. دوو سه‌ت سواریکی له‌کیش که هه‌ر بو‌ خانم نه‌جاتدان هاتبوون. وه‌کیل ده‌هین و ده‌چنه‌ ناو له‌شکری والی. وه‌کیل که نه‌ده‌توانی راکا نه‌ده‌کری بیته‌پیش، به‌ نزیکانی خۆیه‌وه خۆی ئە‌خاته قه‌لاوه و شه‌ر ده‌قه‌ومێ. هه‌ر له‌ هه‌وه‌لی ته‌قه‌ دامه‌زراندا، شا که‌ره‌م سانی سورسوری که هه‌والی وه‌کیل بووه ئە‌کوژێ. هه‌ورامیه‌کان له‌ چیاوه‌ داده‌به‌زن و دینه‌ ناو له‌شکری والیه‌وه؛ وه‌کیل و ئە‌سه‌دوڵلای کورێ و فه‌تحالی به‌گی برازای و چه‌ند خزمیکی، تا دره‌نگانی نیوه‌رۆ شه‌ر ده‌که‌ن.

والی چند سدید و شیخان دهگه لّ حوسین قولی خان و علی محه مده بهگی ناموزای وهکیل دهنیروی که دلخوشیی وهکیل بدنه وه و سویتندی دهخوا که هیچی لی ناکا و چاکهشی لهگه لّ دهکات. وهکیل باوهر دهکا و دیتنه خرمهت والی و نهویش ماچی دهکا و دوا نیوسهعات ویکرا بهرو شار دیتنه وه.

له ریگه دا میرزا فهتاح کوری میرزا فهرجوللا وهزیر تهگبیر بۆ والی دهکا که وهکیل به حورمه تهوه نهباته شار. والی له ئانقهست خوی وه درهنگی دهخا و سهعات دووی شه و دیتنه وه شار. وهکیل له مالیکی چۆلدا حه بس دهکا و، پاش ههشت رۆژ دهیکوژی. کور و برازا و خوارزاکانیسی ئه داته دهست حه مه علی به گ.

ژنی میرزا فهرجوللا بهزه ی پپانا دیتنه وه و تکایان بۆ له والی دهکا و ئازاد دهکرتین. رۆژی بیست و شهشی شابانی ۱۲۶۲ میرزا رهحیم خانی پپشخزمه تی شا، دیت که توپا خانم بهریتنه نیسفه ندا باد. له ههشتی رهمه زاندا توپاخانم دهگاته قسلان و نامه بۆ دوستانی ئاواره بووی دهنووسی و دهیانهنیته قسلان و له گوندهکانی ئه و ناوه دایانمه زرتینی و، نامه به کیش بۆ حاجی میرزا ئاغاسی سهدری ئه عزمه دهنووسی و تپا ئه لی: ئاخر ههر تو نه بووی دهتگوت من منالهکانی نایوسسه لته نه م خوش گه ره که. ئیستا چۆنه وا بهم دهرده چوون و دهنگ ناکه ی!؟

حاجی میرزاغا که نامه ی پی دهگا، له یارمه تی والی و والیه په شیمان ده بیته وه و بۆی ئه نووسیته وه: «ههرچی فهرموته هه قه؛ پپا و زۆر جار شتی له بییر دهچن؛ تو ئه بی بمبه خشی. خوا حه زکا قه ره بووی ئه که مه وه. قسه که له ناو خۆمان دهرنه چن، له ژیر سایه ی داربیدا پالده وه و بی خه م تریاکی خۆتی لی بکیشه! به هومیدم ریشه ی کیشهت بۆ هه لکه نم».

زۆری پی ناچی میرزا ئاغاسی کاریک دهکا (ئامانوللا غولام شا) خان دهرکری و رهزا قولی دوا پینج مانگ به ره له دایی بکریته وه به والی و،

له یازده ی شه شهکانی سالی ۱۲۶۲ دا فهرمانه که ی دهریتنه دهست. نوخسه که شی له ههشتی ناو جیژناندا دهگاته سنه. والی راده سپیری که ههرچی دهنگه جۆیه کی ئامانوللا ی خواردووه ئامانی مه دهن. میرزا جافی وهزیر، سمایل بهگی دارۆغه، میرزا حه مه رهزای موعته مه د کوری میرزا عبدالکریم و چند که سیکی تر به ردهس دین و دهخرینه گرتووخانه وه. زۆر کهس وهک حوسین قولی و نهجهف قولی کورانی حه مه حه سن خان. میرزا فهتاح کوری میرزا فهرجی وهزیر و هی تریش هه لدین و شاره زوور بگره و هاتم!.

والی بۆ خوی له یازده ی ناوجیژنانی ۱۲۶۲ دا بۆ سیهه م جار دیتنه وه کوردستان و ههر له جیی ئه وانه ی که له کوشتنی وهکیل دهستیان بووه به ردهست ئه کا و سزایان ئه دا. ئه مانه ش بریه تی بوون له: جافر قولی ئه رده لان خوشکه زای ئامانوللا خانی گه وره، میرزا سمایلی دارۆغه، میرزا برایی مونشی کوری حاجی مسته فا، دوو فهراش به ناوی ئه لقاس و حه مه ی کوری (سه بزلی له ک). ههر که سه به گویره ی خوی ته می ده کری. پرسه بۆ وهکیل داده نریتنه وه. به فهرمانی والی هه موو کهس جلی ره شی تازیه باری ده پوشتی و، والی خۆشی به پیی رپوشوینی عاشیره تی رهش پوشتی و قور ده سه ری خوی هه لده سوئ. پاش تازیه مانی ئه سه دوللا ی کوری له جیگه ی باوکه کورژاوه که ی ئه کاته وهکیل.

رهزا قولی خان بۆ جاری دووهه م: سیهه م مانگی ناوجیژنانی سالی ۱۲۶۲ رهزا قولی خان فهرمانی والیه تی وهرگرت و نۆی مانگ روونوسی فهرمانی بۆ سنه نارد. شیخالی خانی ماکو بی سه رهنگ و هاشم سولتان و مه حموود پاشای بابان و مه حموود خانی کوری ئامانوللا خانی گه وره، که وتنه گیانی یارانی ئامانوللا خان. وهزیره که ی و سمایل بهگی دارۆغه و میرزا حه مه رهزا و میرزا عه ولکه ریم و و چند که سیکی تریان گرت.

رۆژی شه مۆی ده ی مانگ، توپاخانم، عه باس قولی خان و هیندیکی تری ناردنه وه سنه و بۆ خۆشی له که نگره وه هاته باشماغ. سهعات چواری

شهو عه‌باس قولی خان گه‌یشته‌وه شار. میرزا جافر که له ماله هاشم سولتانداهه‌بس کرابوو، ترسا بیکوژن؛ خزمه‌کانی به‌رتیلیکی باشیان دا به ره‌حیم خان و هاشم سولتان، نه‌جاتیان دا.

ئامانوللا خان رۆژی یازدهی ئه‌و مانگه لای ئیسواره ده‌گه‌ل چند پیاویکیدا خۆی گه‌یاند ه‌دایکی که له کولیایی بوو. له‌ویشه‌وه له ریگه‌ی هه‌مه‌دانه‌وه چونه تاران. شاو میرزا ئاغاسی زۆریان به‌خیر هیتان. توپا خانم رۆژی یه‌کشه‌مۆ له چه‌خماخ دهره‌وه به‌ره‌و سه‌لواتاوا ده‌هات که پیاویکی ره‌زا قولی خانگی گه‌یشتی و خه‌به‌ری گه‌یشتنی والیی دایه. خانم و میردی پیکه‌وه گه‌ینه سه‌لواتاوا. رۆژی چوارشه‌مه به‌جووته هاتنه‌وه سنه. سێ رۆژان پرسه‌یان بۆ ئه‌مانوللا به‌گی وه‌کیل دانا و ئه‌سه‌دوللای کورپان کرده جینشینی باوکی.

به‌ندییه‌کانیشیان هیتا و هه‌ریه‌که‌ی که‌رانه‌یه‌کیان به‌سه‌ردا سه‌پاند. پاش چند شه‌ویک، جافر قولی خانگی ئه‌رده‌لانیان کوشت، که ئه‌م ئه‌رده‌لان کوشتنه کارتیکی زۆر ناره‌وا بوو.

حوسین قولی خان که له‌لایه‌ن ئامانوللا خانه‌وه له روانسه‌ر بوو، خه‌لکی روانسه‌ر هه‌رکه زانییان والی گۆردراوه، هه‌لیان کوتا سه‌ری و تالانیان کرد. حوسین قولی به‌ دوو سێ که‌سه‌وه له ده‌ستیان رای کرد و گه‌یشته شاری سوله‌یانی و خۆی هاویشته مالی عه‌ولا پاشای بابانه‌وه. نه‌جه‌ف قولی خان کورپی هه‌مه‌هه‌سه‌ن خانیش که به‌سه‌ر جوانرۆ و عییلی جاف راده‌گه‌یشت به‌ فیتی خۆی زانی و ئه‌ویش خۆی گه‌یاند مالی پاشای بابان.

میرزا فه‌تاحی کورپی میرزا فه‌ره‌جی وه‌زیریش که به‌ سه‌ر سه‌قز راده‌گه‌یشت، به‌ره‌و سوله‌یانی قاچاند و له مه‌ریوانیشه‌وه میرزا محه‌مه‌دی میرزا یوسف و میرزا محه‌مه‌دی کورپی و میرزا هه‌مه‌ سادق خانگی کورپی میرزا هیدایه‌توللا که به‌سه‌ر عه‌شره‌تی سورسوره‌وه بوو، گشتیان خۆیان

گه‌یاند سوله‌یانی و په‌نابه‌ری پاشای شاره‌زور بوون.

ئامانوللا و دایکی که له تاران بوون، باس و خواسی په‌ره‌وازه‌بوون و شپریویی یارانیه‌ن به‌شا گه‌یاند و داوای چاره‌یان کرد. بریاردا دیسان ئیسفه‌نداباد بدریته‌وه به‌ ئامانوللا. ئه‌ویش هه‌مه‌جافر خانگی کورپی هه‌مه‌ سادق خانگی کرده بریکاری خۆی و ده‌گه‌ل چند که‌سیکا هاتنه ئیسفه‌نداباد. ئه‌وسا هه‌لاتوه‌کان خروپه‌ر له سوله‌یانیه‌وه هاتنه‌وه و له ئیسفه‌نداباد کۆبوونه‌وه.

ره‌زا قولی خان راوی یارانی والی پیتشووی ده‌کرد. شه‌ویک ناردی به‌شوتن سمایل به‌گی کورپی میرزا یوسفدا که له ئه‌عیانه‌کانی سنه بوو. گرتی و کوشتی.

هه‌مه‌هه‌سه‌ن خانگی سالار، له خوراسان نازاوه‌ی نایه‌وه. شای قه‌جه‌ر له‌شکری نارد هه‌ر چند جارن داوای له ره‌زا قولی خان کرد که هیچ نه‌بی ده‌ سوار بۆ ئه‌و شه‌ره‌ بنیترئ. خان هه‌ر جوابی نهداوه. شا زۆر رکی بۆوه و بریاری دا ئه‌م خانه‌دانی ئه‌رده‌لانه له ریشه‌ ده‌ریتی. به‌نه‌یتی سنه‌ی به‌ خوسره‌وخانی گورجی به‌خشی و به‌رواله‌ت گوتی ده‌نیترمه‌ زه‌نگان. بۆ ئه‌وه‌یش که ره‌زا قولی خان قوشقی و سل نه‌بی، خه‌لاتیکی به‌دیاری بۆ نارد. ئه‌و خه‌لاته‌ وه‌کو کفینیک بێ و ده‌حوکمی ئه‌رده‌لانه‌وه پیتچرابی و ابوو. لیته‌دا باسه‌که‌ی مه‌ستوره‌ خانم ته‌واو ده‌بی.

به‌لام نایه‌توللا باسی دووه‌م جاری والیه‌تی ره‌زا قولی خانگی هه‌ر ده‌گه‌ل باسه‌که‌ی ئامانوللا خاندای تیکه‌ل کردوه و دهرباره‌ی وه‌ده‌رنانه‌وه‌ی ره‌زا قولی خان ده‌لی:

ره‌زا قولی خان دوا‌ی دوو سال و الیه‌تی کردن، خه‌به‌ریان لی دا که ده‌گه‌ل به‌همه‌ن میرزای برای شادا - که حاکمی نازه‌ربایجان بووه - دژی شا خه‌بات ده‌کا. شاش خوسره‌وخانی گورجی به‌سواره‌ی شاسه‌یوانه‌وه ده‌نیرئ که به‌همه‌ن میرزا و خوسره‌وخانی بۆ بگرن. به‌همه‌ن میرزا به‌رله‌وه

بیگردن دیته وه تاران. خوسره وخان واز له تازره رایجان دههینی و دهچیته کوردستان ولام بۆ والی دهنیرو کارتیکی زۆر پیویست ههیه ههزه دهکهم بتبینم. والیش زۆر ساویلکانه سوار دهیب و له دهمی نیوه رۆدا، دهچیته ناو لهشکری خانگی گورجی. پیکهوه نههار دهخۆن و، له پر پیاوانی خوسره وخان دهکهونه گیانی خان والی و نۆکه رانی و رووت و قوتیان دهکه نه وه. والی بههۆی عهباس قولی خانگی گه رووس، زنجیر لهمل بهرێ دهکریته تاران و لهتۆپخانه دا بهند دهکری. خوسره وخان دیته سنه وه دهبیته حاکم.

خوسره وخانی ئهرمه نی: مهستووره خانم دهلی:

خوسره وخانی گورجی (ئهرمه نی) له زهنگان و ههوشار لهشکریتیکی پیکهوه ناو دهگه ل سوله یمان خانگی ههوشار و زهینه لعابیدین خانگی شا سهویان گه یشته سنووری کوردستان و رایگه یاند که بۆ کاری کرماشان دهچی.

ههوشاری و گه رووسییه کان که هه میسه دهستی ئه رده لانیان بوون، له به نه وه والییان له سهین و بهین تیگه یاند که خوسره وخان له دهزی ئه وه هاتووه. والی له سه ر نامۆژگاری پیاو ناقلان بریاری دا به خیری بارکه ن بۆ ولاتی بابان. جگه له توپا خانم مالی والیش به ماله وه له شار ده رچوون، گه ینه گوندی دوئیسه که سی فرسه خ له شار دووره. له ویش له پاش وتوویش، بریاردره هه ر که زانیان خوسره و گورجی راسته ده گه لیان ناراسته، بیر له خۆیان بکه نه وه. خوسره وخان هاته گوندی (پنجه) و بوو به میوانی سهیدا وره حمان. والی شیخه لئیسلام و چه ند پیاوماقولتیکی نارده لای خانگی گورجی تا بزانی چی گه ره که؟ کا و رای ئهرمه نی سویندی به قورعان خوارد، که من کاریکم له کوردستان نیبه و هاتووم بۆ یارمه تیی والی، یه کدوو رۆژتیکی ده مینمه وه و ده چه مه عه ره بستان، شیخه لئیسلام و هه والانی باوه ری ته و او یان به سوینده کانی کرد و به خاتره می هاتنه وه. (هه ر ئهرمه نی سویند به قورعان بخوا چۆن باوه ری پچ ناکری؟! هه ژار). ئیتر والی به که مییک پیاوی خۆیه وه چوه دیداری خوسره وخان. هه مه سولتان که گزیری سنه بوو، ده گه ل هیندیک له

سه رناسانی شار، بنه و باری والی و خه لکی بار کرد و رووی کرده هه ورامان. والی رهزا قولی خان کاتی گه یشته که له وراوا له پیاوه کانی جیا بۆوه و به چه ند که سییک له نزیکانیه وه چوه ناو لهشکری خوسره وخان. خوسره وخان زۆری حورمهت گرت و دیسان سویندی بۆ به قورعان خوارد که هیچ نیازی خراپه ی نیبه. والی هه ر ئه وه شه وه نارديه سوین سمایل خانگی برای ئه وانه ی له که له وراوا بوون، بیته لای. به یانی هه ر که سمایل خان گه یشت، به فرمانی خوسره وخان له پر که و تنه گیانیان و هه ره ینده ی فو له دۆ که ی، وه ک سلقی رووتیان لی کردن و گرتیان و رۆژی پاشی به ره و تاران به رێ کران.

شا که له والی تووره بسوو، دهیه ویست بیکوژی. به لام توپا خانگی خوشکی شا و ژنی والی زوو خۆی گه یاند بووه تاران و لای برای تکی بۆ کرد. شا لپی بووری و دهستییک خانووبه ره ی له تاران دا به خوشکی و رهزا قولی خانیشیان نارده لای. دوا ی سی چوار مانگ والی نامه ی بۆ خه لکی سنه نویسو، تیا گو تبوی: کوتر پتر له شاهین هاته وه. خانگی گورجی ئه و نامه ی ده س کهوت و نارديه ده ربار و گو تی: وادیاره والی دیسان گیره شیوینی دهکا؛ چاری بکه ن. شا له رکان عه قلی له که لله یدا نه ما. فرمانی دا له مالی میرزا نه بی خانگی ئه میر دیواندا کردیانه کونه ره شه وه.

گوتمان هه مه سولتان و ماله ئه عیانه کان بنه ی والیشیان ده گه ل خۆ برده هه ورامان، نووسه ری ئه م پیتانه ش (مهستوره) یه کییک له و ناوارانه بوو. گه یشتینه (هه وش بارانی) هه سه ن سانی هه ورامی هاته پیرمانه وه و زۆر پیاوانه میوانداری کردین.

ئه حمد خان که برای والی و حاکمی مه ربوان بوو، به چه ند چه کداریکوه مرخی خۆش کردبوو که ئیمه ی ناواره به رده س کا و بمانگری. به لام که زانیی به هاسانی خۆ به دهسته وه نادری، گه رایه وه.

ئه وشه وه مان له هه وش و بارانی رابوارد. بوولیله ی به یانی که وتینه

رئ. به چیایهک هه‌لگه‌پراین هه‌زار به هه‌زار و هه‌له‌مووتیتیک بوو هه‌ر مه‌پرسه! دتو به‌ویدا رۆبیا هه‌پرون به هه‌پرون ده‌بوو، تا گه‌یشتینه گوندیکی شاره‌زوور به‌ناوی سه‌رکه‌ت و ماینه‌وه. حه‌مه‌سولتان و میرزا عه‌بدو‌للا موشی باشی چوونه سوله‌یمانیه و ئەولا پاشایان له کاره‌سات تی‌گه‌یانند. پاشا زۆری پێزی گرتن و پیاوی ره‌گه‌ل حه‌مه‌سولتان خست که هه‌موو ئاواره‌کانی سنه له دیهات دامه‌زرتن.

له باسی ده‌کرانی ئامانوللا خاندان گوتمان: دۆستانی هه‌ریه‌ک بۆ لایه‌ک به‌ره‌وازه بوون؛ یه‌ک له‌وان حوسین قولی خانگی کوری که میمکزی من بوو چو‌بووه سوله‌یمانیه. هه‌ر که ده‌بیسێ هاتووین، ئەسپ و ئیستری زۆری به‌ پیاوی خۆیدا نارد و بنه‌ماله‌ی ئیمه که نزیکه سه‌د نیر و میتیک بوو، برده سوله‌یمانیه و هه‌موومانیه دامه‌زراند. تا ئەومان بوو زۆر خۆشمان لێ ده‌گوزه‌را؛ به‌لام زه‌مانه نه‌یده‌ویست له خۆشیا بین. له چواره‌می مانگی قوربانی سالی ۱۲۶۳ حوسین قولی کتوپر نه‌خۆش کهوت و دوای شه‌ورۆژتیک، له به‌هه‌شت سه‌ر هوت و زۆری بۆ گریان. منی مه‌ستوره‌ی له ولاتی خۆم دووره‌ش له سوپی ئەو خۆشه‌ویسته‌ی ئەوا دوو سی‌رۆژه تام لێ دین؛ بابزانی خوا چی پریارد اووه؟*.

ئایه‌توللا له‌م باره‌وه ئەنوو‌سی:

هوکمی خوسره‌وه‌خانی گورجی: ئەم خانه به‌ ناوی خوسره‌وه‌خانی خواجه ده‌ناسرا. له سالی ۱۲۶۴ هاته سنه. دوای هاتنی هیندی‌ک له ماقولانی کوردستان به‌لاگیری پهلزا قولی خان چوونه تاران و له مزگه‌وتی شا مانیان گرت.

حاجی میرزاغاسی که ده‌بینی خه‌لکی کوردستان به‌خانی گورجی رازی نین. له دلی خۆیا له‌و کاره په‌شیمان، به‌لام بۆ پارزتنی ئابرووی

* ئەمه دوامین وشه‌ی نووسراوی مه‌ستوره‌خانمه له میژووی ئەرده‌لانه‌که‌ی و هه‌ر به‌و تایه‌ش مردووه- نازاد پوو.

حوکمات، پێ به‌ خه‌تا نانێ و، به‌سه‌رکردایه‌تی عه‌لی خانگی قه‌ره‌گوتزلوو، فه‌وجیک سه‌رباز به‌ چوار توپه‌وه ده‌نیرتته هیمدای خوسره‌وه‌خان. به‌ر ده‌بیتته نازدانی کوردستانییه‌کانی مانگر له تاران، که ده‌ست له ره‌زاقولی خان به‌رده‌ن، به‌هه‌ری نابێ. ته‌نانه‌ت له به‌رچاوی شا پینج هه‌زار دار (!) له عه‌لی محه‌مه‌د به‌گ درا، هیشتان ملی نه‌دا، ده‌ست له ره‌زاقولی خان هه‌لگرێ و بچیتته‌وه کوردستان.

شه‌وی شه‌شی شه‌شه‌کانی ۱۲۶۴، شا گیانی ده‌رده‌چی. کوردستانییه‌کان ده‌رفه‌ت ده‌هین و ده‌گه‌ل فه‌وجی گه‌رووس پیک ده‌که‌ون و به‌ سه‌ر گوندی ته‌جریش داده‌ده‌ن که ره‌زاقولی خان له توپخانه‌ی ئەویدا گیراوه، والی رزگار ده‌که‌ن و به‌ره‌و کوردستانی ده‌بنه‌وه. ئەم خه‌به‌ره هه‌ر که ده‌گاته‌وه خوسره‌وه‌خانی خواجه، بێ خۆ گرتن به‌ دوو توپ و فه‌وجیک سه‌ربازوه‌وه، له پێی گه‌رووسه‌وه به‌ره‌و زه‌نگان هه‌لدیت. ره‌زاقولی خان دیتته‌وه سنه و خه‌لک به‌خۆشیه‌وه پیتشوازی لێ ده‌که‌ن و گه‌رووسه‌کانی هاو‌پیتی خه‌لات ده‌کرین و به‌رێ ده‌کرینه‌وه.

کلکی میژووه‌که‌ی مه‌ستوره‌خانم: دوای مه‌رگی مه‌ستوره‌خانم، میرزا عه‌بدو‌للا موشی باشی که مامی مه‌ستوره‌خانم و خالی حوسین قولی خانگی کوری ئامانوللا خانگی گه‌وره بووه. هاتوو میژووی ئەرده‌لانه‌که‌ی مه‌ستوره‌خانمی ته‌واو کردوو. ده‌لی: حوسین قولی خان مرد، مه‌ستوره‌ش نه‌خۆش کهوت و، له مانگی محه‌ره‌می سالی ۱۲۶۴دا گوتیه‌وه بۆ باغچه‌ی به‌هه‌شت و بوو به‌هاوسای حه‌زرتی فاقمه. من که له تاوی ئەو دووانه چاو به‌گریان و جگه‌بریانم، هاتمه سه‌ر ئەو خه‌یاله که پاش ماوه‌ی به‌سه‌رهاتی والیه‌ی پایه به‌رزه‌کان بنووسم. خوا یاری.

میرزا عه‌ولا ده‌س پێ ده‌کاته‌وه و ده‌لی: خوسره‌وه‌خانی ئەرمه‌نی دوای ئەوه والیه‌ی نارد تاران، دوای دوو رۆژ هاته سنه. مه‌حمود خانگی کوری ئامانوللا خان و عه‌لی محه‌مه‌د به‌گی ناونا کاربه‌ده‌ست، به‌لام هیشتا ده‌ستیان به‌کار نه‌کردبوو، به‌ دووزمانیه‌ی سوله‌یمان خانگی هه‌وشار بیکار

کولیاپی گرتنی. نهیده ویست والی بو تاران بنیرئ. تکانامه یه کی نارد، قبول نه کرا و ناچار نه ویشی به حه بسی نارد تاران. پاش چهند رۆژتیک برایه زبندانی ته ورتیز و ئیستا که برانه وهی ۱۲۶۷ و ساله که شی سالی سه گه. ههر له وهی گیراوه.

رۆژی شه مه شه شی جیمادی یه که م که دوو رۆژ بوو رهزا قولی هه لاتبوو، نامانوللا خان هاته وه سنه. دهیتوانی رهزا قولی خان بگری، به لام چونکه براگه وهی بوو حه زی نه کرد. بهروالته ناردی بیگرن، به لام سپاردی که خوی لی گیل کهن، باپروا.

نامانوللا خان که جاری پیشوو له سه ره که ربه تی میرزا جافر نه وه دردهی به سه ره هات، خوی له جافر بووارد و میرزا نه لالا قولی ناموزای جافری کرده وه زیر. میرزا جافر که وه ته که تن گیران. ده گه له هیندیک خزمانی نیازبان بوو بچنه تاران. والی ناردی بیانگرن. میرزا جافر هه لات؛ نه گیرا و خزمه کانی ده داوکه وتن. پاش ماوه یه که نازادی کردن. به لام نه وان وازیان ههر نه هینا رایان کرد و چونه تاران و، ملیان له دوو زمانی نا.

والی دیسان ههر چاکه ی کرد. نزیک په نجا پارچه مولکیان که له ولات هه بوو، داگیری نه کرد و به خزمه کانیان سپارد که به ره که یان بو بنیرن تا پیی بژین؛ بهو حاله شرا نه وان ههر نارازین. نه مسال ۱۲۶۵ و سالی مریشکه، والی نیازی ژن هینانی کرد. کیژتیک زور جوانی حوسین قولی خانی خواست و له سیهه می مانگی شاباندا بووک گوئیزرایه وه. منی به سته زمانی نه بهیته م بو میژووی نه و زماوه نده نوی:

(رونق پی ضبط سال بنوشت: در حجله گه مه آفتاب است) - ۱۲۶۵ -

له سه ره تای سالی سه گدا، دهوله تی عوسمانی که وه ته گرتنی بابانه کانی سوله یانی و خری گرتن و بردنیه نه سته مبول؛ ته نیا عه زیز به گی بابانی نه بی که دهستی کرده وه و ده گثر رۆمییان راجوو، کاریکی به سه ره هینان که عوسمانی جارز کردبوو. داوایان له ئیران کرد، که نه م عه زیز به گه یان بو

ته می کا، ئیران به والی سنه ی سپارد که نه و کاره بکا. والی له نوزدهی مانگی قوربانی نه و ساله دا به له شکره وه پشتی له عه زیز به گ گرت. عه زیز به گ ناچار رای کرد و به ره که رکوک چوو. والی، نامه ی بو ناسخ پاشای کاربه دهستی عوسمانی نوی که نه گه ده تانه وهی عه زیز به گتان له کۆل کهینه وه، بو م بنوسن هه قم هه بی بیمه خاکی ئیوه و شوینی که وم. ناسخ پاشا قبولی نه کرد. والی گه رایه وه سنه.

تا ئیستا که له دوامین رۆژی مانگی جیمادی یه که می سالی ۱۲۶۷ داین، به وه پری مه ردا یه تی و ده ماره وه والیه تی ده کا. هه موو که سی لاواندوته وه و هه موو ره عیه تی حاواندوته وه. ته نانه ت منیشی که له پیشدا ههر مونشیی پروت بووم کردوته مونشی باشی. هه مه کاره ی والی، حه مه ره زای کوره گه وهی میرزا عه ولکه رمی موعته مه ده که پیای و با به مشوور ههر نه بووه. له خوام داوایه سایه ی نه و والیه باشه مان له سه ره نه برئ و ههر بالاده ست بیت.

نایه توللا مه ردوخ له پاش باسی کابرای گورجی ده نووسیت:

رهزا قولی خانی نه ره ده لان - چواره مین جان: وه ک باسکرا له سالی ۱۲۶۴ دا والیه تیبی به سه ره گرتنه وه. کاتی ناسره دین شا له نازربایجان هه وه ده چوه تاران ببیته شا، غولام شا خان به پیربه وه ده چی و له سولتانییه ده یگاتی. رهزا قولی خانیش، حه مه عه لی خانی سه قزی و، میرزا نه لالا قولی داروغه به دیاربییه وه ده نیرتته تاران بو پیروزیایی.

غولام شا خان، له دیواخانی میرزا ته قی خانی نه میر که بیردا مان ده گری که بیکه نه وه والی. دوا ی شهش مانگ ده کرتته وه والی و، رهزا قولی خان بو یه کجاری له والیه تی بی بهش ده کری.

رهزا قولی خان پیایوکی زور به هیز و گورپوه، له پرتاوی نه سپا لپه دهستی له بهی داوه، نیوهی په ریوه و نیوهی به داره وه ماوه. سینبی مسی به ده ست لوول داوه، به دوو قامکی گه وره و شاده ی گولی مافوره ی

دهرهیتناوه، زۆربیش دلآوابوو و هه‌رچی دهستی کهوتوو به‌خشییوه. سێ کورپی له توپا خانمی خوشکی شا بووه به‌ناوی: خوسره و خان، همه‌هه‌لی خان سه‌ردار موکه‌رپه‌م و ئه‌بوول حه‌سه‌ن خان که هه‌موو ژبانی له ده‌رباری ناسره‌دین شادا رابووارد.

نۆلام شا خان - دووباره: به‌فه‌رمانی ناسره‌دین شا کرایه‌هه‌لی. رۆژی سێ شه‌مه‌ ۱۴ی ربه‌یع دووه‌می ساڵی ۱۲۶۵ هاته‌وه‌ سنه. ئه‌للا قولیی کرده پیشکار و همه‌هه‌لی خانمی سه‌قزی به‌بری‌کار دیاری کرد. دوا‌ی سێ مانگ ئافتاب سولتانی کیه‌زی حوسین قولی خانمی خواست و له‌سپه‌ه‌می شایاندا گوازتییه‌وه.

له‌سه‌ره‌تا‌کانی ساڵی ۱۲۶۶دا له‌سه‌ر داوا‌ی ده‌وله‌تی عوسمانی، ئی‌ران به‌والیی سنی سپارد، به‌چیتته‌ شه‌ری بابانه‌کان. ئه‌ویش به‌له‌شکری کوردستانه‌وه‌ روو به‌سوله‌یمانی چوو؛ له‌ولایشه‌وه‌ له‌شکری عوسمانی هاتن و به‌هه‌ردوو‌ک لا به‌ریونه‌ گیانی بابانییه‌کان و، هه‌رچی پاشا و به‌چکه‌ پاشای بابان بوو، جگه‌ له‌عه‌زیز به‌گ ناویک گشتیان ته‌سلیم بوون و گیران و، په‌وانه‌ی ولاتی عوسمانی کران. عه‌زیز به‌گ به‌چه‌کدارانی خو‌به‌وه‌ رای کرد و، خو‌ی گه‌یانه‌ زه‌هاو، له‌ویوه‌ ده‌گژ عوسمانییان راده‌چوو. والیی ئه‌رده‌لان دوا‌ی ئه‌ویش کهوت، ده‌ستی لی هه‌لنه‌گرت تا عه‌زیز به‌گ ناچار خو‌ی گه‌یانه‌ ناو عاره‌بان. ئه‌وسا هاته‌وه‌ سنه.

له‌سه‌ره‌تای ساڵی ۱۲۶۷دا به‌فه‌رمانی میرزا ته‌قی خانمی ئه‌میر که‌بیر، فه‌وجی‌کی سه‌ربازی له‌دیته‌تی ولات پیکه‌وه‌نا و، خان ئه‌حمه‌د خانمی برای کرده سه‌ره‌ه‌نگ. هه‌ر له‌په‌رانه‌وه‌ی ئه‌و سا‌له‌دا شا به‌ره‌و ئه‌سفه‌هان ده‌چوو، والی به‌و فه‌وجه و به‌سواره‌ی کورده‌وه‌، به‌ره‌و‌پیری چوو، له‌میرگی عه‌لیابادی گه‌یشتی.

له‌په‌رانه‌وه‌ی ساڵی ۱۲۶۸دا، حه‌سه‌ن سانی هه‌ورامی له‌ده‌وله‌ت یاغی بوو. والی به‌له‌شکروه‌ه‌ بو‌ی چوو؛ له‌شکرکیشی به‌سه‌رکردایه‌تی نه‌جفه‌

قولی خانمی ئامۆزای نارده‌ له‌هۆن بو‌ سه‌ر حه‌مه‌سه‌عید سان. والی و حه‌سه‌ن سان به‌شه‌ر دین و هه‌ورامی حه‌فتا و یه‌ک کوشتته‌ و بریندار و دیل ده‌ده‌ن. شه‌ش سه‌ربازی والی ده‌کوژری و چاره‌دیان بریندار ده‌بێ. هه‌ورامی هه‌ر شه‌وه‌ له‌دین بو‌ شه‌اره‌زوور. حه‌مه‌سه‌عید سولتانی هه‌روه‌تر، به‌ره‌و شه‌اره‌زوور راده‌کا.

خه‌به‌ر دی که‌پیاویکی بابی ته‌قه‌ی له‌شا کردوه‌؛ له‌په‌ریاغییه‌کان هه‌ترش ده‌که‌نه‌وه‌. ۹۶ که‌س له‌ئه‌رده‌لانیان ده‌کوژن و، نه‌جفه‌ قولی خان به‌ره‌و جوانرۆ، پاشه‌کشه‌ ده‌کا.

له‌به‌هاری ساڵی ۱۲۶۸دا، جاف یاغی ده‌بن. خه‌لکی شاری سنه‌نا‌زار ده‌ده‌ن. والی شه‌ش هه‌زار سوار و سه‌ربازی پیاوه‌ی ده‌گه‌ل فه‌وجی گه‌رووس و سواره‌ی مه‌ندمی و سورسور و گه‌شکی و جوانرۆ، ده‌چیتته‌ سه‌ر جافان و جاف ده‌شکین و جگه‌ له‌کوژراوان، سی که‌سپکیان لی به‌دیل ده‌گری و به‌سێ هه‌زار سه‌ر مالاتی تالانییه‌وه‌ دیتته‌وه‌ سنه. له‌ ۱۲۷۱دا حاجی که‌ریم خانمی کرمانی سه‌ر مه‌زه‌بی شیخی، میرزا سه‌مه‌د ناویکی نارده‌ کوردستان، که‌مه‌زه‌به‌که‌ی به‌ره‌و پی‌یدا. والی واز له‌مه‌زه‌بی خو‌ی دین و ده‌بیتته‌ په‌په‌وه‌ی کاورا و ده‌شلی با حاجی که‌ریم خان خو‌ی ته‌شرف بی‌نی بو‌ کوردستان و مزگه‌وتی دارولنه‌مان بکاته‌ جیگه‌ی ئی‌رشاد.

مه‌لاگه‌لی کوردستان که‌سونی شافعی، ترسیان ری ده‌نیشی و خه‌به‌ر به‌شیخ عوسمان سه‌راجیه‌دینی ته‌ویله‌ ده‌ده‌ن. ئه‌ویش مه‌لا ره‌حیمی مه‌وله‌وی (شاعیر) و شیخ عه‌بدو‌ره‌حمانی کورپی ده‌نیری که‌ والی واز له‌و کاره‌ بی‌نی، به‌هه‌ر نادا. رۆژی چوارشه‌مه‌ ۱۶ی مانگی مه‌ولودی ۱۲۷۱ ته‌واوی مه‌لا و پیاوی زل و بازرگان و دوکانداری سنه‌له‌گۆرستانی شیخان که‌که‌وتوته‌ رۆژاوا‌ی شار کو‌ده‌بنه‌وه‌ و، ده‌یکه‌نه‌ هه‌را و وه‌لام بو‌ والی ده‌نیرن: ئه‌گه‌ر پیاوی ده‌وله‌ته‌، مافی نییه‌ ده‌سکاری مه‌زه‌ب بکا؛ یان ئیستا ده‌بێ ئه‌م کابرایه‌ ده‌رکا، یان ئیمه‌ گشتمان ئه‌رۆین، والی جوابیان ناداته‌وه‌ و، تووره‌ش ئه‌بیت.

ئیتتر رووته و پووته و دهرۆیشی قادری گهرم دادین و، دهرۆینه بازار و کاروانسه‌ریانه‌وه و، له ههرکوێ شیعیه‌یه‌ک ده‌بینن ده‌یکوژن و، دوکانیان تالان ده‌کهن. ئەم‌جاره به‌رده‌بنا شکاندن و تالانکردنی دوکانی سونیه‌کانیش. خاوه‌ن دوکان راده‌کهنه‌ باغی فیره‌ده‌وسی و ده‌یکهنه‌ داد و هاوار.

به‌ فه‌رمانی والی به‌دوو توپان له‌ سه‌ریانی قه‌لاه، تالانکه‌ران به‌رگولله‌ ده‌درین. تالانچی له‌ ترسان راده‌کهن و چییان بو‌ده‌چی ده‌گه‌ل خوێ ده‌بن. چل که‌سیکیان به‌مالی تالانییه‌وه‌ ده‌گیرین؛ به‌ هوکمی والی گوێ و لوتیان ده‌برن و له‌بان قه‌لاه دایان ده‌هیلنه‌ خواره‌وه‌.

شیخ عه‌بدولقادری خاوه‌نی کتیبی (ته‌ذیب الکلام)، که‌ مه‌لایه‌کی به‌ناوبانگ و سه‌رۆکی شیخه‌کانی مه‌ردۆخی بووه، به‌خوێ و دۆستان و مریدانییه‌وه‌ بارده‌کهن بو‌به‌رده‌ستی عوسمانی. والی دوا‌ی کوچی ئەمانه، نارازییه‌کان ده‌گرێته‌به‌ر. ئاغا مسته‌فا کوری حاجی شه‌عبانی بازرگان له‌ ده‌می توپ ده‌به‌ستی و چاوی شیخ وه‌سیمی بازاری ده‌کوێ و بو‌ماوه‌ی سێ ساڵ ههر ساڵه‌ هه‌شتا هه‌زار تمه‌ن تاوانی ئەو کاره‌ی له‌ خه‌لکی سنه‌ ده‌ساند. ئەم شه‌ره‌ به‌شه‌ری کاروانسه‌را ناوبراوه‌.

شیخ عه‌بدولقادر ده‌گاته‌ سوله‌یمانی و، سولتان عه‌بدولحه‌مید پێ ده‌زانی و، ئەم نامه‌یه‌ی بو‌ده‌نووسی: «دوا‌ی سالاو، له‌ نوسراوه‌کانته‌وه‌ هونه‌رمه‌ندیت ئاشکرایه‌؛ پیتوقه‌ده‌مت خیر بوو، چونکه‌ ده‌گه‌ل هاتنی تو ئیمه‌ش «سیواستوپول» مان گرت. ئەوا مانگانه‌یه‌کم بو‌دیاری کردی؛ ئەگه‌ر به‌ش ناکا، دوا‌ی شه‌ر بیرم خه‌ره‌وه‌، ده‌مه‌وێ ئاسوده‌ بیت. دوعای به‌خیرم بو‌بکه‌». شیخ عه‌بدولقادر سالی ۱۲۱۱ له‌ سنه‌ هاته‌ دنیا و سالی ۱۳۰۵ له‌ شاری سوله‌یمانی مرد.

له‌ سالی ۱۲۷۵، ناسره‌دین شا، له‌ هه‌مه‌دانه‌وه‌ دیتته‌ کوردستان. که‌س به‌و هاتنه‌ی نازانی. گه‌ببوه‌ ئیسفه‌نداباد که‌ والی زانیی و چووه‌ پیتشوازی

و ده‌گه‌لیا هاته‌وه‌ شار. مانگی ناوجیژنان بوو که‌ شا خیتوه‌تی له‌ خوسره‌وتاباد (خه‌سراوا) هه‌لدا، دوا‌ی سێ رۆژ له‌ گه‌رووسه‌وه‌ رووی کرده‌ نازه‌ریایجان هاو‌پتیکانی شا له‌ داخی ئەوه‌ که‌ سنه‌ی وه‌ک پیتویسته‌ نه‌چوونه‌ پیتشواز، ته‌واو دلایان ره‌نجاره‌وه‌.

«ملک الشعرا»، ده‌سته‌ شیعیکی له‌و باره‌وه‌ داناوه‌ که‌ جوینی زۆریشی به‌ والی داوه‌. ههر له‌و سه‌رده‌مه‌دا که‌ شا به‌ره‌و تاران ده‌گه‌ریتته‌وه‌، عومه‌ر پاشا سه‌ردار ئەکه‌رم، له‌لایه‌ن عوسمانییه‌وه‌ دیتته‌ سنوو‌ر. به‌ ئیجازه‌ی ده‌ولت، والی ده‌چی ده‌ییینی و دوا‌ی وتووێژی پیتویست ههر که‌سه‌ ده‌گه‌ریتته‌وه‌.

له‌ ناوه‌ندی مانگی شایانی ۱۲۷۶ ده‌ولت، ئەه‌ولقاسمی ته‌فه‌ره‌شی ده‌کاته‌ وه‌زیری کوردستان. میرزا هه‌مه‌ره‌زا له‌ کار لاده‌دری و ده‌یه‌نه‌ تاران. دوا‌ی مانگیک والیش ده‌رده‌کری و نه‌جه‌ف قولی ناموزای ده‌کریتته‌ بریکاری والی، والی به‌ مال و منال و ده‌ستویپوه‌ندی خو‌یه‌وه‌ ده‌چیتته‌ تاران.

پاش دوو مانگ نه‌جه‌ف قولی خان ده‌کریتته‌ والی. ئەو نه‌جه‌ف قولییه‌ گویتی گران بوو، به‌لام زۆر زیت و وربا. زۆر له‌میتربوو تاسه‌ی والی بوونی ده‌کرد. سالی‌ک به‌ئاره‌زوو گه‌یشته‌، هه‌رچی له‌ جوانرۆ کوێ کردبوو، له‌ سنه‌ دای به‌خه‌لک و ته‌خشان په‌خشانی کرد. ساله‌دوا له‌ ۱۵ ی ره‌مه‌زانی ۱۲۷۷ ده‌رکرا و رووت و نه‌دار رۆیی بو‌تاران. له‌وێ ببوو سه‌ریاسه‌وانی موزه‌فه‌ر میرزای جیگر و پاشان چووه‌ ته‌وریز و، دوا‌ی سالی‌ک مرد.

دوا‌ی ده‌رکردنی نه‌جه‌ف قولی، غولام شا خان کرایه‌وه‌ به‌ والی و له‌ ۲۳ ی ره‌مه‌زاندان ئەو خه‌به‌ره‌ گه‌یشته‌ سنه‌. له‌ پینجه‌می شه‌شه‌کاندا، فه‌رمانی بریکاری بو‌حوسین قولی خانی کوری، که‌ نازناوی خانی خانان بوو، له‌ شاره‌ ده‌رچوو و به‌ره‌و کوردستان هاته‌وه‌.

والیش له‌ سه‌ره‌تای مانگی ناوجیژنان که‌وته‌ری و، له‌ ناوه‌راستی

مانگدا گه‌یشته‌وه سنه، میرزا همه ره‌زای کرده وه‌زیر و سئ سال والیه تیبی کرد.

سالی ۱۲۸۰ مه‌لا فه‌تحو‌للا قازی، مه‌لا همه‌ده‌مین نه‌مینولئیس‌لام. مه‌لا لوتفوللا شیخه‌لئیس‌لام، مه‌لا محمه‌د سالح فه‌خولعوله‌ما. ده‌گه‌ل چند سه‌رناسی‌کی تر ده‌چنه تاران و شکایه‌ت له ده‌ست والی ده‌کهن. ده‌ولت هیندی‌ک باج له سه‌ر خه‌لکی دپهات سوک ده‌کا و به فه‌رمانی شا، میرزا زه‌کی مسته‌وفی دیوان، ده‌نیرن که پیشکاری والی بی و به باج گورانه رابگات.

سالی ۱۲۸۱ سانه‌کانی هه‌ورامان دیسان یاغی بوونه‌وه. والی به له‌شکری خویه‌وه رووده‌کاته له‌ون. عه‌لی نه‌کبه‌ر خانی شه‌ره‌فولمولک ده‌کاته پیش‌ره‌وه. عه‌لی نه‌کبه‌ر له هیروئ تووشی پیشایی یاغیسه‌کان دئ و ده‌یانشکینتی و له سیروان ده‌په‌رپته‌وه. والی به توپخانه و له‌شکره‌وه ده‌یگاتتی.

همه‌سه‌عید سان له ترسان نه‌وسود جئ دپلئ و راده‌کاته شاره‌زور و په‌نا به شیخ عه‌لی عه‌بابه‌یله ده‌با. شیخ عه‌بدولره‌حمانی شیخ سه‌راجه‌دین و همه‌پاشای جاف ده‌گه‌ل خوبانی ده‌هینن و به‌تکای نه‌وان والی به سئ هزار تمه‌ن تاوان بژاردن، وازی لی دینتی و ده‌بیتته‌وه حاکمی له‌ون.

له پرانه‌وه‌ی سالی ۱۲۸۳ د غولام شا خان و میرزا زه‌کی وه‌زیر، بانگ ده‌کرینه تاران. دوا‌ی مانگی‌ک والی نه‌خوش نه‌که‌وئ. تولوزان که حه‌کیمی شا بوو، ده‌رمانی کرد و چا بوو. شا ده‌چوه خوراسان، ئیجازه‌ی والی و میرزا زه‌کی دده‌ا بگه‌رپته‌وه. دوا‌ی مانگی‌ک دیسان نه‌خوشییه‌که سه‌ر له والی ده‌داته‌وه و له ده‌می نیوه‌رۆی مانگی جیمادی دووه‌می ۱۲۸۶ د فراقی ره‌شی لی ده‌پرئ.

غولام شا خان بیست سالی والیه‌تیبی کرد. مزگه‌وتی (دارولئهمان) بنیاتی نه‌وه. ئیمام زاده پیرعومه‌ر و نه‌مانییه و باغی حه‌سه‌نابادی

ده‌سکاری و نوئ کردوته‌وه. زۆری که‌یف له کتیب و مولک په‌یدا کردن بووه. کاتی مردووهر پتر له دوو هزار کتیب و زیاتر له په‌نجا پارچه ملکی هه‌ره چاکی کوردستانی به‌جئ هیشته‌وه. هه‌شتا هزار تمه‌نیش قه‌رزدار بووه. بازرگانیکی نه‌سفه‌هانی به‌ناوی میر نه‌بوو تالب قه‌رزه‌کانی وه‌ستو گرتوه و، له شه‌ش سالدا داویه‌ته‌وه. دوا‌ی مه‌رگی تا هاتنی والی تر میرزا زه‌کی وه‌زیر بریکاری والی بووه.

به‌راویزی ناسرخانی نازاه پوور: ناسرخانی نازاد پوور په‌راویزیکی له‌سه‌ر میژووی نه‌رده‌لانی مه‌ستوره‌خانم و میرزا عه‌بدوللا موشی باشی هه‌یه و تیا ده‌لی: نامانوللا خانی دووه‌م، چند جارن سانه‌کانی هه‌ورامان و عیلی جافی یاغی‌بووی ته‌می کردوه. هه‌تا سالی ۱۲۸۴ که سالی مه‌رگیه‌تی، والیه‌کی زۆر به‌هیز و ده‌سه‌لات بووه.

له پاش مه‌رگی نامانوللاخان، ناسرال‌دین شای قاجار که هه‌ر به ته‌ما بوو بنه‌ماله‌ی نه‌رده‌لان بنه‌پر بکا، له کیشه و هه‌رای ناوخویان نه‌و ده‌رفه‌ته‌ی ده‌س که‌وت. فه‌ره‌اد میرزای مامی خوی که نازناوی موعته‌مه‌دولده‌وله بوو کرده والی سنه. فه‌ره‌اد میرزا له‌ناو جیژنانی ۱۲۸۴ی کوچی مانگی‌دا هاته سنه، چونکه هیندی‌ک سان و ئاغوات جوابی حوکماتیان نه‌ده‌داوه، له‌شکری برده سه‌ر مه‌ریوان. له‌و ده‌مه‌دا حه‌سه‌ن سانی هه‌ورامی به هه‌زار تفه‌نگ‌چییه‌وه. هاته دیده‌نیی. فه‌ره‌اد میرزا که مزگه‌وتیکی کردبووه بنکه‌ی، گوتی بابئ لیتره میوانم بیت، راشی سپارد هه‌رگا دانیشته و که‌سی ده‌گه‌ل نه‌ما، بیگرن سه‌ری بیرن. دوا‌ی سه‌رپرینی سان له‌شکری هه‌ورامان رای کرد و هه‌موو خه‌لکی کوردستانی‌شی به‌و کاره‌ی چاوترسین کرد.

له سالی ۱۲۸۷ یان ۱۲۸۸ د، تاعون و قاتی و گرانی و زولمی فه‌ره‌اد میرزا، هم سنه‌ی ویران کرد هم بنه‌ماله‌ی نه‌رده‌لانی‌شی له په‌روپو کرده‌وه و قلپ بوونه‌وه.

ئاخريڻ ئەر دەلانییەکی بۆ گەرانهو هی حوکم دەستی دایە چەک، عەباس خان سەردار پەشید بوو. زۆری سەر لە سیاسەت دەر نە دەچوو، بەلام زۆر ئازا بوو، ماوێهەکی زۆر لە خاکی کوردستاندا ئازایانە مایەو. لە یەكەمین شەری جیهانبدا ۱۹۱۴-۱۹۱۸ رووسەکان یاریدەیان دا و خۆی کردە حاکی سنه. بەلام زۆری نە برد کە گیرا و تا پۆژگاری سەرەک وەزیری سەید زائەدینی تەباتەبایی لە زینداندا بەسەری برد.

سەردار پەشید لە کاتی دەسلاتیبا جارێک کرماشانیسی گرت. ئەزەموود دەوڵەتی زەنگەنەتی لە تۆلەتی شەرەفولمۆلک کوشتەووه. بەلام هیچ چاکەتی دەگەڵ کورانی شەرەفوود دەوڵە نە کرد. کاتی لە ۱۳۴۰ی کۆچیدا هاتەو کوردستان ویستی کورده زلەکان هاوکاری دەگەڵ بکەن. سەردار موقتەدیری سنجاوی و وەکیلی جوانپۆی پەگەڵ کەوتن. جافرسان دەگەڵی پێک نەهات. سەردار پەشید بە چوار هەزار و پینچ سەد چە کرداری جوانپۆ و سنجاوی و روانسەرەو هەیرشی برد و لە چیاوی شمشیر دەگەڵ هیزی جافرساندا کە لە چوار هەزار چە کردار پتر بوو بە شەر هات. بەلام چیی بۆ نەکرا. چەند جاری تریش بە گژیا چوو بەلام جیتی جافرسان زۆر سەخت بوو هەر دەروستی نەهات.

لە سەرەتای حوکمی پەزا شای پەهلەویدا سەرلەشکر ئەمیر ئەحمەدی بە لەشکرەو چوو سەر سەردار پەشید. ئەمیر ئەحمەدی لە پیشدا جافرسان، حوسین خان، پەشیدولمۆلک، مەجیدخان سەردار جەلال و مەحمود خانی دزلی بەدزیهوه دیتن و سویندی دان کە یاریدەتی دەوڵەت بکەن و دژی سەردار پەشید بن. لە مانگی شەشەکانی سالی ۱۳۴۲دا لە شکرێ دەوڵەتی لە سنه و کرماشانەو بەرەو روانسەر چوون. کورده سویندخۆرەکانی دەوڵەتیش وەکار کەوتن. لە ئاکاما سەردار پەشید خۆی نەگرت و چوو کوردستانی عیراق و لە مەلیک مەحمود (شیخ مەحمود) کە ئەوسا زۆر بە هیز بوو، یارمەتی خواست. شیخ مەحمود جوابی نەداوه.

ناچار سەرداری سەرگەردان پاش ماوێهەک بەلینی پێ درا کە

دەبێهەخشن، بەو هەوایە هاتە تاران و، هەردیتیان، گرتیان و دە قەسری قەجەریان پەستاوت. لە رووداوی خەرمانانی سالی ۱۳۲۰ی هەتاویدا لە زیندان ئازادکرا. بەلام ئیستاش کە سەرەتای زستانی سالی ۱۳۲۵ی هەتاوییه هەر لە تاران ماوێهەو. پەراویزی، ناسرخان تەوابوو.

پیراست

81 ..... خان ئەحمەدخانی دووھەم

83 ..... خوسرەوخانی ئەردەلان

85 ..... تەیموورخان ئاجورلوو

85 ..... خان ئەحمەدخانی دووھەم، دووبارە

86 ..... محەممەدخانی ئەردەلان

91 ..... محەممەدخان گورجی

91 ..... حەسەن عەلی خان

92 ..... حوسێن عەلی خان برای حەسەن عەلی

92 ..... بابزانین میژوونووسانی تر دەلتین چی؟

96 ..... عەباس قولی خان

98 ..... عەلی قولی خان

104 ..... خانە پاشای بابان

109 ..... عەلی خانی بابان

110 ..... سویحان وێردی خان

113 ..... مستەفاخانی ئەردەلان

115 ..... سویحان وێردی خان، دیسان

118 ..... خان ئەحمەد خانی سێھەم

120 ..... دیسان، سویحان وێردی خان

121 ..... دیسان، سویحان وێردی خان

122 ..... حەسەن عەلی خان، کوری عەباس قولی خان

123 ..... سویحان وێردی خان، جاری حەوتەم

123 ..... سویحان وێردی خان، بۆ جاری هەشتەم

128 ..... حەسەن عەلی خان

135 ..... کەریم خان کوری عەباس قولی خان

139 ..... فەرمانرەوایی سەلیم پاشای بەبە

5 ..... کورد و میژوو

9 ..... ژن ژانە بیان ژبانە؟

14 ..... مەستوورەخانم کچی بوو؟

16 ..... بنچینەیی بابە ئەردەلان

24 ..... لور

26 ..... بابە ئەردەلان

26 ..... کۆلۆ، کوری باوہ ئەردەلان

26 ..... خدری کۆلۆ

26 ..... ئەلیاس کوری خدر

26 ..... دیسانەوہ خدری ئەلیاس

26 ..... دیسانەوہ خدری ئەلیاس

26 ..... حەسەن کوری خدری دووھەم

27 ..... بابلۆل کوری حەسەن

27 ..... موزیر کوری بابلۆل

28 ..... مەئموون بەگ

29 ..... بینگە بەگ

29 ..... مەئموون بەگی دووھەم

29 ..... سورخاب بەگ مامی مەئموون بەگ

47 ..... تەیموورخان کوری سولتان عەلی

52 ..... ھەلۆخان

62 ..... خان ئەحمەد خان

79 ..... سولەیمان خانی ئەردەلان

80 ..... کەلبالی خان

139	خوسره و خانى دووهه م
140	ديسان ته شقه لى نازادخا
146	حكومه تى سوله يمان پاشا
147	خوسره و خانى دووهه م بۆ جارى دووهه م
160	خان ئه حمه دخان
162	حوكماتى خوسره و خانى ئه رده لان - دووباره
176	لوتفالى خان كورپى سوبحان ويىردى خان
179	حه سه ن عه لى خان
184	ئامانوللا خان
206	خوسره و خانى سبهه م
211	خوسره و خانى ناكام
216	رهزا قوللى خان
224	رهزا قوللى خانى ئه رده لان
229	ئامانوللا خانى دووهه م
232	حوكمى غولام شا خانى ئه رده لان
234	رهزا قوللى خان بۆ جارى دووهه م
237	خوسره و خانى ئه رمه ن
239	حوكمى خوسره و خانى گورجى
240	كلكه ي ميژووه كه ي مه ستوره خانم
242	ئامانوللا خان - دووباره
244	رهزا قوللى خانى ئه رده لان - چواره مين جار
245	غولام شا خان - دووباره
250	بهراويزى ناسرخانى نازاد پوور